

TAKAISIN SUOMEEN?

**Euroopan ulkosuomalaisten ja
heidän lastensa ajatuksia Suomesta
maahanmuuton kohteena**

Toim.

Outi Tuomi-Nikula

Riina Haanpää

Tarja Laine

ISBN 978-951-29-5438-4 (Painettu/Print)
ISBN 978-951-29-5439-1 (Sähköinen/Pdf)
ISSN 1459-8469

Toim.

Outi Tuomi-Nikula – Riina Haanpää – Tarja Laine

Takaisin Suomeen?

**Euroopan ulkosuomalaisten ja
heidän lastensa ajatuksia Suomesta
maahanmuuton kohteena**

Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen julkaisuja nro 42

Pori 2013

Copyright © Kirjoittajat & julkaisija

Julkaisija: Turun yliopisto, kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen
koulutusohjelma (Pori)

Taitto: Jouni Korkiasaari

ISBN 978-951-29-5438-4 (Painettu/Print)

ISBN 978-951-29-5439-1 (Sähköinen/Pdf)

ISSN 1459-8469

Kirjapaino: Painosalama, Turku 2013

SATAKUNTALIITTO

PORI

Turun yliopisto
University of Turku

Vipuvoimaa
EU:lta
2007-2013

Euroopan unioni
Euroopan aluekehitysrahasto

Sisällysluettelo

1. Esipuhe	5
– <i>Outi Tuomi-Nikula</i>	
2. Takaisin Suomeen -kysely Euroopan suomalaisille	11
– <i>Riina Haanpää & Tarja Laine</i>	
3. Euroopan rooli suomalaisten muuton kohdealueena ja paluumuuton edellytykset Suomeen	57
– <i>Elli Heikkilä</i>	
4. ”Se suomalainen puoli minussa”. Suomalais-saksalaisten perheiden lasten näkemyksiä Suomesta, suomalaisuudesta, identiteetistä ja muutosta Suomeen	88
– <i>Outi Tuomi-Nikula</i>	
5. Ymmärrystä puolin ja toisin. Kasvatuksellisista arvoista kahden kulttuurin perheissä	135
– <i>Anna-Liisa Kuczynski</i>	
6. Suomen ja Ruotsin välinen siirtolaisuus ja ruotsinsuomalaiset 2000-luvulla	161
– <i>Jouni Korkiasaari</i>	
7. Koti on siellä, missä sydän on. Euroopan ulkosuomalaisten aistein koettu kotipaikka	183
– <i>Tarja Kortnesniemi</i>	
Kirjoittajat	202

1. Esipuhe

Jo pitkään on ollut tiedossa, että Suomi tarvitsee enemmän veroa maksavia kansalaisia kuin mitä kotimaa pystyy tarjoamaan. Huoli tulevien sukupolvien eläkkeistä kalvaa poliittisia päättäjiä ja tuo epävarmuutta tavallisten kansalaisten arkeen ja tulevaisuuteen. Ratkaisua ongelmaan on pyritty löytämään aktiivisella maahanmuuttopolitiikalla. Suomalaiset ovat kuitenkin suhtautuneet varsin tarkasti siihen, kuka heidän kotimaahansa saisi muuttaa ja kuka saisi tehdä siellä töitä. Ennakkoluulot ulkomaalaisia kohtaan ovat syvällä. Näin on etenkin silloin, kun maahanmuuttajat poikkeavat ihonväriltään, uskonnolliselta vakaumukseltaan tai arvomaailmaltaan selkeästi suomalaisista. Tervetulleimpia olisivat siitä syystä sellaiset henkilöt, joiden arvot ja ulkonäkö olisivat lähellä suomalaisia. Heitä ovat suomalaistaustaiset henkilöt – Suomesta muuttaneet ja heidän ulkomailla syntyneet lapsensa – jotka asuvat muualla kuin Suomessa. Ongelmana on vain se, miten edes osa heistä saataisiin muuttamaan Suomeen.

Taustallaan tämä maahanmuuttopoliittinen ajatus käynnistyi vuonna 2010 Turun yliopiston kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman kulttuuriperinnön tutkimuksen oppiaineessa esiselvityshanke *Takaisin Suomeen*, jonka päämääränä oli laajan internet-kyselyn avulla kerätä tietoa Euroopassa asuvien suomalaistaustaisten henkilöiden ajatuksista Suomesta ja suomalaisuudesta sekä heidän mahdollisista muuttoaikeistaan Suomeen. Tavoitteena oli tiedustella näitä asioita erityisesti toisen polven suomalaisilta jo siitäkin syystä, että heistä ei ollut olemassa tutkittua tietoa ja heidän ajateltiin olevan mahdollisia potentiaalisia maahanmuuttajia.

Valtaosa kyselyyn vastaajasta kuului kuitenkin 1960- ja 1980-lukujen maastamuuttajapolveen. He olivat pääosin naisia, jotka asuivat jossakin Euroopan unionin maassa ja jotka olivat avioituneet ulkomaalaisen miehen kanssa. Heidän elämänsä oli asettautunut urilleen yleensä Saksassa, Sveitsissä, Itävallassa, Englannissa, Hollannissa, Belgiassa, Ranskassa, Italiassa tai Tanskassa. Jos monella heistä olikin pitkäaikainen unelma viettää eläkepäiviä Suomessa, se kilpistyi tavallisesti siihen

tosiasiaan, että heidän lapsensa, lapsenlapsensa ja koko sosiaalinen elämänsä on nykyisessä uudessa kotimaassa. Suomeen jääneet sukulaiset ja ystävät ovat joko jo kuolleet tai heistä on tavalla tai toisella etäännytty. Suomeen myös suhtaudutaan osin hyvinkin kriittisesti. Erityisen ongelmallisina entisen kotimaan piirteinä nähdään sen juomakulttuuri, suomalaiseen mentaliteettiin kuuluva kateus, sosiaalisen elämän köyhyys, kommunikaation karheus, suomalaisen yhteiskunnan holhousmentaliteetti, nykyistä kotimaata ankarampi ilmasto, kalliit hinnat, suomalaisen yhteiskunnan nurja suhtautuminen muualla koulutuksen saaneiden työsaantiin, yleinen suvaitsemattomuus ja tavallisten kansalaisten ulkomaalaisvastaisuus, jopa rasismi. Nämä ovat myös asioita, joiden vuoksi mieluummin pysytään siellä, missä nyt on koti, työ ja perhe. Kesälomat toki vietetään mieluummin Suomessa sukulaisten luona tai kesämökillä, jossa lääkitään koti-ikävän tunnetta tapaamalla sukulaisia, nauttimalla yöttömistä öistä ja makumuistiin jääneestä lapsuusajan mustikkamaidosta, luonnon hiljaisuudesta, rantasaunan lämmöstä ja suomalaisten ihmisten omintakeisesta huumorintajusta. Nämä ulkosuomalaiset suhtautuvat kaikkein varauksellisimmin mahdolliseen paluumuuttoon.

Muuttajapolvessa on myös henkilöitä, jotka pohtivat mahdollista paluumuuttoa. He ovat yleensä työkomennuksella olevia suomalaisia, joiden oleskelu ulkomailla on jo alun perin suunniteltu määräaikaiseksi. Lisäksi joukossa on suomalaisperheitä, jotka muuttaisivat takaisin, jos kotimaasta löytyisi työtä ja asunto, sekä nuoria henkilöitä, jotka ovat muuttaneet Eurooppaan esimerkiksi opiskelujen takia. Ruotsissa asuville muuttohalukkuuteen vaikuttaa joskus myös ulkopuolisuuden tunne. Tästä tunteesta kertovat ruotsinsuomalaiset, jotka ovat muuttaneet maahan 1960-luvun suuren muuttoaalton mukana ja jotka haaveilevat nyt eläkevuosista entisessä kotimaassaan.

Työvoimapolitiittisesta näkökulmasta erityisen kiinnostava ryhmä on muuttajapolven lapset, joista pääosa on syntynyt muualla kuin Suomessa. Tämä kymmeneen tuhansiin nouseva joukko on kasvanut ja sosiaalistunut joko ruotsalaisessa yhteiskunnassa ja siellä yleensä suomalaisessa perheessä, tai sellaisissa kaksikulttuurisissa perheissä, joissa perheen toinen vanhempi – yleensä äiti – on suomalainen ja toinen vanhempi sen maan kansalainen, jossa perhe asuu. Jälkimmäisiin lukeutui noin 2/3 osa *Takaisin Suomeen* -kyselyn toisen polven vastaajista. Eniten vastauksia saatiin saksankieliseltä alueelta.

Kaksikulttuuristen perheiden suomalaistaustaisia lapsia ei tähän mennessä ole nähty tai aktiivisesti hyödynnetty Suomen mahdollisena työperäisenä maahanmuuttajaresurssina. Tämä on yllättävää jo siitäkin syystä, että nämä henkilöt ovat valtaosin 1980- ja 1990-luvulla syntyneitä nuoria aikuisia, hyvin koulutettuja, monikulttuurisesti ajattelevia ja kansainvälisesti orientoituneita henkilöitä, jonka li-

säksi he myös usein omaavat suomen kielen taidon. Mahdollista muuttoa Suomeen ja elämään siellä auttaa se, että heillä nykyisen kotimaansa kansalaisoikeuksien lisäksi on myös Suomen passi. Ehkä yllättävääkin on näiden kaksikulttuuristen perheiden jälkeläisten oletettua voimakkaampi suomiorientoituminen siten, että heistä moni tuntee olevansa identiteetiltään jopa enemmän suomalainen kuin sen maan kansalainen, jossa on syntynyt, kasvanut ja sosiaalistunut. Moni myös tuntee aitoa koti-ikävän tunnetta Suomeen. He ovat lomailleet vanhempiensa kanssa Suomessa, ja heistä monen tulevaisuuden haaveena on opiskella tai työskennellä vuosi tai useampi Suomessa ja siten henkilökohtaisesti kokea ja löytää suomalaiset juurensa. Näkemykset Suomesta ja suomalaisesta yhteiskunnasta ovat heillä yleisväritykseltään valoisampia kuin heidän suomalaisella vanhemmallaan. Nuoret näkevät suomalaisen yhteiskunnan tarjoavan heille ja heidän lapsilleen maailman parhaan koulutuksen, turvallisen elinympäristön, nykyistä kotimaata paremman elämänlaadun ja sosiaalisen ympäristön, jossa suomalaisilla sukulaisilla on keskeinen rooli. Vaikka mahdollisen Suomeen muuton toisaalta nähdään lisäävän sosiaalisia suhteita siellä asuvien sukulaisten kautta, moni painottaa Euroopassa olevien sukulaisten ja ystävien tärkeyttä ja pelkää, että heidän puuttumisensa tulisi aiheuttamaan Suomessa asuttaessa mittavia ongelmia ja koti-ikävää omaan synnyinmaahan. Omasta työllistymisestä ei niinkään olla huolissaan, mutta sen sijaan mahdollisen puolison työllistyminen, kielitaito ja sopeutuminen mietityttävät. Ongelmattomina ei myöskään nähdä suomalaisten ulkomaalaisvastaisuutta, humalahakuisuutta, armottoman kylmää talvea tai sosiaalisen elämän karkeutta.

Joukossa on myös henkilöitä, jotka ovat asuneet Suomessa, mutta palanneet takaisin synnyinmaahansa. Kokemukset Suomesta eivät lopultakaan vastanneet niitä odotuksia ”toisesta kotimaasta” kuin mitä sille oli asetettu. Muita suuremmaksi pettymyksen kohteeksi Suomessa nousi näille keskieurooppalaisessa kulttuurissa kasvaneille nuorille sosiaalisten suhteiden vähäinen merkitys siten, että urakehityksen koettiin menevän ihmissuhteiden edelle. Takaisin haluttiin palata sinne, missä olivat omat tärkeät ihmiset. Kyselyvastauksista onkin tulkittavissa, että nämä henkilöt maahanmuuttajina tarvitsisivat aivan toisenlaista kotoutumisohjelmaa kuin mitä tarjotaan niille maahanmuuttajille, joilla Suomeen muuttaessaan ei ole sen paremmin suomen kielen taitoa kuin tietämystä suomalaisesta yhteiskunnasta. Vaikka kaksikulttuuristen perheiden lapset ovat Suomen kansalaisia, ei heitä pidä jättää yksin, vaan he tarvitsevat tukea ja apua aivan käytännön asioissakin. Erityisen tärkeää on alkuun pääseminen, johon tarvittaisiin myös yhteiskunnan taloudellista panostusta. Tavoitteena olisi koko perheen hyvinvoinnin ja viihtyvyyden turvaaminen. Myös suomalaisten (työnantajien) asenteellisuuden muualla koulutuksen saaneita kohtaan, suomen kieltä murtaen ääntäviin ja monilla elämän tasoilla esiintyvään suvaitsemattomuuteen tulisi puuttua. Oman arvionsa mukaan toisen polven suomalaiset uskoisivat antavansa suomalaiselle

yhteiskunnalle paljonkin monikulttuurisen taustansa ja kokemuksensa pohjalta, mikäli suomalaiset vain olisivat valmiita ottamaan sitä vastaan ja kehittämään yhteiskuntaa muualta saatuja hyvien käytänteiden pohjalta. Kotoutuessaan ja viihtyessään nämä maahanmuuttajat olisivat ehkä juuri niitä, joita suomalaiset nyt kipeimmin tarvitsisivat ja jotka myös helpoimmin hyväksyttäisiin osaksi suomalaista yhteiskuntaa ja työkulttuuria.

Kolme vuotta kestänyt tutkimushanke antoi paljon uutta tietoa, ei vain muuttajapolvesta, vaan erityisesti heidän lapsistaan eli tähän mennessä unohdetusta toisesta ulkosuomalaispolvesta. Tutkittu tieto voisi olla alkusysäyksenä kehitettäessä maahanmuuttopolitiikkaa. Suomen hallitus on tosin jo saanut laadittua ensimmäisen ulkosuomalaispoliittisen ohjelmansa, jossa pohditaan ulkosuomalaisten paluumuuton edellytysten tukemista muun muassa tiedotuksella, neuvonnalla ja muilla toimenpiteillä. Siinä myös todetaan, että Suomi (valtiona) suhtautuu myönteisesti paluumuuttoon. Avoimeksi jää kuitenkin kysymys, miten suomalaiset itse ruohonjuuritasolla ja työelämässä saataisiin ymmärtämään ulkosuomalaisten rikastuttava merkitys työmarkkinoille, omalle arjelleen ja koko suomalaiselle yhteiskunnalle.

Esiselvityshankkeen *Takaisin Suomeen* ja sitä seuranneen *Juuret Suomessa* -hankkeen johtajana toimi Turun yliopiston kulttuuriperinnön professori Outi Tuomi-Nikula ja sen tutkijajäsenenä FT, yliopistonlehtori Riina Haanpää. Hankkeen innostuneena projektisihteerinä toimi FM Tarja Laine. Tarja Laine on työnsä aikana luonut eurooppalaisen yhteistyöverkoston, jossa hankkeen keskeisimpinä yhteistyökumppaneina ovat toimineet Siirtolaisuusinstituutti ja Suomi-Seura. Näiden lisäksi yhteistyötä on tehty muassa muun Suomen ulkoministeriön, Saksan Suomalaisen Kirkollisen Työn Keskuksen (SKTK) ja Hampurin merimieskirkon sekä Ruotsin Suomi-instituutin, Ruotsinsuomalaisten Keskusliiton (RSKL) ja Ruotsinsuomalaisten nuorten liiton (RSN) kanssa. Näiden organisaatioiden kautta ja avulla tieto *Takaisin Suomeen* -kyselystä on tavoittanut suomalaiset kaikkialla Euroopassa, joista 820 vastasi huolella ja aikaa säästämättä kyselylomakkeen lukuisiin kysymyskomplekseihin. Heidän vastauksensa muodostavat tämän teoksen keskeisimmän sisällön. Vastaajat voivat itse lukea hankkeen tuloksista tästä artikkelikokoelmasta, joka julkaistaan myös internetjulkaisuna kaikkien vapaasti luettavaksi. Moni myös tunnistaa omat ajatuksensa sitaateista, jotka suunnitellun kyselyn mukaisesti on julkaistu anonyymeinä.

Keskeisimmät tulokset kyselyn vastauksista on esitetty graafisesti Riina Haanpään ja Tarja Laineen artikkelissa ”Takaisin Suomeen -kysely Euroopan suomalaisille”. Artikkelit antaa yleiskuvan sekä ensimmäisen että toisen ulkosuomalaispolven näkemyksistä, jotka liittyvät Suomeen, suomalaisuuteen ja mahdollisiin ajatuksiin

palata jonakin päivänä entiseen kotimaahan tai muuttaa vanhempien tai toisen vanhemman entiseen synnyinmaahan. Valitut tilastot myötäilevät kyselyn kysymyskomplekseja.

Yleiskatsauksen Euroopan roolista suomalaisten muuton kohdealueena ja paluumuuton edellytyksistä esittää Elli Heikkilä. Hän perustaa artikkelinsa Suomen virallisiin maastamuuttotilastoihin ja Siirtolaisuusinstituutin vuoden 2006 kyselyn vastauksiin. Valtaosa kyselyn vastaajista asui Ruotsissa ja kuului muuttajapolveen. Myös Heikkilä painottaa artikkelissaan koko ulkosuomalaisperheen huomioimista kotoutumisohjelmissa.

Toisen polven suomalaisiin, jotka ovat kasvaneet kaksikulttuurisessa perheessä, on perehtynyt Outi Tuomi-Nikula artikkelissaan ”Se suomalainen puoli minussa”, jossa hän käsittelee kyselyaineiston pohjalta suomalais-saksalaisten perheiden lasten näkemyksiä Suomesta, suomalaisuudesta, identiteetistä ja muutosta Suomeen. Vaikka aineistona siinä ovatkin vain Saksassa asuvat suomalais-saksalaisten perheiden lapset, voidaan tarkasteltuja tuloksia pitkälle yleistää myös muihin kyselyyn vastanneiden kaksikulttuuristen perheiden lasten ajatuksiin.

Arki kaksikulttuurisessa perheessä voi olla hyvinkin haasteellista silloin, kun perheen vanhemmat poikkeavat uskonnoltaan, kulttuuritaustaltaan ja kieleltään toisistaan ja kun heidän on päätettävä muun muassa lasten kasvatukseen liittyvistä periaatteista. Tähän asiaan on perehtynyt Anna-Liisa Kuczynski, joka tarkastelee artikkelissaan Suomessa asuvien suomalais-puolaisten perheiden lasten kasvatukseen liittyviä ongelmia, käytänteitä ja ratkaisuja. Artikkelisi syventää tietämystä niistä haasteista, joita mahdollisesti Suomeen muuttavat ulkosuomalaiset kokevat Suomessa omissa perheissään.

Ruotsi on ollut 1960-luvulta lähtien suomalaisten tärkein maahanmuuttokohde. Kun sinne lähteneet suomalaiset vielä 1960- ja 1980-luvulla muodostivat Ruotsissa teollisuuden tärkeän työvoimaresurssin, on muuttajien kuva alkanut lähentyä monin tavoin 2000-luvulla muualle EU-maihin muuttaneiden muuttajaprofiilia. Tätä muutosta tarkastelee Jouni Korkiasaari artikkelissaan ”Suomen ja Ruotsin välinen siirtolaisuus ja ruotsinsuomalaiset 2000-luvulla”.

Uuden näkökulman siirtolaisuuteen esittää Tarja Korttesniemi, joka artikkelissaan ”Koti on siellä, missä sydän on. Euroopan ulkosuomalaisten aistein koettu kotipaikka” pohtii sitä, millä tavalla tunteet, hajut, maut sekä fyysinen ja sosiaalinen ympäristö muovaavat maastamuuttajan kotipaikkaa sellaiseksi, että siitä muodostuu hänelle tärkeä paikka, jossa haluaa elää elämänsä.

Julkaisun valmistuttua on kiitosten aika. Kiitos on osoitettu kaikille niille 820 vastaajalle, jotka ovat mahdollistaneet tämän teoksen tekemisen. Se kohdistuu myös edellä mainituille yhteistyökumppaneille, työtovereille ja artikkelien kirjoittajille, joista jokainen on kantanut omalla arvokkaalla tavallaan kortensa kokoon työn eri vaiheissa. Teoksen hieno taitto on Jouni Korkiasaaren käsialaa, josta hänelle lämmin kiitos. Ilman rahoitusta ei julkaisu olisi valmistunut. Siitä kiitos Satakuntaliiton viisaille päättäjille ja Porin kaupungille, joka on vastannut rahoituksen omakustannusosuudesta. Edelleen kiitoksen saa kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelma, joka on ottanut teoksen julkaisusarjaansa.

Outi Tuomi-Nikula

2

Takaisin Suomeen -kysely Euroopan suomalaisille

Riina Haanpää & Tarja Laine

Turun yliopiston Porin yksikössä, kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelmassa toteutettiin kulttuuriperinnön tutkimuksen oppiaineen toimesta vuosina 2010–2013 tutkimushankkeet *Takaisin Suomeen? Tutkimus Euroopan unionin maissa asuvien ulkosuomalaisten ja heidän lastensa Suomi-kuvasta ja paluumuuton edellytyksistä (2010–2011)* sekä *Juuret Suomessa. Tutkimus Euroopan unionin maissa asuvien ulkosuomalaisten ja heidän lastensa Suomi-kuvasta ja paluumuuton edellytyksistä (2011–2013)*. Molempien tutkimushankkeiden tavoitteena oli selvittää Euroopassa asuvien suomalaistaustaisten henkilöiden edellytyksiä, käytännön mahdollisuuksia ja suunnitelmia palata tai muuttaa jossakin elämänsä vaiheessa (takaisin) Suomeen. Erityisen huomion kohteena olivat tähän saakka tutkimuksen ulkopuolelle jääneet toisen tai kolmannen polven Euroopan suomalaiset. Euroopan unionin alueelle rajatuissa hankkeissa kartoitettiin suomalaistaustaisten henkilöiden koulutusta, kielitaitoa ja yhteyttä suomalaiseen kulttuuriin sekä Suomeen tai kansainvälisyyteen liittyviä tulevaisuudensuunnitelmia. Tutkimushankkeissa kartoitettiin myös heidän omaksumaansa Suomi-kuvaa sekä niitä toiveita ja mahdollisuuksia, mutta myös pelkoja, esteitä tai ennakkoluuloja, jotka mahdollisesti tukevat tai estävät Suomeen muuttoa.

Tutkimushankkeista ensimmäisessä, *Takaisin Suomeen?*-esiselvityshankkeessa¹ laadittiin Euroopan alueen suomalaistaustaisille henkilöille suunnattu laaja inter-

1 Esiselvityshanke *Takaisin Suomeen?* 1.3.2010–28.2.2011. Esiselvityshankkeen johtajana toimi professori Outi Tuomi-Nikula, ja tutkimusryhmän jäseninä toimivat FT Riina Haanpää ja projektisihteeri Tarja Laine.

netkysely (*Takaisin Suomeen* -kysely), jossa pyrittiin selvittämään Pohjoismaissa ja muualla Euroopassa asuvien suomalaistaustaisten henkilöiden taustoja, muuton syitä sekä ajatuksia Suomesta ja mahdollisia paluumuuttoaikeita. Kysely suunnattiin erikseen ensimmäisen polven suomalaisille eli niin sanotulle muuttajapolvelle sekä heidän lapsilleen ja lapsenlapsilleen eli toisen ja kolmannen polven ulkosuomalaisille. Kyselyyn oli mahdollista vastata viidellä eri kielellä: Ensimmäisen polven kyselyt julkaistiin suomeksi ja ruotsiksi. Toisen polven kyselyt julkaistiin suomeksi, ruotsiksi, englanniksi, saksaksi ja italiaksi. Näin mahdollistettiin kyselyyn vastaaminen myös suomen kieltä taitamattomille, ja vastaajat saattoivat valita vastauskieleksi sen kielen, jolla pystyivät parhaiten ilmaisemaan itseään.

Takaisin Suomeen -kyselyn laadinnassa sekä tiedottamisessa ja levityksessä hyödynnettiin Siirtolaisuusinstituutin, Suomi-Seuran ja Ulkoasiainministeriön asiantuntijuutta. Kyselystä tiedotettiin eri Euroopan maissa ilmestyvissä ulkosuomalaisten lehdissä, Suomi-Seurojen, Suomi-koulujen, ystävyysseurojen ja muiden yhdistysten verkkosivuilla sekä Suomi-Seuran kuukausittain ilmestyvässä ulkosuomalaisille suunnatussa *Sutinat*-verkkojulkaisussa. Kyselyä ja laajemmin tutkimushanketta esiteltiin myös Ruotsin TV:n ja radion Sisu-uutisissa. Kysely avattiin joulukuussa 2010 Euroopan ja osin Euroopan ulkopuolella sijaitsevien suurlähetystöjen sivuilla sekä *Sutinat*-verkkojulkaisussa. Vastauslinkkejä välitettiin myös ulkosuomalaisseurojen tiedotussivuille sekä myös eri kontaktien kautta suoraan ulkosuomalaisten sähköpostiosoitteisiin. Vastausaikaa oli kokonaisuudessaan kaksi kuukautta, joulukuun 15. päivästä 2010 aina helmikuun 15. päivään 2011.

Kyselyssä vastaaja ohjattiin vastaamaan oikeaan linkkiin siten, että ensimmäisen polven vastaajat saivat valita kahdesta linkistä joko suomen- tai ruotsinkielisen version:

- Kysely Euroopassa asuville ulkosuomalaisille
(alaotsikko: *Takaisin Suomeen 1*)
- Enkät till utlandsfinländare bosatta i Europa
(alaotsikko: *Tillbaka till Finland 1*)

Toisen polven vastaajat ohjattiin vastamaan joko suomen-, ruotsin-, englannin-, saksan- tai italiankieliseen linkkiin:

- Kysely Euroopassa asuvien ulkosuomalaisten lapsille
(alaotsikko: *Takaisin Suomeen 2*)
- Enkät till barnen av utlandsfinländare bosatta i Europa
(alaotsikko: *Tillbaka till Finland 2*)

- Fragebogen für Kinder der in Europa lebenden Auslandsfinninnen und -finnen (alaotsikko: *Zurück nach Finnland 2*)
- Survey for Second Generation Finnish Immigrants (alaotsikko: *Back to Finland 2*)
- Ricerca degli espatriati finlandesi che vivono in Europa (alaotsikko: *Ritorno in Finlandia 2*)

Vastauslinkkien yhteydessä ohjeistettiin vielä erikseen, minkä kielinen linkki oli kyseessä. Lisäksi linkit oli jaoteltu selkeästi niin, että ensimmäisen ja toisen polven linkit olivat oman alaotsikkonsa alla. Esimerkiksi ensimmäisen polven vastauslinkit näyttivät seuraavanlaisilta:

- <https://www.webropol.com/P.aspx?id=487320&cid=31249863>
(suomenkielinen kysely; 1.sukupolvi)
- <https://www.webropol.com/P.aspx?id=502899&cid=51322650>
(enkät på svenska; 1.generation)

Ensimmäisen polven eli muuttajapolven lomakkeessa oli 43 kysymystä, ja toisen polven lomakkeessa 46 kysymystä. Kysymykset oli jaoteltu neljän pääotsikon alle, joissa taustatietojen lisäksi kysyttiin muuton syytä, arkea kotimaassa (1. polvi), vanhempien tai isovanhempien muuton syytä (2. polvi), kielitaitoa ja koulutusta sekä ajatuksia Suomi-kuvasta ja suomalaisuudesta. Myös ajatuksia mahdollisesta Suomeen muutosta tiedusteltiin. Vastaajalle annettiin kyselyn lopussa vielä mahdollisuus kertoa omin sanoin oma ulkosuomalaisen tarina.

Kysely laadittiin monivalintakysymysten ja avoimien kysymysten varaan. Monivalintakysymyksin tiedusteltiin muun muassa vastaajan taustatietoja (sukupuolta, ikää, perhetaustoja sekä koulutusta), muuton syitä ja uudessa kotimaassa elämistä, kielitaitoa, suhdetta vanhaan kotimaahan Suomeen sekä suunnitelmia muuttaa Suomeen. Monivalintakysymykset muotoiltiin niin, että vastaajalla oli mahdollisuus vastata vastausvaihtoehdossa muu, jos annetuista vaihtoehdoista mikään muu ei tuntunut sopivalta. Avoimissa kysymyksissä tiedusteltiin yksityiskohtaisemmin näkemyksiä ja käsityksiä muun muassa ulkosuomalaisuudesta, uuden ja vanhan kotimaan yhtäläisyyksistä ja eroista, suomalaisesta yhteiskunnasta sekä maahanmuuttopolitiikasta.

Kyselyn vastaajat

Takaisin Suomeen -kyselyyn saapui vastauksia kaikkiaan 820 kappaletta. Koko kyselyyn vastanneista peräti 82 % oli ensimmäisen polven ulkosuomalaisia (675 vastausta). Toisen polven kyselyyn vastauksia saatiin 145 kappaletta. Tästä 145

vastaajasta yksi henkilö oli kolmannen polven ulkosuomalainen. Kerätyssä kyselyaineistossa on siis selkeästi kaksi eri vastaajaryhmää.

Koko kyselyyn vastasi 655 naista eli noin 80 % kaikista vastaajista, ja miehiä vastaajien joukossa oli 159. Vastaajien sukupuolijakaumaan on vaikuttanut Euroopan suomalaisten naisvaltaisuus.² Ensimmäisen polven vastaajista naisia oli 573 ja miehiä oli 96. Toisen polven vastaajien sukupuolijakaumassa sen sijaan ei ollut niin merkittävää eroa. Toisen polven naisvastaajia oli 82 ja miesvastaajia 63.

Kyselyyn vastanneiden ikäjakauma oli varsin laaja, sillä vastaajien syntymävuodet olivat vuosien 1930–2004 välillä. Nuorin, vuonna 2004 syntynyt poika vastasi toisen polven englanninkieliseen linkkiin *Back to Finland 2*. Vanhin, vuonna 1930 syntynyt mies vastasi ensimmäisen polven ruotsinkieliseen linkkiin *Tillbaka till Finland 1*. Innokkaimmin vastasivat 1970-luvulla syntyneet (267 vastaajaa), sitten 1980-luvulla syntyneet (152 vastaajaa) ja 1960-luvulla syntyneet (148 vastaajaa). Lähes 70 % kyselyyn vastanneista oli syntynyt 1960–1980-luvuilla.

Vastauksia saatiin kaikkiaan 23 Euroopan maasta. Eniten vastauksia tuli Saksasta (195 kpl), sitten Ruotsista (132 kpl), Englannista (101 kpl), Tanskasta (61 kpl), Itävallasta (60 kpl), Hollannista (37 kpl), Ranskasta (34 kpl), Sveitsistä (33 kpl), Italiasta (24 kpl), Kreikasta (23 kpl), Norjasta (20 kpl), Irlannista (17 kpl), Belgiasta (16 kpl) ja Espanjasta (16 kpl). Alle kymmenen vastausta tuli Unkarista, Luxemburgista, Kyprokselta, Sloveniasta, Puolasta, Portugalista, Tšekistä, Venäjältä ja Viirosta. Vaikka kysely oli suunnattu Euroopan ulkosuomalaisille, saapui vastauksia myös USA:sta, Kanadasta, Australiasta, Argentiinasta, Egyptistä, Japanista, Kiinasta, Libanonista ja Armeniasta. Näitä Euroopan ulkopuolelta tulevia vastauksia oli 18 kappaletta: 13 vastausta ensimmäisen polven linkkeihin ja 5 vastausta toisen polven linkkeihin. Euroopan ulkopuolelta tulleiden vastausten määrän ollessa näinkin pieni ei se aiheuta tilastollista vääristymää graafisissa kuvioissa.

Eniten vastauksia tuli ensimmäisen polven suomenkieliseen linkkiin *Takaisin Suomeen 1*, johon vastauksia saatiin 643 kappaletta. Ruotsinkieliseen ensimmäisen polven linkkiin *Tillbaka till Finland 1* vastauksia saatiin 32 kappaletta. Toiselle polvelle suunnatuissa kyselyissä eniten vastattiin suomenkieliseen *Takaisin Suo-*

2 Korkiasaari 2008, 18. Euroopassa asuu myös runsaasti ulkosuomalaisia naisia, jotka ovat joutuneet vaihtamaan esimerkiksi avioliiton myötä kansalaisuuttaan tai jotka ovat vapaaehtoisesti vaihtaneet kansalaisuuttaan. (Ks. myös Jouni Korkiasaaren artikkeli.) Outi Tuomi-Nikulan tutkimuksessa *Saksansuomalaiset* (1989, 51) naisten osuus muuttajapolvessa oli noin 80 % vuonna 1971. Tilastossa ovat mukana syntyperäiset suomalaiset sekä Suomen kansalaiset ja kansallisuutensa vaihtaneet. Etelä-Euroopan maissa naisten osuus muuttajista on vieläkin suurempi.

meen 2 -linkkiin, johon vastauksia saatiin 55 kappaletta. Saksankieliseen *Zurück nach Finnland 2* -linkkiin vastauksia tuli 47, ruotsinkieliseen *Tillbaka till Finland 2* -linkkiin 27 ja englanninkieliseen *Back to Finland 2* -linkkiin 13 kappaletta. Italiankieliseen *Ritorno in Finlandia 2* -linkkiin saapui 3 vastausta.

Kyselylomakkeiden koodaus

Kyselyn suunnittelun ja laadinnan ehtona toimi tutkimuksenteon uskottavuus sekä velvollisuus tuottaa systemaattista, hyvin perusteltua ja luotettavaa tietoa asioista loukkaamatta kuitenkaan tutkimuksen kohteena olevien ihmisten yksityisyyden suojaa. Esimerkiksi henkilötietolain mukaisesti on huolehdittava siitä, ettei käytä väärin ihmisten henkilötietoja tai arkaluonteisia asioita. Henkilötietoja taas ovat kaikki sellaiset tiedot, joista hänet tai hänen perheensä voidaan tunnistaa. Käytännössä tämä tarkoittaa, että esimerkiksi kyselyaineiston parissa työskennellessä on velvoitettu erityiseen huolellisuuteen aineiston käytössä ja suojaamisessa.³

Takaisin Suomeen -kyselyyn vastattiin anonymisti, josta syystä yksittäistä vastaajaa ei tämän aineiston perusteella pysty tunnistamaan. Vastaajia myös informoitiin heti kyselyn alussa, kuka tutkimuksen suorittaa ja miksi sekä mihin tarkoitukseen aineistoa tullaan käyttämään (ainoastaan tutkimuskäyttöön) ja mihin se arkistoidaan. Koko kyselyaineisto on tallennettu sekä sähköisesti että paperisena versiona, ja sitä säilytetään Turun yliopiston kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman kokoelmissa.

Kyselyaineiston vastaukset on koodattu siten, että jokaiseen vastauslomakkeeseen on merkitty ensin kansainvälisellä maakoodilla kyseinen maa, josta vastaus on tullut. Maakoodin jälkeen on merkitty numerolla ensimmäisen tai toisen polven linkkiin tullut vastaus. Tämän jälkeen on merkitty vastaajan sukupuoli (N = nainen ja M = mies) sekä kyselyvastauksen juokseva numero:

- **SE1:N28:** Vastaaja on vastannut Ruotsista, ja hän on ensimmäisen polven ulkosuomalainen. Vastaaja on nainen, ja vastauksen juokseva numero on 28.
- **DE2:M6:** Vastaaja on vastannut Saksasta, ja hän on toisen polven ulkosuomalainen. Vastaaja on mies, ja vastauksen juokseva numero on 6.
- **Esimerkki:** Asuin Italiassa vain vähän aikaa, ja ennen Sveitsiin muuttoa palasin muutamaksi vuodeksi Suomeen. CH1:N14

³ Kuula 2006, 15, passim.

Kyselyyn osallistuneet eivät välttämättä ole vastanneet kaikkiin kysymyksiin. Siksi myöskään yhden kysymyksen vastaajamäärä ei aina ole yhtenevä kyselylinkkeihin vastanneiden kanssa. Esimerkiksi ensimmäisen polven kyselyn kysymyksessä numero 5 tiedusteltiin, milloin vastaaja on muuttanut ulkomaille. Tähän kysymykseen vastasi vain 658 ulkosuomalaista, vaikka vastauksia kyseiseen linkkiin tuli yhteensä 675 kappaletta. Joihinkin kysymyksiin on siis jätetty vastaamatta joko tarkoituksella tai epähuomiossa. Kyselyvastauksien graafisissa kuvioissa on ilmoitettu kyseiseen kysymykseen vastannut todellinen vastaajamäärä termillä N = jotakin.

Liitteissä 1 ja 2 esitetään graafisia taulukoita ja tilastoja ensimmäisen ja toisen ulkosuomalaispolven vastaajajoukoista. Ne on tehty molemmista vastaajajoukoista siten, että mukana ovat kaikki Euroopan maat mukaan lukien Ruotsista tulleet vastaukset. Ruotsista Suomeen suuntautunut siirtolaisuus eroaa kuitenkin suuresti Manner-Eurooppaan suuntautuneesta siirtolaisuudesta esimerkiksi siirtolaisten määrän, siirtolaisuuden syyn, koulutustason ja perherakenteen vuoksi⁴, josta syystä näiden kahden alueen sijoittaminen samaan tilastoon / taulukkoon on ongelmallista. Tämä näkyy muun muassa perheitä koskevissa vastauksissa, joissa Ruotsissa vastaajina ovat yleensä täysin suomalaistaustaisissa perheissä elävät henkilöt. Manner-Euroopassa taas vastaajina ovat kaksikulttuurisessa perheessä elävät ulkosuomalaiset. Näiden kahden maastamuuttajaryhmän erottaminen omiksi tilastoikseen ei kuitenkaan ollut tässä vaiheessa kyselyohjelman teknisten ominaisuuksien vuoksi mahdollista.⁵

Takaisin Suomeen? -esiselvityshankkeen tuottama internetkysely tuotti laajan vastausmateriaalin, joka mahdollisti jatkohankkeen *Juuret Suomessa*⁶ käynnistämisen. Juuret Suomessa -tutkimushankkeessa keskityttiin tarkastelemaan vastausaineiston pohjalta suomalaistaustaisten henkilöiden yhteyttä suomalaiseen kulttuuriin ja Suomeen liittyviä tulevaisuudensuunnitelmia. Tutkimushankkeen aikana tuotetaan uutta tutkimusta Euroopassa asuvien ulkosuomalaisten paluumuuton edellytyksistä muun muassa opinnäytetöiden ja erilaisten julkaisujen myötä.

4 Ks. Jouni Korkiasaaren artikkeli tässä kokoelmassa.

5 Parempi, mutta teknisesti ongelmallinen, vaihtoehto olisi ollut tilastoida eri maista tulleet vastaukset omina kokonaisuuksinaan, jolloin myös ero eri kohdemaiden välillä olisi tullut selkeämmin esiin.

6 Tutkimushanke *Juuret Suomessa* 1.7.2011–30.6.2013. Hankkeen johtajina toimivat professori Outi Tuomi-Nikula ja FT Riina Haanpää. Tutkimushankkeen projektisih-
teerinä toimi Tarja Laine.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Turun yliopisto, kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman kokoomat, Takaisin Suomeen -kyselyaineisto, 15.12.2010–15.2.2011.

Kirjallisuus

Korkiasaari, Jouni 2008: Yleiskatsaus. – Koivukangas, Olavi & Krister Björklund (toim.), *Suomalaiset Euroopassa*. Suomalaisen siirtolaisuuden historia 6. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

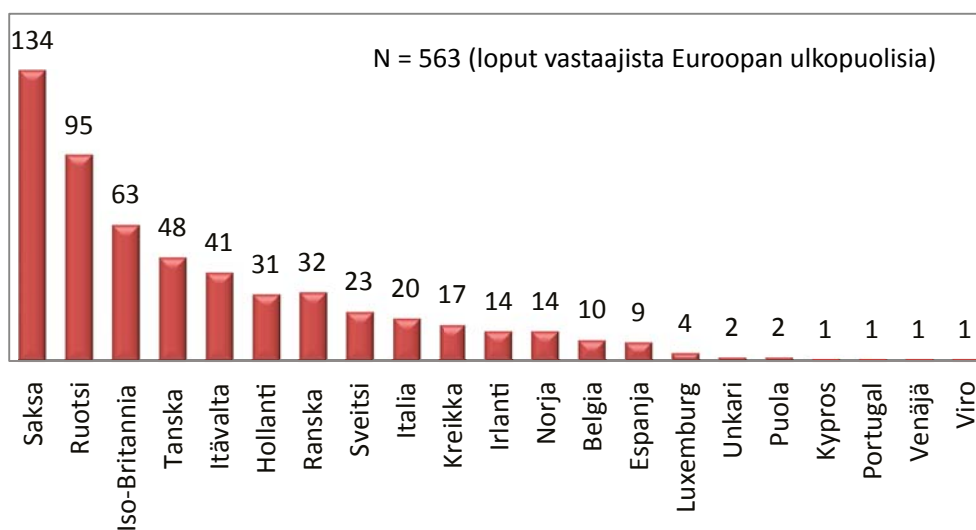
Kuula, Arja 2006: *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.

Tuomi-Nikula, Outi 1989: *Saksansuomalaiset. Tutkimus syntyperäisten suomalaisten akkulturaatiosta Saksan liittotasavallassa ja Länsi-Berliinissä*. Helsinki: SKS.

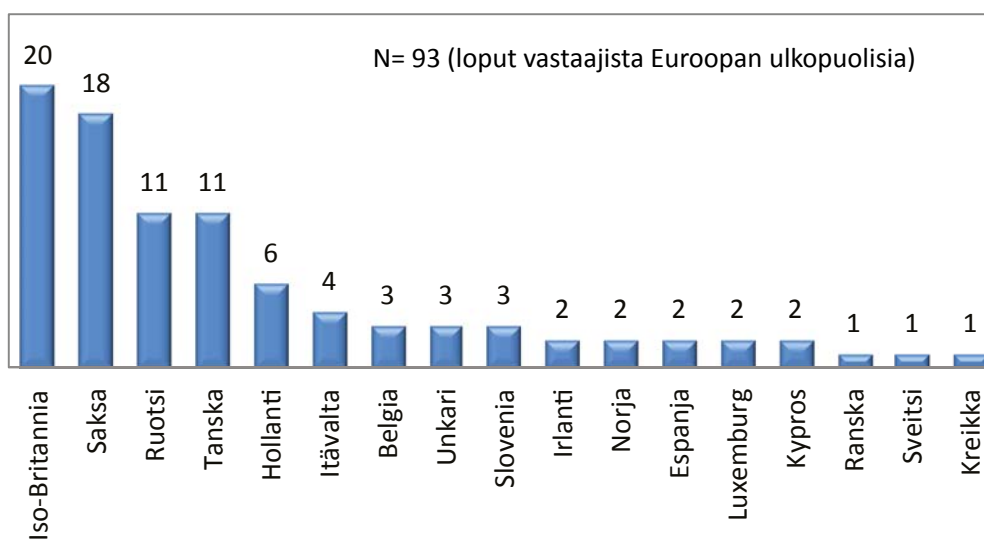
Liite 1: Euroopan ensimmäisen polven ulkosuomalaiset

1. Muuttajien profiili

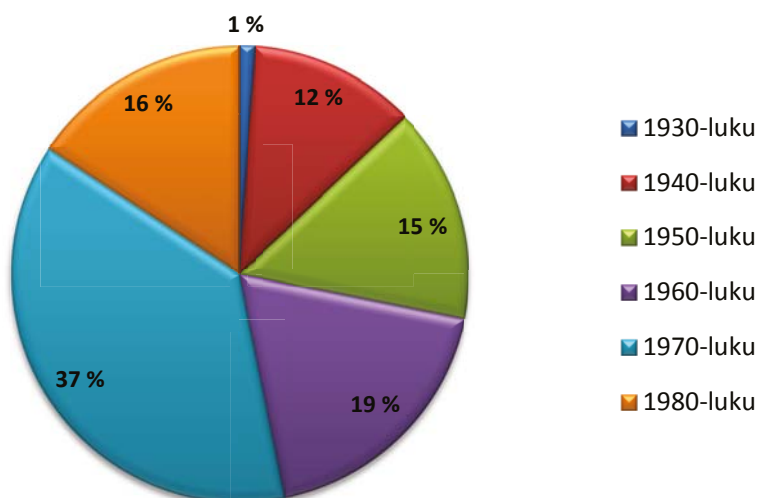
1. Naisvastaajat maittain (1.polvi)

2. Miesvastaajat maittain (1.polvi)

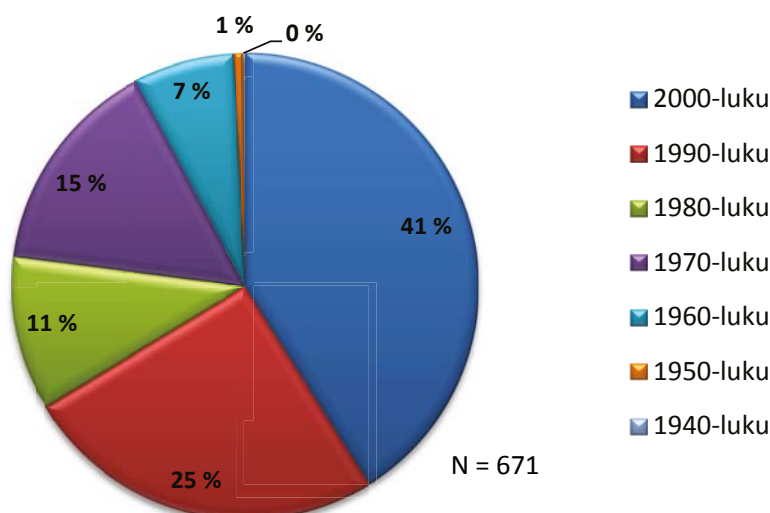

3. Vastaajien syntymävuosikymmenet (1.polvi)

Vastaajien asuinkunta Suomessa ennen maastamuuttoa: 254 vastaajaa ilmoittaa asuneensa ennen ulkomaille muuttoaan Helsingissä, Espoossa tai Vantaalla. Vastaajista 46 on asunut Turussa, 45 Tampereella ja 19 Jyväskylässä. Eurooppaan on muutettu myös Pohjois-Suomen, itäisen Suomen, Keski-Suomen sekä läntisen ja eteläisen Suomen kaupungeista. Lähtöpaikkakunta ei kuitenkaan kerro, mistä päin muuttaja on ollut alun perin kotoisin tai sitä, missä hän on syntynyt. Vastaajilta kysyttiin taustatiedoissa syntymäaikaa ja -paikkaa, ja moni ilmoittaakin syntymävuotensa, mutta ei paikkakuntaa.

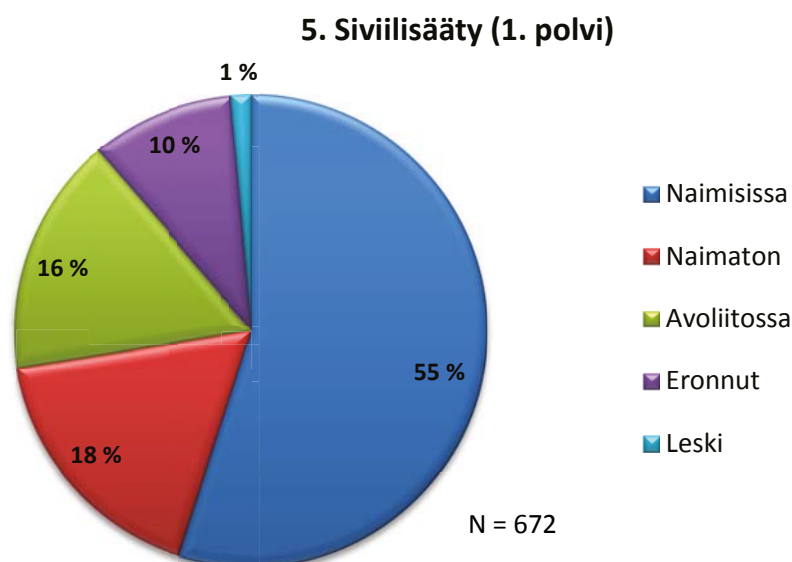
4. Milloin muuttanut ulkomaille (1.polvi)?

Vastaajista yli puolet (54 %) ei ole asunut muussa maassa kuin Suomessa ennen muuttoa nykyiseen kotimaahan. Vastaajista 46 % on nykyisen kotimaansa lisäksi asunut muuallakin ulkomailla. Ulkomailla on asuttu pitkään, sillä 239 vastaajaa on

asunut ulkomailla yli 20 vuotta, 157 vastaajaa 10–20 vuotta ja 130 vastaajaa 5–10 vuotta. Vastaajista 142 ilmoittaa asuneensa ulkomailla alle viisi vuotta. (N = 668)

Vastaajista 71 % ilmoittaa olevansa naimisissa tai avoliitossa. Puoliso on Suomen kansalainen 77 vastaajalla. Suurella osalla vastaajista (405 henkilöä) on ulkomaalainen puoliso. Avio- tai avopuolisot ovat saksalaisia (85), Ison-Britannian kansalaisia (45), ruotsalaisia (38), itävaltalaisia (35) ja tanskalaisia (30). Avo- tai aviopuolisoina on myös Italian, Ranskan, Kreikan, Sveitsin, Hollannin, Norjan, Australian, Espanjan, Portugalin, Irlannin, Kyproksen, Malesian, Senegalin, Unkarin, Chilen, Japanin, Kuuban, Libyan ja Liettuan kansalaisia. Puolisoista 21:llä on kaksoiskansalaisuus. Vastaajista naimattomia on 118 henkilöä, eronneita 88 ja leskiä yhdeksän.

Vastaajista 44 prosenttia ilmoittaa, ettei ulkomaalainen puoliso tai avopuoliso osaa suomen kieltä. Puolison, sukulaisten, naapurien, ystävien ja työtovereiden kanssa kommunikoidaan yleensä sen maan pääkielen kanssa, missä asutaan. Yhteisenä kielenä on usein myös englanti.

Perheissä on yleensä 1–2 lasta (328 perhettä). Kolmen tai neljän lapsen talouksia on 75. Kolmessa perheessä lapsia on viisi tai enemmän. Lapsia vastaajilla on kaikkiaan 801. Näistä lapsista 320:lla on kaksoiskansalaisuus ja 11:llä on kolmen maan kansalaisuus. Suomen kansalaisuus on 153 lapsella ja 144 lapsella on jonkun muun maan kansalaisuus (N = 628). Vastaajista 142:lla ei ole lapsia. Lapsenlapsia on 65 vastaajalla.

Ensimmäisen polven vastaajista 58 % puhuu lapsensa tai lastensa kanssa pelkästään suomea tai ruotsia.¹ Vastaajista 13 % puhuu lapsensa kanssa pelkästään valtaväestön kieltä, ja noin 28 % puhuu lapsensa tai lastensa kanssa suomea tai ruotsia aina tilanteesta riippuen. Kolme vastaajaa puhuu useita eri kieliä lapsensa kanssa.

Aktiivista suomen kielen käyttö on ensimmäisen tai yhden lapsen kanssa. Niissä perheissä, joissa on neljä lasta tai enemmän, vastaajat ilmoittavat nuorimpien suomen kielen taidon melko huonoksi tai suomea ei puhuta juuri ollenkaan. Lähes puolet vastaajista kuitenkin ilmoittaa ensimmäisen ja vielä toisenkin lapsen suomen kielen taidon täydelliseksi tai ainakin hyväksi (190 vastausta ja N = 412 vastaajaa).

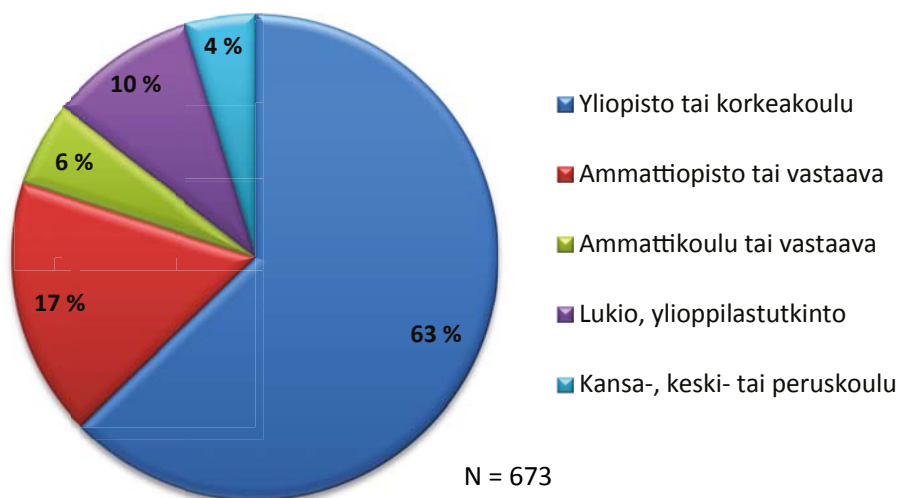
Vastaajista 63 % (422) on yliopisto- tai korkeakoulututkinto. Ammattiopisto, ammattikoulu tai niitä vastaava koulutus pohja on noin neljäsosalla vastaajista. Ylioppilaita tai lukion käyneitä on 66 ja kansa-, keski- tai peruskoulupohja on 31 vastaajalla. Ammattinimikkeissä korostuu opetusala, sillä lähes sata vastaajaa ilmoitti toimivansa joko osa- tai kokoaikaisissa opetustehtävissä yliopistossa, koulussa, esikoulussa, Suomi-koulussa, lastentarhassa tai vaikkapa kuvataide- tai pianonsoitonopettajana.

Ensimmäisen polven vastaajien ammatillinen kirjo on suuri. Ammattina, työtehtävänä tai alana mainitaan muun muassa terveydenhoito, toimistotyö, johtotehtävät, markkinointi, kaupallinen ala, pankki- ja rahoitusala, kulttuuriala, matkailuala, nuorisotoiminnan johtaja, yksityisyrittäjä, laskentapäällikkö, virkailija, tiedottaja, tutkija, kokki, elektroniikkasuunnittelija, diplomi-insinööri, analyytikko, lakimies, vakuutusala, farmaseutti, teologi, ostaja, projektipäällikkö, pakolaisasiainkäsittelijä, biologi, kiinteistövälittäjä, kielenkääntäjä, kirjanpitäjä, metallityöläinen, rakennuspiirtäjä, tanssitaiteilija, arkkitehti, kirvesmies, vammaisohjaaja, maanviljelijä, muusikko, tutkija ja vastaanottovirkailija. Joukossa on myös eläkeläisiä, kotiäitejä ja opiskelijoita, ja vastaajista ainoastaan alle 10 ilmoitti olevansa työtön.

Muuttajapolven korkeaa koulutustasoa vastaa heidän puolisoidensa ammatillinen kuva, sillä 40 % puolisoista on yliopisto- tai korkeakoulututkinto. He ovat opettajia, insinöörejä, tutkijoita, lääkäreitä, johtajia, sosionomeja, psykologeja, arkeologeja, hammaslääkäreitä, lakimiehiä, arkkitehtejä, stuertteja ja geologeja.

1 *Takaisin Suomeen* -kyselyn vastauksia analysoitaessa on otettava huomioon Eurooppaan suuntautuneen muuton ja Ruotsiin suuntautuneen muuton erilaiset tekijät. Esimerkiksi Ruotsin toisen polven suomalaiset ovat yleensä kasvaneet täysin suomenkielisessä ympäristössä (vrt. kieli, jota lasten kanssa puhutaan). Ks. myös Jouni Korkiakankaan artikkeli tässä kokoelmassa.

6. Koulutus (1. polvi)

Muina ammattinimekkeinä tai aloina mainitaan fysioterapeutti, kulttuuriala, yksityisyrittäjä, pankkitoimihenkilö, poliisi, kirjanpitäjä, johtaja, huolinta-ala, muusikko, graafikko, valtion virkamies, puuseppä, radioteknikko, maanviljelijä ja opiskelija.

2. Muuton syyt ja viihtyminen uudessa kotimaassa

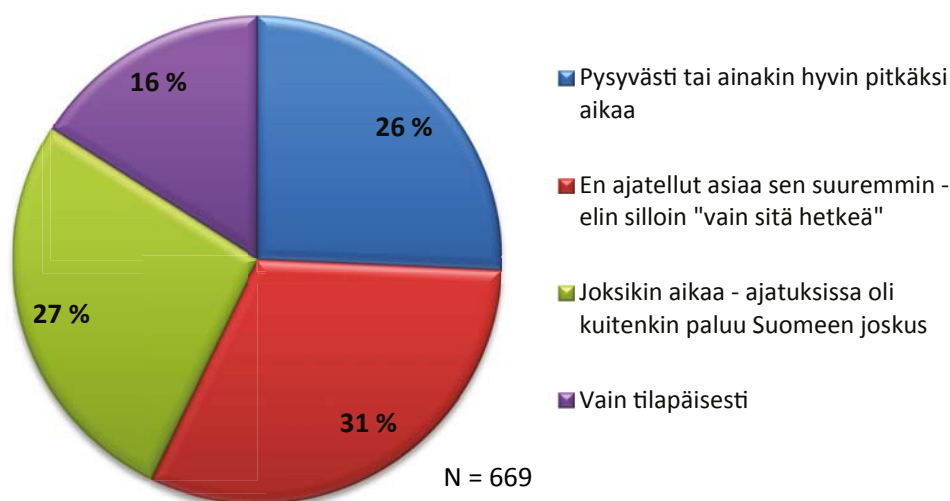
Muuton syinä tai muuton houkuttimina *Takaisin Suomeen* -kyselyssä vastaajille annettiin seuraavat vastausvaihtoehdot, jotka kuvaavat *ratkaisevasti, jonkin verran* ja *ei lainkaan* muuttopäätökseen vaikuttavia syitä:

- Huonot työmahdollisuudet tai taloudelliset tulevaisuudennäkymät Suomessa
- Projekti-, komennus- tai kesätyö
- Halu kehittyä ja edetä ammatissa
- Halu oppia kieltä
- Rakastuminen ulkomaalaiseen
- Muu henkilökohtainen tai yksityiselämään liittyvä syy (esimerkiksi avioero)
- Seikkailun-, vaihtelun- tai kokeilunhalu
- Tyytymättömyys Suomen oloihin, ilmastoon, yleiseen ilmapiiiriin tai vastaava syy
- Ihastuminen nykyiseen kotimaahan esimerkiksi loma- tai työmatkalla
- Opiskelu

Kolme merkittävintä syytä muuttoon ovat olleet seikkailun-, vaihtelun tai kokeilunhalu, rakastuminen ulkomaalaiseen ja halu oppia kieltä. Projekti-, komennus- tai kesätyö, tai muu henkilökohtainen tai yksityiselämään vaikuttava syy (esimerkiksi avioero) ja opiskelu eivät toimineet tämän vastaajajoukon muuton houkuttimina.

Noin kolmasosa (31 %) ensimmäisen polven vastaajista ei alun perin suunnitellut jäävänsä pysyvästi uuteen maahan, vaan usealla oli aikomus palata takaisin Suomeen. Mutta myös pysyvän muuton mahdollisuus oli mielessä, sillä noin neljäsosa vastaajista ajatteli muuttavansa Eurooppaan pysyvästi tai ainakin hyvin pitkäksi aikaa.

7. Miten pitkäksi ajaksi ajattelit alun perin lähteä ulkomaille? (1. polvi)

Suomalaiset viihtyvät Euroopassa hyvin tai äärettömän hyvin, sillä peräti 93 % vastaajista on tätä mieltä. Vaikka he silloin tällöin kaipaavatkin Suomeen ja vaikka nykyisen kotimaan asiat saattavat toisinaan aiheuttaa tyytymättömyyttä, eivät he ainakaan viihtymättömyyden vuoksi suunnittele pois muuttamista. Vain hyvin pieni osa vastaajista ilmoittaa, että on melko tyytymätön elämäänsä nykyisessä kotimaassaan, eikä siksi viihdy kovinkaan hyvin. Häviävän pieni määrä – vain 1 % vastaajista – tunnustaa viihtyvänsä niin huonosti, että haluaisi muuttaa mahdollisimman pian pois.

Uudessa kotimaassa viihtymisen syitä ovat positiivinen ja lämmin ilmapiiri, ystävälliset ja kohteliaat ihmiset, kaunis luonto ja miellyttävä ilmasto, runsas kulttuuritarjonta, edulliset elinkustannukset, hyvät työmahdollisuudet ja elinympäristön kansainvälisyys. Nykyisen kotimaan ihmisten positiivinen elämänasenne, suvaitsevaisuus, ennakkoluulottomuus ja sosiaalisen elämän monimuotoisuus korostuvat monissa vastauksissa.

8. Miten hyvin viihdyt nykyisessä kotimaassasi? (1. polvi)

Positiivista täällä on ihmisten elämänilo ja tapa nauttia elämästä sekä tapakulttuuri ja siihen liittyvä kohteliaisuus ja ihmisten sosiaalisuus. Positiivista on myös tapa olla yhdessä ystävien ja kollegoiden kanssa. Lapsillakin on vapaus olla pidempään lapsia. Aikuisten alkoholikulttuuri ei ole humalahakuista, seksuaalisen vähemmistöön kuuluviin suhtaudutaan tasa-arvoisesti ja ennakkoluulottomasti, samoin esimerkiksi naispappeuteen. DK1: N14

Yleinen ilmapiiri on vapaampi. Ei kielletä kaikkea mahdollisesti kivaa ja Saksa on keskustelelevampi kulttuuri. Asioista oikeasti keskustellaan ja mielipiteitä saa olla. Elinkustannukset ovat halvemmat kuin Suomessa. DE1: N117

Positiivisina asioina koetaan myös rikas kulttuuritarjonta, erikoiskauppojen kirjo, kansainvälinen ilmapiiri ja monipuoliset harrastusmahdollisuudet. Asuin ympäristön ja lähialueiden vanha historia lisää viihtyvyyttä. Keski- ja eteläeurooppalaiseen elämäntapaan kiinteästi liittyvä, ja suomalaisesta poikkeava, kahvila- ja ravintolakulttuuri on tärkeä osa ihmisten välistä kommunikaatiota.

Positiivista on kulttuuri ja taide, kansainvälisyys, työ, ystävät, vapaa-ajan mahdollisuudet, halvempi elintaso, halvempi hyvä viini, yöelämä ja mahdollisuus lähteä helpommin minne tahansa lomailemaan (Italia, Sveitsi, Kreikka, Itä-Euroopan maat, Saksa ja niin edelleen) sekä selvästi aistittava historia! Wien on niin keskellä Eurooppaa. Kaupunki on jumalaisen kaunis! Ihanat kahvilat, joita Suomessa ei ole, ihanat kenkä- ja vaatekaupat, upeat museot, toimiva liikennejärjestelmä, puhtaus, ekoruoka, liikuntamahdollisuudet. Lista on loputon... AT1: N37

Yhteiskunnan toimivuus, korkea elintaso, edulliset elinkustannukset, hyvät työsaantimahdollisuudet ja toimiva terveydenhuoltopalvelu ovat viihtyvyyttä lisääviä tekijöitä.

Suomea ja suomalaista yhteiskuntaa verrataan usein nykyiseen kotimaahan, ja siksi myös etsitään asioita, jotka Suomessa ovat paremmin kuin nykyisessä kotimaassa. Tällaisia ovat muun muassa naisen asema, lasten mahdollisuus päästä päivähoitoon, kouluruokailu, suomalainen peruskoulujärjestelmä, korruption puuttuminen ja yhteiskunnassa havaittava vähäisempi byrokratia.

Byrokratia ja suuren maan vaikeudet ovat suuremmissa mittakaavassa ja vaikeammin ratkaistavissa kuin esimerkiksi Suomessa. Se lisää epätoivoa. Esimerkiksi kodittomia on Ranskassa miljoonia ja sille ei oikeastaan voi tehdä paljon mitään poliittisesta ja konkreettisesta näkökulmasta. FR1: N25

Negatiivisiin kokemuksiin vaikuttavat koti-ikävä ja Suomessa asuvien ystävien ja sukulaisten puute:

Att alla mina barn och barnbarn bor numera i Finland. Saknar umgänget med släkt och anhöriga. SE1: N68

3. Suomalaisena tai ulkomaalaisena Euroopassa

Vastaajia pyydettiin myös kuvaamaan sitä, miten uuden kotimaan pääväestö suhtautuu heihin suomalaisena tai ulkomaalaisena, ja onko suomalaisuudesta heille etua vai haittaa. Tähän vastasi 559 (N = 675) ilmoittaen, että suomalaisuus koetaan positiivisena asiana heidän nykyisessä kotimaassaan. Vastaajien näkemyksen mukaan valtaväestön edustajat pitävät suomalaista rehellisenä ja sisukkaana, joka ei pelkää työtä ja jonka sanaan voi luottaa. Ulkosuomalaisilla on myös käsitys, että suomalaisuudesta on ehdottomasti etua, jos suomalaisia verrattaisiin esimerkiksi muihin kansalaisuuksiin.

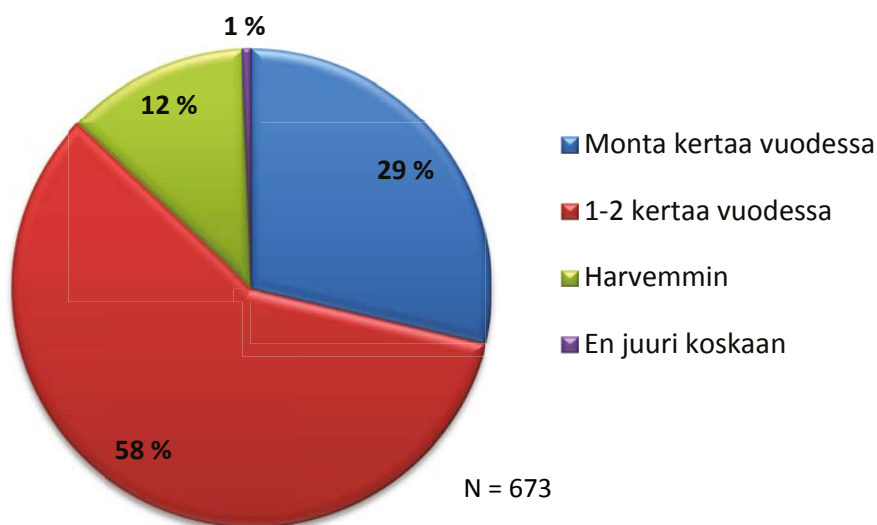
Suomalaisuudestani on etua. Suomalaisia pidetään luotettavina, ahkerina ja hyvin koulutettuina. En ole koskaan kokenut mitään negatiivista suomalaisuudestani tai ulkomaalaisuudestani. DE1: N60

Irlantilaisilla on hyvin vaihteleva suhtautuminen ulkomaalaisiin. Monilla on negatiivinen asenne Itä-Euroopan tai Afrikan maista peräisin olevia maahanmuuttajia kohtaan, kun taas monia muita kansalaisuuksia kohtaan he suhtautuvat myönteisemmin. Itse olen kokenut, että suomalaisuudestani on enemmän etua kuin haittaa. IE1:N12

4. Kontaktit Suomeen ja kaipausten kohteet

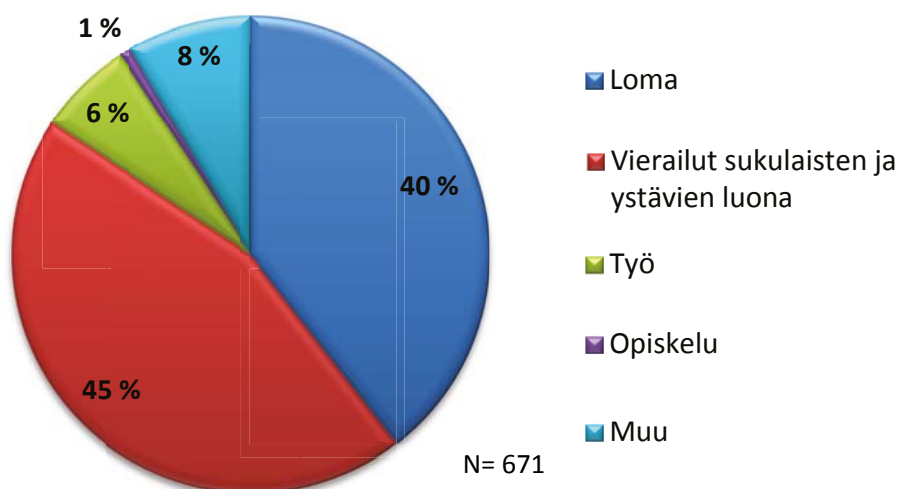
Euroopan suomalaiset ylläpitävät kiinteitä suhteita Suomeen. Suomessa käydään usein, sillä peräti 87 % vastaajista ilmoittaa käyvänsä Suomessa joko useita kertoja vuodessa tai ainakin 1–2 kertaa vuodessa. Noin joka kymmenes vierailee entisessä kotimaassaan harvemmin. Neljä vastaajaa ilmoitti, ettei käy Suomessa lainkaan.

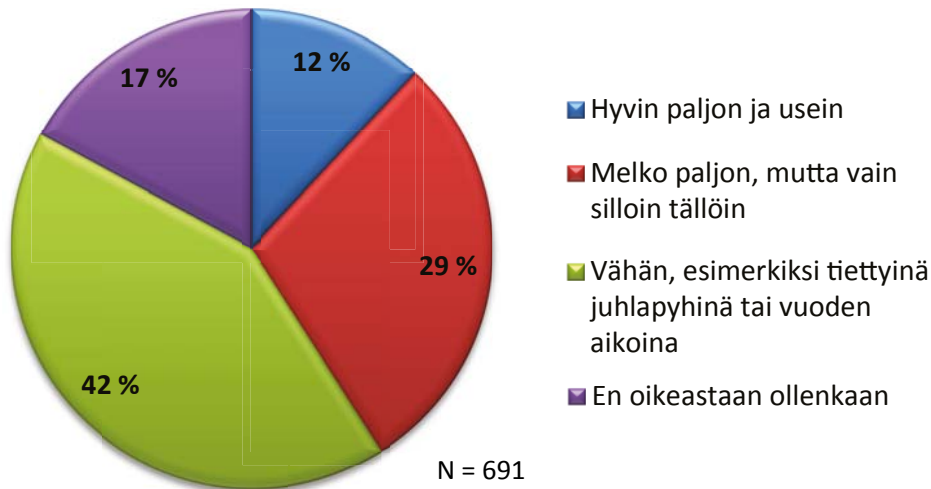
9. Kuinka usein käyt Suomessa? (1. polvi)

Suomessa käynnit keskittyvät kesään ja joulun aikaan. Jouluna kaipuu Suomeen on erityisen voimakasta, ja silloin kaivataan suomalaisia sukulaisia sekä joulunvietto-tapoja. Vastaajista 42 % ilmoittaa kaipaavansa Suomeen eniten juuri näinä aikoina.

10. Yleisimmät syyt Suomen vierailuun (1. polvi)

11. Missä määrin kaipaavat takaisin Suomeen? (1. polvi)

Suomesta kaivataan suomalaisia ystäviä ja sukulaisia sekä suomalaista luontoa ja ilmastoa (vrt. miten monissa vastauksissa nimenomaan Suomen ilmastoa pidetään yhtenä syynä siihen, miksi Suomeen ei haluttaisi palata), marjastusta, sienestystä, hiihtämistä, vesillä liikkumista ja uimista luonnonvesissä.

Täältä puuttuu kunnan talvi ja neljä toisistaan selvästi erottuvaa vuodenaikaa sekä järviä ja laineiden liplatus. Niitä kaipaavat Suomesta. DE1: N66

Uudessa kotimaassa 18 % vastaajista kaipaa suomalaisia, kotoisia elintarvikkeita, kuten silliä, lohta, muikkuja, silakkaa, riistaa, marjoja, metsäsieniä, HK-lenkkimakaraa, siskonmakkaroita, ruisleipää, saaristolaisleipää, näkkileipää, munkkipossuja, tippaleipiä, maksalaatikkoa, mämmiä, karjalanpiirakoita, salmiakkia, lakritsia, hernekeittoa, pinaattilettuja, korvapuusteja, leipäjuustoa, suomalaisia oluita ja siidereitä, Fazerin suklaata, Jenkki-purkkaa, Jaffa-keksejä, Turun sinappia, Koskenlaskija-juustoa, Pauligin kahvia, Taffel-sipsejä, Oltermanni-juustoa ja Aura-juustoa.

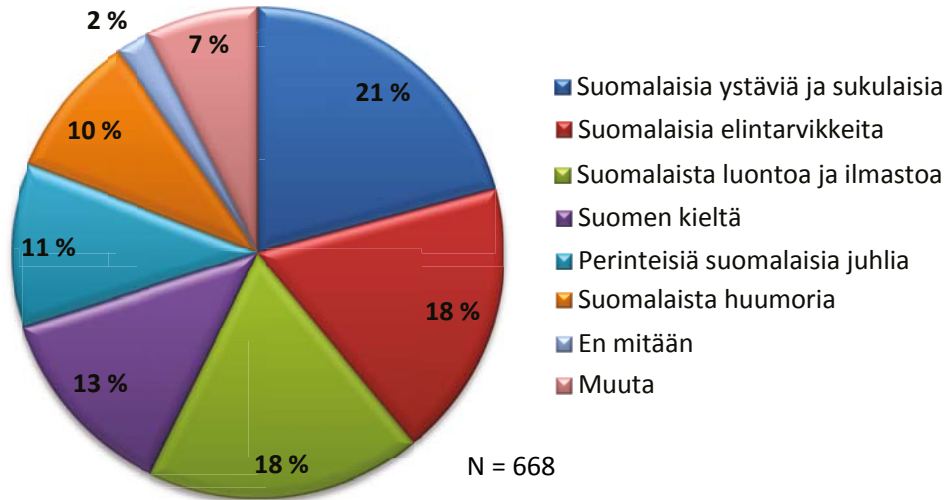
Perinteisiä suomalaisia juhlia ja juhlien viettotapoja kaipaa noin joka kymmenes vastaaja (11 %). Monet vastaajista viettävät näitä juhlia uudessa kotimaassaan joko lähes kokonaan suomalaisittain tai yhdistettynä puolison juhlanviettopoihin (esimerkiksi joulunviettotavoissa). Myös suomalaista mentaliteettia ja suomalaista huumoria kaivataan:

Kaipaavat ennen kaikkea suomalaista mentaliteettia: avoimuutta, rentoutta, huumoria ja itselleen nauramisen taitoa. DK1: N35

Lisäksi kaivataan sitä ”tunnetta, että kuuluu johonkin” ja ”tunnetta, että on kotona”:

Kun ihminen kaipaa ystäviä ja sukulaisia, se ei johdu siitä, että he ovat juuri suomalaisia. Kun kaipaa tuttua luontoa, paikkoja ja ruokia, se johtuu siitä, että ne ovat tuttuja ja totuttuja asioita. NL1: N3

12. Mitä kaipaat nykyisessä kotimaassasi Suomesta ja suomalaisuudesta? (1. polvi)

5. Euroopan suomalaisten Suomi-kuva

Suomalaisuuden ja suomalaisten positiivisina attribuutteina toistuvat rehellisyys, luotettavuus, suorasukaisuus, työteliäisyys ja sisukkuus. Niiden vastapainona suomalaisia vastaajien mukaan moititaan kateellisiksi, nurkkakuntaisiksi, turhan tunnontarkeiksi ja huonosti käyttäytyviksi ihmisiksi.

Suomalainen on rehellinen, suorasukainen, sisukas ja tunnollinen työntekijä. Hänellä on hyvä yleissivistys ja koulutus. Kielteisenä Suomessa on ihmisten kateellisuus. IE1:N1

Finländare är väldigt reserverade och håller sig inom sitt lands gränser. Det negativa som fick mig att flytta utomlands är mestadels arbetsmöjligheter, det finns väldigt få jobb att välja på och människorna är väldigt negativa och det är svårt att umgås med folk sporadiskt. GB1: N86

Positiivisiksi puoliksi suomalaisessa yhteiskunnassa koetaan järjestelmällisyys ja asioiden hyvä hoito, taloudellinen ja sosiaalinen tasavertaisuus, korruption puute, naisten itsenäinen asema, turvallisuus ja koulutuksen suuri merkitys. Niiden vastapainona koetaan Suomen olevan kylmä ja kova maa, jossa perhe ja ihmissuhteet jäävät urakehityksen jalkoihin, sosiaalinen kanssakäyminen on huonosti kehittyntä ja alkoholin käyttö eurooppalaisittain katsoen käsittämätöntä.

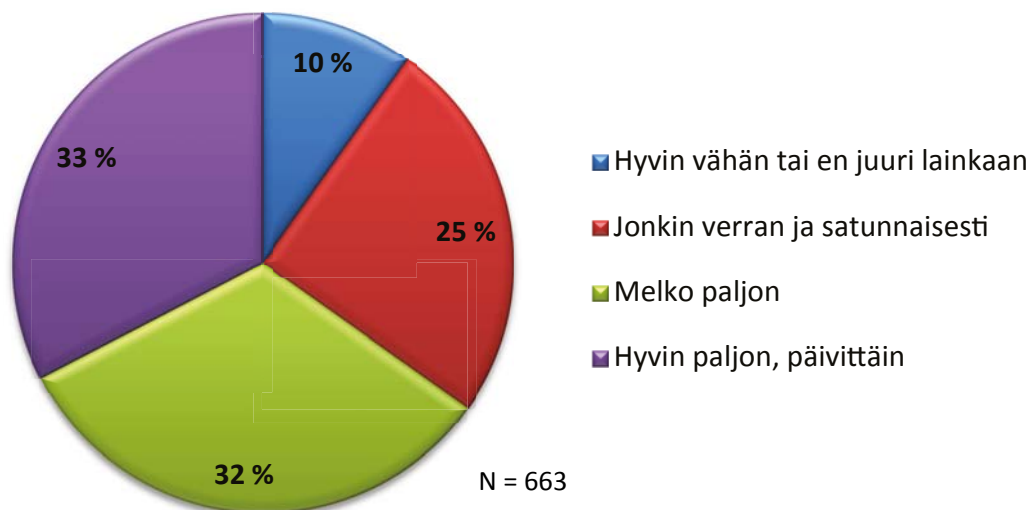
Suomalaisen koulutuksen tehokkuutta korostetaan monissa vastauksissa:

Suomalaisessa ja pohjoismaisessa yhteiskunnassa on koulutus järjestetty erinomaisesti. Koska olen itse tällä alalla, kaipaen suomalaista kasvatus- ja kou-

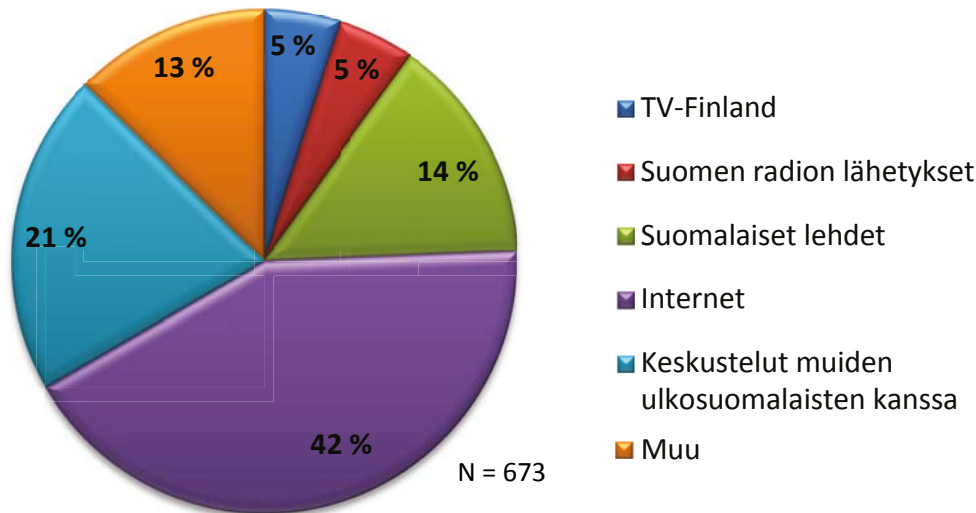
lutusjärjestelmää. Myös naisten täydellinen tasa-arvo on Suomessa itsestäänselvyys, mitä se ei Keski-Euroopassa ole. Tämä tulee esille käytännön elämässä ja parisuhteessa; siinä, miten miehet puhuvat naisille kodin remontoinnista ja niin edelleen. Kielteistä Suomessa on julkisilla paikoilla nähtävä aggressiivinen käytös ja humalassa olevat ihmiset. Yleiset asenteet saattavat myös olla melko joustamattomia, kuten taannoinen homoavioliittojen siunaaminen -keskustelu. Keskustelu suomalaisten kesken on aika usein mustavalkoista. NL1: N11

Uudet kommunikaatiovälineet ovat tuoneet Suomen lähemmäksi ulkosuomalaisia. Tärkein on internet, joka mahdollistaa uuden sosiaalisen median, kuten Facebookin, Skype-näköpuhelimien, Twitterin ja sähköpostin käytön yli maiden rajojen ystävien ja läheisten kanssa. Internetistä voi myös lukea ja katsoa Yle Areenaa ja Suomen uutisia. Vastaajista 42 % ilmoittaa internetin tärkeimmäksi informaatiokanavakseen. Myös suomalaiset lehdet, TV Finland ja Suomen radion lähetykset ovat informaatiokanavina käytössä. Tietoa Suomen asioista saadaan myös kirjoja lukemalla ja elokuvia katselemalla, Suomi-Seurasta, Ulkosuomalaisparlamentista, Suomi-koulusta, Suomen kauppakamarista, Suomen konsulaatista, Kauppakillasta, Suomessa asuvilta lapsilta ja eri maissa ilmestyvistä ulkosuomalaislehdistä.

13. Paljonko seuraat Suomen tapahtumia? (1. polvi)

14. Mitkä ovat tärkeimmät informaatiokanavasi Suomeen liittyvissä asioissa? (1. polvi)

6. Ajatuksia maahanmuuttopolitiikasta

Ulkosuomalaisilta tiedusteltiin maahanmuuttopolitiikkaan sekä työhön ja kielitaitoon liittyviä näkemyksiä, joiden kautta pohditaan erityisesti puolison ja perheen asemaa. Moni ulkosuomalainen ei välttämättä koe omaa paluutaan ongelmalliseksi, mutta puolison työllistyminen ja suomen kielen taitamattomuus saattaisivat muodostua ongelmiksi Suomeen muutettaessa. Osa pitää Suomen maahanmuuttokriittistä ilmapiiriä arveluttavana seikkana, joka ei lisää Suomen vetovoimaa.

Suomalaisten työmarkkinoiden pitäisi muuttua huomattavasti avoimemmaksi ulkosuomalaisille ja ulkomaalaisille. Kaikissa työtehtävissä ei tarvitse osata suomea ja esimerkiksi anonyymien työhakemusten lisääminen voisi olla pienessä skaalassa hyödyllinen toimenpide. Monet ulkosuomalaiset, myös minä, empivät muuttamista puolison heikkojen työllistymismahdollisuuksien vuoksi. Myös yhteiskunnan yleinen maahanmuuttokriittinen ilmapiiri heikentää Suomen vetävyyttä huomattavasti. Itse maahanmuuttopolitiikka ei kai varsinaisesti heikennä ulkosuomalaisten paluuta muuta kuin puolisoiden osalta. SE1: N52

Ulkomailla suoritetut tutkinnot ja koulutus sekä ulkomailla hankittu työkokemus koetaan aliarvostetuiksi Suomessa:

Toivoisin, että suomalaiset työnantajat arvostaisivat ulkomailta saatua työkokemusta ja opintoja. Tällä hetkellä on yleistä, että tätä kokemusta painotetaan teoreettisella tasolla. On hyvä kertoa yrityksen olevan kansainvälisesti suuntautunut ja tukevan ulkomaalla hankittua kokemusta. Todellisuudessa ulkosuomalaisen on kuitenkin vaikea päästä takaisin Suomen työmarkkinoille ja ulkomailla hankittu tutkinto on vielä enemmän haitta kuin etu. DE1: N99

Vastaajien mielestä ulkosuomalaiset tulisi nähdä sillanrakentajina Suomen ja muun maailman välillä:

Suomalaisten poliitikkojen ja päättäjien tulisi tiedostaa, että ulkosuomalaiset ovat hyvin usein korkeasti koulutettuja ammattilaisia, joiden kommunikaatio- taidot ovat kansainvälistä tasoa. He ovat mielestäni sillanrakentajia Suomen ja muun maailman välillä. Heidän vahvuuksiaan voisi hyödyntää suomalaisen yhteiskunnan kehittämisessä. RU1: N1

Toisen polven ulkosuomalaiset nähdään kuitenkin Suomelle voimavarana. Tämän joukon mahdollisuuksia opiskella Suomessa pyritään pitämään yllä. Suomalaista koulutusjärjestelmää ei kyseenalaisteta, mutta Eurooppaan muuttaneet vanhemmat ovat huolissaan lastensa opiskelumahdollisuuksista Suomessa.

Toisen polven suomalaiset, siis omat lapset, ovat se voimavara, joka Suomella on. He osaavat suomea ja tuntevat kahden maan kulttuurin. Omat lapseni ovat kaikki opiskelleet ja oleskelleet pitempään Suomessa. Heitä ei tarvitse kotouttaa tai lähettää kielikursseille. Suomi-koulujen, jotka antavat täydentävää suomen kielen ja Suomen kulttuurin opetusta ulkomailla, pitäisi saada enemmän tukea. Jokainen maahanmuuttaja saa Suomessa oman äidinkielen opetusta sekä 'suomi toisena kielenä' -opetusta. Valtio siis tukee maahanmuuttajia. Sama tuki kuuluu suomalaisille ulkomailla. Jos puhutaan työperäisestä maahanmuutosta ja sen tarpeellisuudesta, miksi ei hyödynnetä näitä toisen polven kahden kielen ja kulttuurin tuntijoita? En ymmärrä tätä lyhytnäköisyyttä. CH1: N7

Suomeen paluun edellytyksinä ovat ennen kaikkea tarpeeksi haastava työ, myös puolisolle, sekä lapsensaanti tai lapsen koulun alkaminen.

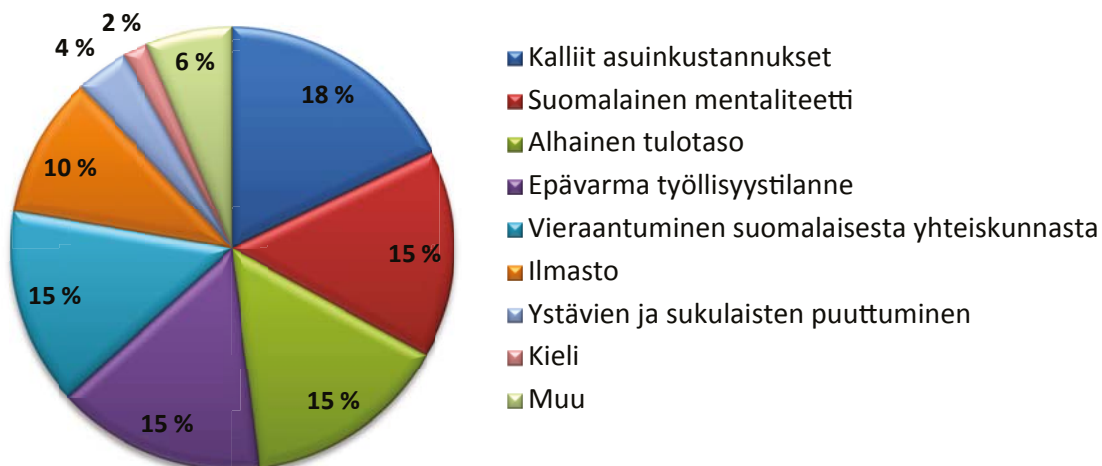
Me muuttaisimme Suomeen seuraavista syistä: 1. Työ. Jos jommallekummalle tai mieluummin kummallekin tarjottaisiin hyvin palkattua ja tarpeeksi haastavaa työtä. Tällä hetkellä ulkomaalaisen on vaikea hakea työtä Suomessa ja minulle tarjolla olevissa töissä ei ole tarpeeksi suurta palkkaa, että sillä elättäisi kaksi ihmistä. Ja me olemme kuitenkin kummatkin erittäin korkeasti koulutettuja henkilöitä. 2. Lasten saanti. Jos ja kun hankimme lapsia, alamme miettiä Suomeen muuttoa vakavissamme. Jatkakaa panostamista perhepolitiikkaan ja työssäkäyvien naisten tukemiseen. Etelä-Euroopassa näitä asioita ei oteta ollenkaan vakavasti. Myös suomalainen koulutusjärjestelmä on ainutlaatuinen. 3. Maahanmuuttopolitiikka yleensäkin. En olisi ikinä voinut kuvitella, että Suomesta voisi tulla niin rasistinen maa. Viime aikoina Suomessa käydessäni olen joutunut kuuntelemaan aivan tajutonta roskaa myös hyvien ystäväieni suusta, jotka ovat hekin korkeasti koulutettuja. Mikä suomalaista maahanmuuttopolitiikkaa ja mediaa vaivaa? 4. Parempi tukisysteemi siksi ajaksi, kun ulkosuomalainen on puolisoineen juuri muuttanut Suomeen, mutta ei ole vielä saanut töitä. Otin vii-

me vuonna selvää, miten meille olisi käynyt, jos olisimme muuttaneet Suomeen työnhakuun. Vaikka asumme EU:ssa, täkäläistä työkokemustani ei olisi otettu tuissa ollenkaan huomioon, joten statuksemme olisi lähtenyt täysin nolasta ja olisimme saaneet aivan naurettavan pienen tuen sekä asumiseen että toimeentuloon, eikä sillä olisi selviytynyt. Joten emme voi muuttaa Suomeen, ellei kummallekin tarjota työtä jo etukäteen, jolloin muuttaisimme työn perässä. Myös vain toisen työllistyminen olisi ongelma, koska yhden palkkapussilla ei kaksi ihmistä elä. Jos meille työtä tarjottaisiin, muuttaisimme sen perässä. Mutta emme voi muuttaa työnhakuun. Ja on hankala hakea töitä Suomesta samalla aikaa, kun tekee töitä täällä. Jotenkin se on sellainen noidankehä. IT1: N15

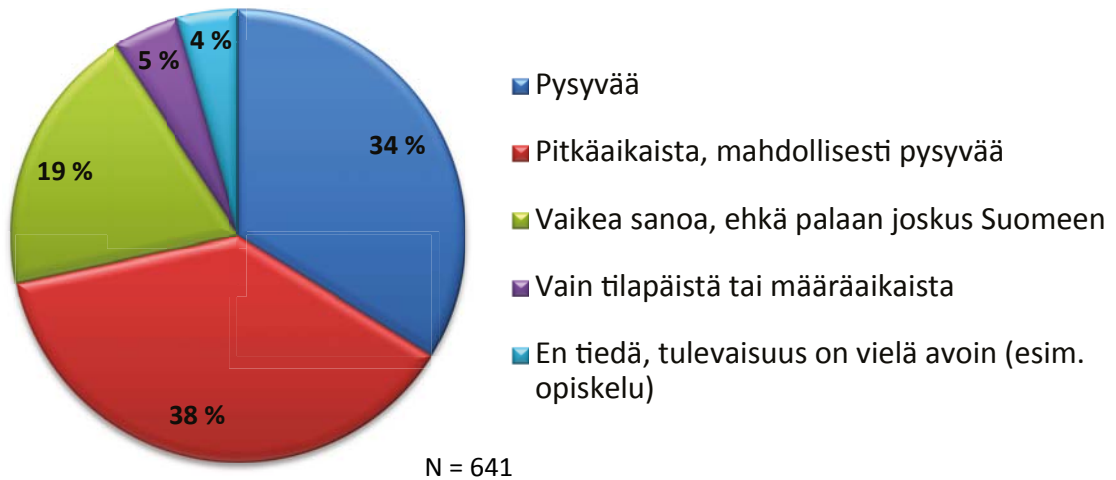
7. ”Ehkä sitten eläkkeelle jäämisen jälkeen”

Vastaajilta tiedusteltiin myös niitä konkreettisia syitä, joiden vuoksi he eivät haluaisi palata takaisin Suomeen. Tärkeimmäksi syyksi mainitaan kalliit asuinkustannukset (18 %). Myös alhainen tulotaso, epävarma työllisyystilanne, vieraantuminen suomalaisesta yhteiskunnasta sekä suomalainen mentaliteetti arvelevat ulkosuomalaisia (noin 15 % vastaajista). Joka kymmenes vastaaja ei pidä Suomen ilmastosta. Suomen kieli ei kuitenkaan tuottaisi vaikeuksia paluussa, sillä puutteellisen kielitaidon ilmoittaa esteeksi vain 2 % vastaajista. Suomalaisessa mentaliteetissa ja käytöstavoissa huolta herättävät esimerkiksi Suomen lisääntyvä ulkomaalaisvastaisuus, suvaitsemattomuus, negatiivinen ilmapiiri, lähimmäisten välttely, puhumattomuus, yhteishengen puute ja liika alkoholin käyttö.

15. Mitä sellaisia tekijöitä on suomalaisessa yhteiskunnassa, joista syistä et missään tapauksessa haluaisi palata takaisin Suomeen? (1. polvi)

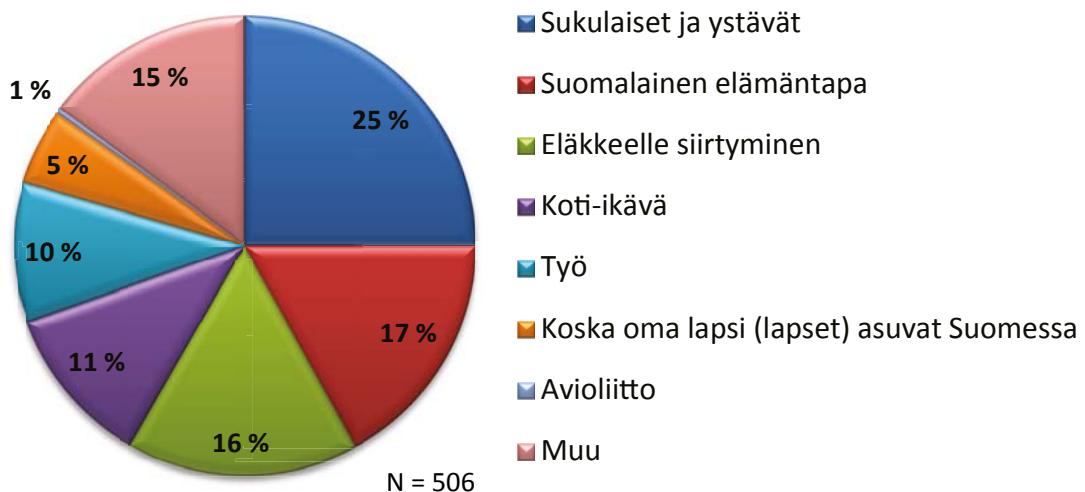

N = 555

16. Onko oleskelusi nykyisessä kotimaassasi (1. polvi):

Hintataso ja verotus ovat lähes Euroopan kovinta. Materialismi ja pintapuolisuus, ahneus ja kovuus lisääntyvät. Heikko-osaiset ja köyhät jäävät jalkoihin. ES1: N1

Suomeen muuttaminen ei ole ajankohtaista monellekaan, sillä 72 % kertoo nykyisen asuinpaikkansa olevan pysyvä tai ainakin hyvin pitkäaikainen. Noin viidesosa vastaajista kertoo olevansa epäröivällä kannalla, sillä tulevaisuuden suunnitelmat ovat vielä avoinna. Paluumuuton ajatus on kuitenkin mahdollinen. Vain 30 vastaajaa (5 % vastaajista) ilmoittaa muuton olevan tilapäistä tai määräaikaista. He voisivat siis olla potentiaalisia paluumuuttajia.

17. Mikäli suunnittelet muuttavasi jossakin elämänvaiheessa Suomeen, mitkä ovat tärkeimmät syyt? (1. polvi)

Sukulaiset ja ystävät (25 %) sekä suomalainen elämäntapa (17 %) toimivat houkuttimina Suomeen muutolle eläkkeelle siirtymisen (16 %) lisäksi. Koti-ikävästä eroon pääseminen ja myös työpaikka Suomessa houkuttelisivat joka kymmenettä vastaajaa muuttamaan Suomeen. Muiksi syiksi mainitaan muun muassa seuraavat: ”kun lapsi menee kouluun” (tämä ilmoitetaan usein tärkeimmäksi syyksi), ”lasten opiskelumahdollisuudet”, ”aviopuolison kuolema”, ”halu soveltaa maailmalla hankittuja taitoja Suomen hyväksi”, ”kokeilu”, ”parisuhde”, ”avioero”, ”omat juuret”, ”muutoksen kaipuu”, ”huoli ikääntyvistä vanhemmista”, ”maailman tilanteen muutokset”, ”tulevien lasten saanti”, ”halu kasvattaa lapset Suomessa” ja ”elämisen taso yleensä”.

8. Miksi muuttaa pois – nykyisen kotimaan vetotekijät

Seuraavat tekijät vaikuttaisivat päätökseen jäädä nykyiseen kotimaahan: viihtyminen nykyisessä kotimaassa, työ, perhe, vieraantuminen suomalaisesta yhteiskunnasta sekä taloudellinen turvallisuus. Vanha kotimaa on jäänyt ja elämä on nykyisessä kotimaassa. Suomeen paluun estävät myös muut syyt: ”mahdollinen muutto kolmanteen maahan”, ”koen olevani liian pitkään pois sieltä”, ”se ei enää ole se maa, josta lähdin”, ”en usko sopeutuvani enää Suomeen”, ”ajatus paluumuutosta tuntuisi kuin lähtisi maitojunalla häntä koipien välissä kotiin”, ”olen liian tottunut nykyiseen halutakseni vaihtelua”, ”vaikeaa olla siirtolainen omassa synnyinmaassaan eli ettei tiedä ja tunne tapoja ja lakeja”.

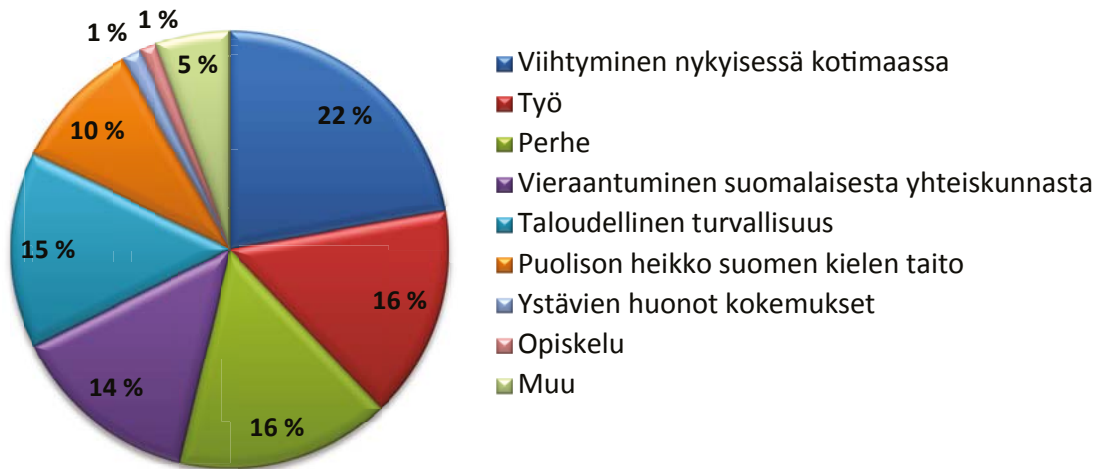
Ulkosuomalainen jäisi kaipaamaan nykyisestä kotimaastaan seuraavia asioita: nykyisen kotimaan ystäviä, naapureita ja ihmisten yleistä ystävällisyyttä, avoimuutta, kohteliaita tapoja ja positiivista elämänasennetta. Moni kokee myös tärkeäksi maansa suomalaisyhteisön, josta on muodostunut heille tärkeä tukiverkko vuosien varrella.

Kaipaisin naapurustoa, jossa naisilla on aina aikaa juttutuokiolle ja toistensa auttamiselle. Ilmasto ja lämminhenkistä pientä suomalaisyhteisöä. DE1: N62

Kaipaisin rentoa ja hyvää ilmapiiriä, ihmisten positiivista asennoitumista elämän pikku kommelluksiin ja avoimuutta. Tärkeää on myös perhekeskeisyys eli lapset ovat mukana siellä, missä aikuisetkin, eikä kotona au-pairin kanssa, ja vanhuksia ei jätetä yksin tai teljetä laitoksiin. Perhe-elämä on jotenkin paljon normaalimpaa täällä. Kaikki ovat yhdessä vauvasta vaariin vaikka festareilla tai jalkapallojoukkuetta kannustamassa. ES1: N7

Nykyisen kotimaan ilmasto, luonto, kauniit maisemat ja sijainti sekä etenkin ruoka- ja juomakulttuuri ovat asioita, joita kaivattaisiin:

18. Mainitse tekijöitä, jotka vaikuttavat päätökseesi jäädä nykyiseen kotimaahasi (1. polvi):

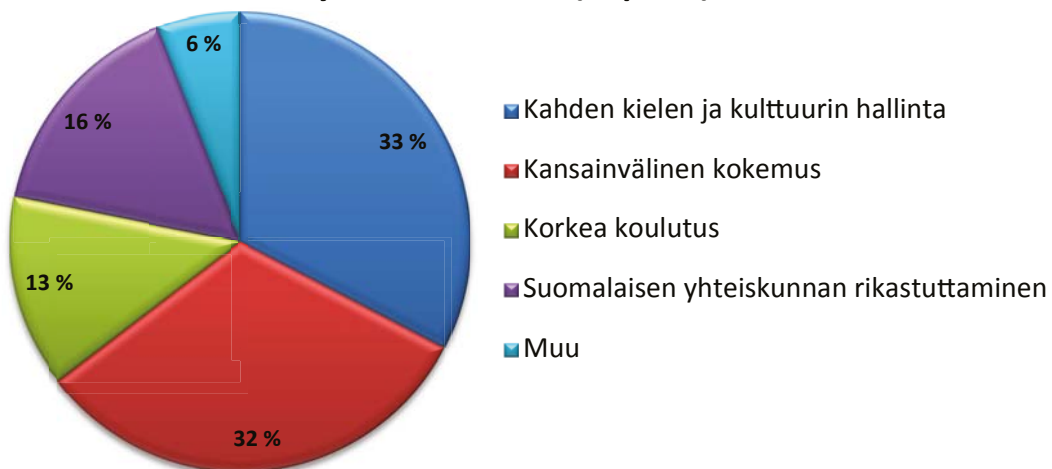

N= 562

*Kaipaisin ruoka- ja juomakulttuuria, mukavia ravintoloita, mahdollisuutta päästä vaivatta ja ilman pitkiä matkoja liikkumaan autolla maasta toiseen.
DE1:N23*

Mikäli vastaajat muuttaisivat takaisin Suomeen, toisivat he panoksina tullessaan kahden (tai useamman) kielen ja kulttuurin hallinnan. Myös ”kyky nähdä oma kulttuuri ulkopuolisen silmin” sekä ”avarakatseisuus ja kyky nähdä asioita monelta kantilta” olisivat sitä tietotaitoa, jota ulkosuomalainen paluunsa mukana toisi.

19. Jos suunnittelet muuttavasi jossakin elämänvaiheessa Suomeen, mikä olisi mielestäsi oma panoksesi suomalaiselle yhteiskunnalle? (1. polvi)

N = 629

Liite 2: Euroopan toisen polven ulkosuomalaiset

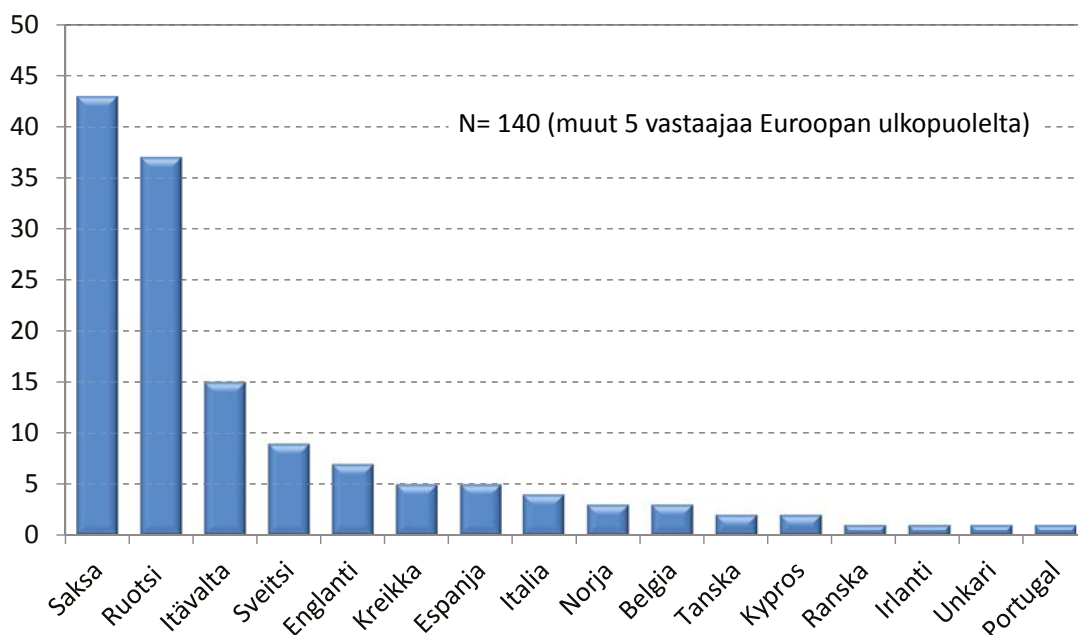
1. Vastaajien taustat

Takaisin Suomeen -kyselyn toisen polven vastaajia oli kaikkiaan 145, joista naisia on 82 ja miehiä 63. Euroopan ulkopuolelta vastauksia tuli 5 kappaletta. Vastauksia tuli 16 Euroopan eri maasta. Eniten vastasivat Saksan ja Ruotsin toisen polven suomalaiset. Vastaajien kotimaa on yleisimmin Euroopan saksankielisillä alueilla, sillä lähes puolet (46 %) vastauksista tuli näiltä alueilta.

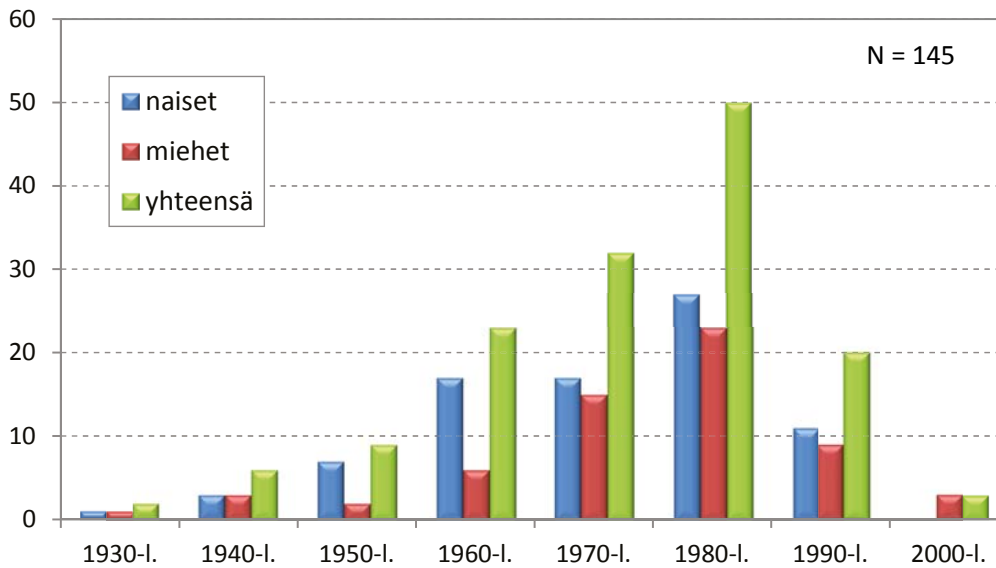
Yli puolet vastaajista (56 %) on syntynyt 1970–1980-luvuilla. Vastaajista 32 on syntynyt 1970-luvulla ja 50 vastaajaa on syntynyt 1980-luvulla. Vastaajista 3 on syntynyt 2000-luvulla ja 20 on syntynyt 1990-luvulla. Vastaajista 23 on syntynyt 1960-luvulla, ja 17 vastaajaa on syntynyt 1930- ja 1950-luvuilla.

Vastaajista 31:lla on Suomen kansalaisuus ja 37:lla vastaajalla on muun maan kansalaisuus. Ruotsin kansalaisia on 16, Saksan 9 ja Itävallan 8. Vastaajien joukossa on myös Italian, Tanskan, Espanjan, Sveitsin ja Norjan kansalaisia. Kaksoiskansalaisuuksia on seuraavalla tavalla: Suomen ja Saksan 32, Suomen ja Ruotsin 7, Suomen ja Iso-Britannian 4, Suomen ja Itävallan 4 sekä Suomen ja Kreikan 4. Muita kaksoiskansalaisuuksia Suomen lisäksi ovat Kyproksen, Itävallan, Unkarin, Norjan, Italian ja Sveitsin kansalaisuudet. Neljällä vastaajista on kolmoiskansalaisuus. Kaksoiskansalaisuudesta koetaan olevan hyötyä monin tavoin:

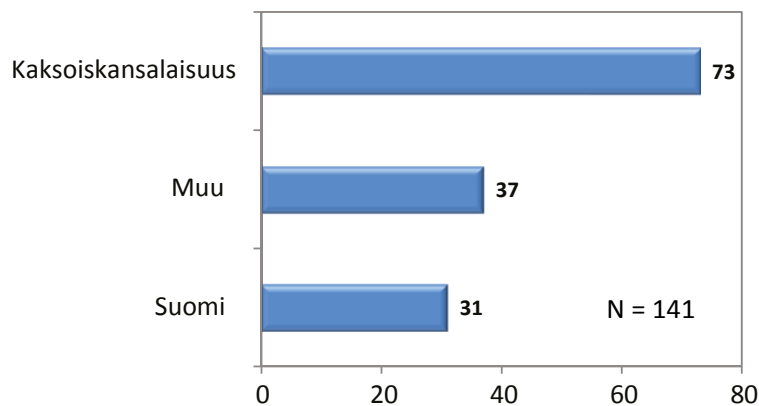
1. Vastaajat maittain (2.polvi)

2. Vastaajat ikäryhmittäin ja sukupuolittain (2. polvi)

3. Kansalaisuus (2. polvi)

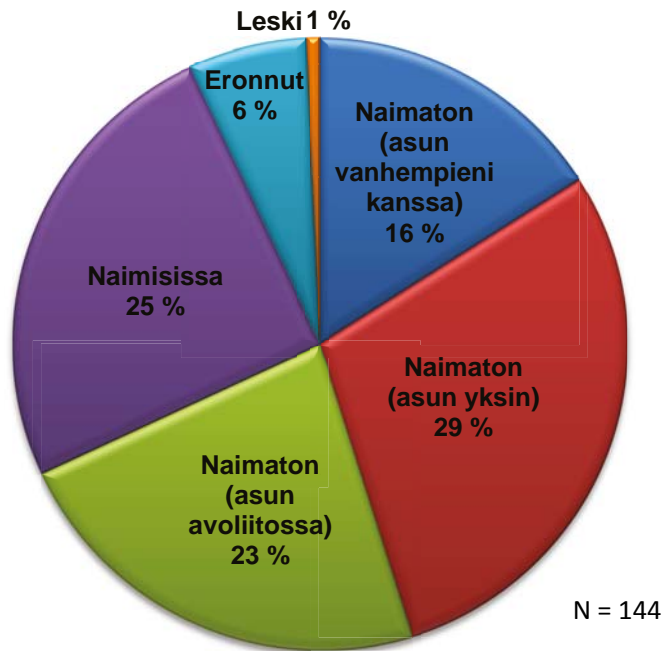

I think that having double nationality is a great advantage in many ways. Firstly, I can call both countries "home" and not feel unwelcomed or like a stranger when I'm in one of them. Also, I can work, live, have nursing care etc. in both of them. Finally, anyone that has double nationality can inherit the culture from both their parents and have different and interesting attributes to their personality. GR2:M1

Vastaajista 68 % ilmoittaa olevansa siviilisäädyltään naimaton. Kotona vanhempinsa kanssa asuu 16 %, avoliitossa asuu 23 % ja yksinasuvia on 29 %. Naimisissa on 25 % vastaajista.

Suurella osalla vastaajien avio- tai avopuolisoista ei ole suomalaisia sukujuuria (67 vastaajaa). Ainoastaan 16 vastaajalla puolisona on joko suomalainen, ulkomailla syntynyt suomalaistaustainen tai suomalais-ulkomaalaisen perheen lapsi.

4. Siviilisääty (2. polvi)

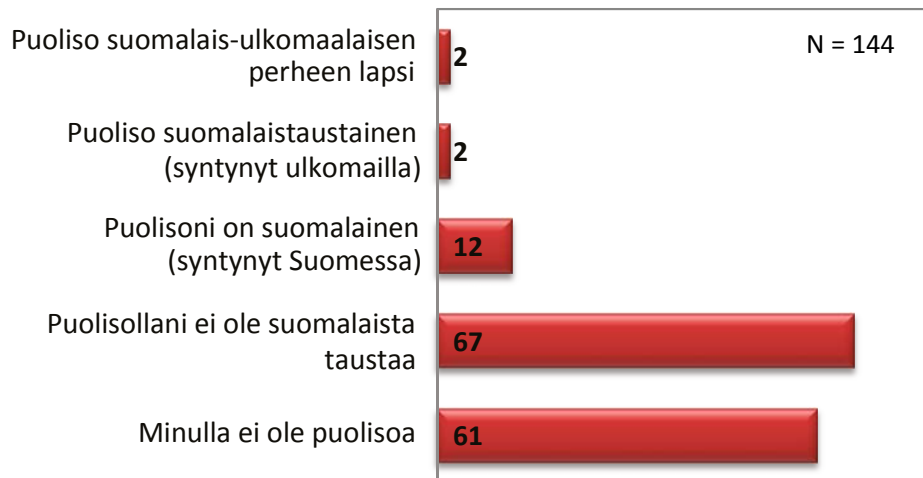
Yli puolella vastaajista ei ole lapsia. Noin neljäsosalla (26 %) on yksi lapsi, ja 16 %:lla vastaajista on kaksi lasta. Kolme–viisi lasta on 7 %:lla vastaajista. Suosituimmat lasten nimet pojilla ovat Janne, Joakim ja Petri, ja tytöillä Johanna, Jaana ja Lotta. Vastaajista 27 ilmoittaa lapsilla olevan kaksoiskansalaisuus.

Vastaajista 89:llä (61 %) on suomalainen äiti ja ulkomaalainen isä. Vastaajista 32 %:lla molemmat vanhemmat ovat suomalaisia.¹ Suomalaisen äidin aviopuolisot ovat saksalaisia (38), itävaltalaisia (9) ja sveitsiläisiä (7). Suomalaisen äidin aviopuolisoina on myös muun muassa Italian, Unkarin, Kyproksen, Kreikan, Ruotsin, Portugalin, Hollannin, Meksikon, Kanadan, Iso-Britannian, Espanjan ja USA:n kansalaisia. Vastaajista 4 %:lla on suomalainen isä ja ulkomaalainen äiti. Suomalaisen miehen aviopuolisot ovat saksalaisia, itävaltalaisia ja australialaisia. Vastaajista 3 %:lla ainakin toinen isovanhemmista on suomalainen.

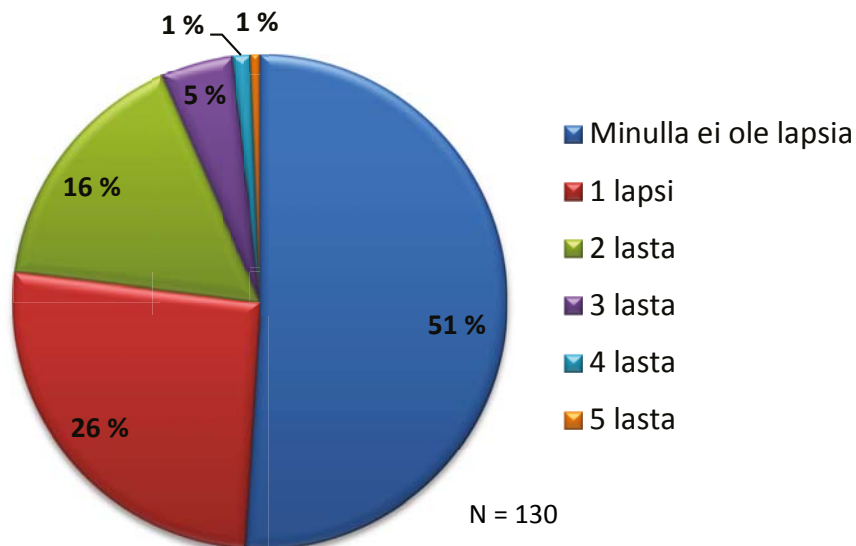
Pääasiassa vastaajien (89 kpl) suomalainen vanhempi on muuttanut ulkomaille 1960–1970-luvulla. Vastaajista 29:n vanhempi tai vanhemmat ovat muuttaneet 1980–2000-luvuilla, ja 13 vastaajaa ilmoittaa vanhempansa tai vanhempiensa muuttaneen ulkomaille ennen 1960-lukua. Ulkomaille muuton syyt ovat olleet seuraavanlaisia: työperäinen muutto (39 %), avo- tai avioliitto (28 %) sekä opiskelu ja seikkailunhalu, ulkomaille asunut ystävä, perheongelmat, sukulaisen tai

1 *Takaisin Suomeen* -kyselyn toisen polven tuloksia arvioitaessa on otettava huomioon Ruotsin siirtolaisuuden ilmiön vaikutukset. Nämä toisen polven ruotsinsuomalaiset ovat hyvin usein kasvaneet täysin suomenkielisessä perheessä, jossa molemmat vanhemmat ovat Suomen kansalaisia ja suomalaisia.

5. Puolison syntyperä (2. polvi)

6. Lapset (2. polvi)

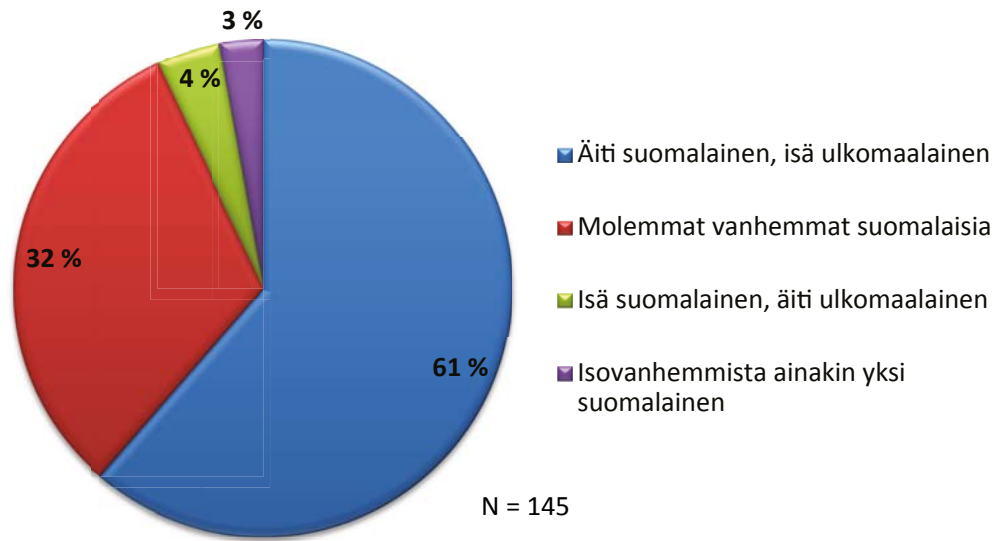

muun perheenjäsenen muutto ulkomaille. Myös tarve saada muutosta elämäänsä tai halu päästä pois Suomen kylmästä ilmastosta ovat olleet muuton syinä.

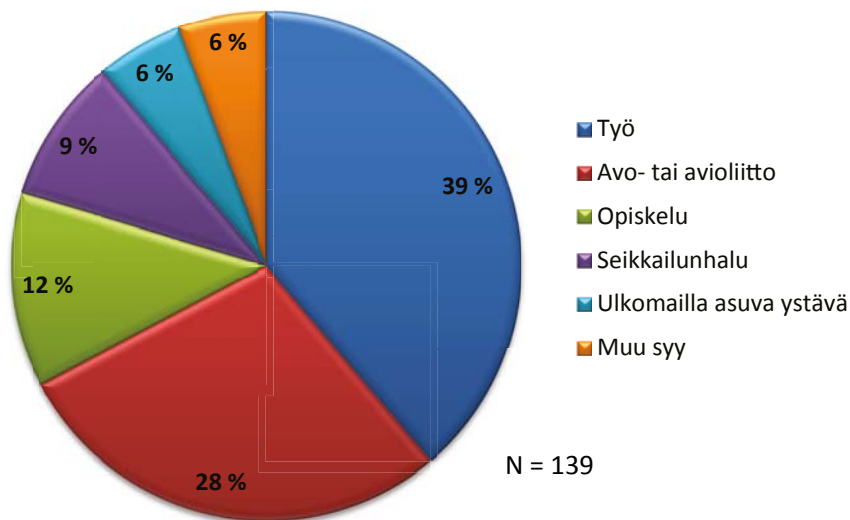
Vastaajista puolestaan 26 on asunut Suomessa esimerkiksi työn tai opiskelujen vuoksi. Useat ovat myös viettäneet pitkiä ajanjaksoja Suomessa isovanhempien luona. Vastaajista 21 ilmoittaa asuneensa useassa eri maassa, ja 16 ilmoittaa, ettei ole asunut muualla kuin nykyisessä kotimaassaan. Useat ilmoittavat asuneensa ainakin yhdessä maassa ulkomailla jossakin elämänvaiheessaan. (N = 89)

Jag har bott 1989–1992 i Paris, eftersom pappa jobbade där. Sedan har jag bott 1996 tre månader i Maryland USA i skolutbytesprogram. 2002–2003 har jag bott i Åbo på ERASMUS vid Turun Yliopisto. AT2: M9

7. Suomalaiset sukujuuret (2. polvi)

8. Syy vanhempien (vanhemman) muuttoon (2. polvi)

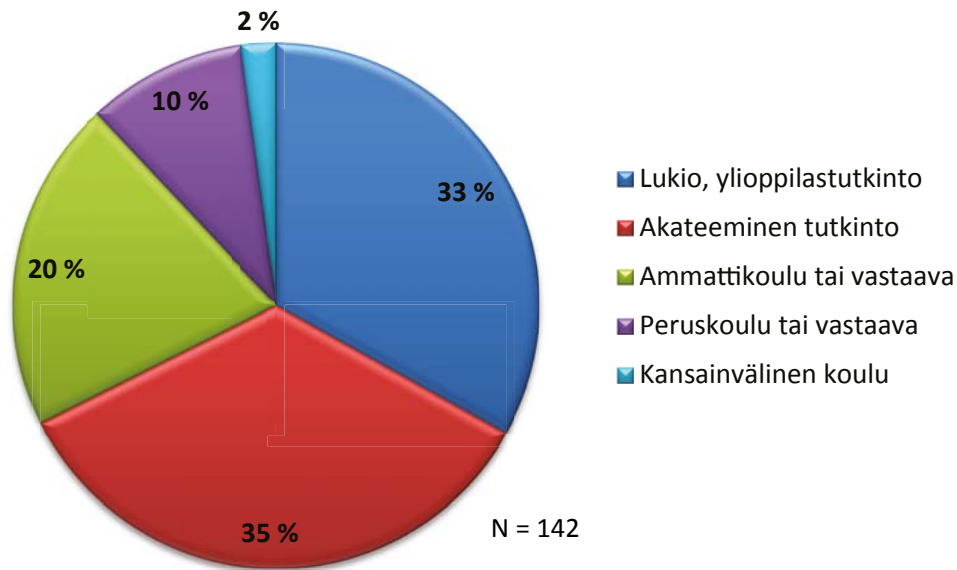

2. Koulutus ja kielitaito

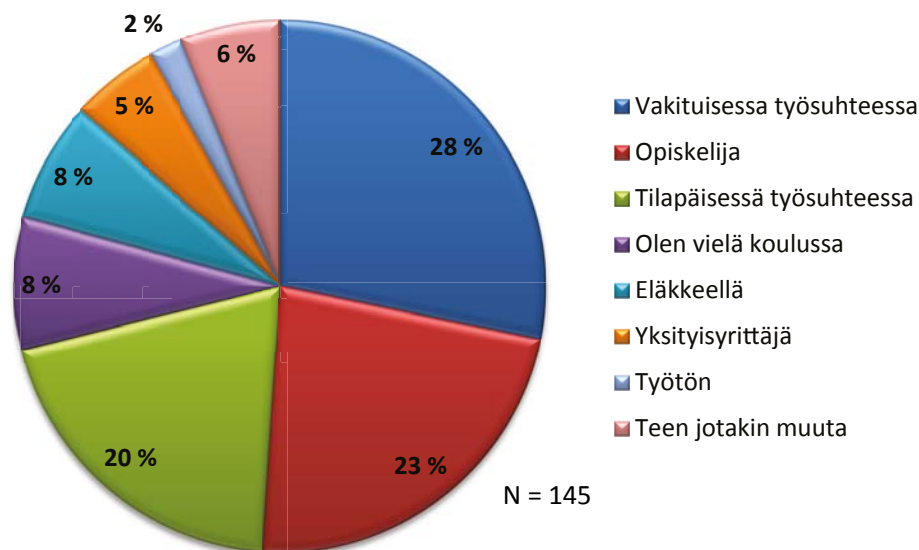
Vastaajista 35 %:lla on akateeminen loppututkinto ja 33 %:lla ylioppilastutkinto. Ammattikoulua, peruskoulua tai niitä vastaavia on käynyt noin kolmasosa vastaajista. Kansainvälistä koulua on käynyt 2 % vastanneista.

Akateemisen koulutuksen omaavat ilmoittavat oppiarvokseen muun muassa seuraavia: filosofian maisteri, englannin ja viron kielen maisteri, sosiologian maisteri, diplomi-insinööri, teologian maisteri, lakitieteen lisensiaatti ja suomen kielen kandidaatti. Ammattikoulun tai vastaavan käyneillä on tutkintoja seuraavilta aloil-

9. Koulutus (2. polvi)

10. Olen tällä hetkellä (2. polvi):

ta: artesaani, tietokoneteknikko, erikoissairaanhoitaja, liikemieskauppaopiston tutkinto, teknillisen opiston tutkinto ja kaupakoulun tutkinto. Osa vastaajista opiskelee parhaillaan.

Olen opiskellut espanjan kielen kääntämistä ja englantilaista filologiaa Turun yliopistossa Suomessa (kandi, maisterin tutkinto työn alla). Lisäksi olen opiskellut kehitysyhteistyötä Euroopan unionin ja kehitysmaiden välillä Stras-

bourgissa Ranskassa. Tarkoituksenani on kielellinen kehitysyhteistyö kulttuuriprojektien välillä samalla kehittäen demokratiaa ja läpinäkyvää hallintoa. Päämääränä on kehittää projekteja yhdessä 3–4 maan välisen yhteistyön kautta (mukaan lukien Suomi). Haluaisin suorittaa PhD aiheena: Lukutaidon vaikutus sosiaaliseen ja ekonomiseen hyvinvointiin. FR2:N1

Työsuhteessa olevilla vastaajilla 33:lla työ liittyy jollakin tavalla Suomeen (N = 138). Osalla työnantaja on suomalainen tai yritys on lähtöisin Suomesta. Jotkut opettavat suomea suomenkielisissä kouluissa tai Suomi-kouluissa. Joidenkin työnantajilla on suomalaisia asiakkaita, ja vastaajat ilmoittavat toimivansa usein tulkkina ja tekevänsä käännöstitä työnantajalleen. Osa toimii myös tulkkina suomalaispotilaille terveydenhoitoalalla. Moni ilmoittaa suomen kielen taidosta olevan hyötyä erilaisissa asiakaspalvelutehtävissä. Osa on myös toiminut lapsenvahtina suomenkielisissä perheissä tai perheissä, joissa toivotaan lapsen omaksuvan enemmän suomen kieltä

3. Suomen kielen merkitys toisen polven suomalaisille

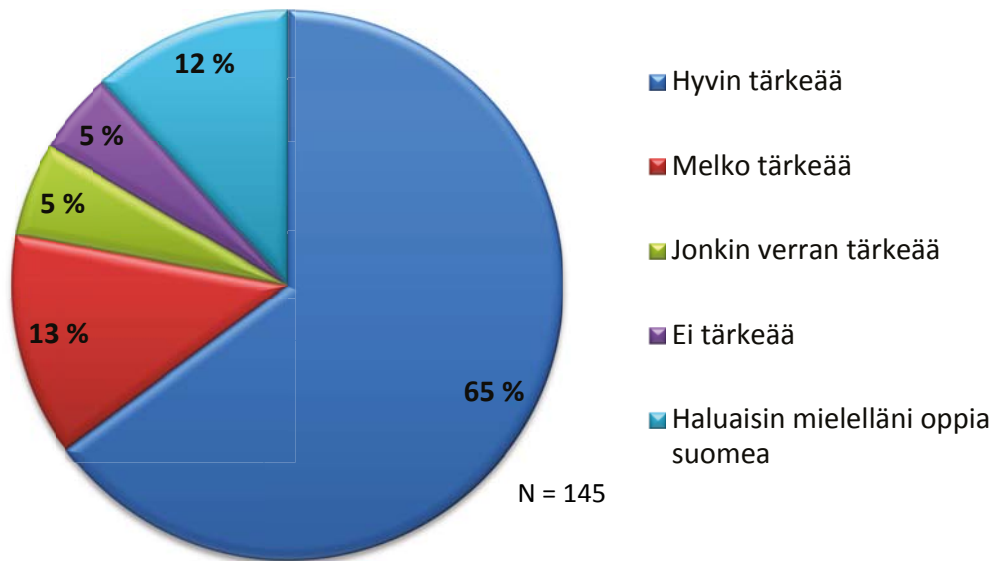
Yli puolet vastaajista (65 %) kokee suomen kielen taidon tärkeäksi, vaikka sitä ei käyttäisikään aktiivisesti joka päivä. Melko tärkeäksi tai jonkin verran tärkeäksi taidon kokee 18 % vastaajista. Vain 5 % ilmoittaa, ettei suomen kielen taito ole heille tärkeää.

12 % vastaajista haluaisi oppia suomen kieltä paremmin, sillä sen myötä kommunikointi suomenkielisten sukulaisten kanssa helpottuisi, ja vastaajat kokevat myös tarvetta ilmaista itseään paremmin suomen kielellä niin suullisesti kuin kirjallisesti.

Jag frågade i min ungdom varför föräldrarna inte lärt oss barn finska, och de svarade: Vad ska du med det till? Jag hade gärna lärt mig tala finska, det är alltid bra att kunna fler än ett språk. SE2: N11

Vastaajien vanhempien äidinkieli jakaantuu seuraavasti: 124 vastaajan äidin äidinkieli on suomi, 12:lla ruotsi ja 5:llä saksa. Isän äidinkieli on saksa 54 vastaajalla, suomi 40 vastaajalla, ja englanti ja ruotsi 11 vastaajalla. Vastaajat kommunikoivat suomalaisen äidin kanssa suomea (102 vastaajaa), 8 vastaajaa puhuu äidin kanssa saksa, 7 ruotsia ja 6 vastaajaa puhuu äidin kanssa kahta kieltä. Muita kieliä ovat kreikka, englanti ja arabia. Suomalaisen isän kanssa puhutaan saksa (57 vastaajaa), 34 vastaajaa puhuu suomea, 11 englantia, 10 ruotsia ja 7 puhuu kreikkaa. Muita kieliä ovat italia, espanja, unkari, norja, portugali ja arabia. Vastaajista 2 ilmoittaa puhuvansa isän kanssa kahta kieltä.

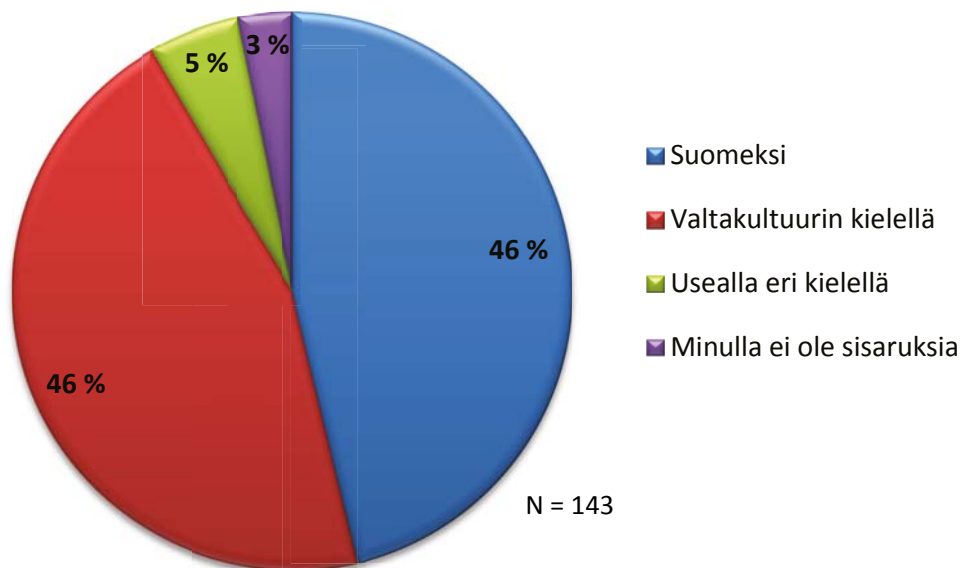
11. Onko sinulle henkilökohtaisesti tärkeää osata suomen kieltä? (2. polvi)

Sisarusten kanssa kommunikoidaan pääosin suomen kielellä tai sen maan kielellä, jossa asutaan. Muutama vastaaja ilmoittaa kommunikoivansa usealla eri kielellä sisarustensa kanssa.

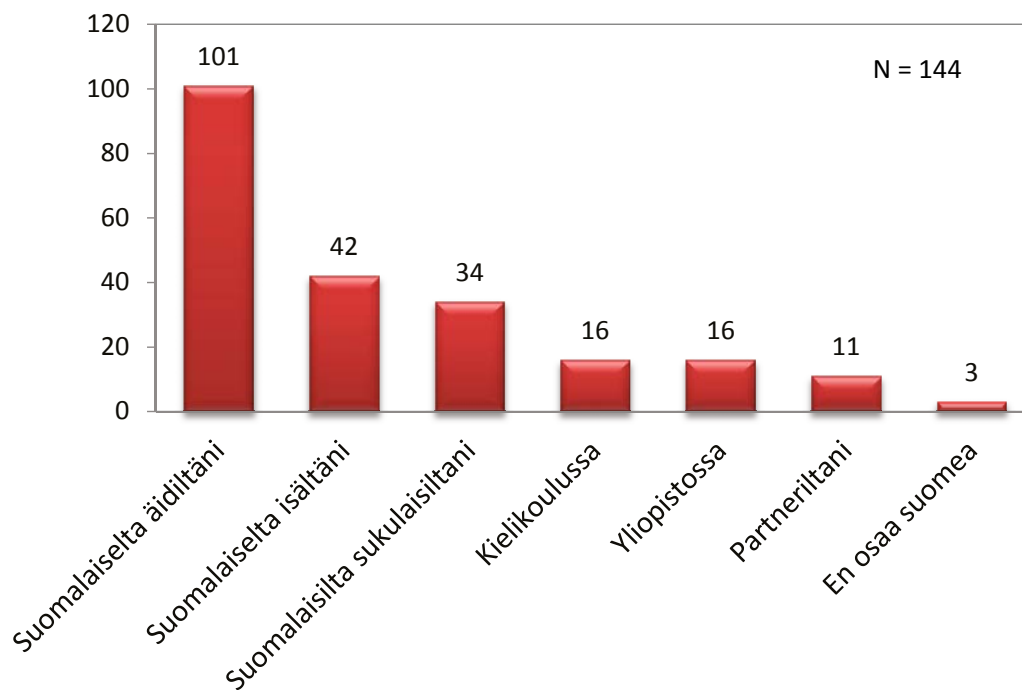
Usein suomeksi; englanniksi, kun isä on myös mukana; ruotsiksi, jos ruotsinkielisiä ihmisiä on mukana. IT2:N1

12. Millä kielellä kommunikoit sisarustesi kanssa? (2. polvi)

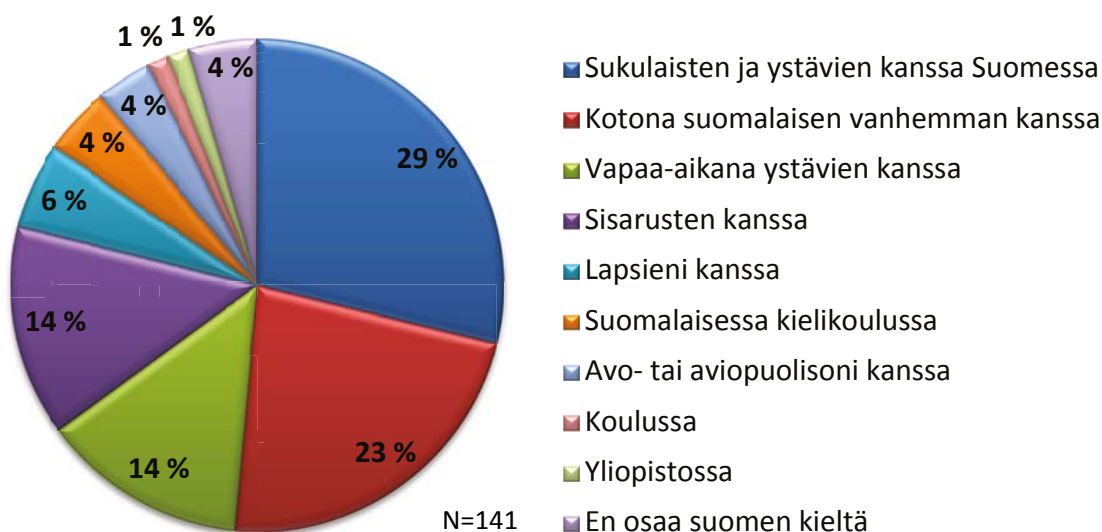

Suomen kielen taito on ensisijaisesti opittu äidin kautta, sillä suurimmalla osalla vastaajista nimenomaan äiti on suomalainen. Ne lapset, joiden isä on suomalainen, ovat oppineet suomen kielen taidon isältään. Suomessa asuvat sukulaiset edistävät ja ylläpitävät myös suomen kielen taitoa. Suomen kieltä on opittu myös Suomi-kouluissa, kielikouluissa, yliopistossa, kesälomilla Suomessa, opiskellessa Suomessa, Suomen armeijassa, suomalaiselta tyttö- tai poikaystävältä ja suomalaiselta au-pairilta. Vain 3 vastaajaa ilmoittaa, ettei osaa suomea.

13. Miten, missä ja keneltä olet oppinut suomea? (2. polvi)

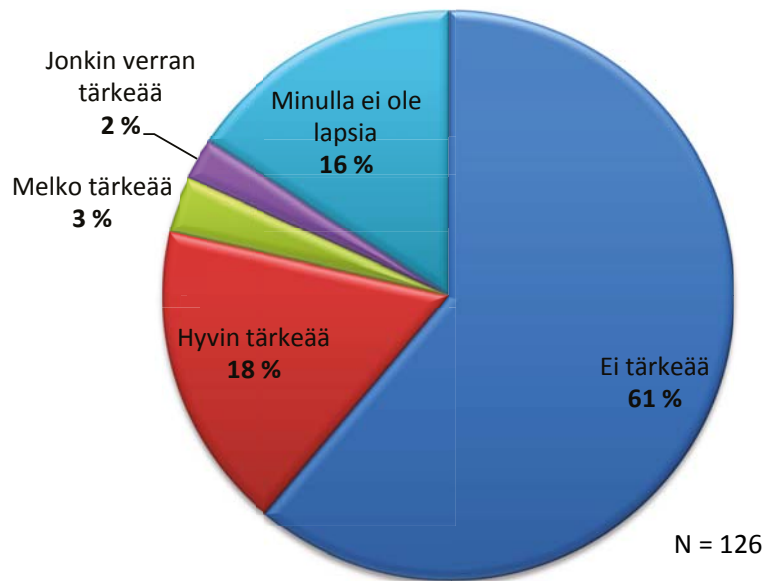
14. Missä tilanteissa ja kenen kanssa puhut silloin tällöin suomea? (2. polvi)

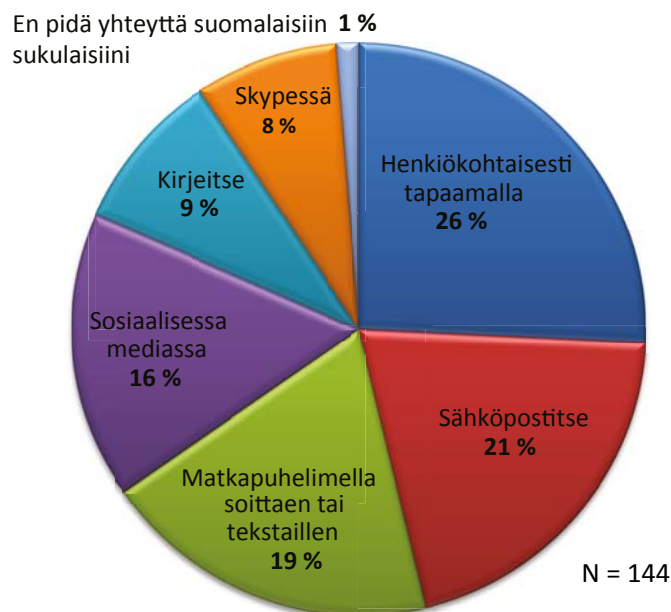
Suomen kielen taidon merkitystä omille lapsille pitää hyvin tärkeänä 18 % vastaajista. Yli puolet vastaajista (61 %) ei pidä lasten suomen kielen oppimista tärkeänä. Kielen oppimista pitää jonkin verran tärkeänä tai melko tärkeänä 5 % vastaajista.

Tiedän omasta kokemuksesta, kuinka paljon kaksikielisyys on merkinnyt elämässäni ja kuinka se on rikastuttanut elämäni. SE2:N7

15. Jos sinulla on lapsia, onko mielestäsi tärkeää, että hekin oppivat suomen kieltä? (2. polvi)

16. Miten pidät yhteyttä suomalaisiin sukulaisiin ja ystäviin? (2. polvi)

4. Suomalaiset sukujuuret ja mitä suomalaisuus merkitsee toisen polven ulkosuomalaisille

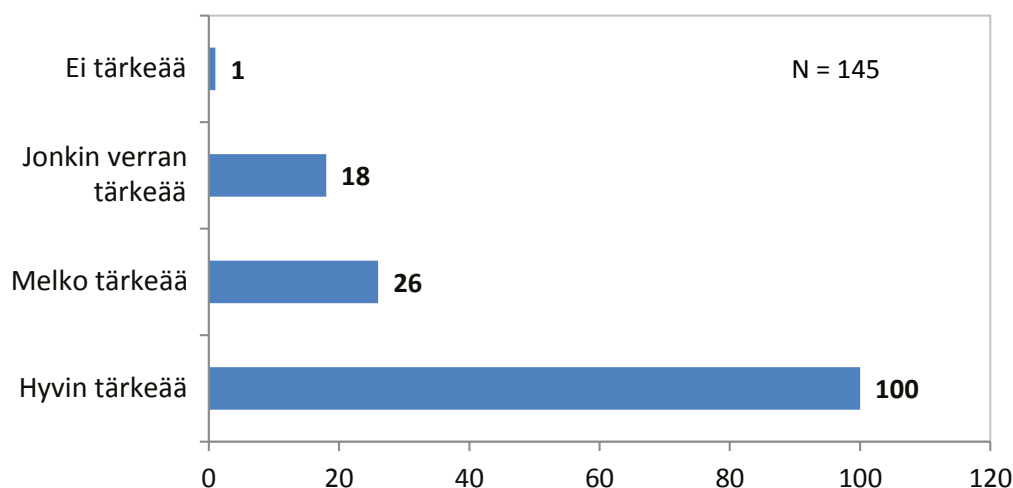
Vastaajista 100 pitää suomalaisia sukujuuria hyvin tärkeinä, 26 vastaajaa melko tärkeinä ja jonkin verran tärkeinä 18 vastaajaa. Ainostaan yksi vastaaja ilmoittaa, ettei suomalaisilla sukujuurilla ole merkitystä. Vastaajia pyydettiin myös kuvailemaan, mitä suomalaisuus heille merkitsee. Useissa vastauksissa nousevat esiin identiteetti, kulttuuri, kieli, sisu ja ylpeys suomalaisuudesta:

Se on identiteettini osa, joka ilmenee tapojen noudattamisessa, suomalaisessa sisustustyylissä ja ennen kaikkea kielenkäytössä. Kun luen suomenkielistä lehteä, tunnen olevani kotona. HU2:N1

Osa vastaajista kokee suomalaisuuden neutraalina, joka ei sinänsä aiheuta suurempia tunnekuohuja. Suomea ei myöskään koeta kotimaaksi tai sellaiseksi paikaksi, jonne olisi aikomus muuttaa jossakin elämänvaiheessa. Elämä on vakiintunut nykyisessä kotimaassa, ja suomalaiseen elämäntapaan tai ajatteluun sopeutuminen koetaan vaikeaksi.

Suomalaisuus aiheuttaa minulle paljon päänsäryä, olen pääosin sosialisoinut saksalaisessa kulttuurissa, ajatukseni pyörivät suvaitsevuuden ja monikulttuurisuuden (Saksa) ja tietyn alkukantaisen heimoajattelun (Suomi) ympärillä. Tähän Suomi-kuvaani siis liittyy käsitys yhtenäiskulttuurista, johon assosioin sekä turvaa että myös ahdistusta. Suomi on minulle outo maa, jossa luokka-ajattelun olematon historiallinen kerros näyttää kaventavan ja latistavan elämälle ominaisia ulottuvuuksia. Toisaalta taas suomalainen mentaliteetti – suorasukaisuus ja maalaisjärki ovat äärettömän sympaattisia ja yksikertaisuudessaan häkellyttäviä. DE2:N1

17. Miten tärkeäksi koet suomalaiset sukujuuresi? (2. polvi)

Suomalaisuus näkyy ja korostuu perinteisten juhlien vietossa (11 %), suomalaisen ruuan valmistamisessa (11 %) sekä kodin sisustuksessa (11 %). Monet käyttävät suomalaisia vaatteita (8 %) ja kuuntelevat suomalaista musiikkia (9 %). Suomalaista kirjallisuutta lukee 7 % vastaajista, ja niin ikään 7 % ilmoittaa käyvänsä säännöllisesti saunassa. Suomen lippu on kodissa näkyvästi esillä 7 %:lla vastaajista.

Suomen lippu – mun vaatekaapin ovelsa, aina. CH2:N4

Suomalaisen seurakunnan ja Merimieskirkon tilaisuuksiin, esimerkiksi joulu- ja itsenäisyyspäivän juhliin, myyjäisiin ja konsertteihin on osallistunut noin 3 % vastaajista. Myös noin 3 % vastaajista on käynyt rippikoulun Suomessa. Seurakuntien tiloissa käydään usein Suomi-koulua, ja 38 vastaajaa ilmoittaa käyneensä Suomi-koulua.

Kävin ihan pienenä (4–5-vuotiaana) lyhyesti Suomi-koulussa Saksan puolella. En tykännyt käydä siellä. Äiti kertoi löytäneensä syyn: kun hän kysyi, miksi en tykkää käydä siellä, olin sanonut, kun siellä puhutaan kummallista kieltä. Kun äiti kysyi, että mitä esimerkiksi (osasinhan suomea), kävi selväksi, että tarkoitin Saksan saksaa. Äiti kyseli opettajilta, jotka sanoivat, että siinä ryhmässä on liian paljon sellaisia, jotka eivät ymmärrä suomea, että on pakko puhua paljon saksaa. Sen jälkeen ei äiti vienyt minua enää sinne, koska matkakin oli vaivalloinen. CH2:M1

Noin 8 % vastaajista osallistuu Suomi-ystävyyssseurojen toimintaan ja on jonkinlaisen Suomeen liittyvän yhteisön jäsen. Tällaisia seuroja ja yhteisöjä ovat esimerkiksi DFG (Deutsche-Finnische Gesellschaft), Finn-Guild (Lontoo), WIESO (Wienin Suomalainen Opiskelijayhdistys), ÖFG (Österreichisch-Finnische Gesellschaft), Pohjola-Norden, RSKL (Ruotsinsuomalaisten Keskusliitto), SKTK (Suomalaisen kirkollisen työn keskus), GFDJ (Gemeinschaft-Finnisch-Deutscher-Jugendlicher) ja SVFF (Schweizerische Vereinigung der Freunde Finnlands).

Vietän perinteisiä juhlia suomalaisittain	11 %
Syön ja teen suomalaista ruokaa	11 %
Minulla on suomalaisia talous- ja sisustustavaroita.	11 %
Kuuntelen suomalaista musiikkia.	9 %
Minulla on suomalaisia vaatteita	8 %
Käyn säännöllisesti saunassa	7 %
Minulla on oma sauna asunnossani	3 %
Luen suomalaista kirjallisuutta	7 %
Minulla on Suomen lippu kotona näkyvästi esillä	7 %
Katson suomalaisia TV-ohjelmia ja kuuntelen radiota	6 %
Osallistun Suomi-ystävyyssseurojen toimintaan	4 %
Olen jonkun yhteisön jäsen (Suomeen liittyvä)	4 %

Olen käynyt Suomi-koulua	3 %
Käyn suomalaisen seurakunnan tilaisuuksissa	3 %
Olen käynyt rippikoulun Suomessa	3 %
Minulla on Suomen lippu autossa	3 %
Olen käynyt merimieskirkon tilaisuuksissa	1 %
	N = 141

5. Vierailut Suomeen sekä yhteydenpito suomalaisiin sukulaisiin ja ystäviin

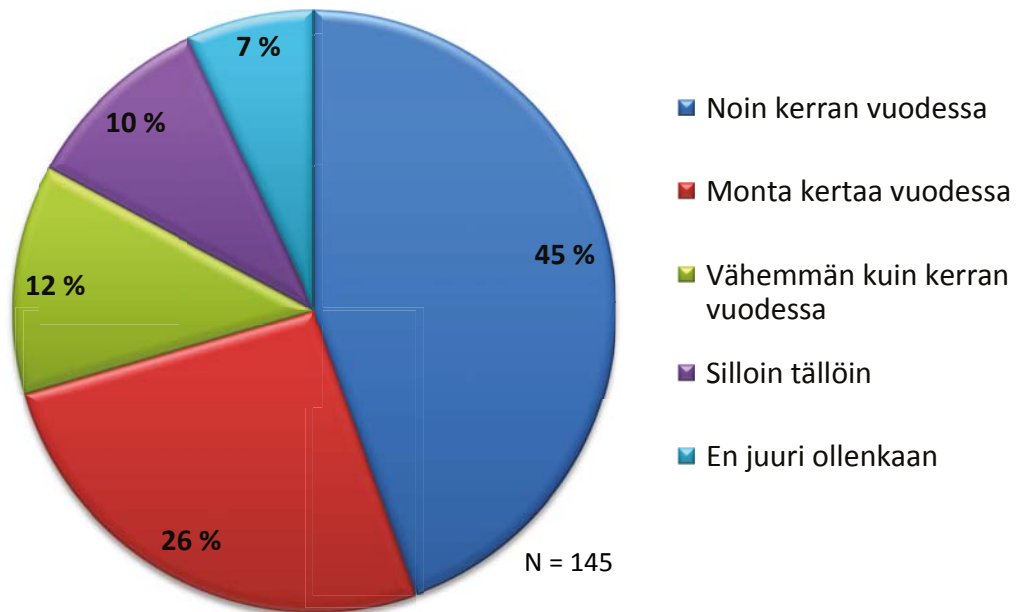
Tärkeimmät syyt vierailla Suomessa ovat loma sekä sukulaiset ja ystävät (87 %). Myös työ, työharjoittelu, opiskelu, suomalainen tyttö- tai poikaystävä, armeija tai siviilipalvelus on syy vierailuun (9 %). Muiksi syiksi ilmoitetaan muun muassa kokousmatkat, kulttuuritapahtumat, harrastukset ja mökki sekä suomalaiseen saunaan pääseminen.

Vastaajista 37 % ilmoittaa pitävänsä yhteyttä suomalaisiin sukulaisiin ja ystäviin silloin tällöin, ja noin kolmasosa (33 %) pitää yhteyttä sukulaisiin ja ystäviin päivittäin. Viikoittain pitää yhteyttä yli 10 % vastaajista, ja kuukausittain tai vuosittain pitää yhteyttä 6 %. Ainoastaan 7 % pitää tuskin ollenkaan yhteyttä suomalaisiin sukulaisiin tai ystäviin.

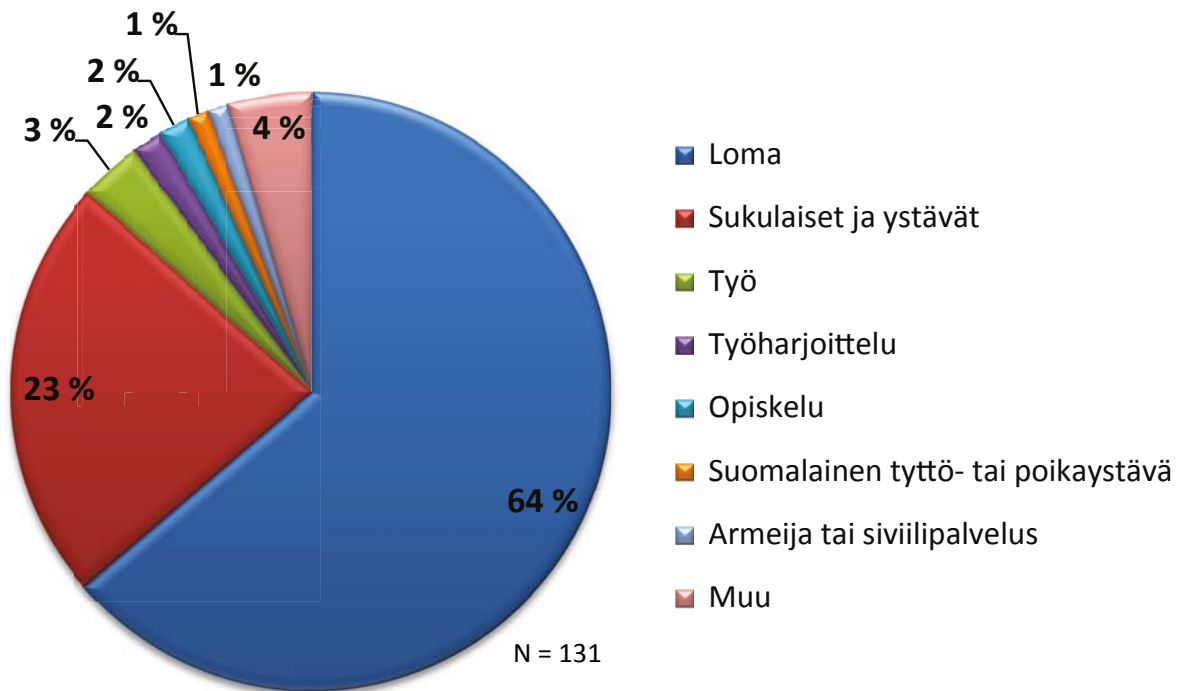
Vastaajista 75 % ilmoittaa seuraavansa Suomen uutisia viikoittain, kuukausittain tai silloin tällöin. Päivittäin seuraa 10 % vastaajista ja 9 % ilmoittaa, että ei seuraa Suomen uutisia juuri ollenkaan. Uutisaiheista politiikka, koulutus, talous, urheilu ja kulttuuri kiinnostavat vastaajia.

Jag tycker, att det är hemtrevligt att höra språket och spännande att läsa den svenska texten för att dubbelkontrollera om jag behärskar språket, vilket jag ofta märker blir svårare och svårare, vill kunna behålla språket och saknar fler att dela det med. SE2: N18

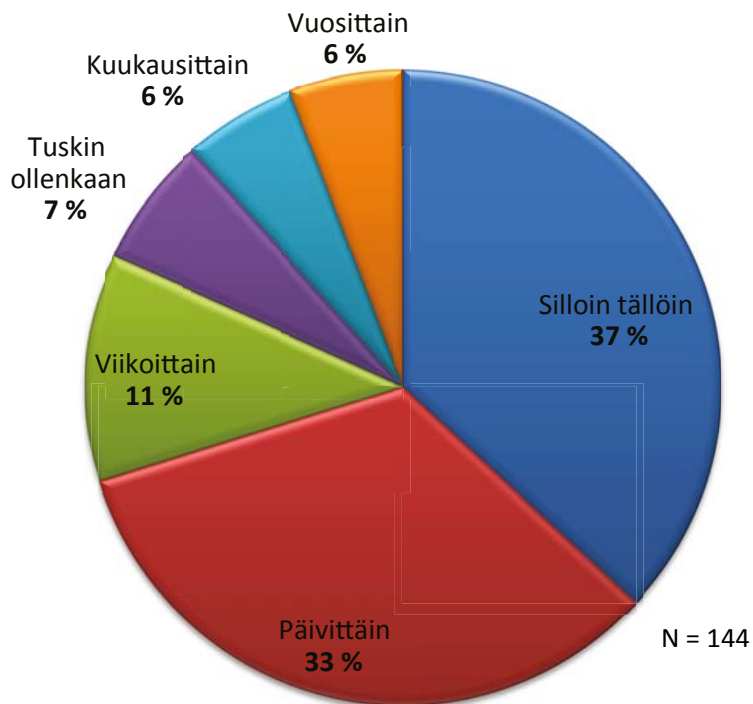
18. Kuinka usein käyt Suomessa? (2. polvi)

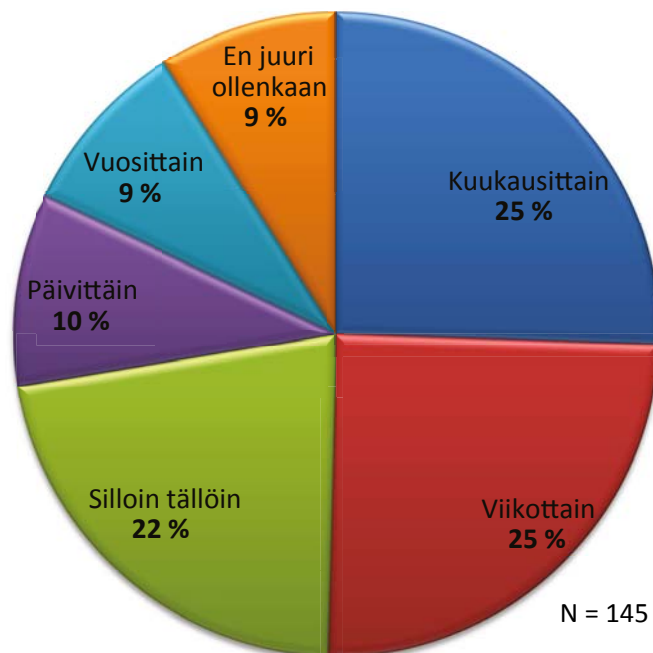
19. Mitkä ovat tärkeimmät Suomen vierailujesi syyt? (2. polvi)

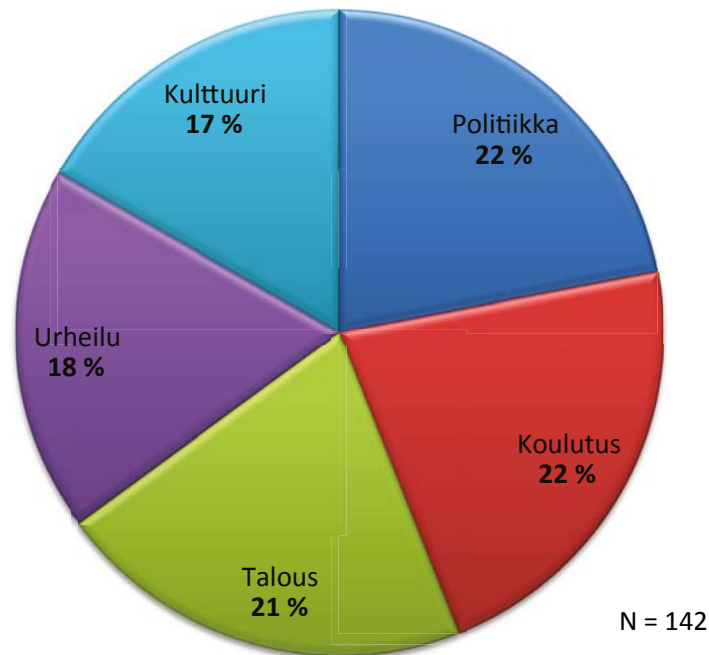
20. Kuinka usein pidät yhteyttä suomalaisiin sukulaisiisi ja ystäviisi? (2. polvi)

21. Kuinka intensiivisesti seuraat Suomen uutisia? (2. polvi)

22. Mitkä aiheet suomalaisissa uutisissa kiinnostaa sinua eniten? (2. polvi)

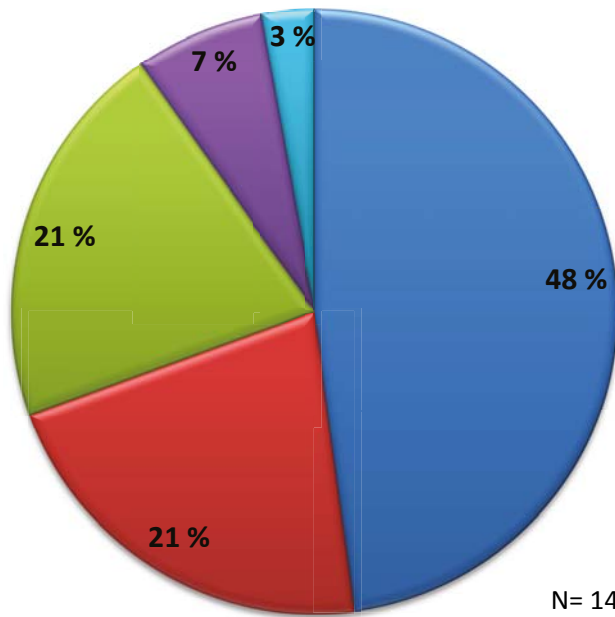
6. Takaisin Suomeen?

Vastaajista 48 % ilmoittaa olevansa hieman epäilevällä kannalla viihtyykö hän nykyisessä asuinpaikassaan. 21 % vastaajista ilmoittaa viihtyvänsä niin hyvin, ettei heillä ole aikomustakaan muuttaa pois. Saman verran eli 21 % vastaajista ilmoittaa pysyvänsä nykyisessä kotimaassaan, vaikka suhtautuukin joskus asuinmaansa asioihin kriittisesti. Vastaajista 7 % ilmoittaa, ettei viihdy kovin hyvin nykyisessä asuinpaikassaan, sillä tyytymättömyyttä aiheuttavia asioita on liikaa. 3 % ilmoittaa viihtyvänsä huonosti, ja he haluaisivat muuttaa mahdollisimman pian pois nykyisestä asuinpaikastaan.

Ainoastaan 6 % vastaajista ilmoittaa, että heillä on konkreettisia suunnitelmia muuttaa Suomeen. Mahdollisen Suomeen muuton syyksi ja ajankohdaksi mainitaan muun muassa lapsen kielitaidon kohentaminen tai mahdollinen uusi työpaikka.

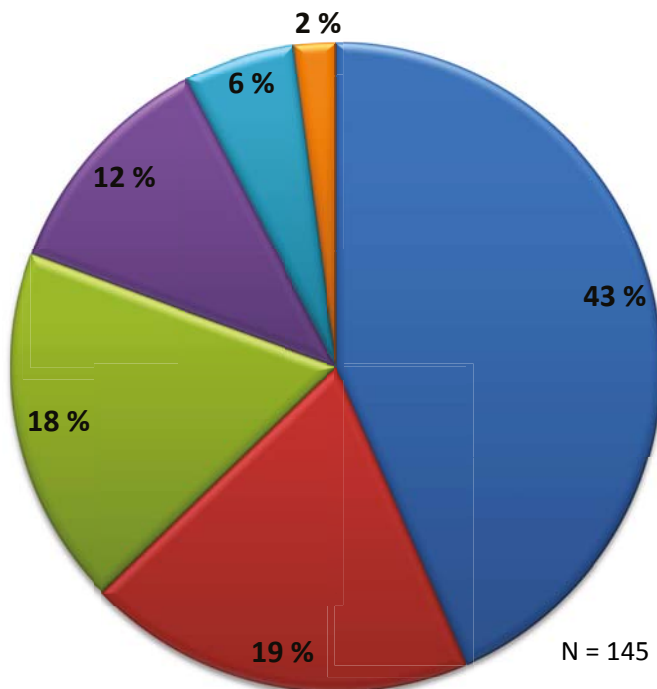
Vaikka viihdyn hyvin nykyisessä kotimaassani, voisin silti kuvitella muuttavani tilapäisesti myös muualle, joko Suomeen tai johonkin toiseen Euroopan maahan. Työni puolesta se olisi mahdollista. Uskon, että sekä minulle että perheelleni se voisi olla hieno haaste ja kokemus. Jos muuttaisimme Suomeen,

23. Kuinka hyvin viihdyt nykyisessä asuinpaikassasi? (2. polvi)

- Olen hieman epäilevä. Toisaalta viihdyn täällä ja toisaalta haluaisin muutta pois
- Viihdyn oikein hyvin ja olen tyytyväinen enkä haluaisi muuttaa täältä minnekään
- Vaikka suhtaudunkin joskus asioihin kriittisesti, aion silti pysyä kotimaassani
- En viihdy kovin hyvin, sillä tyytymättömyyttä aiheuttavia asioita on liikaa
- En viihdy ollenkaan ja haluaisin muuttaa mahdollisimman pian pois täältä

24. Muuttoaikeet/nykyinen asuinpaikka on... (2. polvi)

- Vaikea sanoa, ehkä muutan joskus Suomeen
- Tulen mitä todennäköisimmin jäämään kotimaahani
- Pysyvä (minulla ei ole suunnitelmia muuttoa johonkin toiseen maahan)
- Vaikea sanoa, ehkä muutan johonkin toiseen maahan (paitsi Suomeen)
- Minulla on konkreettisia suunnitelmia muuttaa Suomeen
- Minulla on konkreettisia suunnitelmia muuttaa johonkin toiseen maahan

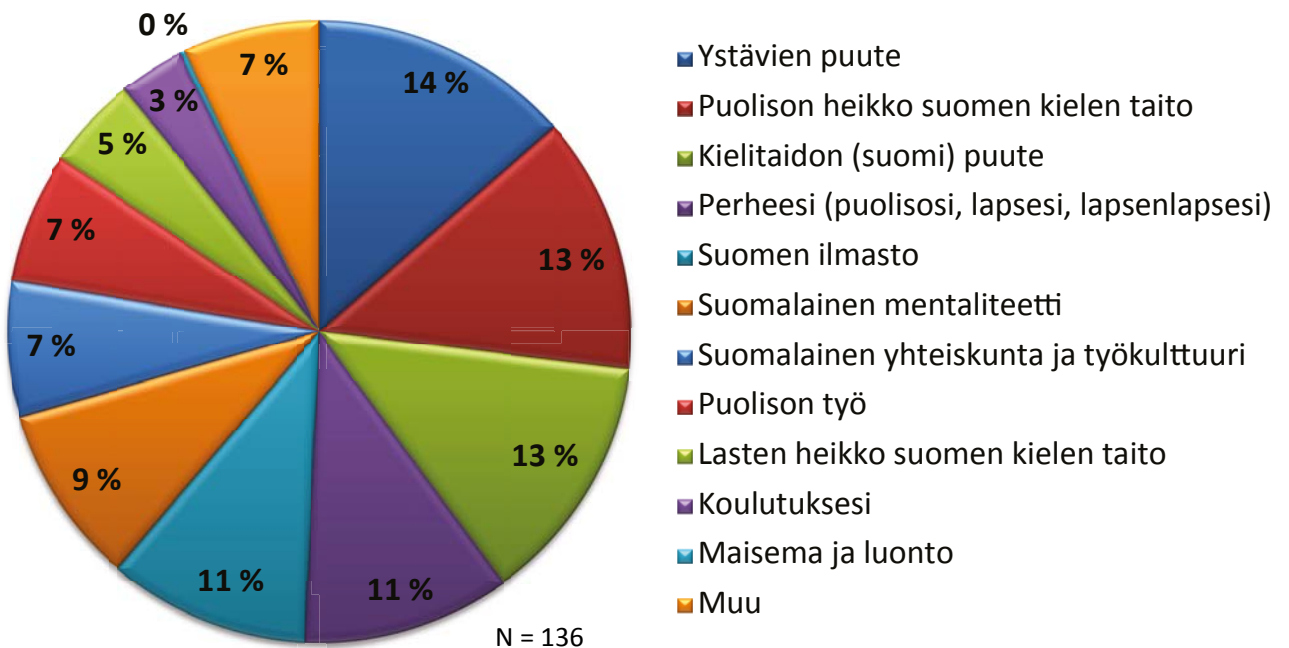
*niin yksi hyvä syy olisi lasteni mahdollisuus oppia kieltä täydellisesti. Milloin?
Esimerkiksi 3 vuoden sisällä. DE2:N3*

Suomeen muuton ongelmiksi koetaan muun muassa seuraavat asiat: Ystävien puuttuminen (14 %), oman ja etenkin puolison suomen kielen taidon puute (13 %), Suomen ilmasto (11 %) ja suomalainen mentaliteetti (9 %) sekä sopeutumisen vaikeus suomalaiseen yhteiskuntaan (11 %). Maisema ja luonto eivät ehkä aiheuta ongelmia, eikä oma koulutukseen (3 %). Myöskään lasten heikkoa suomen kielen taitoa ei pidetty suurena ongelmana (5 %).

Suomalainen yhteiskunta ja työkuulttuuri sekä puolison työ saattaisivat aiheuttaa kumpikin ongelmia (7 %). Muita mahdollisia ongelmia saattaisivat aiheuttaa esimerkiksi ruoka- ja juomakulttuuri, eritoten suomalaisten liika alkoholinkäyttö, ikävä takaisin synnyinmaahan sekä ystävien ikävöiminen.

Sosiaalisen elämän puute, mikä täällä on hyvin vilkas joka viikko. Myös elämän asenteen keveys luultavasti puuttuisi tai ainakin niin olen asian kokenut käydessäni siellä. GB2:M1

25. Mahdolliset ongelmat Suomeen muutettaessa (2. polvi)

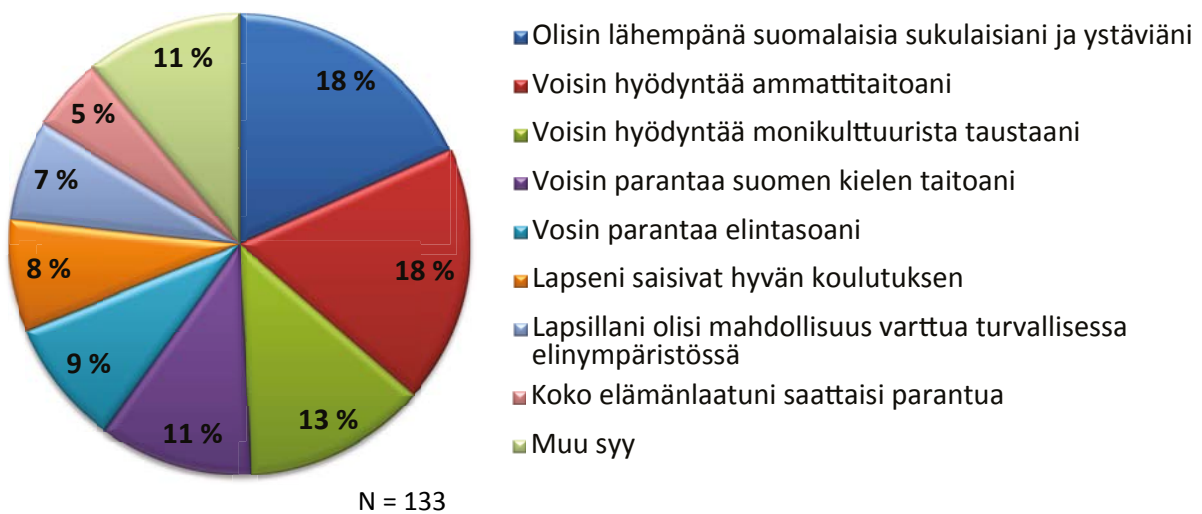

Suomessa eläminen saattaa tarjota myös etuja: Sukulaisten ja ystävien läheisyys sekä ammattitaidon hyödyntäminen (18 %), monikulttuurisen taustan hyödyntäminen (13 %) ja suomen kielen taidon parantaminen (11 %) koetaan hyödyllisiksi asioiksi. Elintason parantuminen (9 %), lasten hyvät koulutusmahdollisuudet

(8 %) ja turvallinen kasvuympäristö (7 %) nousevat myös esiin. Osa vastaajista kokee, että koko elämänlaatu saattaisi parantua Suomeen muutettaessa (5 %). Muita syitä ovat muun muassa puhdas luonto ja ruoka, rauhallinen elämäntapa ja omat juuret.

Positiivista Suomessa on humanisuus, ekologisuus, puhdas ilmasto, erittäin korkea koulutustaso, turvallinen ja hyvät pyörätiet!! Byrokratia toimii. Suomi

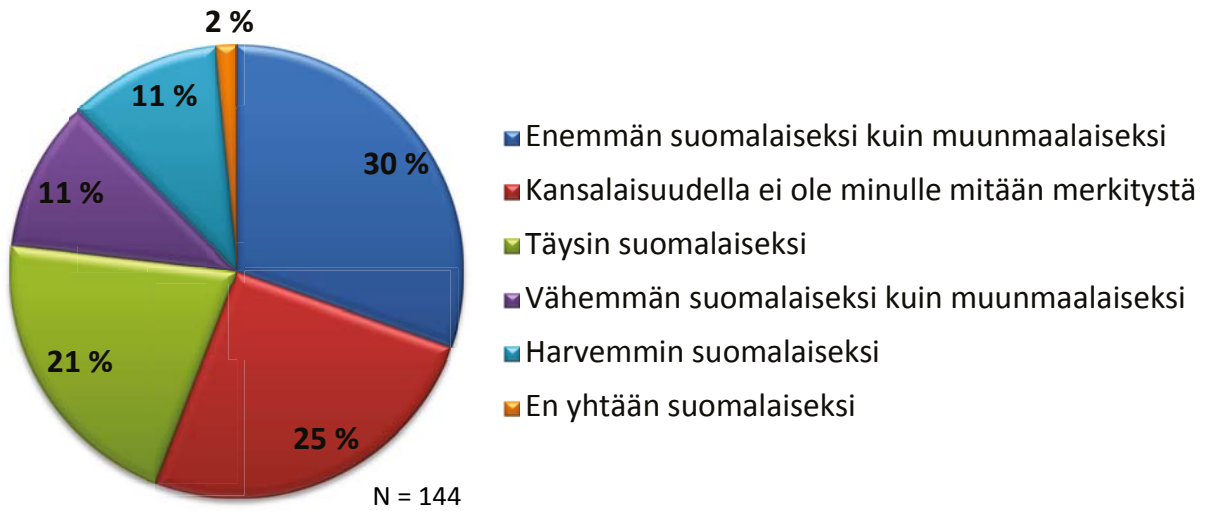
26. Minkälaisia etuja elämä voisi sinulle tarjota, jos muuttaisit Suomeen? (2. polvi)

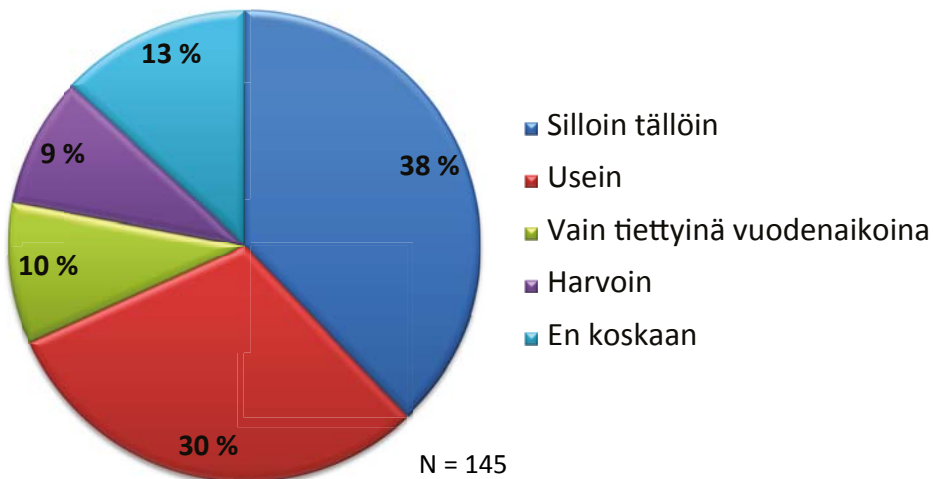
on liian hyvä ollakseen totta. Siksi haluan asua Ranskassa, sillä se tarvitsee paljon enemmän kehitysyhteistyötä kuin Suomi. FR2:N1

Suomalaisuus on vahvasti läsnä arjessa, ja suomalaisista sukujuurista ollaan ylpeitä. Suomalainen identiteetti koetaan vahvana, vaikka ei asuttaisi Suomessa tai suunnitelmassa ei olisi muuttoa Suomeen. Suomalaisuutta ylläpidetään kielen, tapojen ja perinteiden kautta, ja suomalaisuutta halutaan välittää myös omille lapsille. Vastaajista 30 % ilmoittaa tuntevansa itsensä identiteetiltään enemmän suomalaiseksi kuin muun maalaiseksi, ja noin viidesosa (21 %) tuntee itsensä täysin suomalaiseksi. 25 % vastaajista ilmoittaa, että kansalaisuudella ei ole mitään merkitystä. 22 % vastaajista ilmoittaa tuntevansa itsensä harvemmin suomalaiseksi tai enemmän muun maan kansalaiseksi kuin suomalaiseksi (toisen vanhemman kansalaisuus). Vain 2 % ilmoittaa, ettei tunne itseään juurikaan suomalaiseksi.

27. Tunnetko itsesi identiteetiltäsi (2. polvi):

28. Tunnetko "koti-ikävä" Suomeen? (2. polvi)

Liite 3: Euroopan toisen polven ulkosuomalaiset

Toiveet ja vahvuudet, jotka mahdollistavat muuton Suomeen sekä pelot ja uhat, jotka estävät muuton Suomeen.

Toiveet

Lasten hyvä koulutus
Sukulaiset ja ystävät lähellä
Suomalaisen identiteetin vahvistuminen
Elämänlaadun kohentuminen
Suomalainen elämäntapa
Turvallinen elinympäristö

Vahvuudet

Koulutus
Kohtalainen suomen kielen taito
Suomalainen identiteetti
Nuori ikä
Kaksoiskansalaisuus
Vahva suuntautuneisuus suomalaisuuteen
Monikulttuurisuus

Pelot

Riittämätön kielitaito
Sosiaalisen elämän puute
Ystävien puute
Suomen ilmasto
Suomalainen yhteiskunta ja työkuulttuuri
Suomalainen mentaliteetti ja suvaitsemattomuus

Uhat

Sopeutumattomuus
Koti-ikävä
Työttömyys
Puolison tai lasten huono suomen kielen taito

3

Euroopan rooli suomalaisten muuton kohdealueena ja paluumuuton edellytykset Suomeen

Elli Heikkilä

Johdanto

Suomen rajojen ulkopuolella elää nykyisin noin 1,3 miljoonaa suomalaistaustaista ihmistä, kun mukaan lasketaan muuttajapolven lisäksi heidän lapsensa useammassa polvessa. Tarkasteltaessa Suomesta muualle muuttaneita ensimmäisen polven siirtolaisia oli heidän määränsä vuonna 2010 280 000 henkeä. Eniten heitä asui Ruotsissa (171 000 henkeä), Yhdysvalloissa (23 000) ja Kanadassa (19 000). He ovat ulkosuomalaisia, joilla tarkoitetaan ulkomailla asuvia Suomesta muuttaneita syntyperäisiä Suomen kansalaisia ja heidän jälkeläisiään riippumatta siitä, ovatko jälkeläiset Suomen kansalaisia tai Suomessa syntyneitä henkilöitä. Lisäksi ulkosuomalaisen tulee pitää itse itseään suomalaisena. Ulkosuomalaisia yhdistäviä piirteitä ovatkin nykyisin tietoisuus suomalaisesta taustasta ja juurista, pyrkimys suomalaisen identiteetin säilyttämiseen sekä tarve pitää yllä yhteyksiä Suomeen asuinmaasta, sukupolvesta ja poliittisesta katsantokannasta riippumatta.¹

Maastamuutto on nykyisin harvoin suunniteltu pysyväksi. Väliaikaiseksi tarkoitettu muutto, johon syynä on tavallisesti opiskelu, työ tai vain seikkailunhalu, saattaa muuttua pysyväksi sen jälkeen, kun suomalainen avioituu ulkomaalaisen kanssa. Eläkeläiset ovat uusi maastamuuttajaryhmä. Heistä kaikki eivät asu ulkomailla pysyvästi, vaan osa asuu toisessa maassa vain osan vuodesta.² Muuttoliike on siten luonteeltaan moninaista vaihdellen pysyvästä muutosta lyhytkestoiseen

1 Työministeriö 2006, 4.

2 Työministeriö 2006, 3–4.

oleskeluun ulkomailla. Koska muuttotilastoissa ovat mukana vain henkilöt, joiden muutto kestää vähintään vuoden, ei suomalaisten tilapäismuutosta ole virallista tilastollista tietoa.

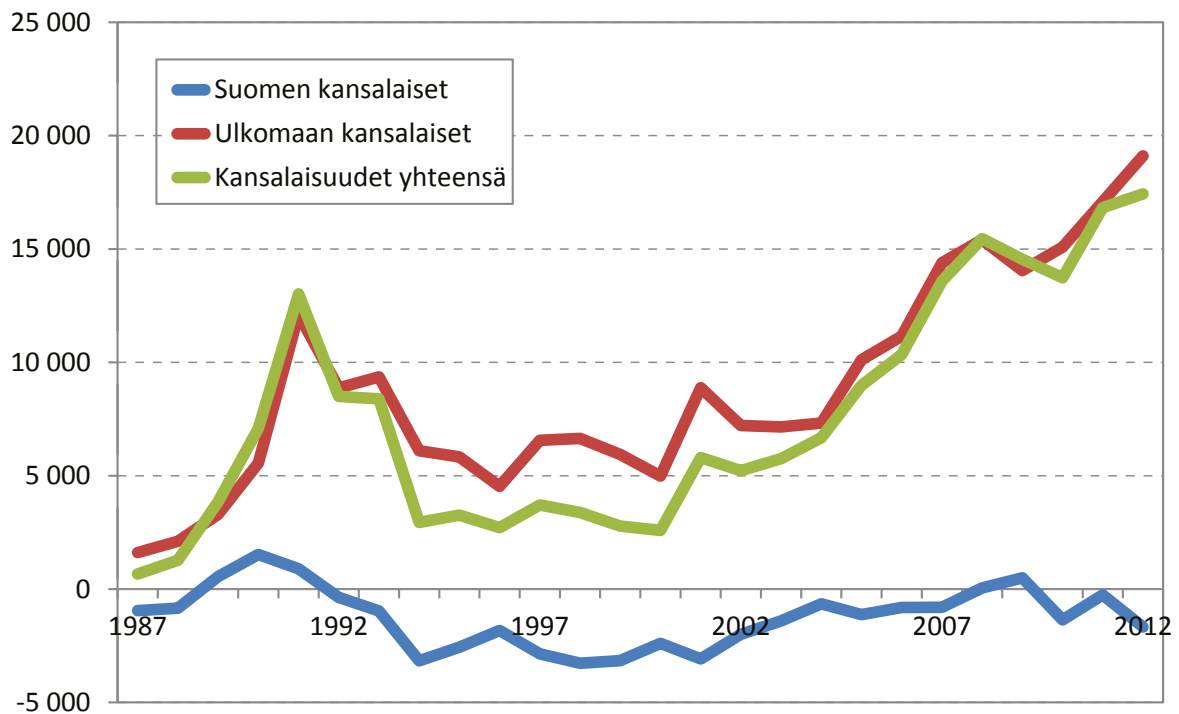
Tässä artikkelissa tarkastelen suomalaisten muutttoa ulkomaille ja erityisesti Eurooppaan. Mikä on Euroopan rooli muuton kohdealueena 2000-luvulla, kun Suomi on kuulunut Euroopan unioniin vuodesta 1995? Miten vapaa liikkuvuus Euroopan unionin alueella näkyy ja mihin maihin suomalaiset ovat muuttaneet? Näkyykö vapaa liikkuvuus Euroopan unionin alueella kasvaneina muuttovirtoina ja mihin maihin muutetaan? Ketkä ovat muuttajia ja miltä alueilta Suomesta on lähdetty? Artikkelini valottaa siten muuttajan profiilia eri taustamuuttajilla, joita ovat sukupuoli, ikä, koulutus, pääasiallinen toiminta ja toimiala. Lisäksi selvitän ulkosuomalaisten ensimmäisen sukupolven halua palata takaisin Suomeen. Millä edellytyksillä se olisi mahdollista ja mitkä ovat paluumuuton esteet? Tämän tyyppinen tieto on tärkeää, kun ajatellaan Suomen väestön ikääntymistä sekä lisätövoiman tarvetta suurilta ikäluokilta vapautuviin työpaikkoihin.

Artikkelini perustuu Suomen Tilastokeskuksen julkisiin tilastoihin. Lisäksi aineistona on Tilastokeskukselta ostettu rekisteripohjainen virta-aineisto, joka sisältää kokonaistiedot 15–74-vuotiaasta väestöstä. Keskeisenä aineistona on myös Siirtolaisuusinstituutissa vuonna 2006 toteutettu, ulkosuomalaisille suunnattu kysely paluuhaluudesta Suomeen.³

Suomalaisten maastamuutto kohdealueittain

Tarkastelemalla kansainvälisen muuton tasetta vuodesta 1988 vuoteen 2011 (kuva 1) havaitaan, että Suomi on menettänyt nettomääräisesti nimenomaan Suomen kansalaisia. Tämä tarkoittaa sitä, että maastamme on lähtenyt huomattavasti enemmän Suomen kansalaisia kuin tänne on vastaavasti tullut suomalaisia paluumuuttajia. Ulkomaan kansalaisten kohdalla tilanne on ollut päinvastainen, sillä maahamme on tullut huomattavasti enemmän ulkomaan kansalaisia kuin heitä on lähtenyt Suomesta pois. Suomen kansainvälisen muuton tase on siten voitollinen johtuen juuri positiivisesta nettomuutosta ulkomaan kansalaisten suhteen. Vuonna 2011 Suomen kansalaisten muuttotase oli varsin tasapainoinen eli -261 henkeä verrattuna vuoden 2010 selvästi negatiivisempaan taseeseen, -1 359 henkeä. Molempina vuosina on suomalaisia siten lähtenyt maailmalle enemmän kuin ulkosuomalaisia on tullut takaisin Suomeen.

3 Heikkilä & Pikkarainen 2008.

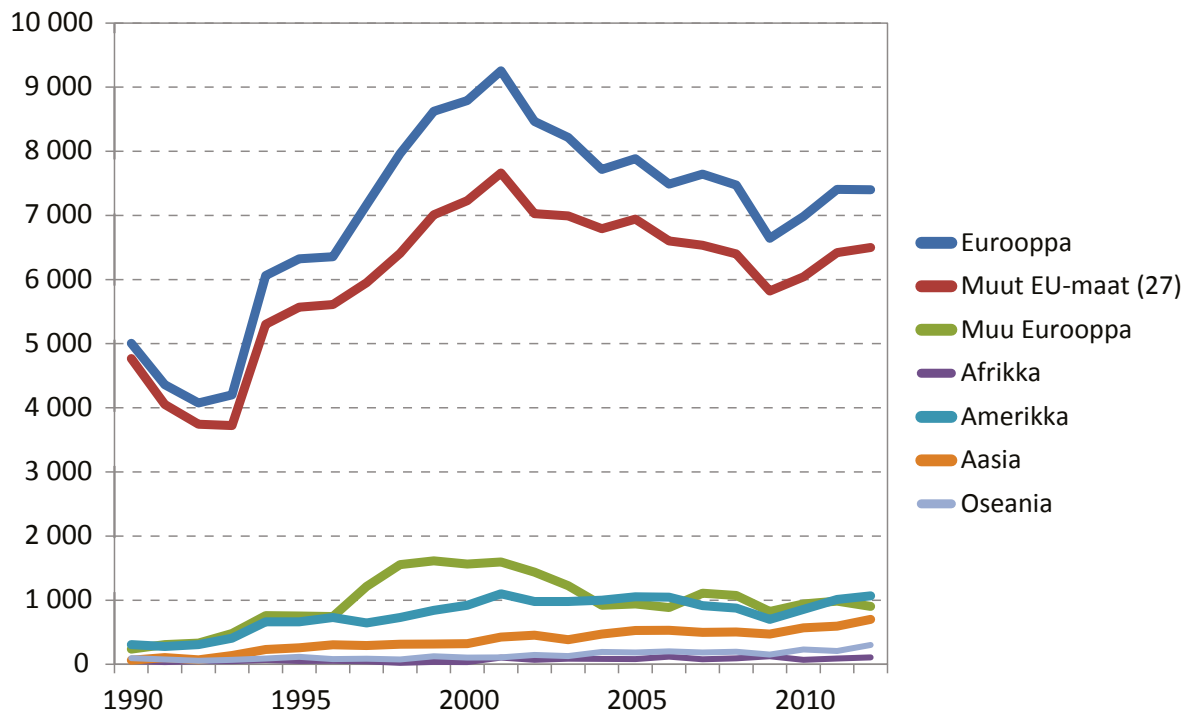

Kuva 1. Kansainvälisen muuton tase Suomen ja ulkomaan kansalaisten suhteen vuosina 1988–2012.

Kuinka paljon ja mihin maanosiin Suomen kansalaisia on muuttanut viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana? Suomalaisia maastamuuttajia oli 5 539 henkeä vuonna 1990 ja vuonna 2011 peräti 9 326 henkeä. Muuttajien määrä oli kuitenkin huipussaan vuonna 2001 sen ollessa lähes 11 000 muuttajaa.

Kun Suomi liittyi Euroopan unioniin 1995, lisääntyi muutto unionin maihin niin, että peräti 75 % Suomen koko maastamuutosta suuntautui niihin maihin. Myös vuonna 2011 selvästi suurin muuttovirta eli yli kaksi kolmasosaa (69 %) suomalaisista muutti Euroopan unionin maihin. Vastaavasti muualle Eurooppaan ja Amerikkaan siirtyi molempiin noin 1 000 Suomen kansalaista. Muiden maanosien muuttovirrat ovat selvästi pienemmät. Esimerkiksi Oseaniaan tilastoitiin vuonna 2011 kaikkiaan 209 suomalaista muuttajaa. Kaukokohteilla on siten edelleen oma vetovoimansa (kuva 2).

Suomen Euroopan siirtolaisuuden tärkein kohde on Ruotsi (taulukko 1). Kun Ruotsiin vielä vuonna 2000 muutti 3 349 suomalaista, lähti sinne vuonna 2011 enää 2 265 henkeä. Tähän on ollut osasyynä 2000-luvun lopun maailman taloudellisen tilanteen heikkeneminen, joka on vaikuttanut koko Suomen maastamuuton vähenemiseen. Vuonna 2011 suomalaisia muuttajia on ollut jälleen yhtä paljon kuin ennen maailman taloustilanteen heikkenemistä, toisin sanoen muuttajia on ollut noin 9 300 henkeä.

Kuva 2. Suomen kansalaisten muuttokohteet maanosittain ajanjaksona 1990–2012.

Ruotsin lisäksi suomalaisia on muuttanut erityisen paljon Britanniaan, Saksaan, Espanjaan ja Norjaan. Euroopan englanninkielisenä maana on Britannialla erityinen vetovoimansa aikana, jolloin jokainen suomalainen joutuu opiskelemaan ainakin englannin kielen alkeet. Espanja vetää eläkeläisten lisäksi työikäistä väestöä. Itse asiassa 65 vuotta täyttäneiden ja sitä vanhempien osuus Espanjaan muuttavista suomalaisista on 10 %, mutta 55-vuotiaita ja sitä vanhempia on noin 30 %. Suurin yksittäinen muuttajaryhmä on 25–34-vuotiaat: heidän osuutensa on runsas viidennes. Muuttajan kuva on siten monipuolistunut Espanjaan suuntautuvassa muutossa. Norja kampanjoi jo 1990-luvulla erityisesti terveydenhuoltoalalla työskentelevän henkilökunnan saamiseen maahansa, ja sama on jatkunut 2000-luvulla. Norjan yhtenä vetovoimatekijänä on ollut korkeampi palkkataso, mutta toisaalta elinkustannukset ovat siellä myös varsin korkeat. Huomionarvoista on, että Euroopan kymmenen suosituinta maastamuuton kohdetta eli niin sanotut top-10-maat käsittivät vuonna 2011 valtaosan eli yli kaksi kolmasosaa koko maailmaan suuntautuvista muutoista. Jo vuonna 2000 Euroopan top-10-maiden osuus oli lähes 80 % suomalaisten eri puolille maailmaa suuntautuvasta maastamuutosta.

Suomalaisia naisia on muuttanut Eurooppaan vuonna 2011 selvästi enemmän (4 061 henkeä) kuin miehiä (3 344) (taulukko 2). Muuton kohdemaat ovat molemmilla sukupuolilla pitkälti samat. Eroja on, kun kohdemaana on Viro ja Italia. Niinpä miesten suosimissa muuttomaissa korostuu Viro top-10-maiden jou-

Taulukko 1. Suomen kansalaisten Euroopan top–10-maata ja kokonaismaastamuutto eri puolille maailmaa vuosina 2000, 2005 ja 2011.

Muuton kohdemaat	2000	%	2005	%	2011	%
Ruotsi	3 349	32,9	2 823	29	2 265	24,3
Norja	1 236	12,1	1 133	11,6	928	10
Britannia	770	7,6	584	6	697	7,5
Espanja	734	7,2	577	5,9	576	6,2
Saksa	695	6,8	506	5,2	486	5,2
Tanska	304	3	305	3,1	391	4,2
Alankomaat	234	2,3	281	2,9	335	3,6
Sveitsi	224	2,2	262	2,7	269	2,9
Belgia	211	2,1	218	2,2	240	2,6
Ranska	202	2	189	1,9	198	2,1
Top–10-maat yhteensä	7 959	78,2	6 878	70,6	6 385	68,5
Maastamuutto yhteensä	10 183	100	9 737	100	9 326	100

Taulukko 2. Suomalaisten miesten ja naisten Euroopan top–10-maata vuonna 2011.

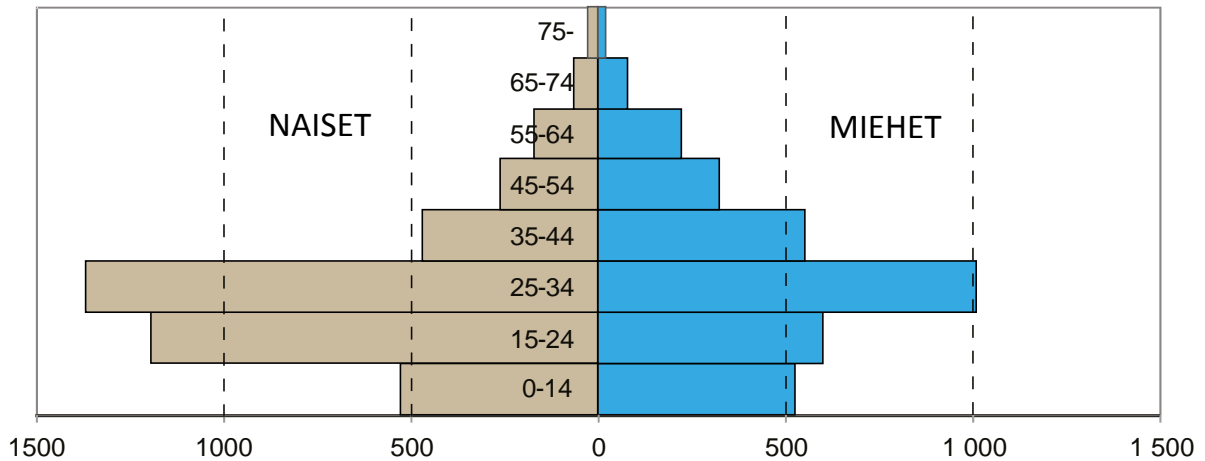
Muuton kohdema	Miehet	%	Muuton kohdema	Naiset	%
Ruotsi	1 011	30,2	Ruotsi	1 254	30,9
Britannia	349	10,4	Britannia	579	14,3
Saksa	331	9,9	Saksa	366	9
Espanja	278	8,3	Espanja	298	7,3
Norja	211	6,3	Norja	275	6,8
Viro	195	5,8	Tanska	259	6,4
Sveitsi	170	5,1	Sveitsi	165	4,1
Tanska	132	3,9	Ranska	138	3,4
Ranska	102	3,1	Alankomaat	124	3,1
Alankomaat	74	2,2	Italia	93	2,3
Top–10-maat yht.	2 853	85,3	Top–10-maat yht.	3 551	87,4
Eurooppa	3 344	100	Eurooppa	4 061	100

kossa, johon syynä on ensiksikin se, että Viroon on suuntautunut viime vuosina yritystoimintaa, ja toiseksi se, että monet suomalaiset miehet ovat perustaneet perheen virolaisen naisen kanssa ja jääneet asumaan puolison kotimaahan. Italia ylittää juuri ja juuri naisten kymmenen suosituimman kohdemaan joukkoon. Syynä muuttoon naisilla on tavallisesti avioituminen italialaisen kanssa. Vuonna 2011 Euroopan top–10-maat käsittävät suomalaisten naisten Eurooppaan suuntautuvasta muutosta peräti 87 % ja miehilläkin se on 85 %.

Maastamuuttajien ikä- ja koulutus rakenne

Eurooppaan muuttavat suomalaiset naiset ovat pääosin 15–34-vuotiaita nuoria naisia, ja heistä suurimman yksittäisen ikäluokan muodostavat 25–34-vuotiaat. Sen sijaan 35-vuotiaat ja sitä vanhemmat muuttajat ovat enemmistöltään miehiä. Vain 75-vuotiaissa ja sitä vanhemmissa on naisia hieman enemmän kuin miehiä. Eurooppaan muuttaneissa on myös alle 15-vuotiaita henkilöitä, mikä osoittaa, että Suomesta on muutettu myös perheitäin (kuva 3).

Euroopan unionin maihin muuttaneet Suomen kansalaiset ovat lähtiessään usein naimattomia nuoria ihmisiä. Esimerkiksi vuonna 2010 heistä 70 % oli naimatto-

Kuva 3. Suomalaisten Eurooppaan muuttaneiden ikärakenne sukupuolen mukaan vuonna 2011.

mia. Naimisissa oli 22 %, ja leskiä tai eronneita 8 %.⁴ Suomen- ja ruotsinkielisiä kaikista Suomen maastamuuttajista, joilla oli Suomen kansalaisuus, oli samana vuonna 93 %, ja muun kielisiä oli 7 %.⁵

Seuraavaksi tarkastelen suomalaisten maastamuuttoa koulutuksen mukaan. Koulutusasteita on kuusi, ja niiden mittaaminen perustuu koulutusaikaan. Perusasteen tutkinnon suorittaneilla on koulutusta korkeintaan 9 vuotta. Näitä koulutuksia ovat esimerkiksi kansa-, keski- ja peruskoulun tutkinnot. Keskiasteen tutkinnon suorittaneilla on koulutusta 11–12 vuotta. Näitä koulutuksia ovat muun muassa ylioppilastutkinnot ja 1–3-vuotiset ammatilliset perustutkinnot.

Alimman korkea-asteen koulutus kestää keskiasteen jälkeen 2–3 vuotta. Näitä koulutuksia ovat esimerkiksi teknikon, merkonomin ja sairaanhoitajan tutkinnot, jotka eivät ole ammattikorkeakoulututkintoja. Alemman korkeakoulututkinnon suorittaminen vaatii 3–4 vuotta päätoimista opiskelua keskiasteen suorittamisen jälkeen. Alemmaan korkeakouluasteeseen luetaan muun muassa ammattikorkeakoulututkinnot ja alemmat korkeakoulututkinnot (nykyiset kandidaatit). On huomattava, että 1990-luvulle saakka kandidaatti oli useissa tiedekunnissa ylemmän korkeakoulututkinnon nimi.

Ylemmän korkeakouluasteen tutkinnon suorittaminen vaatii pääsääntöisesti 5–6 vuotta päätoimista opiskelua keskiasteen suorittamisen jälkeen. Ylempään korkeakouluasteeseen luetaan esimerkiksi maisteritutkinnot ja lääkäreiden erikoistumistutkinnot. Tutkijakoulutusasteen tutkinnon suorittaminen edellyttää

4 SVT 2011.

5 SVT 2011.

itsenäisen ja julkaisukelpoisen tutkimustyön tai väitöskirjan tekemistä. Tutkinnot ovat tieteellisiä lisensiaatin ja tohtorin tutkintoja.⁶

Nykyiset maastamuuttajat ovat aikaisempiin muuttajiin verrattuna keskimäärin paremmin koulutettuja.⁷ Esimerkiksi vuonna 2000 kaikista eri puolille maailmaa muuttaneista yli 15-vuotiaista henkilöistä omasi vähintään alimman korkea-asteen koulutuksen 42 % (3 523 henkeä). Keskiasteen koulutuksen saaneita yli 15-vuotiaista oli 36 % muuttajista (taulukko 3).

Tarkasteltaessa määrällisesti lähemmin Euroopan unionin maita kaikissa koulutusasteluokissa suosituin muuttomaa oli Ruotsi vuonna 2000. Koulutustasosta riippuen seuraavaksi suosituimpia maita olivat Espanja, Iso-Britannia ja Saksa. Korkeasti koulutetut suosivat Saksaa ja Iso-Britanniaa, ja matalimman koulutusasteen ryhmässä Espanja oli tärkeämpi muuttokohde. Euroopan unionin ulkopuolisista maista Norja oli merkittävä muuton kohde, ja sinne on mennyt varsin huomattavasti muuttajia eri koulutusasteista. Muista maaosista korostui Amerikka, jonne muuttajista 56 % omasi vähintään alimman korkea-asteen koulutuksen (taulukko 3).

Taulukosta 3 ilmenee myös, minkä koulutustaustan omaavia henkilöitä kukin Euroopan maa saa Suomesta. Mikä on siten suhteellisesti tarkasteltuna maiden oma sisäinen jakauma analysoitaessa suomalaisia maahanmuuttajia koulutuksen mukaan vuonna 2000? Espanjaan suuntautuvassa muutossa oli suhteessa eniten perusaste/koulutus tuntematon -ryhmän muuttajia (34 %) verrattuna muiden Euroopan maiden sisäiseen jakaumaan. Keskiasteen koulutuksen omaavia oli saanut suhteessa eniten Islanti (74 %). Alimman korkea-asteen koulutettuja oli suhteessa eniten Irlantiin ja Kreikkaan muuttaneissa: molemmissa neljännes suomalaisista muuttajista oli saanut kyseisen koulutuksen. Italiaan muutossa alemman korkeakouluasteen muuttajia (14 %) oli suhteessa enemmän kuin muiden Euroopan maiden sisäisessä jakaumassa. Ylemmän korkeakouluasteen muuttajia oli suhteessa eniten Luxemburgiin suuntautuvassa muutossa (45 %), samoin kuin tutkijakoulutusasteen omaavissa muuttajissa (14 %).

Muualle kuin Eurooppaan muuttaneissa suomalaisissa Amerikkaan meni eniten eri koulutusasteen muuttajia vuonna 2000 (taulukko 3). Suurimmat koulutusasteryhmät sinne muutossa olivat keskiasteen koulutuksen saaneet ja ylemmän korkeakouluasteen omaavat muuttajat (molempien osuus noin neljännes muuttajista). Aasiaan suuntautuvassa muutossa lähes kolmannes muuttajista oli saanut

6 Tilastokeskus 2013.

7 Koikkalainen 2011, 47.

Taulukko 3. 15-vuotiaiden ja sitä vanhempien suomalaisten maastamuutto koulutasasteen mukaan vuonna 2000.

Kohdema/alue	Perusaste tai tuntematon		Keskiaste		Alin		Alempi korkeakouluaste		Ylempi korkeakouluaste		Tutkijakoulutus		Yhteensä	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Alankomaat	19	10	74	39	39	21	19	10	32	17	5	3	188	100
Belgia	14	8	38	23	29	17	18	11	63	38	4	2	166	100
Britannia	84	13	241	37	128	20	72	11	116	18	10	2	651	100
Espanja	226	34	204	31	104	16	69	10	56	8	4	1	663	100
Irlanti	3	4	36	43	21	25	11	13	11	13	1	1	83	100
Italia	16	14	44	38	18	16	16	14	18	16	4	3	116	100
Itävalta	3	5	21	36	11	19	4	7	16	28	3	5	58	100
Kreikka	7	18	14	35	10	25	4	10	5	13	0	0	40	100
Luxemburg	4	9	7	16	4	9	3	7	20	45	6	14	44	100
Portugali	6	25	9	38	5	21	3	13	1	4	0	0	24	100
Ranska	21	13	51	31	22	13	21	13	45	27	4	2	164	100
Ruotsi	874	31	1 120	40	335	12	208	7	250	9	27	1	2 814	100
Saksa	77	13	182	31	100	17	77	13	139	24	15	3	590	100
Tanska	14	5	141	54	39	15	27	10	33	13	7	3	261	100
EU-maat yht.	1 368	23	2 182	37	865	15	552	9	805	14	90	2	5 862	100
Islanti	2	7	20	74	4	15	1	4	0	0	0	0	27	100
Norja	172	17	452	43	254	24	100	10	59	6	5	0	1 042	100
EU:n ulkopuoliset														
Pohjoismaat	174	16	472	44	258	24	101	9	59	6	5	0	1 069	100
Muu Eurooppa	78	17	128	29	71	16	50	11	113	25	9	2	449	100
Eurooppa	1 620	22	2 782	38	1 194	16	703	10	977	13	104	1	7 380	100
Afrikka	5	21	9	38	6	25	2	8	2	8	0	0	24	100
Amerikka	123	19	172	26	109	16	76	11	155	23	29	4	664	100
Aasia	27	12	57	25	42	19	27	12	67	30	5	2	225	100
Oseania	22	29	33	43	6	8	3	4	12	16	0	0	76	100
Tuntematon	3	43	0	0	2	29	2	29	0	0	0	0	7	100
Yhteensä	1 800	21	3 053	36	1 359	16	813	10	1 213	14	138	2	8 376	100

Lähde: SVT 2001

ylemmän korkeakouluasteen koulutuksen ja Oseaniaan muuttajissa peräti 43 % keskiasteen koulutuksen kaikista sinne muuttavista suomalaisista.

Suomalaisissa maastamuuttajissa oli myös vuonna 2010 eniten vähintään alimman korkea-asteen koulutuksen saaneita (43 %). Määrällisesti näiden korkeasti koulutettujen määrä on kuitenkin vähentynyt: kun vuonna 2000 vähintään alimman korkea-asteen omaavia muuttajia oli 3 523 henkeä, niin vastaava määrä vuonna 2010 oli 3 067 henkeä. Talouskriisin vaikutukset kansainväliseen muuttoon ovat erilaiset kohderyhmästä riippuen (taulukko 4).

Eurooppaan suuntautuvassa muutossa Ruotsi oli edelleen tärkein muuton kohde eri koulutustaustan omaaville suomalaisille muuttajille vuonna 2010 (taulukko 4). Ainoastaan alimman korkea-asteen muuttajat menivät yhtä usein Espanjaan kuin Ruotsiinkin. Ruotsin jälkeen seuraavaksi houkuttelevimpina muuttomaina olivat Iso-Britannia, Espanja ja Saksa eli samat maat kuin vuosituhannen vaihteessa.

Tarkasteltaessa suhteellisesti eri Euroopan maiden sisäistä rakennetta, toisin sanoen minkä koulutustason omaavia suomalaisia ne ovat vetäneet puoleensa, havaitaan, että suhteessa eniten perusaste/koulutus tuntematon -ryhmän muuttajia oli Kreikkaan muutossa. Lähes puolella (47 %) sinne muuttavista oli kyseinen koulutustausta vuonna 2010 (taulukko 4). Islantiin, Irlantiin ja Maltalle muuttaneissa oli suhteessa eniten keskiasteen koulutuksen saaneita eli yli puolet kyseisiin maihin muuttaneista. Alimman korkea-asteen muuttajat korostuivat Bulgariaan ja Sloveniaan muuttaneissa (molemmissa neljännes kyseisiin maihin muuttajista). Niin ikään Bulgariaan, Tanskaan, Irlantiin ja Latviaan sekä Romaniaan, jonne on muuttanut vain yksi suomalainen, muuttaneissa oli noin neljännes kunkin maan suomalaisten muuttovirrasta alemman korkeakouluasteen omaavia. Ylemmän korkeakouluasteen muuttajia oli sen sijaan suhteessa eniten Latviaan, Liettuaan ja Slovakiaan muutossa eli noin puolet kyseisiin maihin muuttajista. Suomalaisia tutkijakoulutusasteen muuttajia varsin moni Euroopan maa ei saanut yhtään vuonna 2010: suurimmat osuudet olivat Saksan, Itävallan ja Tsekin muuttovirroissa (jokaisessa 5 %). Huomion arvoista on, että lukumääräisesti muuttajien määrä vaihtelee huomattavasti koulutusasteesta toiseen. Maat, joihin muutti vain muutama suomalainen, suhteelliset osuudet voivat kohota suuriksi jo muutamalla suomalaisella muuttajalla.

Analysoitaessa muualle kuin Eurooppaan muuttaneita suomalaisia havaitaan, ettei Amerikka ole enää kaikissa koulutusasteissa saanut eniten muuttajia vuonna 2010 verrattuna vuoden 2000 tilanteeseen. Nyt Amerikan rinnalle on kohonnut Aasia etenkin korkeastikoulutettujen kohdalla lukuun ottamatta tutkijakoulutusasteen

Taulukko 4. Suomalaisen maastamuutto koulutustasasteen mukaan vuonna 2010.

Kohdemaar/alue	Perusaste tai tuntematon		Keskiaste		Alin		Alempi korkeakouluaste		Ylempi korkeakouluaste		Tutkijakoulutus		Yhteensä	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Alankomaat	15	9	69	42	9	5	35	21	34	21	3	2	165	100
Belgia	15	12	29	24	9	7	24	20	45	37	1	1	123	100
Britannia	133	17	346	44	29	4	140	18	126	16	16	2	790	100
Bulgaria	1	25	1	25	1	25	1	25	0	0	0	0	4	100
Espanja	115	25	172	38	62	14	56	12	42	9	11	2	458	100
Irlanti	2	3	39	55	2	3	17	24	11	15	0	0	71	100
Italia	21	20	35	33	3	3	23	21	22	21	3	3	107	100
Itävalta	6	7	25	30	6	7	17	20	25	30	4	5	83	100
Kreikka	17	47	14	39	0	0	4	11	1	3	0	0	36	100
Kypros	5	36	4	29	1	7	1	7	3	21	0	0	14	100
Latvia	0	0	2	15	1	8	3	23	7	54	0	0	13	100
Liettua	0	0	2	33	1	17	0	0	3	50	0	0	6	100
Luxemburg	2	6	10	29	1	3	6	17	15	43	1	3	35	100
Malta	4	18	12	55	1	5	3	14	2	9	0	0	22	100
Portugali	5	21	9	38	4	17	3	13	3	13	0	0	24	100
Puola	2	6	8	24	5	15	5	15	13	39	0	0	33	100
Ranska	28	15	73	38	11	6	27	14	43	23	8	4	190	100
Romania	0	0	0	0	0	0	1	100	0	0	0	0	1	100
Ruotsi	524	27	883	45	62	3	246	13	210	11	34	2	1 959	100
Saksa	52	12	146	34	22	5	82	19	106	25	22	5	430	100
Slovakia	0	0	2	33	0	0	1	17	3	50	0	0	6	100
Slovenia	1	13	3	38	2	25	1	13	1	13	0	0	8	100
Tanska	18	5	165	49	9	3	80	24	56	17	8	2	336	100
Tšekki	2	11	6	32	0	0	4	21	6	32	1	5	19	100
Unkari	1	13	4	50	0	0	1	13	2	25	0	0	8	100
Viro	43	18	120	50	28	12	21	9	23	10	5	2	240	100
EU-maat yht.	1 012	20	2 179	42	269	5	802	15	802	15	117	2	5 181	100

Taulukko 4 jatkuu ...

Kohdemaal/alue	Perusaste tai tuntematon		Keskiaste		Alin korkea-aste		Alempi korkeakouluaste		Ylempi korkeakouluaste		Tutkijakoulutus		Yhteensä		
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	
Islanti	1	3	18	58	0	0	6	19	6	19	0	0	0	31	100
Norja	56	15	158	43	23	6	68	19	53	14	9	2	367	100	
EU:n ulkopuoliset															
Pohjoismaat	57	14	176	44	23	6	74	19	59	15	9	2	398	100	
Muu Eurooppa	66	18	88	24	21	6	62	17	111	30	16	4	364	100	
Eurooppa	1 135	19	2 443	41	313	5	938	16	972	16	142	2	5 943	100	
Afrikka	8	17	12	26	3	6	9	19	12	26	3	6	47	100	
Amerikka	133	20	206	31	41	6	95	15	137	21	43	7	655	100	
Aasia	73	17	98	23	42	10	91	21	113	27	9	2	426	100	
Oseania	30	17	59	33	12	7	17	9	53	29	10	6	181	100	
Tuntematon	33	52	19	30	2	3	8	13	2	3	0	0	64	100	
Yhteensä	1 412	19	2 837	39	413	6	1 158	16	1 289	18	207	3	7 316	100	

Lähde: SVT 2011

muuttajia: Amerikkaan muutti tuolloin 43 ja Aasiaan vain 9 tutkijakoulutuksen saaneita suomalaisia (taulukko 4).

Ulkomailla asuvia suomalaisia lääkäreitä koskevan tutkimuksen mukaan suosituimmat kohdemaat kyseisessä ammattiryhmässä olivat Ruotsi, Yhdysvallat, Iso-Britannia ja Saksa: kolme neljästä suomalaislääkäristä asui jossain näistä neljästä maasta. Yhteensä ulkomailla asui noin 650 työikäistä suomalaislääkärinä eli 3,5 % kaikista Suomessa laillistetuista työikäisistä lääkäreistä. Heistä lähes puolet asui Pohjoismaissa, ja kaikista lääkäreistä 78 % Euroopassa.⁸ Todettakoon, että myös Norja on vetänyt sairaanhoitajia Suomesta.

Maastamuuttajien pääasiallinen toiminta ja toimialat

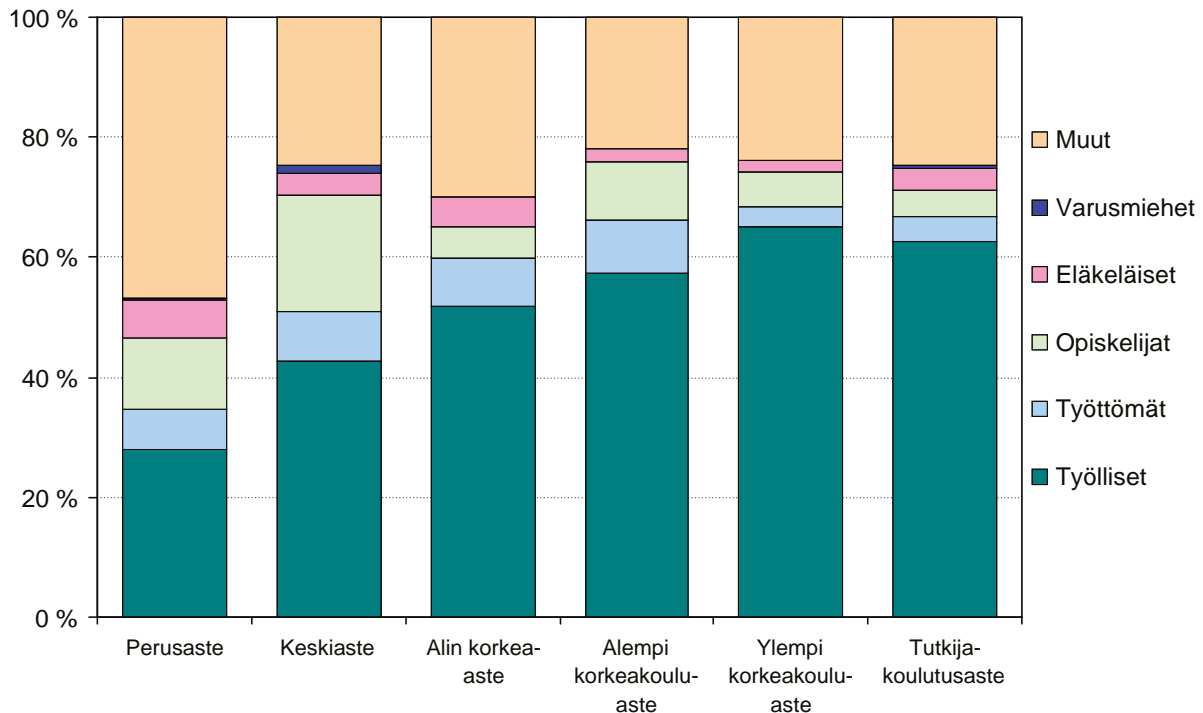
Tilastokeskuksen virta-aineisto valottaa tarkemmin vuonna 2002 Suomesta muuttaneiden 15–74-vuotiaiden henkilöiden työssäkäyntiä ja toimintaa Suomessa muuttovuotenaan. Ulkomaille muutti vuonna 2002 yhteensä 9 572 työikäistä henkilöä. Vajaa puolet (44 %) muuttaneista lähti Uudenmaan maakunnasta, heistä suoraan Helsingistä 2 656 henkeä eli runsas neljännes kaikista muuttajista. Seuraavaksi suurimmat lähtijämäärät maakunnittain olivat Varsinais-Suomessa, Pirkanmaalla ja Pohjois-Pohjanmaalla. Maakuntien aluekeskukset korostuivat maastamuuton lähtöalueina.

Vuonna 2002 Suomesta muuttajien joukossa työllisiä oli 43 %, työttömiä 7 % ja loput eli noin puolet oli työvoiman ulkopuolella. Työllisten lähtijöiden osuus kasvoi koulutusasteen noustessa (Kuva 4). Muuttovirrat Suomesta painottuivat nuoriin ja koulutettuihin: esimerkiksi 25–29-vuotiaissa 38 % muuttajista oli saanut korkea-asteen koulutuksen ja 37 % keskiasteen koulutuksen. Sen sijaan 30–34-vuotiaissa oli jo selvä enemmistö korkea-asteen koulutuksen saaneita (47 %) verrattuna keskiasteen koulutuksen käyneisiin (24 %). Tässä ikäryhmässä oli jo useita tutkijankoulutuksen saaneita maastamuuttajia, lukumääräisesti 47 henkilöä. Kun muuttovirrat Suomesta painottuvat nuoriin ja koulutettuihin henkilöihin, kehitys vinouttaa väestö- ja koulutusrakennetta, mikäli vastaavaa nuorten maahanmuuttoa ei ole odotettavissa Suomeen.⁹

Suomesta ulkomaille muuttaneiden määrä oli 11 905 henkeä vuonna 2010. Suurin osa lähtijöistä oli asunut kaupunkimaisissa kunnissa (82 %). Taajaan asutut

8 Eskelinen et al. 2007, 1037–1038.

9 Vesterinen 2002, 9.

Kuva 4. Pääasiallinen toiminta koulutusasteen mukaan Suomesta eri puolille maailmaa vuonna 2002 muuttaneilla. Aineisto: Tilastokeskus (Heikkilä & Pikkarainen 2008).

kunnat ja maaseutumaiset kunnat esiintyvät lähtöalueina yhtä usein (molemmat 9 %). Maakunnittaisessa tarkastelussa Uudeltamaalta lähtöisin oli puolet maastamuuttajista, ja seuraavina olivat Varsinais-Suomi (8 %) ja Pirkanmaa (7 %). Toisena ääripäänä olivat Kainuun ja Keski-Pohjanmaan maakunnat (molemmat noin 0,5 %). Suurimmat kaupungit korostuivat lähtöalueina. Yksistään Helsingistä muutti ulkomaille vuonna 2010 yli neljännes kaikista lähtijöistä.

Tarkasteltaessa vuonna 2008 ulkomaille muuttaneiden suomalaisten pääasiallista toimintaa havaitaan, että lähes kolmasosa heistä oli työllisiä vuoden 2008 alussa. Työttömien osuus oli alhainen (taulukko 5). Enemmän kuin joka kymmenes muuttaja oli 14-vuotiaita tai nuorempia, joten maailmalle on muutettu myös koko perheen voimalla.

Kun pääasiallista toimintaa analysoi koulutusasteen mukaan, niin vuonna 2008 eri puolille maailmaa muuttaneista suomalaisista työllisistä oli runsas puolet vähintään alimman korkea-asteen koulutuksen saaneita. Tästä ryhmästä 691 henkeä oli ylempään korkea-asteen suorittaneita, 496 alemman korkea-asteen ja esimerkiksi 80 tutkijakoulutuksen suorittaneita. Keskiasteen omaavia oli runsas kolmannes. Muilla oli joko perusasteen koulutus tai koulutus tuntematon. Työttömien joukossa oli eniten keskiasteen (41 %) ja vähintään alimman korkea-asteen omaavia muuttajia (32 %).

Taulukko 5. Suomalaisten eri puolille maailmaa muuttaneiden pääasiallinen toiminta maastamuuttovuotena 2008.

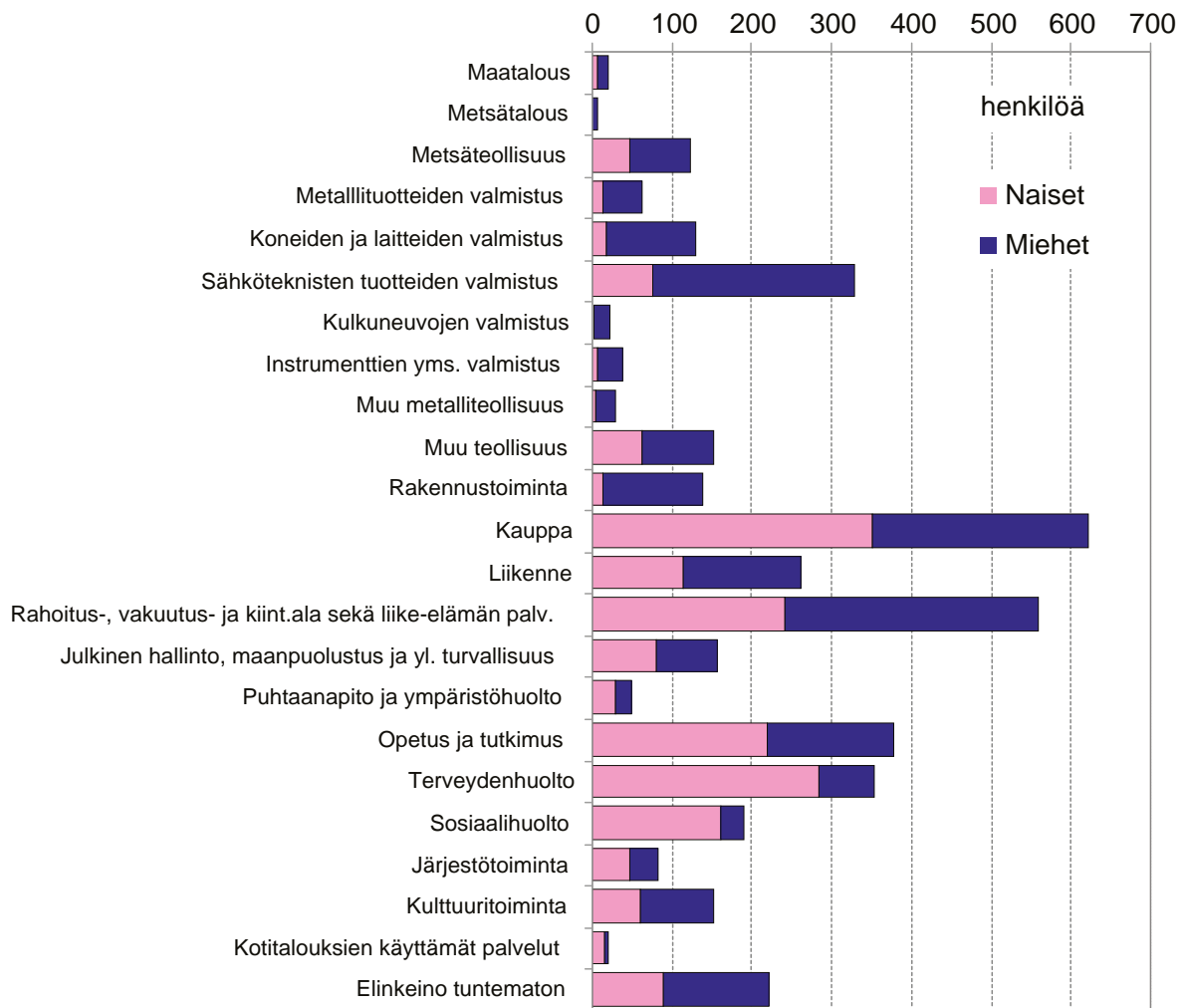
Pääasiallinen toiminta	abs.	%
Työllinen	2 723	30
Työtön	211	2
Lapsi (9–14 v.)	1 101	12
Opiskelija	776	9
Eläkeläinen	316	4
Varusmies	31	0
Työttömyyseläkeläinen	14	0
Muu työvoimaan kuulumaton	1 546	17
Tuntematon	2 298	26
Yhteensä	9 016	100

Aineisto: Tilastokeskus

Opiskelijoista puolet oli saanut keskiasteen koulutuksen vuoden 2008 alussa, kun he muuttivat kyseisen vuoden aikana Suomesta pois. Eläkeläisistä yli puolella (54 %) oli perusasteen koulutus tai koulutus oli tuntematon. Keskiasteen ja vähintään alimman korkea-asteen koulutuksen saaneita oli yhtä paljon (molempia 23 %). Ryhmään ”muut työvoimaan kuulumattomat” lukeutuivat muun muassa kotiäidit. Vähintään alimman korkea-asteen koulutuksen saaneita oli peräti 538 henkeä, toisin sanoen runsas kolmannes ryhmästä muut työvoimaan kuulumattomat. Samaan ryhmään kuuluvista oli myös kolmannes keskiasteen koulutuksen saaneita.

Vuoden 2002 tilasto valottaa muuttajien kuvaa toimialoittain. Työllisten yleisimmät toimialat olivat kauppa (15 %), opetus ja tutkimus (9 %), rahoitus-, vakuutus- ja kiinteistöala sekä liike-elämän palvelut (14 %) (Kuva 5). Kaupan alalta muutti maastamme yli 600 henkeä, josta lievä enemmistö oli naisia. Terveystieteiden alalta lähti Suomesta 353 henkeä. Tältä naisvaltaiselta alalta muuttavien määrä on kolminkertaistunut, kun sitä verrataan vuoden 1993 tilanteeseen. Valtaosa miespuolisista muuttajista (90 %) työskenteli koneiden ja laitteiden valmistuksen (87 %) sekä kulkuneuvojen valmistuksen toimialoilla (87 %). Naisenyemmisyys maastamuuttajissa korostui sosiaali- (85 %) ja terveydenhuollon (80 %) aloilla.

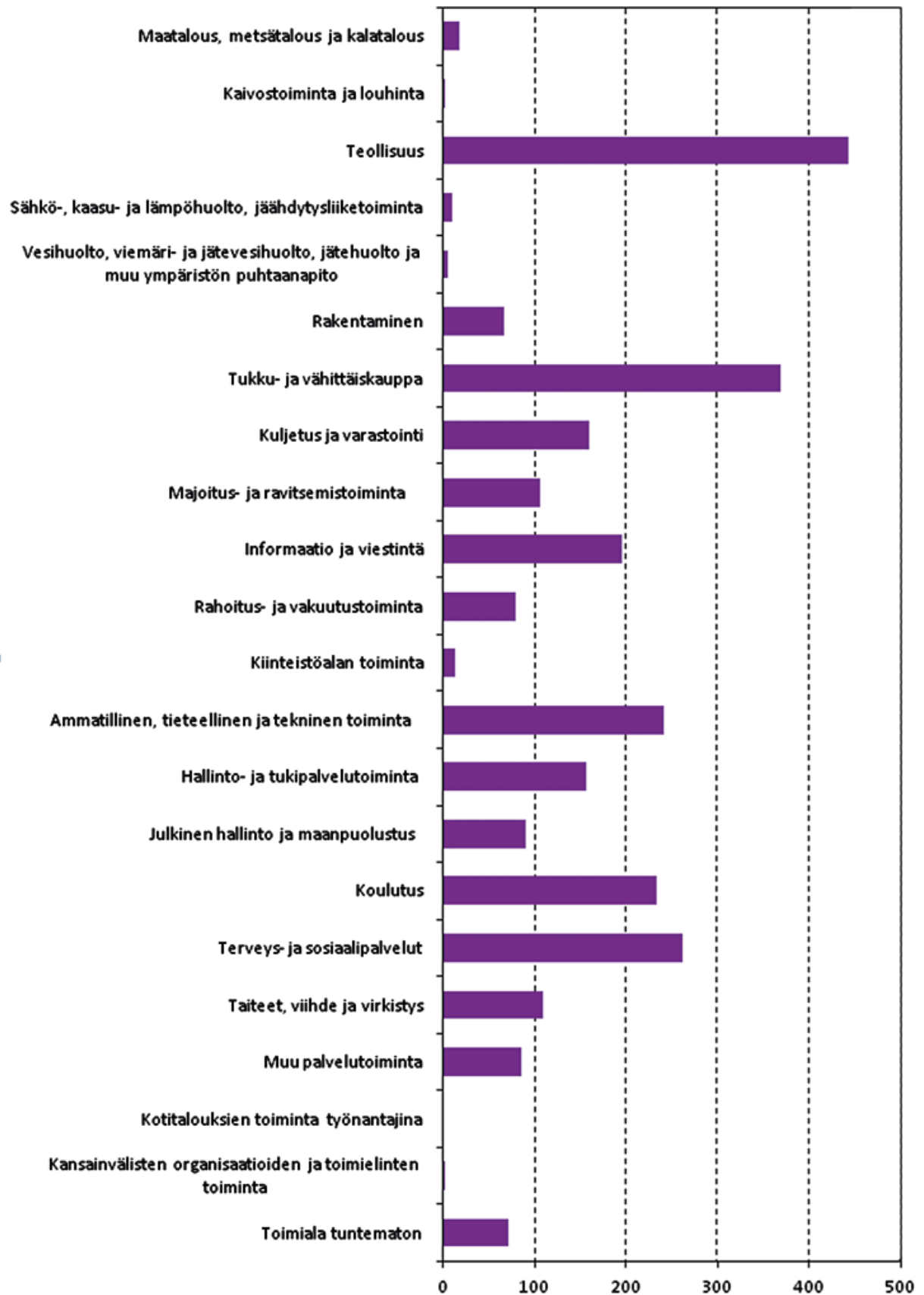
Suomalaisia muutti myös vuonna 2008 monilta eri toimialoilta ulkomaille. Eniten työllisiä muuttajia oli teollisuudesta (16 %), jolloin määrällisesti 443 ammattilaista lähti maasta pois. Seuraavaksi suurin ryhmä oli tukku- ja vähit-

Kuva 5. Ulkomaille vuonna 2002 muuttaneiden työllisten toimialat. Aineisto: Tilastokeskus (Heikkilä & Pikkarainen 2008).

täiskaupan työlliset (14 %). Terveys- ja sosiaalipalveluiden piiristä muutti 262 ammattilaista (Kuva 6).

Kun suomalaisten työllisten maastamuuttajien toimialoja tarkastellaan koulutusasteen mukaan vuonna 2008, havaitaan, että teollisuudesta on lähtenyt erityisesti ylemmän (157 henkeä) ja alemman korkea-asteen (115) sekä keskiasteen (104) koulutuksen saaneita suomalaisia. Tukku- ja vähittäiskaupan maastamuuttajissa korostuivat keskiasteen koulutuksen omaavat, joita oli lähes puolet muuttajista. Vähintään alimman korkea-asteen koulutuksen saaneitakin oli 41 % tämän toimialan muuttajista. Terveys- ja sosiaalipalveluissa vastaavasti vähintään alimman korkea-asteen suorittaneita oli 61 %. Eniten tutkijakoulutuksen saaneita oli lähtenyt koulutuksen toimialalta (43 henkeä) vuonna 2008.

Kuva 6. Ulkomaille vuonna 2008 muuttaneiden suomalaisten toimialat. Aineisto: Tilastokeskus (Heikkilä & Pikkarainen 2008).

Ulkosuomalaisten paluuhalukkuus Suomeen

Siirtolaisuusinstituutti toteutti nettisivuillaan keväällä 2006 kyselyn ulkosuomalaisille. Kyselyn tavoitteena oli saada ajankohtaista tietoa ulkosuomalaisista ja erityisesti heidän halukkuudestaan palata Suomeen sekä siitä, miten he ovat mukana työvoiman kansainvälisessä liikkuvuudessa. Hyväksyttäviä vastauksia kertyi yhteensä 430. Vastaajista naisia oli noin 78 % ja miehiä 22 %. Iältään vastaajat olivat 19–84-vuotiaita keski-ikänsä ollessa noin 47 vuotta. Ahkerimmin vastasivat 50–54-vuotiaat (68 vastaajaa) ja 55–59-vuotiaat (61 vastaajaa).

Kyselylomakkeen täyttäneet henkilöt olivat muutamia tapauksia lukuun ottamatta syntyneet Suomessa, samoin kuin heidän vanhempansakin. Vastaajat edustivat 28:aa eri asuinmaata, mutta suurin osa heistä eli noin 45 % (193 henkilöä) asui vastaushetkellä Ruotsissa. Seuraavaksi eniten vastauksia tuli Australiasta (73 henkilöä, 17 %), Yhdistyneestä kuningaskunnasta (31 henkilöä, 7 %), Belgiasta (26 henkilöä, 6 %), Yhdysvalloista (20 henkilöä, 5 %) ja Ranskasta (15 henkilöä, 3 %). Analyysin tuloksissa näkyvät siten varsin merkittävästi ruotsinsuomalaisten näkemykset.

Kyselyyn osallistuneiden ulkosuomalaisten koulutustaso oli hyvin vaihteleva. Maistereita oli reilu neljännes. Naiset olivat korkeammin koulutettuja kuin miehet: naisista esimerkiksi maisterin tason tai korkeamman koulutuksen saaneita oli reilu kolmannes, kun vastaavan koulutustason miehiä oli vain alle neljännes. Koulutusalat olivat myös hyvin monipuolisesti esillä. Eniten vastaajien keskuudessa oli henkilöitä, joilla oli koulutus talous-, kauppa- ja hallintotieteiden alalta (14 %), sosiaali-, terveys- ja laboratorioalalta (11 %) sekä yhteiskunta- ja politiikkatieteiden alalta (10 %). Miehistä yli neljäsosalla oli tekniikka-, rakennus-, sähkö- ja tekstiilialan tai logistiikan koulutus. Naisilla yleisimmät koulutusalat olivat sosiaali-, terveys- ja laboratorioala sekä talous-, kauppa- ja hallintotieteet.

Kyselyyn vastanneista ulkosuomalaisista kaksi kolmannesta oli keväällä 2006 työssä. Työssäkäyvien ammatti vastasi heidän koulutusalaansa eli naisten yleisimmät ammatit olivat toimisto- ja kirjanpito-työntekijät, hallinnolliset assistentit ja sosiaali- ja terveysalan työntekijät sekä lääketyöntekijät. Miehistä suurin osa oli ammatiltaan rakennus-, korjaus-, valmistus-, kuljetus- sekä teollisuustyöntekijöitä. Työttömiä oli kaikista vastaajista alle 4 % ja opiskelijoita noin 6 %. Opiskelijoista yli kolmannes opiskeli yhteiskunta- ja taloustieteitä ja noin viidennes humanistisia tieteitä. Joka viides vastaaja oli työvoiman ulkopuolella, koska heistä suurin osa oli jo eläkkeellä.

Tohtoreista kaikki 14 henkilöä olivat työssä, kun taas peruskoulun käyneistä oli työelämässä vain 39 %. Työssäkäyvien suhteellinen osuus pienenee, kun koulutusaste

laskee. Tässä täytyy tietenkin huomioida myös vastaajien ikä, jota ei ole otettu mukaan vertailuun pääasiallisen toiminnan ja koulutusasteen yhteydestä. Vanhemmilla henkilöillä on usein heikompi koulutus, ja koska he ovat ikänsä puolesta eläkkeellä, he ovat myös pois työelämästä. Tulos on kuitenkin varmasti suuntaa antava.

Miten pitkäksi aikaa on muutettu ulkomaille?

Kyselyn yhtenä kohtana oli selvittää, ovatko vastaajat ulkomailla ainoastaan ennalta määrätyn ajanjakson ajan ja onko heillä suunnitelmissa palata takaisin Suomeen esimerkiksi opintojen päätyttyä tai työkomennuksen loputtua. Tällaisia niin sanotusti komennuksella olevia vastaajia oli kuitenkin vain 36 henkilöä eli noin 8 %. Heitä oli sama suhteellinen osuus niin miesten kuin naisten joukossa. Heistä joka neljäs asui Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja he olivat korkeammin koulutettuja kuin koko ulkosuomalaisvastaajajoukko. Ammatiltaan työssäkäyvät olivat yleisimmin talous- ja hallintojohtajia sekä virkamiehiä tai toimisto- ja kirjanpityöntekijöitä sekä hallinnollisia assistentteja.

Kyselyyn vastanneista ulkosuomalaisista noin 92 % ilmoitti, että he eivät lähtiessään suunnitelleet, kuinka pitkäksi aikaa he mahdollisesti jäisivät asumaan ulkomaille. Monet olivat avioituneet ulkomaalaisen puolison kanssa, eivätkä he uskoneet puolison sopeutuvan Suomeen tai saavan töitä samalla tavalla kuin he itse olivat uudesta asuinmaasta saaneet. Moni mainitsi, että oli alun perin lähtenyt vierasmaahan vain väliaikaisesti, mutta eläminen olikin venähtänyt vuosiksi. Jos ulkomailta oli saatu hyvä työpaikka, ei paluu Suomeen varsinkaan työikäisenä tuntunut houkuttelevalta.

Aluksi syynä oli vuoden opinnot. Siitä on kohta 8 vuotta. (Nainen 27, Ruotsi)

Avomieheni on ruotsalainen ja minulla on Ruotsissa pysyvä virka, jollaista Suomesta ei löydy. (Nainen 27, Ruotsi)

Oma yritys, lapset koulussa Ruotsissa, hautapaikka valmiina Skogskyrkogården. (Mies 50, Ruotsi)

Ulkosuomalaisilta kysyttiin heidän näkemystään siitä, mitä he pitävät kotimaanaan. Noin puolet heistä piti Suomea edelleen kotimaanaan, vaikka asuivat ulkomailla. Sekä Suomi että nykyinen asuinmaa oli yhtä tärkeä kotimaa noin 14 % vastaajista. Tähän ryhmään kuului enemmän naisia kuin miehiä. Loput eli noin kolmannes ulkosuomalaisista oli sopeutunut ulkomaille niin hyvin, että piti nykyistä asuinmaataan ainoana kotimaanaan. Tätä näkemystä edustivat miehet hieman useammin kuin naiset.

Asuin 1986–2006 Ruotsissa, jossa työskentelin eri puheterapeutin tehtävissä. Olen naimisissa ruotsalaisen miehen kanssa. [---] Suomi pysyy kuitenkin kotimaanani. (Nainen 57, Ranska)

Muutimme Suomesta Australiaan 1969 ja takaisin Suomeen 1976. Sit Ruotsiin 1978. Tunnen, että Australia on enemmän kotimaa kun Suomi. (Nainen 44, Ruotsi)

Ulkomailla syntyneenä ja osan lapsuuttani Suomen ulkopuolella viettäneenä en oikein koskaan sopeutunut Suomessa asumiseen. Helpompi olla ulkopuolinen siellä missä sitä luonnostaan olen, siis ulkomailla, kuin ns. kotimaassa. En silti halua luopua Suomen kansalaisuudesta ja ulkomailla asuessani olen erittäin vahvasti suomalainen. Suomessa tunnen itseni oudoksi linnuksi. (Nainen 49, Ruotsi)

Suomi ei tunnu enää kotimaalta, kaikki tuntuu hyvin vieraalta, kun käyn lomilla. Muutin Kanadaan v. 1988 ja paljon ovat asiat muuttuneet Suomessa (raha, kieli) tai sitten olen vain itse muuttunut. Olen vieraantunut kavereista ja sukulaiset vanhentuneet/kuolleet. (Nainen 42, Kanada)

25 v. Ruotsissa, lapset juurtumassa uuteen ”kotimaahan”, vanhemmat kuolleet, kantakapakka konkurssissa, siis; mitä mä siellä? Kiitos ei. (Mies 50, Ruotsi)

Ulkosuomalaiset osana työvoiman kansainvälistä muuttoliikettä

Ulkosuomalaisista noin 58 % oli kiinnostunut tulevaisuudessa työskentelemään muussa kuin kotimaassaan. Koska kysymyksenasettelussa nousee esiin se, mitä maata vastaaja pitää kotimaanaan, on kiinnostusta verrattu juuri kotimaataustamuuttujiin. Niistä ulkosuomalaisvastaajista, joiden mielestä heidän kotimaansa oli Suomi, yli 70 % oli kiinnostunut tulevaisuudessa tekemään töitä edelleen ulkomailla. Heistä, jotka pitivät sekä Suomea että nykyistä asuinmaataan kotimanaan, puolet mietti ulkomailla työskentelyä varten otettavana vaihtoehtona. Kiinnostus oli pienintä niiden vastaajien kohdalla, jotka ilmoittivat kotimaakseen muun kuin Suomen eli useimmin juuri nykyisen asuinmaan. He ilmeisesti olivat tehneet kerran lähdön ulkomaille ja olivat nyt tyytyväisiä valintaansa, eivätkä miettineet toista kertaa muuttamista uuteen maahan, eivätkä aina edes paluumuuttoa Suomeen (Taulukko 6).

”Toistaiseksi en vielä halua muuttaa minnekään, olen tyytyväinen työhöni ja asuinympäristööni.” (Nainen 56, Ruotsi)

Naiset olivat miehiä kiinnostuneempia työskentelemään vieraassa maassa, joskin molemmilla kiinnostus ulkomailla työskentelyyn näytti kasvavan koulutustason

Taulukko 6. Kiinnostus kotimaan ulkopuolella työskentelyyn vastaajien kotimaan mukaan, prosenttia (n=430).

Kotimaa	Kiinnostus ulkomailla työskentelyyn			
	Kyllä	Ei	En tiedä	Yhteensä
Suomi	72	24	4	100
Suomi sekä nykyinen asuinmaa	52	48	0	100
Muu maa kuin Suomi	41	54	5	100
Ei osaa sanoa	53	40	7	100

paranemisen myötä. Erityisesti oikeustieteen, yhteiskunta- ja politiikkatieteen sekä teologian koulutuksen hankkineet olivat halukkaita tekemään töitä kotimaanaan pitämänsä maan ulkopuolella tulevaisuudessakin. Opiskelijat haaveilivat muita useammin työnteosta ulkomailla. Koska työelämän ulkopuolisiin lukeutuivat ensisijaisesti eläkeläiset, ei kysymys työnteosta ollut heille relevantti. Kiinnostus ulkomailla työskentelyyn oli erityisen suurta asianajajien, muiden asiantuntijoiden, talous- ja hallintojohtajien, virkamiesten, yliopisto- ja korkeakouluopettajien sekä tutkijoiden keskuudessa. Komennuksella olevista lähes kaikki olivat jatkosakin halukkaita työskentelemään ulkomailta.

Ulkomailla työskentelystä kiinnostuneille ulkosuomalaisille (n=250) esitettiin kysymys, jossa heitä pyydettiin nimeämään kolme houkuttelevinta kotimaan ulkopuolista työntekomaata. Kysymysanalyysissä täytyy ottaa huomioon, että vastauksiin vaikuttaa se, mitä maata vastaajat pitävät kotimaanaan eli jos vastaaja pitää kotimaanaan Suomea, hän ei kirjaa Suomea houkuttelevimmaksi työntekomaaksi. Vastaavasti, jos ulkosuomalainen pitää nykyistä asuinmaataan kotimaanaan, hän voi merkitä Suomen kiinnostavimmaksi työskentelymaaksi.

Taulukossa 7 ovat mukana kaikki ulkomailla työskentelystä kiinnostuneet ulkosuomalaisvastaajat, joista prosenttiosuudet on laskettu, ja mukaan on otettu kahdeksan suosituinta maata kiinnostavimmasta, toiseksi kiinnostavimmasta ja kolmanneksi kiinnostavimmasta maasta. Taulukossa lukee jokaisessa sarakkeessa todellisten vastaajien lukumäärä, joka on eri kuin kaikkien ulkomailla työnteosta kiinnostuneiden yhteismäärä (n=250). Näin on sen vuoksi, koska ulkomailla työskentelystä kiinnostuneista kaikki eivät ole nimenneet kuin ensimmäiseksi ja toiseksi kiinnostavimman maan tai ei maita ollenkaan.

Todellisia prosenttijakaumia tarkasteltaessa voidaan havaita, että Suomi sai eniten ykkössijoja: peräti 18 % vastanneista asetti Suomen ensimmäiselle sijalle, mutta toiseksi kiinnostavimpana maana Suomea piti ainoastaan noin 5 % vastaajista ja kolmannelta sijalta se löytyi vasta kahdeksantena (3 %). Tässä ei ollut eroja miesten ja naisten välillä. Suomen jälkeen kiinnostavimpana ulkomaisena työn-

Taulukko 7. Kolmen houkuttelevimman maan kärkinimet kotimaan ulkopuolella työskentelystä kiinnostuneiden vastaajien mielestä, prosenttia.

Kiinnostavin maa	Prosenttia	Toiseksi kiinnostavin maa	Prosenttia	Kolmanneksi kiinnostavin maa	Prosenttia
Suomi	18	Iso-Britannia	14	Yhdysvallat	13
Iso-Britannia	13	Yhdysvallat	8	Australia	8
Ruotsi	8	Saksa	7	Iso-Britannia	7
Yhdysvallat	8	Kanada	6	Espanja	6
Ranska	7	Espanja	6	Norja	6
Belgia	5	Suomi	5	Kanada	4
Australia	4	Italia	5	Sveitsi	4
Italia	4	Ruotsi	5	Belgia	4
Saksa	3	Australia	4	Ranska	4
Espanja	3			Saksa	4
				Italia	3
				Ruotsi	3
				Suomi	3
				Tanska	3
				Uusi-Seelanti	3
	n=230		n=195		n=165

tekomaana vastaajat ajattelivat Yhdistynyttä kuningaskuntaa (13 %) ja Ruotsia sekä Yhdysvaltoja, molemmat saivat 8 % osuudet. Toiseksi kiinnostavimpana maana Yhdistynyt kuningaskunta (14 %) nousi ykkössijalle, ja sen perässä tulivat Yhdysvallat (8 %) sekä Saksa (7 %). Yhdysvallat oli vastaajista noin 13 % mielestä kolmanneksi kiinnostavin maa. Sitä seurasivat Australia (8 %) ja Yhdistynyt kuningaskunta (7 %).

Kun tarkastellaan kolmen kiinnostavimman maan jakaumia, kärkeen nousivat englanninkieliset maat, kuten Yhdistynyt kuningaskunta, Yhdysvallat ja Australia sekä suuret Euroopan maat, kuten Ranska, Saksa ja Espanja. Belgian suosion takaa löytyy varmasti Brysselin tarjoamat, muun muassa Euroopan unionin hallintoon liittyvät tehtävät. Naapurimaamme Ruotsin houkuttelevuus oli myös ulkosuomalaisten vastauksissa havaittavissa. Tähän vaikuttaa omalta osaltaan se, että ulkosuomalaiskyselyyn vastanneista noin puolet asui Ruotsissa. Heistä silti usea voi pitää Ruotsia kotimaanaan ja silloin Ruotsi ei ole voinut olla heidän listallaan. Aasian, Afrikan tai Latinalaisen Amerikan maita olivat nostaneet esille vain yksittäiset henkilöt, joten ne eivät päässeet listoissa korkeille sijoille.

Tällä hetkellä tarkoitukseni on muuttaa Suomeen ainakin muutamaksi vuodeksi tekemään väitöskirjaa. Jos opintojen päättymisen jälkeen en löytäisi sopivaa työtä, muuttaisin varmaakin takaisin ulkomaille. (Nainen 26, Yhdistynyt kuningaskunta)

Tulevaisuudessa kotimaansa ulkopuolella työnteosta kiinnostuneita ulkosuomalaisvastaajia pyydettiin arvioimaan, kuinka kauan he pysyisivät vieraassa maassa. Yhteensä 15 vastaajaa ei osannut määritellä kotimaan ulkopuolella vietettävää ajanjaksoa, joten heidät on jätetty pois prosenttiosuuksia laskettaessa. Vastan-neista 29 % oli sitä mieltä, että jää ulkomaille pysyvästi ja 42 % sanoo, että voisi viipyä ulkomailla joitakin vuosia. Alle vuoden kestävä työskentely kiinnosti vain noin 7 % vastaajista. Vajaa neljännes ilmoitti, että voisi tehdä töitä mielellään vuorotellen ulkomailla ja kotimaassaan.

Miehet olivat naisia kiinnostuneempia työskentelemään ulkomailla joitain vuosia tai pysyvästi. Naiset mielellään vuorottelisivat kotimaan ja ulkomaiden välillä tai viettäisivät ulkomailla alle vuoden mittaisen ajanjakson. Pysyvästi ulkomailla työskentely kiinnosti eniten niitä, joilla oli alhainen koulutustaso. Kandidaatin tai sitä korkeamman tutkinnon suorittaneet viettäisivät mielellään joitakin vuosia ulkomailla tai vaihtoehtoisesti työskentelisivät vuorotellen ulkomailla ja kotimaassa. Työttömistä puolet (5 henkilöä), komennuksella olevista kaksi kolmasosaa (21 henkilöä) ja ammattiryhmistä tekniikanjohto- ja asiantuntijatyöntekijät sekä rakennus-, korjaus-, valmistus-, kuljetus- ja teollisuustyöntekijät olivat valmiita työntekoon pysyvästi nykyisin kotimaanaan pitämänsä maansa ulkopuolella.

Olen asunut vuodesta 1981 ulkomailla: Lähi-idässä, Afrikassa ja nyt Belgiassa. Parin vuoden Suomessa oleskelu 90-luvun lopulla vakuutti siitä, että viihdymme paremmin ulkomailla. Pitkä ulkomailla asuminen on katkaissut ystävyysiteet Suomeen, eikä sukulaisuuskaan ole riittävänä perusteluna. (Mies 62, Belgia)

Tällä hetkellä minulla on etu nauttia molempien maiden kielestä ja kulttuurista. Asun jo tänä päivänä noin yhden viikon joka kuukausi Suomessa ja kolme viikkoa Ruotsissa. (Nainen 62, Ruotsi)

Ulkosuomalaisten paluumuuttohalukkuus ja siihen vaikuttavat tekijät

Kyselylomakkeen täyttäneestä 430 ulkosuomalaisvastaajasta noin 40 % aikoi muuttaa jonakin päivänä Suomeen, 53 % ei aikonut toteuttaa muuttoa ja 7 % oli epävarmoja. Naisista 44 % suunnitteli muuttoa takaisin Suomeen, miehistä

vain 29 %. Wilkmanin¹⁰ 2000-luvulla Saksaan ja Yhdysvaltoihin suuntautunutta suomalaisten siirtolaisuutta käsittelevässä tutkimuksessa yli puolet vastanneista piti muuttoa takaisin Suomeen hyvin todennäköisenä, miehistä 57 % ja naisista 53 %. Paluumuuttoa pitivät epätodennäköisimpänä monikulttuurisessa parisuhteessa elävät suomalaiset. Saksaan ja Yhdysvaltoihin muuttaneiden välillä ei ollut merkittävää eroa siinä, kuinka halukkaita he olivat palaamaan Suomeen. Kahdeksan kaikista kyselyyn vastanneista ilmoitti palaavansa Suomeen heti, kun se vain olisi mahdollista. Innokkaita paluumuuttajia oli yhtälailla Saksaan ja Yhdysvaltoihin muuttaneissa vastaajissa. Wilkmanin tutkimuksessa ulkosuomalaisten paluumuuttohalukkuus oli siis voimakkaampaa kuin mitä tämän kyselyn tulokset osoittivat. Vastauksiin saattaa kuitenkin vaikuttaa se, että kyselyissä käytettiin erilaista kysymyksenasettelua.

Kyselyaineistosta selviää, että pääasiallisen toiminnan mukaan erityisesti opiskelijat ajattelivat paluumuuttoa ja päinvastaisesti työvoiman ulkopuolella olevista, johon kuuluivat esimerkiksi eläkeläiset ja kotiäidit, kaksi kolmannelta näyttäisi jäävän maailmalle. Komennuksella olevista suurin osa aikoo palata Suomeen, sillä komennukset ovat yleensä määräaikaista. Suurten ulkosuomalaisryhmien muuttoalttius vaihteli asuinmaan mukaan: Ruotsin 193 ulkosuomalaisvastaajasta kolmannes aikoi muuttaa takaisin Suomeen jonakin päivänä ja Australiassa asuvista 73 vastaajasta joka neljäs suunnitteli muuttoa. Yhdistyneen kuningaskunnan 31 vastaajasta lähes kaikki (80 %) olivat muuttomyönteisiä. Muutto Suomeen oli myös enemmistöllä (65 %) Belgiassa asuvien ulkosuomalaisvastaajien mielessä.

En ole ajatellut, muutanko vai enkö. Jos joku päivä tulisi mieleen, muuttaisin. Vaan en tämän ikäisenä tietenkään työelämään. Pidän täysin tarpeettomana miettiä muuttoa. Sieltä se Suomi löytyy, jos tulee tarve. (Nainen 64, Ruotsi)

Suomi on kylmä, sisäänpäin lämpiävä ja tylsä maa, jonne sekä ulkosuomalaisen että ulkomaalaisen on vaikea sopeutua. Suomessa on myös vaikea saada työtä ja löytää ystäviä, ellei puhu täydellistä suomen kieltä (mieheni tilanne). Palasin Suomeen opiskelujeni jälkeen pari vuotta sitten, ja huomasin, ettei koulutustani arvostettu lainkaan vaan minua pidettiin outolintuna – sekä työnhakijana, työntekijänä että byrokratian silmissä. (Nainen 27, Unkari)

Tällä hetkellä elämässäni tärkeitä asioita ovat haastavien työtehtävien parissa työskenteleminen sekä kansainvälisessä ympäristössä eläminen. Valitettavasti Helsinki (syntymäkaupunkini) tarjoaa rajallisesti juuri näitä molempia, joten mikäli ilmapiiri radikaalisti muuttuisi ja kaupungista löytyisi muitakin isoja kansainvälisiä yhtiöitä, joissa työskennellä, voisin kuvitella muuttavani

10 Wilkman 2005, 64.

takaisin Suomeen. Jos ajattelen pidemmällä aikavälillä, niin kyllähän Suomessa houkuttelevat hyvin toimiva yhteiskunta, hyvä elintaso ja puhdas ja kaunis luonto, joka on kaikkien ulottuvilla. Nämä asiat eivät kuitenkaan ole nuorten ihmisten asiatarkeyslistalla usein kovin korkealla. (Mies 25, Ruotsi)

Heillä, jotka pitivät Suomea kotimaanaan, muuttoaiheet Suomeen palaamisen suhteen olivat voimakkaammat kuin niillä, joiden kotimaa oli tasavertaisesti sekä Suomi että nykyinen asuinmaa tai jokin muu maa. Suomea kotimaanaan pitävistä 60 % aikoi muuttaa tulevaisuudessa Suomeen, mutta heistä, jotka pitivät kotimaanaan sekä Suomea että nykyistä asuinmaataan, vain 29 % ajatteli muuttoa. Vähäisin muuttohalukkuus oli niillä ulkosuomalaisilla, jotka pitivät nykyistä asuinmaataan yksinomaisena kotimaanaan. Heistä vain alle viidennes piti Suomeen muuttoa mahdollisena.

Selkeimmät paluumuuttoaiheet olivat liseniaateilla (63 %) ja tohtoreilla (50 %), kun taas peruskoulun käyneistä vain noin 15 % ajatteli muuttavansa Suomeen tulevaisuudessa (taulukko 8). Luonnontieteilijöiden, teologien, yhteiskunta- ja politiikkatieteilijöiden sekä toimistoalan ja laskentatoimen koulutuksen saaneiden joukossa oli eniten Suomeen suuntautuvaa muuttoa mieltiviä ulkosuomalaisia. Varmimmin maailmalle aikoivat jäädä kirjastotieteen ja informatiikan koulutuksen, kasvatustieteellisen, opettajakoulutuksen sekä humanistisen ja taidealan koulutuksen saaneet ulkosuomalaiset.

Jos ulkomailla arvostetuissa yliopistoissa opiskelleitten ihmisten koulutusta alettaisiin arvostaa enemmän ja jos Suomen työmarkkinoista tulisi mielenkiintoisempia ja töistä paremmin palkattuja, saattaisin harkita [Suomeen muuttamista]. (Nainen 26, Yhdistynyt kuningaskunta)

Taulukko 8. Vastaajien aikomus muuttaa Suomeen jonakin päivänä koulutusasteen mukaan, prosenttia (n=430) .

Koulutusaste / Aikomus palata Suomeen	Kyllä	Ei	En tiedä	Yhteensä
Peruskoulu tai tuntematon (n=54)	15	74	11	100
Lukio (n=49)	41	59	0	100
Ammattikoulu / opisto (n=67)	48	45	7	100
Ammattikorkeakoulu (n=57)	37	51	12	100
Kandidaatti (n=65)	41	54	5	100
Maisteri (n=116)	47	46	7	100
Liseniaatti (n=8)	63	37	0	100
Tohtori (n=14)	50	50	0	100
Yhteensä (n=430)	40	53	7	100

Lähde: Heikkilä & Pikkarainen 2008.

Kolmannes kyselyyn vastanneista ei osannut sanoa, milloin muutto olisi ajankohdainen. Reilu viidesosa aikoi muuttaa sen jälkeen, kun perhe- ja elämäntilanne sen sallisi, ja vajaalla viidenneksellä oli suunnitelmissa palata Suomeen 1–4 vuoden päästä. Noin 62 % muuttohalukkaista oli aikomus tulla Suomeen nimenomaan töihin. Kolmannes mietti eläkepäivien viettoja entisessä kotimaassaan, ja joillakin oli tähtäimessä opiskelu. Kun työskentelemään tulevilta kysyttiin, uskoivatko he työllistyvänsä helposti, noin puolet oli sitä mieltä, että työ löytyisi ongelmitta. Neljännes ei uskonut omiin työllistymismahdollisuuksiin, ja toinen neljäsosa oli asiasta epävarma.

En sinänsä edes ajattele Suomeen paluuta, koska se ei ole mitenkään ajankohdainen asia. Mutta ehkä jonakin päivänä, en tiedä. Aikaisintaan viidenkymmenen vuoden kuluttua. (Nainen 27, Unkari)

Jos saisin työpaikan, niin muuttaisin vaikka heti! Suunnitelmissa on muuttaa takaisin Suomeen muutaman vuoden sisällä joka tapauksessa. (Nainen 47, Ruotsi)

Ulkosuomalaisten vastauksissa tulivat esille ne syyt, jotka saivat heidät joko muuttamaan takaisin Suomeen tai jotka estäisivät heitä palaamasta. Syyt liittyivät tavallisesti työhön ja perheeseen. Vastaajien mainitsemat muuttotekijät eivät toimi vain vetotekijöinä eli niin, että tietyt asiat Suomessa vetäisivät heitä puoleensa, vaan ne samanaikaisesti työntävät heitä pois asuinmaastaan. Esimerkiksi työhön liittyvien syiden kohdalla vastaajat mainitsivat sekä työtarjouksen että työttömyyden. He siis muuttaisivat takaisin Suomeen, mikäli joutuisivat työttömäksi nykyisessä kotimaassaan tai jos Suomesta tulisi heille varteenotettava työtarjous. Samalla tavalla toimivat perhesyyt: jos vastaaja menisi naimisiin ulkomaalaisen kanssa, hän ei todennäköisesti palaisi Suomeen, mutta jos hänelle tulisi avioero, hän saattaisi palata synnyinmaahansa vanhojen sosiaalisten verkostojensa luokse.

Työpaikan löytymisen tai sen menettämisen mainitsi joka neljäs mahdollisena paluumuuttoon houkuttelevana tekijänä. Osa vastaajista oli alun perin lähtenyt pois Suomesta juuri sen vuoksi, että Suomesta ei ollut löytynyt tarpeeksi kiinnostavaa tai koulutusta vastaavaa työtä. Tärkeintä ei aina ollut työn löytäminen itselle, vaan myös ulkomaalaiselle puolisolalle. Ulkosuomalaisten näkemyksen mukaan heidän mahdollisuutensa saada töitä ulkomailta oli parempi kuin heidän ulkomaalaisten puolisoidensa työllistyminen Suomessa. Syyksi tähän mainittiin puolison huono suomen kielen taito. Suomeen muutettaisiin, jos puoliso saisi sieltä töitä. Suomen palkkatason pitäminen joko hyvänä tai huonona riippui ulkosuomalaisen asuinmaasta, joten tämä tekijä vetää toisia Suomeen ja pitää taas toiset ulkomaisilla työmarkkinoilla. Kiinnostavan työtarjouksen lisäksi muuttopäätökseen vaikutti myös sopuhintainen ja mukava asunto.

[Suomi on] Työ- ja asuinympäristönä vakaa ja turvallinen muttei erityisen inspiroiva. (Mies 36, Belgia)

Jos sekä minä että avopuolisoni saisimme töitä Suomesta, voisin muuttaa takaisin Suomeen. (Nainen 30, Ruotsi)

Perhesyyt muuton veto- ja työntötekijöinä mainittiin joka kolmannen kyselyyn vastanneen ulkosuomalaisen vastauksissa. Perhesyitä olivat avioliiton solmiminen, perheen perustaminen, avioero ja leskeksi jääminen. Muutama vastaaja kertoi aikovansa muuttaa varmasti Suomeen, mikäli huomaisi olevansa raskaana. Lapset ja lastenlapset olivat vanhemmille ja isovanhemmille tärkeitä, mikä satoi ulkosuomalaisia nykyiseen kotimaahansa. Moni ulkomailla asuva suomalainen haluaisi lapsensa käyvän peruskoulunsa Suomessa, oppivan paremmin suomen kieltä ja omaksuvan suomalaisen kulttuurin. Tästä syystä he olisivat halukkaita muuttamaan ainakin muutamaksi vuodeksi takaisin synnyinmaahansa. Jos ulkosuomalaisen aikuiset lapset muuttaisivat muuhun maahan, voisi vanhempi miettiä paluumuuttoa, koska nykyisessä asuinmaassa ei olisi enää lapsia pidätellessä poismuuttoa. Lapsia saatettiin myös rohkaista etsimään opiskelupaikka nimenomaan Suomesta, jolloin koko perhe voisi muuttaa perässä. Myös Suomessa asuvat iäkkäät vanhemmat tai läheisen sairastuminen herättivät vastaajassa muuttoaikkeitä.

Tulevaisuudessa, jos minulla olisi lapsia ja jos puolisoni haluaisi muuttaa myös Suomeen ja se olisi mahdollista, muuttaisin varmaankin ainakin vähäksi aikaa Suomeen. Lapset oppisivat suomen kielen ja omaksuisivat kulttuurin. Koulun ja paikkakunnan pitäisi olla kansainvälinen. (Nainen 33, Ruotsi)

Ulkosuomalaiset kaipasivat äidinkieltään sekä suomalaista kulttuuria. Jotkut sanoivat, että heidän juurensa olivat Suomessa, joten voisi olla mukava asua taas siellä, missä omat juuret olivat. Varsinkin keski-ikäiset vastaajat muistelivat vanhoja ystäviään ja sukulaisiaan, mutta totesivat samalla, että uudessa asuinmaassa oli jo olemassa uusi ja tiiviimpi sosiaalinen verkosto. Suomen luontoa ja vuodenaikoja kaivattiin, mutta ne olivat harvoin ainoita asioita, joista syistä Suomeen haluttaisiin palata. Vastaajat tarkkailivat maailman yleistä turvallisuustilannetta, ja mikäli nykyisessä asuinmaassa eläminen koettaisiin turvattomaksi, olisi muutto Suomeen monelle hyvä ratkaisu.

Suomen tarjoamat hyvinvointiyhteiskunnan palvelut, kuten terveydenhoito ja opiskelumahdollisuudet, houkuttelivat joitakin vastaajia. Jotkut totesivat, että vain lottovoitto tai muuten saatu suuri summa rahaa olisi ainoa tekijä, jonka perusteella he voisivat harkita paluumuuttoa. Kaikki eivät osanneet tai halunneet eritellä niitä syitä, joiden vuoksi he voisivat harkita paluumuuttoa, vaan mainitsivat mahdolliseksi paluumuuton syyksi ”elämäntilanteen muutoksen”. Joidenkin haaveena

oli muuttaa Suomeen takaisin eläkkeelle jäännin jälkeen, mutta myös ajatus elää kahdessa maassa – mikäli tulotaso antaa siihen myöten – kiinnostaisi joitakin.

[Minut saisi muuttamaan Suomeen] Hyvä peruskoulu ja terveydenhuolto, byrokratian vähyys (voi tosin johtua siitä, että omaa järjestelmää ymmärtää aina paremmin), puhdas luonto, päivähoidojärjestelmä, äitiyslomat yms. (Nainen 25, Itävalta)

Eläkkeen ennakkoverotus Ruotsiin ei kannusta muuttamaan Suomeen. Jos Ruotsi muuttaisi kantaansa, voisin ehkä ajatella asiaa. (Nainen 61, Ruotsi)

Miksi Suomi ei houkuttele takaisin muuttoon?

Entä miksi ulkosuomalainen ei halua palata takaisin synnyinmaahansa? Tässä kysymyksessä tärkeimmiksi nousivat perhesyyt. Jos perhe on perustettu ulkomaille, paluu Suomeen vaikeutuu. Puoliso, lapset, ystäväpiiri, puolison sukulaiset ja työyhteisö kiinnittivät ulkosuomalaisen uuteen kotipaikkaan. Esteinä muuttolle nähtiin lisäksi ulkomaalaisen puolison hankala työllistyminen Suomessa, sopeutuminen vieraaseen maahan ja suomen kielen taidon puute. Kun monet suomalaiset olivat lisäksi asuneet jo kymmeniä vuosia ulkomailla, ajatus Suomeen palaamisesta tuntui heistä vieraalta.

Ulkomailla asuvat suomalaiset eivät aina puhu entisestä kotimaastaan ja sen asukkaista kovinkaan suopeaan sävyyn. Toistuvasti kritisoitiin suomalaista elämäntapaa, jossa ihmisten välinen kanssakäyminen on jäykkää ja kovaa. Monella oli myös käsitys, että ulkomaalaisia tai ulkomailla asuneita suomalaisia ei arvosteta Suomessa lainkaan, vaikka heillä on kansainvälistä työkokemusta ja kielitaitoa. Suvaitsevaisuus ja kansainvälisyys puuttuivat Suomesta joidenkin mielestä. Tällaiset tekijät olivat eräänä syinä siihen, että ulkosuomalaiset olivat sopeutuneet hyvin nykyisiin asuinmaihinsa, joissa he kokivat tulevansa arvostetuiksi:

[Minut saisi muuttamaan Suomeen] Niin valtion kuin yksityisen sektorin myönteisempi suhtautuminen ulkomailla asuneisiin suomalaisiin. Olen keskustellut tästä asiasta monien ulkomailla asuvien tuttujeni kanssa ja kaikki ovat aika vankasti sitä mieltä, että Suomessa ulkosuomalaisia ei arvosteta juuri lainkaan. Meillä olisi kyllä paljon tarjottavaa; kansainvälisiä kokemuksia, yleistä tietotaitoa ja kielitaitoa! (Nainen 25, Ruotsi)

Ilmaisemmin asian niin, että [Suomella] kehitettävää on seuraavissa: ulkomaalaisten parempi vastaanotto (poikaystäväni itävaltalainen); työpaikkojen jakautuminen muuallekin kuin pääkaupunkiseudulle; ketjureaktio, jonka

mukana Suomi kansainvälistyisi ja sen mukana suomalainen työelämä (panostus työntekijöihin, työilmapiirin kehittäminen, keskustelun lisääntyminen); verotuksen keventyminen; yhtäläiset mahdollisuudet suomalaisten ja muiden välillä; nurkkakuntaisuuden vähentyminen; alkoholin käytön normalisoituminen. (Nainen 25, Itävalta)

Suomen houkuttelevuutta paluumuuttoon vähentää tai jopa estää Suomen ilmasto eli sateiset syksyt ja pitkät, pimeät talvet. Tämä syy korostui erityisesti Saksaan ja Yhdysvaltoihin 2000-luvulla muuttaneilla suomalaisilla.¹¹ Valoisa kesä tosin houkutteli lomailuun, mutta ympärivuotinen asuminen Suomessa ei innostanut. Joukossa oli toki myös suomalaisia, joilla ei periaatteessa ollut esteitä Suomeen muutolle, mutta muutto ei vain ollut tällä hetkellä ”käytännöllinen” teko, koska siitä aiheutuisi kustannuksia ja turhaa paperisotaa. Lisäksi tulot saattaisivat kärsiä esimerkiksi Suomen ankaramman verotuksen takia.

[Suomeen muuttoani estää] Nykyiset ihmissuhteet, Ruotsi on kulttuuritarjonnaltaan ja henkiseltä ilmapiiriltään antoisampi kuin Suomi, ja muutenkin mukava maa asua, Tukholma varsinkin. Lyhyesti: viihdyn täällä erinomaisesti, Suomeen vetää vain kesämökki ja sekin lämpimällä säällä. (Mies 62, Ruotsi)

Ulkosuomalaiset inhimillisen pääoman resurssi Suomelle

Suomella on mahdollisuuksia vaikuttaa ulkosuomalaisten paluumuuttohalukkuuteen. Ilmastolle ja maantieteelliselle sijainnille ei tietenkään ole mitään tehtävissä, mutta muihin asioihin vaikuttamista voisi pohtia. Jos moni vastaaja pitää muuton ainoana esteenä vaivalloista käytännön asioiden hoitamista, on siihen puututtava. Hallitus on saanut laadittua ensimmäisen ulkosuomalaispoliittisen ohjelman, johon on koottu näkemyksiä, arvioita ja toimintamalleja, joiden avulla ulkosuomalaisten ja Suomen vuorovaikutusta voidaan vahvistaa. Ohjelmassa pohditaan ulkosuomalaisten paluumuuton edellytysten tukemista. Ulkosuomalaispoliittisen ohjelman mukaan Suomi suhtautuu myönteisesti paluumuuttoon ja se koetaan myönteisenä sekä työmarkkinoiden että yhteiskunnan kannalta.¹²

Ulkosuomalaispoliittisessa ohjelmassa todetaan, että paluumuuttoa on ohjattava tiedotuksella, neuvonnalla ja tarvittaessa myös muilla toimenpiteillä siten, että paluumuutto olisi sekä Suomen että ulkosuomalaisen elämäntilanteen kannalta tarkoituksenmukainen ratkaisu. Paluumuuttoon myönteisellä tavalla vaikuttavat

11 Wilkman 2005, 67.

12 Työministeriö 2006, 16–17.

erityisesti muuttajan hyvin säilyneet yhteydet Suomeen, ylläpidetty suomen kielen taito ja ajankohtainen tietämys Suomen tilanteesta.¹³

Suomen väestö vanhenee ja joillakin aloilla esiintyy jopa työvoimapulaa. Kun ulkosuomalainen mahdollisesti palaa Suomen työmarkkinoille, hän tuo usein mukanaan ulkomaalaisen puolisonsa. Paluumuuton aiheuttama hyöty työmarkkinoille ei siis koske ainoastaan palaavaa suomalaista ja hänen ulkomailla hankittua inhimillistä pääomaansa, vaan hän voi tuoda samalla konkreettista lisätyövoimaa Suomeen. Kyselyssä perhesyyt nousivat tärkeimmiksi muuttoa estäväksi tekijäksi. Siksi Suomen tulisi huomioida myös paluumuuttajan mukana seuraava perhe ja sen tarpeet.¹⁴

Muuton aiheuttamien käytännön asioiden hoitamisen helpottamisen lisäksi tulisi vaikuttaa myös Suomessa vallitsevaan asenneilmapiiriin. Monet vastaajat ovat sitä mieltä, ettei Suomessa juurikaan arvosteta ulkomaalaisia tai ulkomailla asuneita suomalaisia. Myös ulkosuomalaispoliittisessa ohjelmassa¹⁵ todetaan, että muualta muuttaneet saattavat joutua kokemaan lähiympäristön ja viranomaisten ennakkoluuloista suhtautumista. Viranomaiset eivät välttämättä osaa ottaa huomioon esimerkiksi paluumuuttajan tietämättömyyttä monista Suomen yhteiskuntaan liittyvistä käytännön asioista. Pyrkimyksenä pitäisi olla ainakin suvaitsevaisuuden ja kansainvälisyyden lisääminen sekä hyvien etnisten suhteiden edistäminen.

Ulkosuomalaiset ovat voimavara Suomelle. Heidän kauttaan tunnettavuus Suomesta leviää eri puolille maailmaa. Ulkosuomalaisten verkostot hyödyttävät Suomen elinkeino-, kulttuuri- ja poliittista elämää. Lisäksi ulkosuomalaiset voivat välittää tietoa Suomen tarjoamista opiskelu-, työ- ja yritysmahdollisuuksista.¹⁶ Myös Wilkmanin¹⁷ tutkimukseen osallistuneet ulkosuomalaisvastaajat itse kokevat olevansa voimavara Suomelle ja toteavat, että heidän osaamisalueitaan olisivat erityisesti kulttuurituntemus, kielitaito sekä paikallistuntemus ja kontaktit nykyisessä asuinmaassa. Suomelle on siis tärkeää, että ulkosuomalaisten siteet kotimaahansa säilyvät.¹⁸

13 Työministeriö 2006, 16.

14 Heikkilä & Pikkarainen 2008.

15 Työministeriö 2006; Kuhalampi 2002.

16 Työministeriö 2006; Ulkosuomalaisparlamentti 2006.

17 Wilkman 2005.

18 Oksi-Walter 2011.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Tilastot

SVT, Suomen virallinen tilasto 2001: Väestönmuutokset 2000. Väestö 2001:13. Helsinki: Tilastokeskus.

SVT, Suomen virallinen tilasto 2011: Väestönmuutokset 2010. Väestö 2011. Helsinki: Tilastokeskus.

Tilastokeskus (2005) ostettu virta-aineisto.

Tilastokeskus (2013) www.stat.fi [luettu 10.1.2013]

Kyselyaineistot

Siirtolaisuusinstituutti, Ulkосуomalaisille suunnattu internet-kysely paluuhaluudesta Suomeen, toteutettu vuonna 2006, 430 vastausta.

Kirjallisuus

Eskelinen, Outi & Hannu Halila & Jukka Siukosaari & Jukka Vänskä 2007: Suomalaiset lääkärit ulkomailla – Keitä he ovat, missä he ovat ja miksi he muuttavat? – *Suomen Lääkärilehti* 10/2007, vsk 62. Helsinki: Suomen Lääkäriliitto.

Heikkilä, Elli & Maria Pikkarainen 2008: *Väestön ja työvoiman kansainvälistyminen nyt ja tulevaisuudessa*. Siirtolaisuustutkimuksia A 30. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

Koikkalainen, Saara 2011: Highly skilled Finns in the European labour market: why do they move abroad? – Heikkilä, Elli & Saara Koikkalainen (toim.), *Finns Abroad. New Forms of Mobility and Migration*. Migration Studies C 21. Turku: Institute of Migration.

Kuhlampi, Eveliina 2002: *Muukalaisena kotimaassa*. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Pro gradu -tutkielma. Jyväskylä.

Oksi-Walter, Päivi 2011: Paluumuuttajan haasteet. Yksi perhe – kaksi kulttuuria. – Heikkilä, Elli & Ismo Söderling (toim.), *Maassamuuton monet kasvot, 8. Muuttoliikesymposium 2010*. Tutkimuksia A 38. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

Työministeriö 2006: *Hallituksen ulkосуomalaispoliittinen ohjelma vuosiksi 2006–2011*. Helsinki: Työministeriö.

http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/10_muut/ulkosuomalaisohjelma2006.pdf [luettu 10.1.2013]

Ulkосуomalaisparlamentti 2006: *Ulkосуomalaiset voimavarana Suomelle*. <http://www.usp.fi/yleis/index.php> [luettu 10.1.2013]

Vesterinen, Pentti 2002: *Maahanmuutto – ikääntymisongelmiamme ratkaisu? Keskustelunaloitteita 69*. Helsinki: Valtionvarainministeriön kansantalousosasto.

Wilkman, Sirkku 2005: *Siirtolaiset Suomen voimavarana maailmalla. Suomalaisten siirtolaisuus Saksaan ja Yhdysvaltoihin 2000-luvulla*. Web Reports 9. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

4

”Se suomalainen puoli minussa”

Suomalais-saksalaisten perheiden lasten
näkömyksiä Suomesta, suomalaisuudesta,
identiteetistä ja muutosta Suomeen

Outi Tuomi-Nikula

Tutkimaton toinen polvi

”Euroopassa asuvien kaksi- ja monikulttuuristen¹ perheiden lasten identiteettikysymykset ja arki ovat humanistisessa tutkimuksessa tähän mennessä lähes tuntematon tutkimuskohde”, kirjoittaa Hilke Thode-Aurora vuonna 1999 etnologian alaan kuuluvassa väitöskirjassaan, jossa hän analysoi 420 tieteellistä julkaisua, joiden teemana on kulttuurienvälinen avioliitto. Thode-Aurora toteaa, että vaikka monikulttuurista liittoa sinänsä on tutkittu monesta näkökulmasta, ovat näiden perheiden lapset jääneet pääsääntöisesti tutkimuksellisen mielenkiinnon ulkopuolelle. Tutkimuksen fokus on ollut pitkään kaksikulttuurisessa parisuhteessa, jossa ainakin toinen puolisoista on maahanmuuttaja. Kysymykset ovat liikkuneet paljolti puolisonvalintateorioissa, maahanmuuttajaosapuolen sopeutumisstrategioissa ja kulttuurisissa neuvotteluissa tilanteissa, missä kulttuurien kohtaaminen tapahtuu intiimimmillä mahdollisella alueella, perheessä.²

1 Käytän tässä artikkelissa rinnakkain ilmaisia moni- ja kaksikulttuurinen perhe, vaikka kaksikulttuurinen perhe niistä on suppeampi käsite. Monikulttuuriseksi kaksikulttuurinen perhe muuttuu esimerkiksi silloin, jos perheen vanhemmat ovat eri kansallisuutta, mutta he asuvat maassa, joka ei ole kummankaan syntymämaa. Silloin perheen elämään vaikuttaa vanhempien kielen ja kulttuuritaustan lisäksi kolmantena asuinmaan kieli ja kulttuuri.

2 Thode-Aurora 1999, 411–430; Tuomi-Nikula 1997.

Thode-Auroran teoksen julkaisemisen jälkeen ei tutkimuksellinen tilanne ole sanottavasti muuttunut. Näin on myös, kun kysymyksessä ovat Euroopassa asuvat ulkosuomalaisen lapset, sillä muutamia artikkeleja tai artikkelien osia³ ja pro gradu-tasoisia kieli- ja kasvatustieteen alaan kuuluvia opinnäytetöitä⁴, joissa on pohdittu monikulttuuristen suomalaislasten kaksikielisyyttä kasvatuksellisenä tavoitteena tai ilmiönä, ei tutkimusta monikulttuurisissa perheissä varttuneiden toisen polven suomalaisten määrästä, demografiasta, identiteetistä, Suomitietoudesta tai tulevaisuudensuunnitelmista ole tehty. Myös Euroopan toisen polven suomalaisnuoret Suomen työvoimapolitiittisena resurssina on jäänyt vaille huomiota siitä huolimatta, että heillä monikulttuurisessa ympäristössä kasva-
neina ja usein suomen kielen taitoisina olisi paljonkin annettavaa suomalaisesta näkökulmasta yhdistyneessä Euroopassa.

Syyt tutkimuksen vähäisyyteen löytyvät kohderyhmän luonteesta. Kaksikulttuurisissa perheissä, joissa yleensä suomalainen nainen on perustanut perheen valtakulttuurin jäsenen kanssa, perheen lapset integroituvat siihen kulttuuriin, jossa ovat syntyneet. Päinvastoin kuin heidän suomalainen vanhempansa, he eivät ole maahanmuuttajia. Virallisissa tilastoissa heidät rekisteröidään asuinmaansa kansalaisiksi siitakin huolimatta, että monella heistä on myös Suomen kansalaisuus. Näillä lapsilla ja nuorilla ei ole tarvetta integroitua valtakulttuuriin, koska he ovat jo osa sitä. Siten monikulttuurisessa perheessä syntyvät suomalaisten lapset ovat ikään kuin ketkä tahansa oman asuinmaansa lapset. He sosiaalistuvat siihen kielellisesti, kulttuurisesti ja sosiaalisesti. He käyvät kotipaikkakuntansa lastentarhan ja koulun sekä saavat koulutuksensa valtakulttuurin täysvaltaisina jäseninä. Kodissa, ystävien ja ulkomaalaisen vanhemman sukulaisten kanssa puhutaan pääsääntöisesti sen maan kieltä, missä asutaan. Tässä mielessä nämä lapset ovat näkymättömiä ja täysivaltaisia valtakulttuurin kasvatteja. He ovat yhteiskunnan kannalta ongelmattomia henkilöitä, jotka eivät erotu ihonvärinsä, kielensä tai kulttuurinsa takia massasta. Vai erottuvatko he kuitenkin?

Tämä lähtökohtana pyrin artikkelissani vastaamaan kysymykseen, miten Saksassa asuvilla lapsilla, joiden vanhemmista toinen on suomalainen, suomalaisuus näkyy arjessa ja ajattelussa. Millaista suomalaista kulttuuriperintöä he kantavat

3 Tuomi-Nikula 2000; Siitonen & Tuomi-Nikula 2003, 323–339; Tuomi-Nikula 2008, 304–309.

4 Esim. Voipio, Sanna 1999: *Saksansuomalaisten lasten ja nuorten kasvatusta kaksikieliseksi perheissä ja kielikoulussa – tapaustutkimus Münchenistä ja Hampurista*. Pro gradu -työ. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos; Bode 1987; Kronqvist 1992; Pyysalo 1998; Koskikuru, Pia 2003: *Aufwachsen im zusammenwachsenden Europa – Jugendliche in deutsch-finnischen Familien*, Diplomarbeit im Studiengang soziale Arbeit der Fachhochschule Neubrandenburg.

mukanaan, miten se näkyy ja missä tilanteissa? Entä miten suomalais-saksalaisten perheiden lapset itse kokevat suomalaisuutensa ja mikä merkitys Suomella ja suomalaisilla on heille itselleen? On oletettavissa, että kiinteät suhteet Suomeen ja siellä asuviin sukulaisiin ja ystäviin tukisivat toisen polven suomalaisten ajatusta muutosta Suomeen jossakin elämän vaiheessa. Siksi on kiinnostavaa tietää, mitkä ovat ne tekijät, joita ulkosuomalaisten lapset arvostavat omalla kohdallaan sellaisina valtteina Suomessa, jotka saisivat heidät muuttamaan Suomeen. Vastavasti etsin vastauksia siihen, mitä tekijät Suomessa estävät ajatuksen Suomeen muutosta. Mikäli ajatuksia mahdollisesta Suomeen muutosta ilmenee, on tärkeää tietää, mistä syystä, millä ehdoin ja minkälaisilla ennako-odotuksilla he olisivat valmiita muuttamaan.

Lähestyn näitä kysymyksiä *ylirajaisuuden* eli *transnationaalin*⁵ käsitteen kautta, joka on yleistynyt siirtolaisuustutkimukseen 1990-luvulla. Ylirajaisuudella on pyritty käsitteellistämään globaalien muuttoliikkeiden seurauksena eri puolille maailmaa hajaantuneiden perheiden elämänpiirejä.⁶ Lähemmin siinä on kysymys prosesseista, joissa monikulttuurisen perheen jäsenet luovat ja ylläpitävät sosiaalisia suhteita, verkostoja ja identiteettejä yli poliittisten, kansallisten, maantieteellisten ja kulttuuristen rajojen. Kun kysymyksessä on perhe, jossa suomalainen on avioliitossa ulkomaalaisen kanssa ja asuu tämän kotimaassa, kohdistuu tutkimus tällöin ensisijaisesti perheen suomalaiseen puolisoon, hänen haluunsa ja mahdollisuuksiinsa ylläpitää konkreettisia ja symbolisia suhteita muihin maassa asuviin suomalaisiin ja entiseen kotimaahansa. Toisen polven siirtolaisiin ylirajaisuuden käsitettä ei tietääkseni ole sovellettu, vaikka se nähdäkseni soveltuu hyvin kyseiseen kohderyhmään. Niinpä kun tarkastelen suomalais-saksalaisten perheiden lasten ylirajaista kulttuuria ja toimintaa, pyrin selvittämään sitä, miten monikulttuuristen perheiden lapset ja lapsenlapset pitävät yllä yhteyksiä suomalaisen vanhemman syntymämaahan ja siellä asuviin suomalaisiin isovanhempiin ja sukulaisiin. On oletettavaa, että yhteydet Suomeen eivät lapsen ja nuoren elämässä aina ole samankaltaiset, vaan niissä on todennettavissa intensiivisyydeltään eritasoisia aktiivisuuden vaiheita. Tästä syystä on kiinnostavaa tarkastella, missä elämänvaiheessa tai ikäkautena ylirajainen yhteys Suomeen aktivoituu tai

5 Transnationaalin suomalaiseksi vastineeksi on esitetty ilmaisua ”ylirajainen”, ks. Hirsiaho & Korpela & Rantalaiho 2005,12. Käsitettä ovat pohtineet myös Martikainen & Sintonen & Pitkänen 2006, 23–25 sekä Urponen 2010, 19–21. Ylirajaisuus ei ole kuitenkaan vielä täysin vakiintunut, vaan sen ohessa käytetään termiä ”transnationaali.”

Vaikka ylirajaisuus-termi siirtolaisuustutkimuksessa on uusi, ei näkökulma uusi ole. Niinpä esimerkiksi perinteisissä akkulturaatiotutkimuksissa yksi keskeinen sopeutumisen mittari on ollut siirtolaisen kontaktit entiseen kotimaahansa. Ks. esimerkiksi Tuomi-Nikula 1989a.

6 Urponen 2010, 20.

passivoituu, mistä syystä ja miten. Kysymys on tässäkin paljolti nuoren ihmisen identiteetistä ja siitä, mihin viiteryhmään hän tuntee milloinkin voimakkaimmin kuuluvansa.

Stuart Hall on lanseerannut käsitteen *hybridi identiteetti*. Sillä hän ymmärtää muuttuvaa, liikkuvaa, eri aineksista ja elementeistä koostuvaa postmodernin aikakauden ja globaalin maailman identiteettiä, joka ei ole kiinnittynyt välttämättä mihinkään tiettyyn kansakuntaan, kulttuuriin tai kieleen, vaan on monien eri elementtien ja vaikutteiden summa. Päinvastoin kuin modernin aikakauden identiteetti, jota usein – Hallin mukaan harhaanjohtavasti – on kuvattu yhteisesti jaetuksi kansalliseksi käsitykseksi itsestä ja muista, on postmodernille identiteetille olennaista, että se muokkautuu jatkuvasti suhteessa niihin tapoihin, jotka ympäröivät yksilöä, joilla yksilöt esittävät itseään ja joilla heitä representoidaan.⁷ Identiteetistä on näin tullut sosiaalisesti herkemmin reagoiva.⁸ Siten esimerkiksi suomalainen identiteetti suomalaisten yhteisesti jakamana käsityksenä omasta itsestään on konstruktio, joka perustuu tarinoihin ja ideoihin ja jota on ylläpidetty painottamalla traditioita, ajattomuutta ja jatkuvuutta.⁹ Tärkeintä identiteetin määrittelyssä on kuitenkin se, miten yksilö itse tulkitsee oman identiteettinsä ja millaisia merkityksiä hän sille antaa ajassa ja paikassa. Kun kyse on ulkosuomalaisten lasten identiteetistä, korostuvat siinä tulkinnat, joita nuoret itse antavat omasta itsestään perheen lapsena ja jossa arkea kuvaa ainakin kahden kielen ja kulttuurin läsnäolo.

Moniääninen aineisto

Artikkelini pääaineisto koostuu Turun yliopiston kulttuuriperinnön tutkimuksen oppiaineen hallinnoiman *Takaisin Suomeen* -hankkeen Euroopan suomalaisten toiselle ja kolmannelle siirtolaispolvelle kohdennetun kyselylomakkeen vastauksista. Koko Euroopan alueelta vastauksia suomen-, ruotsin-, englannin-, saksan- ja italiankieliseen kyselyyn tuli kaikkiaan 145.¹⁰ Yksittäisistä maista ahkerimpia vastaajia olivat Saksassa asuvat suomalais-saksalaisten tai suomalaisten perheiden lapset. Näistä vastauksista olen poiminut tapaustutkimuskohteeksi ne 23 naista ja 20 miestä, jotka ovat syntyneet joko saksalais-suomalaiseen tai suomalais-

7 Hall 1999, 23.

8 Hall 1999, 51–57.

9 Hall 1999, 45–52.

10 Turun yliopisto, kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman koelmat, *Takaisin Suomeen* -kyselyaineisto. Ks. lähemmin Riina Haanpään & Tarja Laineen artikkeli tässä kokoelmassa ja sen liite 2.

ulkomaalaiseen perheeseen. He ovat vastanneet joko suomenkieliseen *Takaisin Suomeen* (11 vastausta), saksankieliseen *Zurück nach Finnland* (31 vastausta) tai englanninkieliseen *Back to Finland* (yksi vastaus) lomakkeeseen. Lomakkeen kielivalinta kertoo jo vastaajan Suomi-suhteesta: mikäli hän vastaa suomenkieliseen linkkiin, voidaan olettaa, että vastaaja hallitsee suomen kielen varsin hyvin, vaikka avoimet vastaukset olisikin kirjoitettu pääsääntöisesti saksaksi. Yksi nainen kuuluu saksansuomalaisten kolmanteen polveen. Hänen äitinsä on ”puolisuomalainen”. Lähemmässä tarkastelussa ilmeni, että kaikista toisen polven suomalaisista 40:lla¹¹ on suomalainen äiti ja vain kahdella suomalainen isä. Yhden henkilön äidiksi on merkitty ”ulkomaalainen”. Perheen isät ovat siis kolmea poikkeusta lukuun ottamatta saksalaisia. Tosin yksi isistä on vain puoliksi saksalainen, sillä hän on syntynyt saksalais-hollantilaiseen perheeseen.

Toisen polven saksansuomalaiset ovat syntyneet pääosin 1970- ja 1980-luvulla, joskin ikähaitari on suuri: iäkkäin vastaaja on 70 vuotta täyttänyt eläkkeellä oleva mies ja nuorin 13-vuotias koululainen. Tämä tarkoittaa, että kun edellisen äiti on muuttanut kansallissosialistiseen Saksaan ennen toista maailmansotaa vuonna 1937, kuuluu jälkimmäisen äiti 1990-luvun siirtolaispolveen, joka tuntee vain yhdistyneen Saksan ja on saanut nauttia Euroopan unionin tuomista etuisuuksista. Vajaa puolet saksansuomalaisten toisen polven vastaajista on naimattomia, joista moni opiskelee tai on vielä koulussa. Vähän enemmän kuin puolet heistä elää joko avio- tai avoliitossa muun kuin suomalaistaustaisen henkilön kanssa. Kolmella heistä on suomalainen puoliso tai tyttöstävä ja yhdellä on vaimo, joka on kasvanut suomalais-saksalaisessa perheessä. Noin neljäsosalla vastaajista on oma lapsi tai lapsia. Kaksi vastaajaa ilmoitti olevansa eronnut. Ehkä hieman yllättävää on toisen polven suomalaisten korkea koulutustaso, sillä peräti neljäsosalla heistä on akateeminen koulutus. Akateemisina nimikkeinä esiintyvät muun muassa maisteri, filosofian tohtori, psykologi, insinööri, tuomari, pappi, ekonomi, biologi, konservaattori, diplomipedagogi ja graafikko. Muina koulutus- tai työnimikkeinä mainitaan tekninen piirtäjä, teknikko, yksityisyrittäjä, vastaanottoapulainen, lastentarhanopettaja, myyjä, matkatoimistovirkailija, opiskelija ja koululainen.

Olen valinnut artikkelini tapaustutkimuskohteeksi saksansuomalaisten lapset, koska Saksa on Euroopan ”suomalaisin” ulkomaat, mikäli mukaan ei lasketa Ruot-

11 Yksi haastatteluun vastanneen äiti on puoliksi suomalainen.

sia.¹² Arviolta Saksassa asuu kaikkiaan 26 000–30 000 suomalaistaustaista henkilöä, joista 7 000–10 000 kuuluu toiseen siirtolaispolveen.¹³ Aineistoni rajaukseen on syynä myös se, että saksalaisia vastaajia oli eniten koko kyselyaineistosta, mutta myös käytettävissä oleva täydentävä aineisto vuosilta 1993–1994, 1995 ja 1998. Se käsittää kaikkiaan 38 pohjoissaksalaisen toisen polven saksansuomalaisen nuoren aikuisen henkilökohtaisia syvähaastatteluita Kielissä ja Hampurissa.¹⁴ Haastatelluista henkilöistä 31 on naisia ja miehiä 7. Iältään he ovat haastatteluhetkellä olleet 16–19-vuoden ikäisiä, naimattomia nuoria, jotka joko opiskelivat tai kävivät vielä koulua. Kaikkien perhetausta on saksalais-suomalainen siten, että yhtä lukuun ottamatta perheen äiti on suomalainen.

Kolmannen aineistoryhmän muodostaa Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuonna 2002 toimeenpanema muistitiedon keruu ”Suomalaiset Saksanmaalla”. Sen kohteena ovat olleet Saksassa asuneet ulkosuomalaiset. Vastauksia keruuseen tuli kaikkiaan 67 Saksan ulkosuomalaiselta yhteensä 818 sivun verran. Vastaajista neljä kirjoittajaa kuuluu toisen polven suomalaisiin. He tulevat perheistä, joissa äiti on suomalainen ja isä saksalainen. Kirjoittajat ovat kyselyyn vastatessaan olleet 23–33-vuotiaita naisia. Kirjoitukset ovat omaelämäkerrallisia tarinoita ja täydentävät siten *Takaisin Suomeen* -kyselyn viimeistä avointa kysymystä, jossa vastaajaa pyydettiin kertomaan oma tarinansa ulkosuomalaisena.

Olen käyttänyt tekstissä alkuperäisiä haastatteluotteita sillä kielellä, millä ne esiintyvät joko kirjallisissa teksteissä tai litteroiduissa haastatteluissa, jotta tiedonantajan oma ääni pääsisi parhaiten esiin. Tekstejä ei ole stilisoitu. Saksankieliset – ja yhden englanninkielisen – sitaatit olen kääntänyt suomeksi ja ne löytyvät tekstin alaviitteistä.

12 Tuomi-Nikula 2008, 262–263; Korkiasaari 2008, 21. Saksassa asui vuoden 2002 alussa 16 100 ensimmäisen polven Suomen kansalaista, joista naisia oli enemmän kuin kaksi kolmasosaa. Tähän lukuun on lisättävä ne noin 3 000–4 000 suomalaista naista, jotka ovat vaihtaneet tai joutuneet vaihtamaan Suomen kansalaisuutensa Saksan kansalaisuuteen työn takia tai avioiduttuaan saksalaisen miehen kanssa ja jotka eivät ole anoneet takaisin Suomen kansalaisuusosoikeuksia. Koska saksansuomalaisen lapset ja lapsenlapset – huolimatta monien kaksoiskansalaisuudesta – rekisteröidään Saksassa isän kansalaisuuden mukaan, eivät he näy ulkomaalaistilastoissa.

13 Tuomi-Nikula 2008, 262–263.

14 Kielin alueen haastattelut ovat osa projektiseminaaria ”Die zweite Migrantengeneration der Finnen”, joka toteutettiin Kielin yliopiston kansatieteen oppiaineessa luvuvuonna 1993–1994. Haastattelijoina toimivat pääosin kansatieteen maisteritason opiskelijat. Hampurissa tehdyt haastattelut ovat vuosilta 1995 ja 1998. Niiden haastattelijana toimi Outi Tuomi-Nikula.

Sekä *Takaisin Suomeen* -kyselyssä että aikaisemmissa henkilökohtaisissa haastatteluissa on kysytty paljolti samoja asioita. Niitä ovat henkilön suhde Suomeen ja suomalaisuuteen, käsitys omasta suomen kielen taidosta, identiteetistä ja mahdollisesta muutosta jossakin elämän vaiheessa Suomeen. Kun lomakehaastattelu perustuu pääosin ennalta annettuihin vastausvaihtoehtoihin, joissa vastaaja voi anonymisti vastata ilman ulkopuolista kontrollia esitettyihin kysymyksiin, tarjoavat henkilökohtaiset syvähaastattelut haastattelijalle mahdollisuuden osallistuvaan havainnointiin, toisin sanoen haastateltavan henkilön sosiaalisen ja fyysisen ympäristön, hänen eri teemoihin kohdistuneiden reaktioiden, suomen kielen taidon ja Suomi-tietouden tarkasteluun. Henkilökohtaisessa haastattelussa on myös mahdollista tarkentaa asioita ja keskittyä haastateltavan kannalta hänelle mieluisimpiin teemoihin. Niinpä esimerkiksi henkilön käsitys omasta suomen kielen taidosta on hyvin tulkinnanvarainen. Kun yhdelle haastateltavalle hyvään kielitaitoon riittää joidenkin keskeisten suomen kielen sanojen ymmärtäminen, edellyttää joku toinen hyvältä kielitaidolta moitteetonta kykyä keskustella suomeksi.

Vaikka tapaustutkimuskohteenani onkin saksansuomalaisten toinen polvi, voidaan tuloksia yleistää myös muihin Euroopan suomalais-ulkomaalaisten perheiden lapsiin. Tämän voi todeta vertailemalla *Takaisin Suomeen* -kyselyaineiston toisen polven vastauksia, jotka on esitetty graafisesti tämän julkaisun liitteessä 2. Tilastollisessa vertailussa on kuitenkin otettava huomioon se, että niissä ovat mukana myös Ruotsissa asuvat, pääosin suomalaisten perheiden lapset. Heidän tilanteensa poikkeaa monin tavoin keskeisessä Euroopassa asuvien kaksikulttuuristen perheiden lasten tilanteesta, ei vain Ruotsissa asuvien perheiden ”suomalaisuuden” takia, vaan myös tekijöistä, jotka liittyvät ruotsinsiirtolaisuuden syihin ja siirtolaisten demografiaan. Myös suomalaisten sosiaalinen ja yhteiskunnallinen status Ruotsissa poikkeaa oleellisesti Manner-Euroopan suomalaisten vastaavasta.¹⁵

Ylirajainen arki lapsen elinympäristönä

Ylirajaisella arjella tarkoitetaan tässä perheen kotoisessa ympäristössä yllä pidettäviä perinteitä ja tapoja, sekä esineitä, joiden avulla lapset saavat kosketuksen suomalaisen vanhempansa kulttuuriseen ja kielelliseen taustaan. Niihin luetaan myös kontaktit, jotka ylläpitävät yhteyksiä muihin maassa asuviin suomalaisiin. Kysymys on rajanvedosta saksalaisen ja suomalaisen kulttuurin välille ja niiden tunnistamisesta osana omaa elinympäristöä.

15 Ruotsinsuomalaisista tarkemmin Korkiasaari & Tarkiainen 2000. Ks. myös Jouni Korkiasaaren artikkeli tässä kokoelmassa.

Kuva 1. Kuvateksti: Saksassa asuvilla suomalaisilla on usein kansallispuku, jota käytetään juhlapukuna suomalaisten omissa juhlissa. Kaarina esittelee äidiltä perimäänsä pukua 1980-luvulla. Kuva: Outi Tuomi-Nikula.

Euroopassa asuvassa suomalais-ulkomaalaisessa perheessä tavallisin perhetyyppi on sellainen, jossa perheen äiti on suomalainen ja isä sen maan kansalainen, jossa perhe asuu. Näin on asia myös tarkastelemissani saksalais-suomalaisissa perheissä, joissa vain neljässä tapauksessa isä on muu kuin saksalainen. Tästä syystä perheen suomalaisen äidin rooli suomen kielen ja suomalaisen kulttuuriperinnön välittäjänä lapsille korostuu niin, että Suomitietouden ylläpito perheessä on käytännössä hänestä kiinni. Tämä koskee suomen kielen asemaa perheen arjessa, kodin fyysistä ympäristöä, suomalaisten juhlaperinteiden ylläpitoa ja kontakteja Suomeen. Se, miten suomalainen äiti onnistuu tässä tehtävässään, riippuu monista eri tekijöistä, kuten aviomiehen kannustavasta, välinpitämättömästä tai peräti kielteisestä suhtautumisesta vaimonsa suomalaisuuteen, perheen asuinpaikkakunnasta, muiden suomalaissiirtolaisten vertaistuesta, mutta myös perheen taloudellisesta tilanteesta, koska hyvä taloudellinen tilanne antaa suuremmat mahdollisuudet Suomessa vietettäviin lomiin ja vaikkapa oman kesämökin hankkimiseen. Mikäli perhe asuu paikkakunnalla, jossa ei asu muita suomalaisia ja josta matkat Suomi-kouluun tai muihin suomalaisten järjestämiin tilaisuuksiin ovat

kohtuuttoman pitkät, vaikeuttaa se suomen kielen käyttöä arjessa. Kun lapsilla tällaisessa tapauksessa ei ole mahdollisuutta tavata muita suomea puhuvia lapsia eikä suomalaisäitejä, tuntuu suomen puhuminen kotona usein turhauttavalta, väkinäiseltä ja yksinäiseltä. Olivatpa perheen ulkoiset olosuhteet sitten mitkä tahansa, tärkein tekijä suomalaisuuden ylläpidossa on kuitenkin suomalaisäidin oma motivaatio ja halu tuoda esiin omaa kieltä ja taustaa.¹⁶ Helpoimmin se on toteutettavissa visuaalisesti kodin sisustuksessa, jossa Marimekon tekstiilit, Iittalan ja Arabian lasiesineet ja ruokakalusto, isoäidin tekemä ryijy ja kirjahyllyssä komeileva Koru-Kalevala kertovat perheen äidin suomalaisesta taustasta. Sellaiset maininnat, kuten ”Unser Leben zuhause spielt sich ab wie auf ein paar Quadratmeter Finnland mitten in Deutschland”¹⁷ toistuvat sekä kyselyvastauksissa että henkilökohtaisissa haastatteluissa. Kaikki informantit luettelevat suuren joukon esineitä, ruokia ja juhlaperinteitä, jotka he yhdistävät Suomeen ja jotka heidän mielestään symbolisoivat suomalaisuutta. Näitä ovat eri vastaajien tiedonannoista poimittuina seuraavat:

Finnische Flagge, Tracht, Kinderbücher, Iittala, Arabia, Aalto-Vase, Muumi-Becher, Wandteppich, finnische Bierflaschen, vappuhuiska, Finnenmesser, das Kalevala-Epos, finnische Pop-Musik, Marimekko, Vuokko, juhannus, Filme von Aki Kaurismäki, Sauna, Fotos von Mökki, finnische Belletristik, Fiskars, pulla, sima, vappu, korvapuusti, karjalanpiirakka, sisu-Süssigkeiten, lihapullat, Fazerin sininen, lakritsi, Turun sinappi, kaalilaatikko, joulukinkku, lanttulaatikko ja lörtsy.

Perheen vuosirytmää jaksottavat kalendaariset vuosijuhlat, joiden merkitys Suomessa ja Saksassa vaihtelee. Kun esimerkiksi juhannus on suomalaisille tärkeä kesän juhla, ei Saksassa sitä juhliakaan, vaan sen sijaan kaksipäiväistä helluntaita. Vappu ymmärretään Saksassa yksinomaan työväestön juhla, kun se Suomessa on lisäksi katukarnevaalia muistuttava kevään ja opiskelijoiden riehakas vapaapäivä. Kun Suomessa juhlietaan itsenäisyyspäiväjuhlaa vakavin puhein ja sankarihaudoilla käynnin, on 6. joulukuuta Saksassa lasten hartaasti odottama Pyhän Nikolauksen päivä, jolloin he saavat makeisia ja pieniä lahjoja punatakkiselta partasuulta. Etenkin Etelä-Saksassa on myös vuodenkiertoon kuuluvia kirkollisia pyhimysjuhlia, joita Suomessa tai edes Pohjois-Saksassa ei tunneta lainkaan. Vuosijuhliin liittyvät perinteet vaihtelevat Saksassa alueellisesti hyvinkin jyrkästi sen mukaan, asuuko perhe katolisella vai protestanttisella alueella tai mihin uskontokuntaan perheen vanhemmat kuuluvat. Tämä näkyy esimerkiksi joulun vietossa. Niinpä kun monet pohjoissaksalaiset syövät jouluaattona vankan annoksen viherkaalia rasvaisten

16 Ks. tarkemmin saksansuomalaisten ensimmäisen polven sopeutumisesta Tuomi-Nikula 1989a; 1989b; 2008.

17 DE2:M20: Elämä kotona on kuin palanen Suomea keskellä Saksaa.

Kuva 2. Itsenäisyyspäivä stuttgartilaisessa saksalais-suomalaisessa kodissa vuodelta 1982. Kuva: Outi Tuomi-Nikula.

makkaroitten kanssa¹⁸, käyvät aattokirkossa ja jakavat lahjoja, on jouluaatto eteläsaksalaisessa katolisessa kylässä melko tavallinen päivä keskiyön messuun saakka, josta alkaa joulujuhla. Niinpä lapset saavat vasta ensimmäisen joulupäivän aamuna lahjansa, jonka salaperäinen ”Christkindl” on yöllä tuonut kuusen alle. Joulupäivään keskittyy myös joulun juhla-ateria, jonka paikoin kruunaa kokonaisena uunissa paistettu hanhi.¹⁹ Saksalaisen pluralistisen joulunvieton rinnalla suomalainen joulu vaikuttaa varsin homogeeniselta. Sen tärkeimmät perinneaineokset ovat kasautuneet aattoon, jolloin käydään kirkossa ja hautausmaalla, syödään kinkusta ja erilaisista laatikoista valmistettu aattoateria sekä jaetaan lahjat.

Lapsuudessa omaksuttu ”oikea” tapa juhlia perinteitä säilyy monesti koko elämän ajan. Kaksikulttuurisessa perheessä perheen vanhempien omaan kulttuuritaustaan liittyvät ja sieltä valikoituneet perinteet sulautuvat monesti yhteen siten, että kumpikin puolisoista tuntee juhlan omakseen. Kun suomalaiselle äidille on tärkeää, että jouluaattona syödään lanttulaatikkoa, ei saksalaiselle isälle joulu ilman makeita lebkucheneita ole oikea joulu. Juhlaperinteiden yhteensovittaminen vaatii luovuutta, mutta myös joustavuutta, kun kahdesta perinneaineistosta valitaan joitakin elementtejä, jolloin syntyy kreolisoitunut ”kolmas kulttuuri”. Kun

18 Viherkaali, rasvaiset makkarat ja sokeriperunat ovat esimerkiksi Elben etelänpuoleisten alueiden jouluruokaa, joka tunnetaan myös paikoin Schleswig-Holsteinissa. Monin paikoin aaton ateriana ovat nakkimakkarat ja perunasalaatti.

19 Ks. saksalaisista juhlaperinteistä enemmän Räsänen & Tuomi-Nikula 2000, 233–364.

kaksikulttuurisen perheen lapsi perustaa itse oman perheensä, siirtyy vanhempien kodista saatu malli osaksi hänen perhetraditioitaan. Tämä nähdään rikastuttavana ja avartavana asiana, kuten vuonna 1966 syntynyt nainen kertoo:

[---] Zur Hälfte bin ich Finnin, wobei die Größe dieser Hälfte nach Situation variiert. Auch in meiner Familie versuchen wir, diese uns so wichtigen Traditionen fortzusetzen. Seien hier die traditionellen Feste genannt, so wird am 6. Dezember morgens der Stiefel geleert, und am abends Itsenäisyyspäivä gefeiert. Zu Weihnachten gibt es mittags Kartoffelsalat mit Würstchen, abends und während der Feiertage wird das finnische Weihnachtsessen gegessen. Aber die Traditionen müssen nicht nur weitergegeben werden, sondern auch angenommen werden. Für mich bedeuten diese Traditionen ein Stück "der anderen Heimat" in Deutschland zu haben, etwas, worüber ich erfreuen kann und ein Stück meiner Identität. Es ist möglich beide Kulturen zu leben! Auch für den Partner ist es eine Horizontalerweiterung. Meine deutsch-finnische Bilingualität basiert auf das Kennntnis beider Sprachen und der Vermischung beider Traditionen. Dieser Weg erfordert natürlich eine Menge Energie, aber die damit verbundene Arbeit lohnt sich sowohl für die Eltern als auch für die Kinder und stellt eine große Bereicherung dar.²⁰

Perinteiden juhlminen sellaisina kuin ne esiintyvät Suomessa on vaikeata kaksikulttuurisissa perheissä, joissa on otettava huomioon ainakin kahden eri kulttuurin edustajan toiveet. Siksi saksalaisille vierasta vappua, juhannusta, pikkujoulua ja itsenäisyyspäivää vietetäänkin yleisesti Saksan suomenkielisen seurakunnan tai saksalais-suomalaisen seuran (Deutsch-Finnische Gesellschaft) tilaisuuksissa. Saksan suomalaisen kirkollisen työn keskus (STKT) suomalaisen kulttuurin tukijana ja siirtolaisten yhdyssiteenä toimii noin 30 paikkakunnalla ja tarjoaa jäsenilleen kirkollisten seurakuntapalvelujen lisäksi muun muassa 25 paikkakunnalla toimivan lasten kielikoulun, rippikoululeirejä, suomalaisia

20 DE2:N2: [---] Olen puoliksi suomalainen, joskin tuon toisen puolen merkitys vaihtelee aina tilanteen mukaan. Omassa perheessäni pyrimme jatkamaan meille tärkeitä perinteitä. Kun kysymyksessä ovat perinteiset juhlat, tyhjennetään meillä 6. joulukuuta aamuvorhain [Nikolauksen yön aikana] täyttämä saapas, ja illalla sitten juhlitaan itsenäisyyspäivää. Jouluaattona syödään lounaaksi nakkimakkaroita ja perunasalaattia, mutta illalla sekä molempina joulupäivinä suomalainen jouluateria. Perinteitä ei tule vain siirtää, vaan ne pitää myös omaksua. Minulle nämä perinteet tarkoittavat pientä palaa ”toista kotimaata” Saksassa, jotakin sellaista, josta voin iloita ja joka on osa identiteettiäni. On aivan mahdollista pitää yllä samanaikaisesti molempia kulttuureita! Myös puolisolalle tämä merkitsee horisontin laajentumista [---] Saksalais-suomalainen kaksoiskansalaisuuteni perustuu molempien kielten tuntemiseen ja perinteiden sulautumiseen. Tämä vaatii luonnollisesti melkoisen määrän energiaa, mutta siihen satsattu työ kannattaa, koska se rikastuttaa sekä vanhempia että heidän lapsiaan.

Kuva 3. Suomalaisia olutpulloja erään Kielissä asuneen nuoren huoneessa vuonna 1994. Kuva: Almut Leitner.

vuosijuhlia, sauna-iltoja, vapaa-ajan harrastuksia, retriittejä ja niin edelleen.²¹ Hampurissa näitä tehtäviä hoitaa Hampurin merimieskirkko, joka on samalla Hampurin suomalaisen siirtokunnan keskus. Tilaisuuksista tiedotetaan noin kerran kuussa ilmestyvässä RENGAS-lehdessä, joka tulee noin 5 000 talouteen. Kun suomenkielinen seurakunta on ensisijaisesti tarkoitettu suomalaissiirtolaisille, on Deutsch-Finnische Gesellschaft ystävyysseura, jonka jäsenistöstä valtaosa on saksalaisia. Yksi sen tärkeimpiä tehtäviä on saksalais-suomalaisen koululaisvaihdon järjestäminen. Oli järjestäjänä sitten seurakunta tai ystävyysseura, vuosijuhlien vietossa kunnioitetaan suomalaisia perinteitä paljolti sellaisina kuin ne olivat suomalaissiirtolaisten lähtiessä Saksaan 1960–1980-luvun Suomesta. Tilaisuuksissa kuulee esimerkiksi kanteleen soittoa, siellä syödään karjalanpiirakoita ja muita perinneruokia, ja siellä näkee kansallispukuihin sonnustautuneita suomalaisia, mikä Suomessa nykyisin on aika harvinaista. Suuri osa saksansuomalaisten lapsista onkin saanut tuntumaa suomalaisiin juhlaperinteisiin juuri näissä tilaisuuksissa. Koska organisoitu vuosijuhlaperinne on tarkoitettu alun alkujaan muuttajapolven kotimaan ikävän lieventäjäksi ja nostalgian virittämiseksi, kokevat monet muuttajapolven lapset, ettei niillä juurikaan ole heille annettavaa. Tätä kommentoi Kielissä asunut Sinikka vuonna 1994:

²¹ Tarkemmin SKTK:n toiminnasta: <http://www.rengas.de/fi/etusivu/>

Kuva 4: Pieni Suomi-tyttö Hampurin merimieskirkolla vuonna 1982. Kuva: Outi Tuomi-Nikula.

Die DFG – sie ist so ein Club der alten Weiber, sie bietet uns nichts. Als Kind gingen wir manchmal mit Mutter zu pikkujoulu oder zum Mittsommerfest. Aber jetzt interessieren sie mich nicht mehr.²²

Ongelmaksi onkin tullut sellaisen toiminnan organisoiminen, joka voisi kiinnostaa myös Saksassa sosiaalistunutta toista ulkosuomalaispolvea. Kun seurakunnan nuorisotyö perustuu rippikoulutyöhön, on mukana toiminnassa vain kourallinen nuoria, kuten myös suomalais-saksalaisten nuorten yhteisössä (Gemeinschaft finnisch-deutscher Jugendlicher, GfdJ), joka on perustettu vuonna 1989. Yhteisön päämäärä on ilmaistu sen johtosäännössä seuraavasti: ”GfdJ palvelee Saksan suomalaista kulttuuri- ja kirkollista työtä. GfdJ:n tehtävänä on edistää Saksassa elävien suomalaisten ja suomalais-saksalaisten sekä heidän perheidensä keskuudessa

22 Sinikka 1994 Kiel: DFG – se on sellainen vanhojen naisten klubi, joka ei tarjoa meille [nuorille] yhtään mitään. Lapsena menimme joskus äidin mukana pikkujouluun tai juhannusjuhlaan. Mutta nyt ne eivät enää minua kiinnosta.

Kuva 5. REININ REIPAS ryhmäkuvassa. Ylhäällä vasemmalta Kai Wagenknecht, Mathias Menschel, Kallu Uroic, Hannu Hötte, Niko Kunze ja Tia Grounsell. Alhaalla Rulof Albert, Zoran Uroic, Sven Rohlffs ja Antti Wolk.

kulttuuria ja kristillistä yhteyttä.²³ Laajempaa kannatusta saavat harrastusmahdollisuudet, kuten esimerkiksi suomalaisten suosima, mutta Saksassa vielä vähän tunnettu pesäpallo. Jalkapallojoukkueita, kuten Münchenin Mailajussit, Reinin Reipas tai Nürnbergin Palloveikot on perustettu paikkakunnille, joissa toimii aktiivinen suomalainen siirtokunta. Joukkueiden jäsenten nimistä päätellen mukana pelaa joukko toisen polven suomalaisia, kuten Reinin Reippaassa, joka vuonna 1997 pelasi itsensä Saksan mestariksi.²⁴

Takaisin Suomeen -kyselyssä tiedusteltiin toisen polven suomalaisten aktiivisuutta seurakunnassa tai DFG:ssä. Vastaukset olivat niukkoja. Yleisimmin viitattiin jäsenyyteen DFG:ssä, rippikoululeirin käyntiin Suomessa, kielikouluun ja juhliin, joissa lapsena oli oltu mukana vanhempien kanssa. Osallistumisesta Gfdj:n toimintaan ei ollut mainintaa. Tästä voi päätellä, että suomalais-saksalainen nuori

23 <http://www.rengas.de/fi/nuoret/nuorten-yhteisoe-gfdj/>

24 Kuva lähde: RENGAS 11/ 1997.http://sport.freepage.de/cgi-bin/feets/freepage_ext/41030x030A/rewrite/dpl/wo.html

hakee sosiaaliset suhteensa ensisijaisesti saksalaisesta harrastustoiminnasta ja oman ikäpolvensa tovereista riippumatta siitä, mitä kansallisuutta he edustavat.

Äidin kieli ja isän kieli

”Komennan koiraani saksaksi, mutta hellittelen suomeksi” kertoi minulle vuonna 1994 Hampurissa asunut 19 vuoden ikäinen Maria. Marian äiti on aina puhunut tyttärelleen vain suomea, myös silloin, kun saksalaisia sukulaisia ja vieraita on ollut paikalla. Kielen vaihtaminen arjessa saksasta suomeen tai päinvastoin on ollut Marialle niin luontevaa ja itsestään selvää, ettei hän ole sitä edes oikein huomannutkaan. Saksa on hänelle isän, koulun, ympäristön ja ystävien kieli, suomi taas äidin kieli, johon hän liittyy mökkilomat Saimaajärven rannalla, mummun ja papan sekä vastaleivotun korvapuustin tuoksun. Analysoidessaan tarkemmin saksan ja suomen eroa Maria kuvailee saksaa eksaktiksi asiakieleksi, jolla arki pyörii mutkattomasti. Sen sijaan suomi on Marialle äidin kieli, johon liittyy hänen varhaislapsuudestaan saakka ”ihania sanoja, paljon pehmeitä vokaaleita, hassuja loruja, hellyyttä ja emotionaalisia tunteita”. Maria kuvailee suomea ”sydämen kieleksi”²⁵. Samaan tapaan kuvailee vuonna 1974 syntynyt toisen polven suomalainen äitinsä ja isänsä kieltä kirjoittaessaan:

*Olen huomannut että saksa on enemmän pään kieli, eli ajattelen saksaksi, mikä johtuu varmasti siitä, että koulunkäynti ja suurin osa koulutuksestani on tapahtunut Saksassa, mutta suomi taas on sydämeni kieli, eli paljon emotionalisempi.*²⁶

Esimerkeissä esitetty emotionaalinen suhde suomen kieleen kertoo paljon lapsen äidin pyrkimyksestä välittää lapselleen jotain oleellista omasta kulttuuristaan. Kielen avulla rakennettu tunnesuhde Suomeen ei toki ole tuntematon ilmiö monelle muullekaan toisen polven suomalaiselle. Tavallisempaa se kuitenkin on muuttajapolven suhteessa omaan äidinkieleensä. Tämän on todennut muun muassa Lotta Weckström tutkiessaan Ruotsissa asuvia suomalaisia, joille monille suomi oli kodin ja tunteiden kieli, ”sydämen kieli”, kun taas ruotsin kieli kuului julkiseen alueeseen. Jotkut toisen polven ruotsinsuomalaiset jopa samastivat suomen kielen ja suomalaisen kulttuurin niin, että suomen kielen hiipuessa myös kulttuurisen jatkuvuuden uskottiin katkeavan. Weckström painottaakin, että näille ruotsinsuomalaisten lapsille suomalaisuus liittyi niin hyvässä kuin

25 Maria 1995 Hampuri.

26 DE2:N3.

Kuva 6: Suomessa olevan kesämökin kuva olohuoneen seinällä muistuttaa seuraavan kesän lomakohteesta. Kuva on vuodelta 1994. Kuva: Guntram Turkowski.

pahassakin vahvasti suomen kieleen.²⁷ Tässä on kuitenkin otettava huomioon se, että Ruotsissa toisen polven suomalaiset ovat tavallisesti kasvaneet täysin suomalaisessa perheessä, jossa suomi on ollut perheen arjen kieli.

Suomi toisen polven ”sydämen” kielenä edellyttää lapsuusajan intensiivistä yllirajaista toimintaa, jossa kieleen liittyy vahvoja emotionaalisia tunteita. Oman äidin lisäksi niiden välittäjinä ovat toimineet Suomessa asuvat isovanhemmat. Emotionaalinen suhde Suomeen syntyy toistuvilla Suomeen suunnatuilla lomatkoilla. Lukuisat ovat ne tarinat, jotka liittyvät auvoisiin kesäpäiviin, marjaretkiin, saunamuistoihin tai vain ihan tavallisiin arjen askareisiin mummun ja vaarin luona kesämökillä tai maalaistalossa luonnon keskellä. ”Mummun sylin lämpö ja esiliinan tuoksu tai tapa, jolla pappa nosti pienen pojan eteensä traktorin istuimelle”²⁸ ovat aisteihin ja tunteisiin kiinnittyviä muistoja, jotka seuraavat ihmistä läpi elämän. Niissä kokemuksissa toisen polven suomalaisen Suomi yhdistyy ihmisiin, luontoon ja tapahtumiin liimautuen lähtemättömästi lapsen

27 Weckström 2011, 148–149.

28 Erja 1994 Kiel; Jouko 1998 Hampuri.

sieluun. Tehokkaimmillaan yllirajaisuus vaikuttaa silloin, kun lapsi lähetään yksin saksaa osaamattomien isovanhempien luo maalle. Tästä kertoo Sofia:

Ensimmäisen kerran isä ja äiti lähettivät minut Suomeen Kannonkoskelle mummon ja vaarin luokse kun olin kuusivuotias. Mummo ja vaari eivät osanneet saksaa enkä minä suomea. Silti ymmärsimme toisiamme hienosti. Jotenkin tiesin siitä, miten mummo liikkui mitä hän halusi sanoa. Ne kesät olivat elämäni ihanimpia. Luulen että opin silloin Suomesta enemmän kuin kaikkina niinä vuosina, jolloin olen opiskellut suomenkieltä yliopistossa.²⁹

Samankaltaisesta kokemuksesta kertoo vuonna 1965 syntynyt nainen:

Als ich 4 Jahre alt war, bin ich das erste Mal alleine nach Finnland zu meinen Großeltern in Kauhava gefahren. Ab diesem Zeitpunkt war ich jeden Sommer und manchmal auch Winter in Finnland. Meine Großeltern hatten einen Bauernhof. Die Ferien habe ich mit meiner finnischen Kusine bei meinen Großeltern verbracht. Es war eine traumhafte Zeit: Den Sommer barfuß laufen... über die Wiesen und zu den Nachbarskindern, draußen spielen, im Stall mithelfen, baden gehen in den vielen Seen, mit der Großfamilie zusammen sein, finnische Bräuche kennenlernen... ich könnte unendlich weiterzählen.³⁰

Suomen kielen merkitys lasten kaksikulttuurisen kasvatuksen perustana korostuu toisen polven suomalaisilla, joiden näkemyksissä Suomi-yhteys ikään kuin kulminoituu siihen, kuinka hyvin henkilö osaa tai ei osaa suomea. Suomen kielen välittäminen, omaksuminen ja käyttö ei ole helppoa saksankielisessä ympäristössä, jossa saksalaisen isän lisäksi sukulaiset, ystävät ja koulutoverit kommunikoivat saksaksi. Suomalaiselle äidille se on erityistä kärsivällisyyttä ja pitkäjänteisyyttä edellyttävä haaste, joka epäonnistuuessaan saattaa aiheuttaa turhautuneisuutta ja stressiä.³¹ Vaikka äidin ja lapsen välille olisikin syntynyt varhaislapsuudessa suomenkielinen yhteys, viimeistään päiväkodissa ja koulussa saksa alkaa syrjäyttää suomen kieltä, koska kaverit puhuvat vain saksaa ja läksytykin on tehtävä saksaksi. Myös nuorempien sisarusten syntyminen vaikeuttaa suomen kielen ylläpitoa arjessa, koska vanhemmille sisaruksille saksa on jo muotoutunut vahvemmaksi kieleksi ja he siksi puhuvat sitä nuorempien sisarustensa kanssa. On myös suomalaisia äitejä, jotka

29 Sofia 1994 Kiel.

30 D2:N 9: Kun olin nelivuotias, matkustin ensimmäistä kertaa yksin isovanhempieni luo Kauhavalle. Siitä lähtien olin Suomessa joka kesä ja myös talvella. Isovanhemmillani oli maalaistalo. Lomat vietin isovanhempieni luona serkkuni kanssa. Se oli sanoinkuvaamattoman ihanaa aikaa: juosta kesällä paljain jaloin... niittyjen yli ja naapurin lasten luokse, leikkiä ulkona, auttaa navetassa, uida järvissä, olla yhdessä isovanhempien kanssa, oppia tuntemaan suomalaisia tapoja... voisin jatkaa kertomista loputtomiin.

31 Emde 1999, 90–92.

Kuva 7: Satakuntalainen tasa-raitamatto kieliläisessä kodissa vuonna 1994. Räsymatot eivät kuulu saksalaiseen kodinsisustukseen. Kuva: Silke Eikermann.

eivät näe tarpeelliseksi opettaa lapsilleen suomea syystä, että oma saksan kielen taidon kehittyminen saattaisi siitä kärsiä. On myös mainintoja siitä, että jos saksalainen puoliso ei hallitse suomen kieltä, saattaa hänen suhtautumisensa lapsen ja äidin väliseen ”salakieleen” olla hyvinkin nurjamielistä tai hän saattaa jopa kieltää suomen puhumisen kotonaan.³² Joskus lapset käyttävät suomea aivan tietoisesti hyväkseen sulkeakseen muut pois keskustelusta. Tästä kertoo 17-vuotias Hilikka:

Also, manchmal machen wir das [finnisch sprechen] tatsächlich, wenn mein Vater oder wenn andere Leute das nicht verstehen sollen. Dann machen wir uns mehr oder weniger einen Scherz draus.³³

Vanhemmat saattavat myös keskenään sopia siitä, että perheellä on vain yksi yhteinen kieli (saksa) tai että suomen kielen oppiminen ei ole tärkeätä, kun lapset joka tapauksessa jäävät Saksaan. Merkityksetön ei ole myöskään saksalaisten isovanhempien suhtautuminen lapsen kielikysymykseen, sillä monelle isoäidille on ollut

32 Tuomi-Nikula 1989a, 145. Vain harva saksalaisista aviopuolisoista puhuu niin hyvin suomea, että kommunikaatio kotona olisi mahdollista suomeksi. Kronqvistin vuonna 1992 tekemän selvityksen mukaan 70 % saksalais-suomalaisissa perheissä puhuttiin kotikielenä yksinomaan saksaa, 20 % perheissä myös jonkin verran suomea ja vain joka kymmenennessä perheessä pääsääntöisesti sekä suomea että saksaa.

33 Hilikka 1994 Kiel: Joskus puhumme sitä [suomea] silloin, kun emme halunneet, että isä tai muut ihmiset ymmärtävät meitä. Mutta sitä me pidimme yleensä pelkkänä hauskanpitona.

kauhistus, että pienen lapsen ensimmäiset sanat ovatkin heille käsittämättömiä vieraan kielen ilmaisuja. Etenkin 1960- ja 1970-luvulla lapsensa saaneet suomalaiset pelkäsivät myös niin sanottua puolikielisyyttä, josta lastenlääkärit pelottelivat ulkomaalaisia äitejä. Sillä ymmärrettiin tilannetta, että kahden kielen samanaikainen omaksuminen vahingoittaisi lapsen kielellistä kehitystä siten, että lapsi ei oppisi mitään kieltä kunnolla. Tämä väite, joka on jo kauan sitten osoitettu vääräksi, on vaikuttanut suomalaisäitien lasten kielikasvatukseen vielä 1980-luvullakin.³⁴

Joillakin äideillä on periaatteena puhua lapselleen vain suomea: ”Äiti puhui minulle aina suomea. Joka paikassa. Myös kun muita oli läsnä. Siis aina.”³⁵ Tämä on tuloksellinen, mutta ongelmallinen strategia, koska jo esimerkiksi koulutehtävien auttamisessa ei voi sivuuttaa saksan kieltä. Moni äiti onkin väsynyt puhumaan lapselleen suomea ja luopunut siitä. Syynä tähän on ollut myös pienen lapsen kapinointi olla erilainen kuin muut. Kapinointi kohdistuu kieleen, jota muut kaverit eivät osaa. Tästä syystä lapsi saattaa joko täysin kieltäytyä puhumasta suomea, tai ainakin ilmaista äidilleen julkisilla paikoilla toiveen olla puhumatta: ”Äiti, voitaisiinko me puhua suomea vain kotona.” Kyse on tällöin lapsen pelosta tulla stigmatisoiduksi ”ulkomaalaiseksi” lapseksi, jota lapsi ei missään tapauksessa halua Saksassa, jossa joka kahdeksas asukas on ulkomaalainen. Tällainen lapsi on sisäistänyt valtakulttuurin negatiiviset asenteet vähemmistöjä kohtaan, mikä johtaa isäntämaan kielen yliarvostamiseen ja samalla vähemmistökielen halveksuntaan.³⁶ Monet ovat kuitenkin jälkeempään harmissaan ja joskus jopa katkeriakin siitä, ettei äiti jaksanut puhua heille suomea lapsen vastustuksesta huolimatta ja että heidän pitää kovalla työllä aikuisiässä opetella kieli, jonka olisivat voineet oppia kotonaan luonnollisella tavalla ja ikään kuin ilmaiseksi. Tästä kertoo tuntojaan Lasse:

En voi antaa äidille anteeksi, että hän ei opettanut minulle suomea. Vanhempani ovat eronneet ja äiti on uusissa naimisissa Espoossa. Nyt minun on pakko opetella suomea vieraana kielenä ja se on kova työ. Kun aluksi kävin katso-massa äitiä Suomessa, tunsin itseni vieraaksi ja yksinäiseksi. Nyt kun osaan jo aika paljon iloitsen jo seuraavasta kerrasta kun voin jutella velipuoleni ja serkkujeni kanssa.³⁷

34 Puolikielisyys-termin toi kaksikielisyyskeskusteluun Nils-Erik Hansegård vuonna 1968 teoksellaan *Kaksikielisiä vai puolikielisiä* (Helsinki: SKS). Ks. esim. Tuomi-Nikula 1989a, 144; Siitonen & Tuomi-Nikula 2003, 323–330. Enemmän kaksikielisyysdestä esim. Skutnabb-Kangas 1981.

35 DE2:M1.

36 Tuomi-Nikula 1997, 278–279.

37 Lasse 1994 Kiel.

Kuva 8: Kielikoulussa ei opita vain suomen kieltä, vaan sen avulla vahvistetaan lasten suomalaisia juuria tuomalla toisen kotimaan arki lähelle lasta. Nämä innokkaat koululaiset on kuvattu vuonna 1983 Stuttgartin kielikoulussa. Kuva: Outi Tuomi-Nikula.

Samaan tapaan kirjoittaa vuonna 1968 syntynyt nainen, jonka suomen kielen oppiminen kilpistyi hänen omaan vastustukseensa ja äidin kykenemättömyyteen viedä tahtonsa läpi:

Ich bedauere es, nie richtig Finnisch gelernt zu haben. Als Kind war ich sehr Renegat und hatte keine Lust, als meine Mutter es mir beibringen wollte. Meine Mutter hat leider auch schnell aufgegeben, sie war nicht sehr durchsetzungsfreudig.³⁸

Yhtenä metodina on viedä lapsi suomalaiseen kielikouluun, joita on perustettu ympäri maailmaa kaikkiaan 36 maahan.³⁹ Saksassa ensimmäinen Suomi-koulu avasi ovensa Frankfurt am Mainissa vuonna 1976 suomalaisäitien oman aktiivisuuden pohjalta. Seuraavana vuonna kielikoulu siirtyi osaksi suomenkielisen

38 DE2:N13: Minua harmittaa, etten koskaan ole oppinut kunnolla suomea. Lapsena olin hyvin kapinallinen eikä minua yhtään huvittanut, kun äiti halusi puhua minulle suomea. Valitettavasti äiti antoi aika pian periksi, hän ei ollut kovin sitkeä tässä asiassa.

39 Suomikoulut.fi 2012 [online]. Suomi-koulu ei ole kouluvelvollisuuskoulu, vaan vapaaehtoisuuteen perustuva, yleensä kerran viikossa kokoontuva opinahjo, jonka päämääränä on täydentää ja tukea lapsen kotonaan saamaa kielitaitoa ja suomalaisen kulttuurin tuntemusta.

seurakunnan toimintaa, jonka jälkeen kielikouluja perustettiin tiheään tahtiin.⁴⁰ Vuonna 2008 Suomalaisen Kirkollisen Työn Keskuksen (SKTK) piirissä toimi 24 suomalaista kielikoulua, joissa kävi yhteensä noin 600 suomalaisten ja suomalais-ulkomaalaisten perheiden lasta. Vaikka hyvin monella toisen polven ulkosuomalaisella on ollut kokemuksia kielikoulusta, ei sen merkitystä kielen oppimisen kannalta ole nähty kovinkaan suurena, sillä Hilkan mielestä ”Die sogenannte Finnischule! Sie hat mir gar nichts gebracht, also muss ich ganz ehrlich sagen“.⁴¹ Samasta asiasta kertoo vuonna 1970 syntynyt Helen:

*Als Kind nahm ich auch am Unterricht der finnischen Sprachschule in Frankfurt teil. Da waren aber meist die Lehrerinne nicht pädagogisch geschult und die Gruppen zu heterogen. Es war auch ein riesiger Aufwand, dort nachmittags hinzufahren.*⁴²

Hilkan ja Helenin näkemykset asiasta eivät ole yksittäistapauksia, sillä kaikista 144 kyselyyn vastanneista vain 20 ilmoitti oppineensa suomen Suomi-koulussa. Suomi-koulun merkitys ei siten olekaan ensisijaisesti kielen oppimisessa, vaan ennemminkin Suomi-tietouden välittämisessä ja siinä lapselle tärkeässä havainnossa, ettei hän ole ainoa, jolla on suomalainen äiti. Aina ei Suomi-kouluun lähteminen ollut pelkästään mukava asia, kuten Lisa kertoo:

*Jeden Samstag musste ich in die Sprachschule. Äiti brachte mich dahin, auch wenn ich keine Lust dazu hatte. Viel habe ich da nicht gelernt, vielleicht nur, dass es auch andere Kinder gibt, die eine finnische Mutter haben. Im Nachhinein war es gut, dass Äiti mich konsequent gegen meinen Willen in die Schule brachte. Später habe ich davon profitieren können.*⁴³

Verrattomasti tärkein suomen kielen opettaja koko toista polvea käsittelevässä aineistossa on oma suomalainen äiti tai myös isä, joskus myös suomalaiset sukulaiset. Isien osuus kaikkien 144 kyselyyn vastanneiden tilastossa on verrattain suuri siitä syystä, että siinä mukana ovat myös Ruotsissa asuvien suomalaisperheiden lapset. Mikäli tilastossa olisi eritelty erikseen vain suomalais-saksalaisten perheiden lapset, jäisi isän osuus suomen kielen opettajana tilastollisesti merkittömästi, koska joukossa on vain kaksi perhettä, joissa isä on suomalainen.

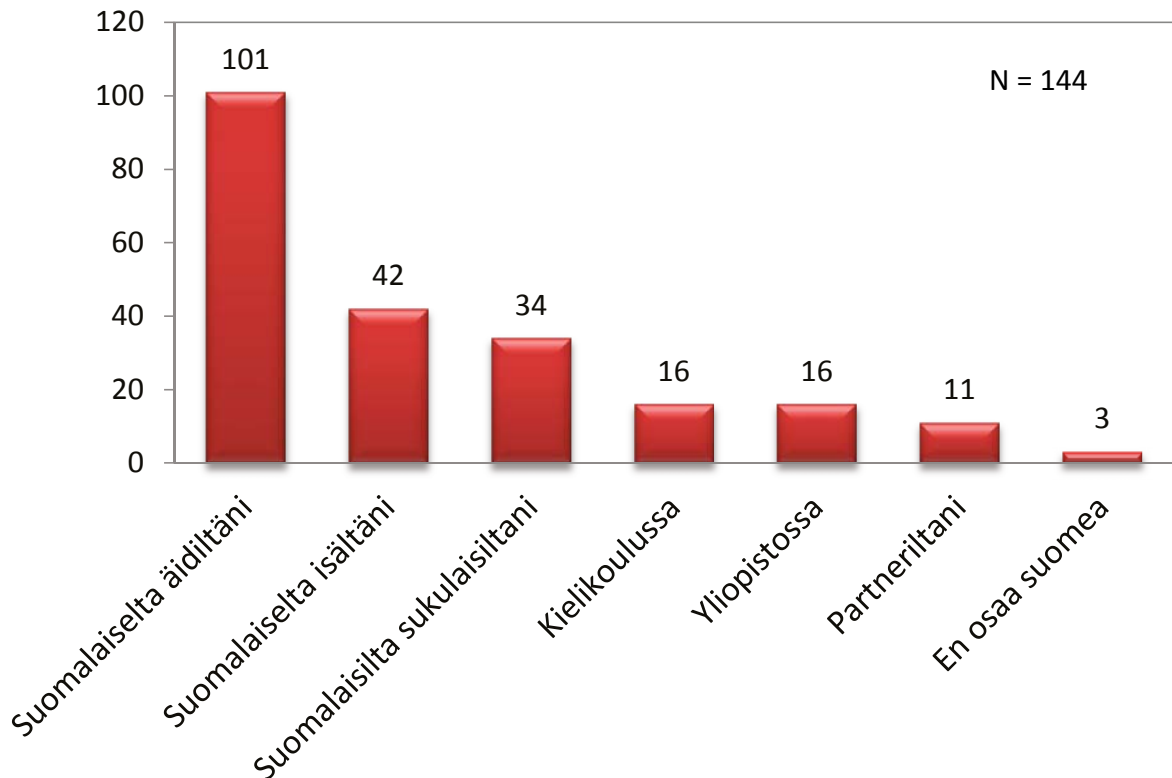
40 Tuomi-Nikula 1989a, 73.

41 Hilka 1994 Kiel: Suomalainen kielikoulu!! Se ei kyllä hyödyttänyt minua millään tavalla, se minun pitää sanoa aivan rehellisesti.

42 SKS:600: Lapsena kävin suomalaista kielikoulua Frankfurtissa. Sen opettajat eivät olleet saaneet pedagogista koulutusta ja ryhmät olivat liian heterogeenisia. Kouluun lähtö iltapäivällä oli myös valtavan työn takana.

43 Lisa 1995 Hampuri: Joka lauantai piti lähteä kielikouluun. Äiti vei, vaikka ei yhtään huvittanut. Paljon en siellä oppinut, ehkä sen, että on muitakin lapsia, joilla on suomalainen äiti. Jälkeenpäin ajatellen oli hyvä asia, että äiti pakotti vastoin tahtoani. Myöhemmin minulla on ollut siitä paljon hyötyä.

Miten, missä ja keneltä olet oppinut suomea? (2. polvi)

Yllättävää on, että kaikista kyselyyn vastanneista 144 toisen polven suomalaisesta vain yksi ilmoittaa, ettei osaa suomea lainkaan. Tilaston esittämä positiivinen tilanne selittyy ehkä sillä, miten yksilö itse määrittelee suomen kielen taitonsa.⁴⁴ Kun henkilökohtaisissa haastatteluissa suomen taito ei riittänyt kuin poikkeustapauksessa suomenkielisen haastattelun tekemiseen, voidaan tuskin olettaa, että kielitaito olisi ratkaisevasti parantunut viimeisten vajaan parinkymmenen vuoden aikana. Siten tilasto kertoo enemmänkin siitä, keneltä henkilö on kuullut suomen kieltä tai oppinut sitä, eikä niinkään siitä, kuinka hyvin hän osaa suomea.

Miten hyvä henkilön suomen kielen taito sitten onkaan, on se toisen polven suomalaisille joka tapauksessa tärkeä ja tavoiteltava asia. Kaikista kyselyyn vastanneista peräti 78 % piti suomea itselleen hyvin tai melko tärkeänä. Kun tähän lukuun luetaan vielä ne henkilöt (12 %), jotka mielellään haluaisivat oppia toisen vanhempansa äidinkielen, kattaa suomen kielen hallitseminen tavoiteltavana taitona peräti 90 % kaikista toisen polven ulkosuomalaisista. Tulos vastaa myös tämän artikkelin saksalais-suomalaisten perheiden lapsia, joista kukaan ei ilmoittanut, että suomen kieli olisi hänelle täysin merkityksetön, vaikka sitä ei osattaisikaan.

⁴⁴ Saksalais-suomalaisen lapsen kaksikielisyydestä enemmän Siitonen & Tuomi-Nikula 2003, 223–339.

Identiteetin monet tulkinnat

Me nuoret koemme suomalaiset juuremme ehdottomasti rikkautena, mutta samalla kahden maan kansalaisuus on juuri se tekijä joka aiheuttaa meille ongelmia löytää oma identiteettimme. Tunnetta sekä Suomen että Saksan hyvät ja huonot puolet. Molempien maiden kulttuurit ovat osa elämäämme ja olemme hyvin tietoisia niiden tärkeydestä osana meitä. Ilman toista maata emme enää olisi ihmisinä kokonaisia, koska meistä silloin puuttuisi osa.⁴⁵

Näillä sanoilla summaa joukko saksalais-suomalaisia nuoria Berliinissä vuonna 2012 järjestetyn viikonloppuseminaarin ”Kahden maan kansalainen” -yhteenvedossa. Kysymys identiteetistä onkin kaksikulttuurisen perheen lapselle polttava kysymys. Sitä pohti *Takaisin Suomeen* -kyselyyn vastanneista, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran keruun tiedonantajista ja henkilökohtaisesti haastatelluista liki jokainen vastaaja. Tavallisesti vastauksissa pohdittiin sitä, tuntee henkilö itse henkilökohtaisesti itsensä enemmän suomalaiseksi vai saksalaiseksi. Tähän ohjasivat myös *Takaisin Suomeen* -kyselyn vastausvaihtoehdot. Henkilökohtaisissa haastatteluissa teema herätti pitkän keskustelun, jossa nuoret arvioivat omaa suhdettaan nykyiseen kotimaahansa ja äitinsä – joskus myös isänsä – synnyinmaahan.

Koska nuoret olivat syntyneet ja sosiaalistuneet Saksassa, olisi ollut aivan luonnollista, että he olisivat tunteneet itsensä ensisijaisesti saksalaisiksi, johon suomalaisen äidin kulttuurista olisi tuonut vain pienen ”lisämausteen”. Näin ei kuitenkaan ollut likikään aina, vaan tunne kuulumisesta jompaankumpaan kansallisuuteen vaihteli voimakkuudeltaan ja tilannekohtaisesti henkilöltä toiselle. Arne analysoi asiaa myöntämällä olevansa sosiaalistumisensa ja kielensä kautta ensisijaisesti saksalainen, mutta tuntevansa erityisesti Suomessa käydessään niin voimakasta yhteenkuuluvaisuutta suomalaisiin, että haluaisi mieluummin kuulua heihin:

Wenn ich mich so irgendwie beurteilen würde, bin ich jeden Fall mehr Deutscher, weil ich eben Deutsch spreche, hier aufgewachsen bin und so... aber Finne bin ich ganz gerne auch, jedenfalls in Finnland. Und manchmal würde ich mich lieber mehr als Finne fühlen.⁴⁶

45 RENGAS 2010/10, 10–11. Saksasta suomeen vapaasti kääntänyt Outi Tuomi-Nikula.

46 Arne 1998 Hampuri: Jos minun jollakin tapaa pitäisi arvioida [identiteettiäni], olen ilman muuta ensisijaisesti saksalainen, koska puhun saksaa ja olen kasvanut täällä... mutta suomalainen olen myös hyvin mielelläni, etenkin Suomessa. Ja joskus haluaisin tuntea itseni enemmän suomalaiseksi.

Vuonna 1966 syntynyt nainen taas paikantaa suomalaisuutensa omaan äitiinsä ja hänen kauttaan syntyneeseen turvallisuuden tunteeseen tärkeänä osana omaa persoonallisuuttaan ja identiteettiään kirjoittaessaan:

*[Suomalaisuus on] osa minun identiteettiäni. Turva ja tuki. Äidinkieli ja äidinmaa. Olen kipeä ilman Suomen loma.*⁴⁷

Tuntea olevansa puoliksi suomalainen tai tietää juurtensa olevan suomalaisessa maaperässä nähdään poikkeuksetta positiiviseksi ja rikastuttavaksi asiaksi, josta ollaan ennen kaikkea ylpeitä. Tällä ei useinkaan ole tekemistä suomen kielen hallitsemisen kanssa, vaan suomalaisuutta oman identiteetin osana kuvataan tietoisesti koetuksi tunteeksi. Tästä kertovat aina eri muodoin toistuvat nuorten ilmaisut heidän kirjoittaessaan, mitä suomalaisuus heille tarkoittaa: ”Ich bin sehr stolz auf Finnland, was es erreicht hat und ich bin stolz, eine Halbfinnin zu sein”.⁴⁸ ”I feel good, being half finish, when I read about the good schoolsystem in Finland.”⁴⁹ ”Ich bin gerne Finne, da es etwas außergewöhnliches ist.”⁵⁰ ”Es ist etwas Besonderes, eine Halbfinnin zu sein. Finnisch ist ein wichtiger Teil meiner Identität”⁵¹ ja „Ich liebe Finnland und bin stolz darauf zumindest halb Finne zu sein”⁵². Moni puhuu myös eräänlaisesta tunteesta olla erilainen kuin muut kykenemättä kuitenkaan selittämään asiaa tarkemmin, kuten Kielissä asuva 20-vuotias Tina ilmaistessaan: ”Ich fühle mich ganz einfach anders als die anderen Deutschen sich fühlen”.⁵³

Takaisin Suomeen -kyselyssä kysyttiin myös, tunsiko henkilö joskus koti-ikävää Suomeen. Yllättävää kylläkin tämä tunne, joka tavallisesti liitetään muuttajapolven entisen kotiseudun nostalgisointiin, oli hyvin tavallinen myös toisen polven suomalaisilla. Kahta lukuun ottamatta kaikki saksalais-suomalaisten perheiden lapset tunsivat ainakin joskus koti-ikävää Suomeen, joka aktuaalistui yleensä kesäisin, jolloin mieleen tulivat muistot lapsuudenajan mökkilomista kotijärven rannalla. Koti-ikävää ilmaistiin monella tavoin. Niitä olivat ”tunne tulla takaisin kotiin”, ”olla kotona” tai ”tunne saada olla lopultakin kotona”. Esimerkkinä monista samankaltaisista tiedonannoista on tässä 18-vuotiaan Marjan haastattelu vuodelta 1998:

47 DE2:N 2.

48 DE2:N12: Olen hyvin ylpeä siitä, mitä kaikkea Suomi on saavuttanut ja ylpeä siitä, että olen puoleksi suomalainen.

49 DE2:M21: Minusta tuntuu hyvältä olla puoliksi suomalainen, kun luen Suomen hyvästä koululaitoksesta.

50 DE2:M14: Olen mielelläni suomalainen, koska se on jotain erityistä.

51 Eeva 1998 Hampuri: On aivan erityistä olla puoliksi suomalainen. Suomalaisuus on tärkeä osa identiteettiäni.

52 DE2:M13: Rakastan Suomea ja olen ylpeä, että olen ainakin puoleksi suomalainen.

53 Tuomi-Nikula 2000, 6.

Kuva 9. Suomalais-saksalaisten perheiden lapset sosiaalistuvat saksalaiseen kulttuuriin aivan samaan tapaan kuin heidän saksalaiset naapurinsakin. Tärkeä päivä kuusivuotiaalle Hilkalle on ensimmäinen koulupäivä, jolloin hän saa vanhemmiltaan suuren makeisilla ja koulutarvikkeilla täytetyn koulutuutin. Päivän on ikuistanut Hilkan isä Karl-Josef Fett.

Monesti minulla on kaipuuta, kuin koti-ikävää Suomeen. Kun sitten olen siellä, tunnen sellaista kummallista kotiseudunrakkautta, kummaa tunnetta, jota en oikein osaa selittää. Hyvä tunne se on. Tunnen kuuluvani Suomeen, olevani suomalainen niin paljon, että voin sanoa: Siellä haluaisin nyt asua, niin olisi hyvä, siellä haluan olla.⁵⁴

Edellä olevista esimerkeistä käy ilmi suomalaisuuteen liitetty positiivinen arvolataus. Tämä ei ole yllättävää Saksassa, jossa valtaväestön asenne Suomea ja suomalaisia kohtaan on poikkeuksellisen positiivinen. Suomeen liitetyt mielikuvat toistavat positiivisia ja sukupolvelta toiselle siirtyviä stereotyyppisiä luonnonkauniista pohjoisesta maasta, jossa asuu ystävällisiä, mutta vähäpuheisia ja sisukkaita ihmisiä. Suomi on saksalaisille myös maa, jossa naisten ja miesten tasa-arvo sekä

54 Marja 1998 Hampuri.

koulutus ovat maailman huippua.⁵⁵ Moni saksalaisen kanssa perheen perustanut suomalaisnainen korostaakin omaa erityistä asemaansa juuri ”suomalaisena vaimona” omassa yhteisössään ja kertoo myös eräänlaisesta ”narrinvapaudesta” tehdä asioita, jotka ehkä saksalaiselle vaimolle olisivat sopimattomia tai ainakin yleisestä käytännöstä poikkeavia. Heistä kukaan ei kerro saaneensa negatiivista kohtelua osakseen sen takia, että olisi suomalainen, vaan päinvastoin: kun suomalainen kertoo saksalaiselle kansallisuutensa, herättää tieto poikkeuksetta kuulijassa kiinnostuneen ja läpikotaisin positiivisen reaktion.⁵⁶ Siksi suomalaisuutta rakennetaan ja representoidaan konkreettisesti ja visuaalisesti arjessa kodin sisustuksen, ruokakulttuurin ja suomalaisten juhlaperinteiden vaalimisen avulla, mutta kuitenkin niin, että ne yhdistetään saksalaisiin paikallisiin perinteisiin ja käytäntöihin. Yhteistä saksalais-suomalaisille perheille onkin ympäristön positiivinen asenne suomalaisvaimoa kohtaan jopa niin, että sillä on taipumus nostaa koko perheen sosiaalista statusta yhteisössään. Useissa vastauksissa mainitaan syiksi Suomen hyvän maineen lisäksi saksalaisten kansallistunteen puuttuminen, jonka taustalla on kansallissosialismin aika, joka heittää synkän varjonsa vielä sodanjälkeisen Saksan kolmannenkin sukupolven ylle. Saksalaisten näkökulmasta suomalaisten vahva kansallistunne ja sen avoin osoittaminen ovat oikeutettuja ja kadehdittaviakin asioita. Tästä kertoo pikkukaupungissa lapsuutensa viettänyt vuonna 1981 syntynyt nainen:

Zuhause wurde finnisch gekocht und gebacken. Meine Mutter war etwas Besonderes. Auch wenn wir kein Finnisch sprachen, war das Finnisch immer da in Form von Musik und Büchern meiner Mutter. Ich kann es nicht beschreiben, aber Finnisch war immer ein Teil meines Lebens, vielleicht weil man als Deutscher kein Nationalgefühl hat, ich aber immer stolz darauf war und sein konnte, Finnisch zu sein oder auch deshalb, weil es bei scheinbar allen Menschen Begeisterung auslöst dass ich erwähne, dass ich zur Hälfte Finnisch bin.⁵⁷

Suomeen ja suomalaisuuteen liitetyt positiiviset mielikuvat eivät voi olla vaikuttamatta perheen lapsiin, joiden ei tarvitse peitellä suomalaisia juuriaan, kuten sellaisten kaksikulttuuristen perheiden lasten, joiden toinen vanhempi kategorisoidaan ”ulkomaalaiseksi”. Ulkomaalainen on henkilö, joka ihonvärittään tai uskonnoltaan poikkeaa saksalaisesta tai on kotoisin suurista siirtolaisista luovuttavista maista,

55 Tuomi-Nikula 1998.

56 Tuomi-Nikula 2006, 85–99.

57 DE2:N16: Kotona tehtiin suomalaista ruokaa ja suomalaisia leivonnaisia. Vaikka meillä ei puhuttukaan suomea, oli Suomi aina läsnä äitini musiikin ja kirjojen kautta. En oikein osaa kuvailla sitä, mutta suomalaisuus on ollut aina osa elämäni, ehkä siksikin, koska saksalaisena minulla ei ole kansallisuustunnetta, mutta suomalainen saatoinkin olla ja olla ylpeä suomalaisuudestani, ehkä myös siksi, koska mainitessani muille olevani puolisuomalainen, se aina herätti muissa ihmisissä ihailua.

kuten esimerkiksi Turkista. Onkin todettu, että ulkomaalaiseksi luokiteltavilla puolisoilla on taipumus alentaa perheen sosiaalista statusta, etenkin jos perheen isä on ”ulkomaalainen”.⁵⁸ Suomalaisista ei Saksassa puhuta ”ulkomaalaisina”, vaan he ovat ”suomalaisia”, kuten myös muut Skandinavian maista tulleet maahanmuuttajat, joiden status saksalaisten hierarkiassa on korkea, jopa ihaileva.⁵⁹

Nykyisin jokaisella henkilöllä, jonka vanhemmista toinen on suomalainen, on mahdollisuus kaksoiskansalaisuuteen.⁶⁰ Haastatelluista suomalais-saksalaisten perheiden lapsista noin 80 % olikin sekä Saksan että Suomen kansalaisuus. Kahden passin omistaminen sinetöi konkreettisesti ja virallisesti nuoren kuulumisen sekä suomalaisiin että saksalaisiin. Passi ymmärretään usein samaksi kuin ihmisen identiteetti, koska se antaa yksilölle kansalaisoikeudet siihen maahan, jonka kansalainen yksilö on. Tästä syystä moni haastatelluista viittasi kaksoiskansalaisuuteensa ja sen mukanaan tuomiin etuihin, mutta pohti myös fiktiivistä tilannetta, jossa olisi luovuttava toisesta passista. Vuonna 1972 syntynyt mies kuvailee tilannetta seuraavasti:

*Es ist nichts Konkretes. Es ist ein Gefühl. Wenn ich auf einen von meinen Pässen verzichten musste, würde ich meinen finnischen Pass behalten.*⁶¹

Identiteettien vastakkainasettelun sijaan joukossa on nuoria, joiden mielestä dikotomia ”saksalainen vai suomalainen” on jo perusteiltaan väärin asetettu. Joukossa on henkilöitä, jotka erityisesti painottavat identiteetissään eurooppalaisuutta, kuten vuonna 1980 syntynyt Suvi, joka ilmaisi identiteettinsä kirjoittamalla sen lihavilla kirjaimilla ”**Ich bin Europäerin**”.⁶² Samankaltainen identiteettimäärittelmä itsestään oli myös nuorella miehellä, joka kirjoittaa:

*[---] Man ist weniger Deutscher oder Finne, man ist so mehr so Europäer oder so, dass man, ja, so hat man mehr Möglichkeiten.*⁶³

58 Saksassa, kuten muuallakin, on aiemmin ollut voimassa lakeja, jotka ovat pyrkineet estämään eri ihonväriä olevien tai eri uskontokuntaan kuuluvien henkilöiden avioliittoa. Tunnetuimmat lait takautuvat kansallissocialismin aikaan, jolloin avioliitto arjalaisen ja juutalaisen tai sinti- tai roma-heimon jäsenen kanssa oli kielletty. Myös avioliittoa katolisten ja protestanttisten välillä on paheksuttu vielä 1970-luvullakin. Ks. tarkemmin Thode-Aurora 1999, 320 ff; Tuomi-Nikula 1997.

59 Tuomi-Nikula 1989, 101–104.

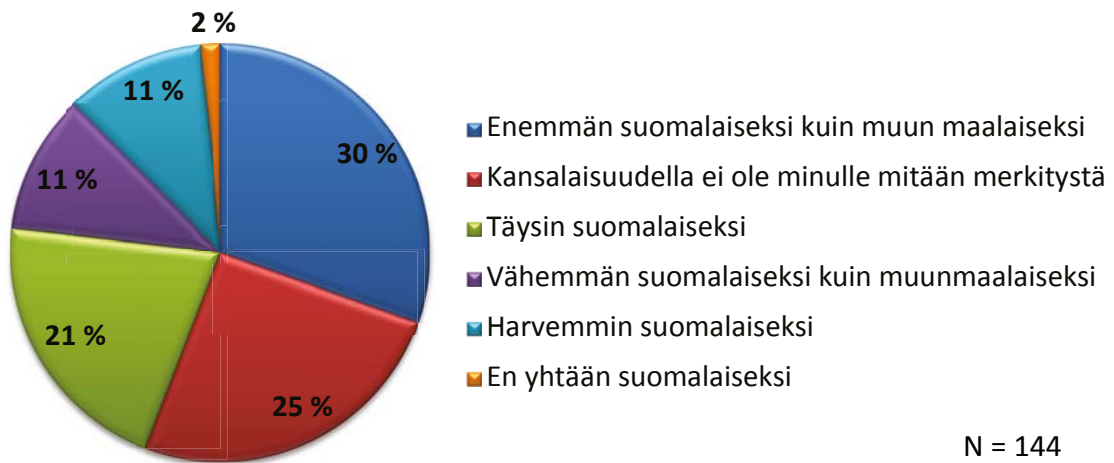
60 Ks. Kansalaisuusasiat, Lapsen kansalaisuus (Suomen suurlähetystö, Berliini): <http://www.finland.de/public/default.aspx?nodeid=37088&contentlan=1&culture=fi-FI>

61 DE2:M1: [suomalaisuus] ei mitään konkreettista. Se on tunne. Jos pitäisi antaa toinen passi pois, pitäisin Suomen passin.

62 SKS: 757.

63 DE2:M1: [---] Sitä on vähemmän saksalainen tai suomalainen, enemmänkin eurooppalainen, sillä tavalla, että niin on enemmän mahdollisuuksia.

Tunnetko itsesi identiteetiltäsi (2. polvi):

Tällä hän viittaa ilmiöön, jossa perinteinen kansallisuuteen kytketty identiteetti näyttää väistyvän useista eri "identiteeteistä" koostuvan ja siihen sulautuvan hybridin identiteetin tieltä. Tunnistautuminen enemmänkin eurooppalaiseksi kuin jonkin tietyn maan kansalaiseksi antaa henkilölle enemmän mahdollisuuksia valita työn, asuinpaikan, opiskelun tai vaikkapa armeijan käymisen välillä. *Takaisin Suomeen* -kyselyn koko vastaajajoukosta peräti neljännes tunnustautui henkilöiksi, joiden identiteettiä Hall kuvaisi hybridiksi. Henkilöt, jotka identifioituvat täysin suomalaiseksi (21 %) ovat suurelta osin suomalaisten perheiden lapsia, joista pääosa asui kyselyyn vastaamisen aikana Ruotsissa. Noin kolmasosa kaikista vastaajista kertoi identiteettinsä kallistuvan enemmänkin suomalaiseen suuntaan. Heihin lukeutuu myös ehkä hieman yllättäenkin suuri osa saksansuomalaisten lapsista.

Tuntee olevansa enemmän saksalainen tai suomalainen aiheutti monelle myös päänvaivaa. Tätä kuvaa noin 50-vuotias Stuttgartissa asuva ja erinomaista suomea kirjoittava nainen analysoidessaan suhdettaan Suomeen:

Suomalaisuus aiheuttaa minulle paljon päänvaivaa, olen pääosin sosialisoinut saksalaisessa kulttuurissa, ajatukseni pyörivät suvaitsevaisuuden ja monikulttuurisuuden (Saksa) ja tietyn alkukantaisen heimoajattelun (Suomi) ympärillä. Tähän suomikuvaani siis liittyy käsitys yhtenäiskulttuurista, johon assosioin sekä turvaa että ahdistusta. Suomi on minulle outo maa, jossa luokka-ajattelun olematon historiallinen kerros näyttää kaventavan ja latistavan elämälle ominaisia ulottuvuuksia. Toisaalta taas suomalainen mentaliteetti – suorasukaisuus ja "maalaisjärki" ovat äärettömän sympaattisia ja yksinkertaisuudessaan häkellyttäviä.⁶⁴

64 DE2:N1.

”Puolisuomalaisuus” aiheuttaa vain harvoin todellisia identiteettiongelmia ja juurettomuuden tunnetta. Tuntee olevansa molemmissa maissa kuin vieraalla maalla on ilmiö, joka tunnetaan muun muassa Saksan turkkilaisilta, jotka vuosikymmeniä kestäneen siirtolaisuuden jälkeen ja Saksan kansalaisuusosoikeudet taskussaan edelleen luokitellaan Saksassa ulkomaalaisiksi ja turkkilaisiksi. Entisessä kotimaassaan Turkissa he taas ovat ”saksalaisia”.⁶⁵ Tämä ilmiö ei saksan-suomalaisten lapsillakaan ole aivan tuntematon, kuten vuonna 1982 syntyneen naisen tarina antaa ymmärtää. Kysymyksessä on vahvasti Suomi-orientoitunut henkilö, joka mielellään haluaisi samastua suomalaisiin, mutta on turhautunut siitä, että suomalaiset näkevät hänet enemmän saksalaisena kuin suomalaisena. Yhtäältä suomalaisuuden voimakas korostaminen Saksassa ja toisaalta huono viihtyminen siellä ja halu muuttaa sieltä mahdollisimman pian pois ovat ilmeisesti johtaneet siihen, että kyseinen henkilö luokitellaan saksalaisessa sosiaalisessa ympäristössään ”suomalaiseksi”:

Ulkomailla kuten Saksassa olen aina ”se suomalainen”, Suomessa olen aina ”se saksalainen”. Minulla ei ole missään tässä maailmassa juureja eikä kotia eikä tule koskaan olemaan. Olen kaksikielisesti kasvanut. Minä tykkään enemmän Suomesta kuin Saksasta. Olen usein ylpeä Suomesta ja suomalaisuudesta. Tykkään eniten suomen kielestä kuin saksan kielestä. Inhoan saksan kieltä. Tykkään paljon suomalaisesta mökkeilystä (Suomen kesän aikana). Tykkään paljon kuunnella ylen radiota Suomessa ja Internetissä.⁶⁶

Kahden maan kansalaisuus ja monikulttuurinen kompetenssi nähdään pääsääntöisesti rikkautena, etuna, mahdollisuutena ja vahvuutena. Monet painottavat sitä, että kahden maan kansalaisuus antaa itselle enemmän mahdollisuuksia valita, kun kysymyksessä on opiskelu, työnteko tai vaikkapa armeijan käynti. Sillä on myös vaikutus yksilön henkiseen kehitykseen kohdata avoimesti vieraan kulttuurin ihmisiä. Näin analysoi 23-vuotias Lisa asiaa:

Ich denke, es ist eine tolle Sache, dass ich in Finnland und Deutschland wie zu Hause bin, halt zwei Heimaten habe. Finde ich ganz toll. Ist ja viel besser als nur Urlaub irgendwo zu machen, auf dem Strand und so. Ich glaube auch dass ich so gegenüber fremden Leuten irgendwie ein bisschen aufgeschlossener bin wie die anderen in Deutschland. Und zwei Pässe habe ich auch. Später kann

65 Esim. Räsänen & Tuomi-Nikula 2000, 409–411.

66 DE2:N5.

*ich entscheiden, ob ich mal eine Zeitlang in Finnland arbeiten will. Find ich ganz gut. Hab mehr Auswahlmöglichkeiten.*⁶⁷

Samaan tapaan argumentoi Hannoverissa asuva vuonna 1974 syntynyt nainen korostaen kaksoiskansalaisuuden merkitystä identiteetille. Hänelle suomen kielen taito on väline, joka auttaa selviytymään suomalaisessa yhteiskunnassa:

*Olen kasvanut täysin kaksikieliseksi ja miellän oman identiteettini kaksoiskansalaisuuteni kautta. Suomen kieli on ollut minulle tärkeää ja hyödyllistä koko elämäni. Suomalaisuus kansalaisuutena merkitsee minulle mahdollisuutta olla sellaisen maan tasavertainen jäsen, jossa korkea koulutus ja hyvinvointi ovat tärkeitä. Samalla kaksoiskansalaisuus ja kaksikulttuurisuus avaavat minun silmiäni koko maailmalle.*⁶⁸

Vaikka kielen merkitystä identiteetille on monissa tutkimuksissa korostettu, ei se toisen polven suomalaisille välttämättä ole ratkaiseva tekijä heidän pohtiessaan suhdettaan suomalaiseen identiteettiinsä. Suomen kieltä osaamattomat henkilöt kuvaavat suomalaista identiteettiään merkilliseksi tunteeksi, jota ei voi selittää. Siihen kuuluu samastuminen suomalaisiin ihmisiin. Se ilmenee koti-ikäväinä Suomeen ja tunteena olla kotona, jossa ovat omat juuret. Lainvoimaisuuden suomalainen identiteetti saa Suomen kansalaisuudesta, joka virallisesti asettaa toisen polven suomalaisen samanvertaiseen asemaan muiden suomalaisten kanssa. Vaikka suomen kielen hallitseminen on tavoiteltava taito, ei sen merkitys ole niinkään identiteetin rakennuspuuna, vaan välineenä, jonka avulla toimitaan suomalaisessa yhteiskunnassa.

Muutto Suomeen? Toiveita ja konkreettisia suunnitelmia

Nuoren itsenäistyttyä kiinnostus Suomea kohtaan usein lisääntyy, kun hän alkaa tunnistaa yhä voimakkaammin ”sen suomalaisen puolen minussa”.⁶⁹ Tämä voi johtaa ajatukseen muuttaa lyhyemmäksi tai pidemmäksi ajaksi Suomeen. Nuori haluaa itse henkilökohtaisesti nähdä ja kokea, millainen on sen maan arki ja

67 Lisa 1994 Kiel: Minusta on tosi hieno asia, että olen kotonani sekä Saksassa että Suomessa, että minulla on kaksi kotimaata. Minusta se on upeaa. Onhan se paljon parempaa kuin vain viettää lomaa jossakin rannalla. Luulen myös, että sitä kautta olen jollakin tavalla avoimempi vieraita kohtaan kuin muut saksalaiset. Ja kaksi passia minulla on myös. Myöhemmin voin itse päättää, haluanko työskennellä Suomessa jonkin aikaa. Minusta se on hyvä asia. Minulla on enemmän valinnanmahdollisuuksia.

68 DE2:N 3.

69 Tuomi-Nikula 2000, 10.

kulttuuri, josta hänen toinen vanhempansa on kotoisin, sillä ”eläminen juurillani antaisi tyydytyksen tunteen”.⁷⁰

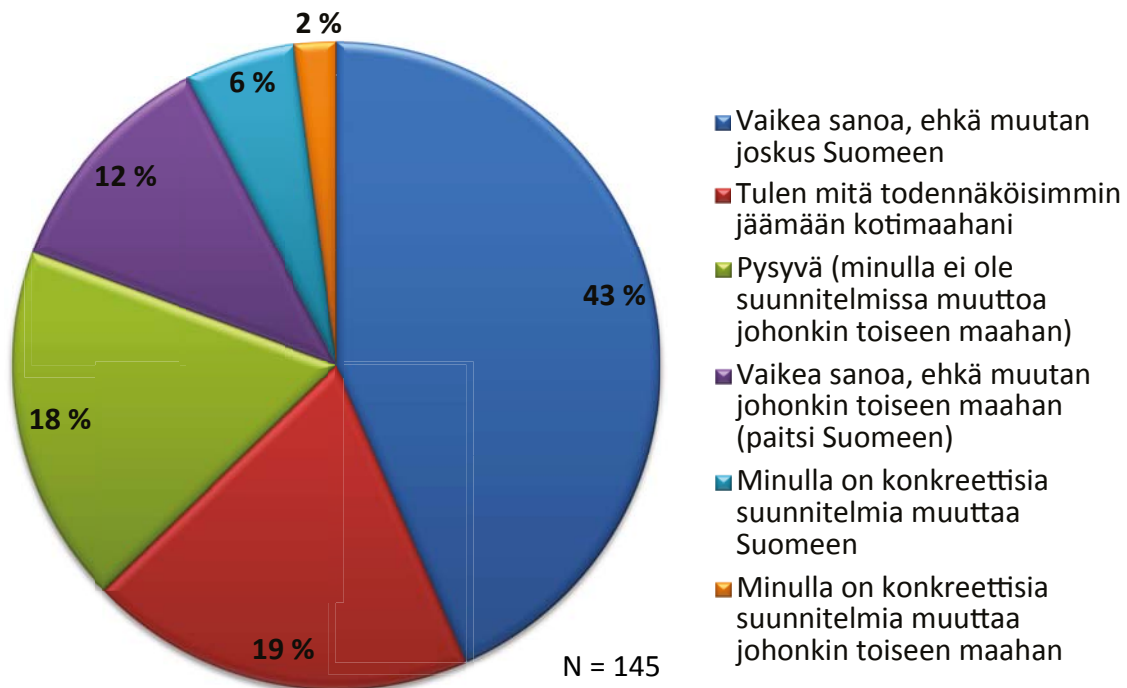
Seuraavassa kaaviossa on esitetty kaikkien *Takaisin Suomeen* -kyselyn toisen polven vastaajien ajatuksia muuttaa jossakin elämänsä vaiheessa Suomeen, johonkin muuhun maahan tai jäädä nykyiseen kotimaahansa. Heistä 25:lla on muuttoon liittyen konkreettisia suunnitelmia. Noin puolet (43 %) vastaajajoukosta voidaan tulkita potentiaalisiksi muuttajiksi, mikäli olosuhteet muutolle olisivat otolliset eli tiedossa olisi omaa koulutusta vastaava kiinnostava työpaikka ja asunto. Runsas kolmannes (37 %) vastaajista jää oman arvionsa mukaan mitä todennäköisimmin nykyiseen kotimaahansa.

Konkreettisten tai vain haaveena olevien suunnitelmien taustalla ovat lisääntyneet ylirajaiset yhteydet Suomeen. Ennen modernien kommunikaatiovälineiden ja liikenneyhteyksien kehittymistä niiden ylläpito Suomessa asuviin sukulaisiin ja ystäviin oli hankalaa ja kallista. Kun vielä 1970-luvulla lentomatka Suomeen oli monelle pitkän ajan säästämisen palkinto, tarjoavat halpalentoyhtiöt nykyisin hyvinkin edullisia lentoja Suomeen. Henkilökohtaisten kirjeiden kirjoittamisen on 1990-luvulle tultaessa syrjäyttänyt sähköposti, joka tarjoaa nopean ja edullisen vaihtoehdon perinteiselle postille ja puhelimelle. Euroopan unionin jäsenyys on liittänyt Suomen nopeasti globalisaation valtavirtaan. Vaikka globalisaatio usein yhdistetään talouden kansainvälistymiseen, on sillä vaikutuksensa myös sosiaalisen elämän ja kulttuurin alalla. Maailma tuntuu sosiaalisesti ja kulttuurisesti pienemmältä, koska maantieteelliset rajoitukset vähenevät ja tiedonvälitys paranee. Vaikka paikat sinänsä ovat edelleen kiinteitä, voi välimatkan ylittää satelliitilla, lentokoneella tai internetin välityksellä. Sosiaalisen median välineet, kuten Facebook, Twitter tai Skype lähentävät ihmisiä toisiinsa siitä riippumatta, kuinka kaukana he asuvat toisistaan. Uudet sosiaalisen median välineet olivatkin varsin tuttuja ja paljon käytettyjä Saksan toisen polven kommunikoinnissa. Skypen avulla he saattavat seurustella Suomessa olevien sukulaisten ja ystävien kanssa niin pitkään kuin haluavat tarvitsematta ajatella yhteydenotosta koituvia kustannuksia. Skypen yhdistetty kamera mahdollistaa toinen toisensa näkemisen, mutta sen avulla voi ystävälle näyttää vaikkapa olohuoneen uuden sohvan tai perheeseen hankitun koiranpennun. Kahden ihmisen välinen kommunikaatio toimii pitkältä etäisyydeltä, mutta se koetaan siitä huolimatta väkevästi läsnä olevaksi.

Moderneista kommunikaatiovälineistä huolimatta tärkein toisen polven suomalaisten tapa pitää yhteyksiä Suomeen on kuitenkin henkilökohtainen vierailu siellä, sillä heistä suuri osa käy Suomessa säännöllisesti, yleensä noin kerran vuodessa.

70 DE2:N1.

Muuttoaikeet/nykyinen asuinpaikka on... (2. polvi)

Käyntien määrään vaikuttaa Suomessa oleva perheen kesämökki tai sukulaiset, joiden luona asutaan. Jos "ilmaista" kortteeria ei ole tarjolla, eikä Suomessa ole läheisiä sukulaisia, myös kiinnostus Suomea kohtaan vähenee. Näyttääkin siltä, että Suomessa oleva sosiaalinen verkosto on aivan keskeinen ulkосуomalaisen lasten maahanmuuttoa tukeva tekijä. Suomessa asuvat sukulaiset ja tuttavat ovat myös tärkein ponnin sille, miksi Suomeen haluttaisiin muuttaa. Toisaalta taas Saksaan jäävät sukulaiset ja ystävät ovat suurin Suomeen muuton este. Tästä voi päätellä, että sosiaaliset suhteet yleensäkin ovat toisen polven suomalaisille siirtolaisuutta edistävä tai sitä estävä tekijä. Estävä tekijä se on 17-vuotiaalle tytölle:

[---] olen erittäin ylpeä siitä että olen suomalainen. En tiedä miksi juuri minä synnyin Saksaan mutta ei sillä ole paljon merkitystä. Ehkä se vain on niin. Minä pidän [saksalaisista] kavereistani enkä jättäisi heitä tänne, vaikka tapaisin maailman ihanimman [suomalaisen] pojan joka otti sydämen ja rakastaa minua niin minä tiedän että kuulun Saksaan, koska täällä minun elämä alkoi ja en voi jättää heitä tänne.⁷¹

Kiinnostuneimpia Suomeen muutosta ovat vielä vakiintumattomat nuoret aikuiset, jotka ovat vasta opintojensa alussa tai heillä jo on ammatti. Joillekin tavoitteena on vain päästä Suomeen ja tulla siellä taloudellisesti toimeen, sillä suunnitelmissa voi olla muutto "lähiaaikoina, jos Suomesta löytyisi hyvä työpaikka: "Ihan sama,

71 DE2:N7.

mihin”.⁷² Työpaikan saaminen onkin useimmille tärkein ehto muutolle Suomeen. Sinne lähtisi oitis vuonna 1973 syntynyt mies, jos saisi sieltä koulutustaan vastaavan työn graafikkona.⁷³ Myös media-alalla työskentelevä nainen muuttaisi Suomeen ainakin vuodeksi tai kahdeksi, jos vain saisi Suomesta työtarjouksen.⁷⁴

Verrattomasti voimakkain vetovoimatekijä Suomeen on suomalainen tyttöystävä tai partneri, joka myös on ihastunut Suomeen. Yhteinen kiinnostuksen kohde yhdistää. Ei siis ole ihme, että juuri nämä henkilöt suunnittelevat yhteistä elämää Suomessa. Syitä suomiorientoitumiseensa argumentoi vuonna 1986 syntynyt Jonas kirjoittaessaan:

*Ich liebe Finnland und bin stolz darauf aus dem schönsten Land der Welt zu kommen. Die Leute sind viel netter und gastfreundlicher als in Deutschland. Ich habe in Deutschland wenig Verwandte (5 Personen) aber in Finnland habe ich eine ganze Sippe, ca. 65 Personen, die ich alle sehr gerne mag und auch versuche möglichst zu allen einen guten Kontakt zu halten. Meine Freundin kommt aus Finnland die ich über alles liebe. Manchmal frage ich mich was Teufel mache ich eigentlich noch hier?!?*⁷⁵

Suomeen lähdetäisiin myös perheittäin, jolloin muutto nähdään kokemuksena ja haasteena. Se mahdollistaisi sekä oman että muiden perheenjäsenten kielitaidon parantamisen:

*Vaikka viihdyn hyvin nykyisessä kotimaassani, voisin silti kuvitella muuttavani tilapäisesti myös muualle, joko Suomeen tai johonkin toiseen Euroopan maahan. Työni puolesta se olisi mahdollista. Uskon, että sekä minulle että perheelleni se voisi olla hieno haaste ja kokemus. Jos muuttaisimme Suomeen, niin yksi hyvä syy olisi lasteni mahdollisuus oppia kieltä täydellisesti. Milloin? Esimerkiksi 3 vuoden sisällä.*⁷⁶

Kielitaidon kohentumisen ja sukulaisten läheisyyden lisäksi toisen polven suomalaiset luettelevat joukon asioita, joita he pitävät Suomessa erityisen positiivisina

72 DE2:M1.

73 DE2:M7.

74 DE2:N9.

75 DE2:M2: Rakastan Suomea ja olen ylpeä siitä, että olen kotoisin maailman kauniimmasta maasta. Ihmiset ovat Suomessa paljon mukavampia ja vieraanvaraisempia kuin Saksassa. Minulla on Saksassa vain vähän sukulaisia (5 henkilöä), mutta Suomessa kokonainen suku, noin 65 henkilöä, joista kaikista tykkään ja joista jokaiseen pyrin pitämään mahdollisimman hyvät välit. Tyttöystäväni on suomalainen, rakastan häntä yli kaiken. Joskus kysyn itseltäni, mitä hemmettiä oikeastaan enää teen täällä [Saksassa].

76 DE2:N3.

mahdollista muuttoa ajatellen. Monissa vastauksissa uskotaan siihen, että lapset saisivat Suomessa Saksaa korkeampitasoisen koulutuksen. Korkeatasoinen koulutus onkin Suomeen liitetty asia, joka mainitaan lukuisissa yhteyksissä. Taustalla on suomalaisten menestys PISA-tutkimuksessa, johon myös viitataan. Potentiaaliset maahanmuuttajat uskovat myös, että luonnonläheisyys ja rauha takaisivat heidän lapsilleen turvallisen kasvuympäristön. Hienoja asioita ovat kesämökkikulttuuri, sauna, metsän antimet ja vapaus liikkua luonnossa. Suomalaista teknologiaa, taideteollisuutta ja eri taiteen lajeja arvostetaan. Monet painottavat, että he voisivat Suomessa hyödyntää monikulttuurista taustaansa. Suomalaisia ihmisiä pidetään yleisesti ystävällisinä, vieraanvaraisina ja huumorintajuisina, mutta kylläkin harmittavan harvapuheisina. Suomalaista mentaliteettia pidetään yhtäältä positiivisena, toisaalta sen uskotaan aiheuttavan ongelmia, jos sen kanssa joutuisi tekemisiin päivittäin.

Suomalaisiin ja Suomeen liitetään myös negatiivisia ominaisuuksia. Yksi yleisimmin mainituista piirteistä on suomalaiseen mentaliteettiin liitetty humalahakuisuus. Vastaajat viittaavat saksalaisesta näkökulmasta katsottuna outoon alkoholinkäyttöön, jossa päämääränä on juopuminen, ei hauskanpito. Erityisen raskasta kritiikkiä saa suomalaisen nuorison käyttäytyminen ja juomatavat, joille saksalaisnuoret eivät löydä ymmärrystä. Heistä on kummallista, että "einerseits trinkt man nichts zu Hause, nur Milch zum Essen und andererseits säuft man sich den Kopf voll".⁷⁷ Hampurissa asuva Kevin kritisoi suomalaisnuorten käyttäytymistä kovin sanoin:

Ich find es nicht so toll, dass die jungen Mädchen auf der Straße Bier und Schnaps und was sonst direkt aus der Flasche saufen, bis zum Umkippen saufen sie und reden Blödsinn, fluchen auch und verhalten sich wie... no jaa, was soll ich sagen, wie Mädchen auf der Reeperbahn. Und dann kann ich nicht verstehen, dieses Rumpfahen mit dem Auto. Die Jungs fahren immer wieder dieselben Straßen und machen die Mädchen auf der Straße an. Ich weiß nicht was es soll! Und ganz junge Mädchen sitzen auf der Straße mitten in der Nacht... es ist ja hell, aber trotzdem...⁷⁸

77 Annikki 1998 Hamburg: toisaalta kotona ei juoda mitään, vain maitoa ruuan kanssa ja toisaalta sitten ryypätään pää täyteen.

78 Kevin 1998 Hamburg: Minusta ei ole erityisen kivaa, että nuoret tytöt istuvat kadulla ja juovat suoraan pullon suusta olutta ja snapsia ja ties mitä... tainnuksiin asti ne juovat ja puhuvat typeryyksiä, kiroilevat ja käyttäytyvät kuin... miten sen nyt sanoisikaan, kuin naiset Reeperbahnilla. Ja sitten en voi ollenkaan ymmärtää tuota kortteliajtoa autolla. Pojat ajavat aina samoja katuja myöten edestakaisin ja vikittelevät tyttöjä. En tosiaankaan ymmärrä sen tarkoitusta. Ja sitten aivan nuoret tytöt istuvat kadun varressa keskellä yötä... onhan toki valoisaa, mutta kumminkin.

Saksassa, jossa ympäristötietoisuudella on pitkät perinteet ja jossa atomivoimasta luopuminen on sinetöity yhteisenä poliittisena päätöksenä, kritisoidaan uusien atomivoimaloiden rakentamista Suomessa. Se jo yksinään on joillekin Suomeen muuton esteenä. Kritiikkiä saa myös suomalaisten ulkomaalaisvihamielisyys ja suvaitsemattomuus, jotka monikansallisesta ja -kulttuurisesta Saksasta tarkastellen kuvastavat takapajuista ja pelottavaakin ajattelua. Monia arveluttaa myös Suomen karu ilmasto, etenkin pitkä talvi, vaikka suomalainen luonto muutoin koetaan yksimielisesti positiivisena asiana.

Asia, johon moni vastaajista ottaa kantaa, on puolison ja lasten kielitaidon puuttuminen ja sopeutumattomuus suomalaisiin oloihin. Pelkoa herättää erityisesti ajatus siitä, ettei puoliso löytäisi koulutustaan vastaavaa työtä, vaikka oman työn löytymisen suhteen ollaankin varsin toiveikkaita.

Osa vastaajista oli asunut tai asui parasta aikaa Suomessa. Heidän näkemyksensä suomalaisesta yhteiskunnasta ja kulttuurista lähtee omasta kokemuksesta. Ne, jotka ovat tulleet Suomeen opiskelemaan, kertovat suomalaisesta kommunikaatiosta, jonka he kokivat eroavan selkeästi saksalaisesta. Niinpä esimerkiksi vuonna 1991 Helsingin yliopistossa opiskellut nainen kertoo, ettei hän koko lukuvuonna oppinut tuntemaan lähemmin ketään suomalaista, vaan ainoastaan ulkomaalaisia opiskelijoita, joiden kanssa hän kävi juomassa ”kallista” olutta tai juhlimassa hämäläisessä osakunnassa. Erityisen vaikeata keskustelun viritäminen oli suomalaisten poikien kanssa, sillä ”mit den Jungs war es sowieso unendlich schwer, ein Gespräch in Gang zu setzen“.⁷⁹

Suomalaisessa kommunikaatiossa nähtiin myös myönteisiä asioita. Niistä kertoo Julia, joka vuonna 2002 opiskeli Oulun ammattikorkeakoulussa. Verratessaan saksalaista ja suomalaista opiskelua toisiinsa hän kirjoittaa:

Oli jännää verrata Suomen korkeakoulun ja minun tutun saksalaisen kouluni toimintaa, vaikka niitten välillä minusta ei ole suuria eroja. Mutta kumminkin yksi ero on suhde opettajan ja oppilaan välillä. Suomessa on paljon henkilökohtaisempi yhteys. Opettaja ei näytä olevan ”korkeampi”, vanhempi ja viisaampi kuin opiskelija, niin kuin se Saksan kouluissa usein vaikuttaa. Minun mielestäni opiskelijan oppiminen ja motivaatio luennoilla ja tunneilla on tässä mielessä paljon mukavampi.⁸⁰

79 SKS 601: Poikien kanssa oli kauhean vaikeata saada aikaan edes jonkinmoista keskustelua.

80 SKS 786. Julia Schünken kokemukset Suomessa olostä on julkaistu saksankielisenä artikkelissa ”Eine Reise zu meinen Wurzeln ” (Matka juurilleni) – Lektüre der Deutsch-Finnischen Gesellschaft e.V: Nordwind-Pohjoistuuli, Heft 3+4, Mai/Juni.

Oheisessa nelikenttätaulukossa on esitetty Saksan ulkosuomalaisten toisen polven edellytyksiä mahdolliselle Suomeen muutolle. Ehdottomina vahvuuksina siinä on samastuminen Suomeen, suomalaiseen identiteettiin liittyvät positiiviset konnotaatiot ja Suomen kansalaisuus, joka mahdollistaa täysivaltaiset kansalaisoikeudet. Useasti mainitut pelko puolison ja lapsen sopeutumisongelmista sekä suomalaisen yhteiskunnan suvaitsemattomuudesta maahanmuuttajia kohtaan ovat realiteetteja, joihin Suomen maahanmuuttopolitiikka voisi halutessaan vaikuttaa. Jos perhe ei viihdy, ei myöskään ulkosuomalainen tule jäämään pysyvästi suomalaiseen työelämään, koska ”koti on siellä, missä on työ ja perhe”. Suomalaisena työvoimaresurssina ulkosuomalaisten lapset ovat täysin unohdettu ryhmä. Tuhansiin nouseva joukko on kuitenkin pääosin hyvin Suomi-myönteistä, ainakin auttavasti suomen kielen taitoista, hyvin koulutettua ja monikulttuurisesti ja globaalisti orientoitunutta. Tietoinen satsaaminen heidän ja heidän perheidensä viihtymiseen ja työllistämiseen tarjoaisi Suomen vanhenevalle väestölle juuri sitä ulkomaista työvoimaa, jota suomalaiset mieluiten ottaisivat vastaan.

Saksalais-suomalaisten perheiden lasten Suomeen muuton uhat, pelot, toiveet ja vahvuudet

Uhat	Toiveet
<ul style="list-style-type: none"> – Kielitaidon puute – Saksalaisten sukulaisten ja ystävien puute – Koti-ikävä – Puolison työttömyys – Omaa koulutusta vastaavan työn puuttuminen – Puolison ja lasten sopeutumattomuus 	<ul style="list-style-type: none"> – Elämänlaadun parantuminen – Lasten turvallinen kasvuympäristö – Lasten korkeatasoinen koulutus – Suomalaisten sukulaisten läheisyys – Monikulttuurisen taustan hyödyntäminen
Vahvuudet	Pelot
<ul style="list-style-type: none"> – Suomen kansalaisuus – Positiivinen suhtautuminen Suomeen toisena kotimaana – samastuminen suomalaisiin – Suomalaisen kulttuurin tuntemus – Suomen kielen taito – Suomalaiset sukulaiset ja ystävät – Koulutus – Ikä – Henkilökohtainen halu ja tarve muuttaa Suomeen 	<ul style="list-style-type: none"> – Suomalaisten kommunikaatio – Suomalaisten alkoholikulttuuri – Suomalaisten ulkomaalaisvastaisuus – Suvaitsemattomuus – Raaka ilmasto ja pitkä talvi – Puolison työttömyys ja huono suomen kielen taito – Puolison ja lasten sopeutumattomuus

Ylirajaisuus prosessina

Ylirajaisuutta käsittelevissä tutkimuksissa on usein viitattu siihen, että ulkosuomalaisten ylirajainen toiminta aktivoituu tietyissä elämäntilanteissa. Tällaisia ovat esimerkiksi omien vanhempien ikääntyminen tai sairastuminen, jolloin tarve heidän hoivaamiseensa lisääntyy. Oman lapsen syntyminen herkistää ulkosuomalaisen ylläpitämään entiseen kotimaahan jääneisiin vanhempiin ja sisaruksiin aikaisempaa intensiivisempiä suhteita. Avioero tai puolison kuolema voi niin ikään lisätä kontaktien määrää ja johtaa jopa palaamiseen takaisin entiseen kotimaahan.⁸¹ Monella ensimmäisen polven saksansuomalaisella on ollut toive viettää eläkevuodet Suomessa. Sen toteutuminen kilpistyy tavallisesti niihin elämän realiteetteihin, että oma ulkosuomalaisen elämä ja todellisuus on jo pitkään ollut Saksassa, jossa ovat lapset ja lapsenlapset ja joiden lähellä halutaan olla. Kun monet sukulaiset jo ovat menneet manan majoille ja yhteys entisiin nuoruudenystäviinkin on vuosien kuluessa heikentynyt, ovat sosiaaliset verkostot vanhassa kotimaassa kutistuneet. Suomi entisenä lapsuuden ja nuoruuden kotimaana on myös muuttunut vuosikymmenten aikana niin perusteellisesti, että moni oikeutetusti epäilee kykyänsä sopeutua suomalaiseen yhteiskuntaan.⁸²

Suomalais-saksalaisen perheen lapsen suhde Suomeen ja suomalaisuuteen on luonteeltaan erilainen kuin ensimmäisen polven ulkosuomalaisten siitä syystä, että hänen vanhempansa ja sisaruksensa asuvat Saksassa, eivätkä Suomessa. Hän ei ole maahanmuuttaja, joka olisi jättänyt taakseen lapsuuden ja nuoruuden aikaisen elämänsä, vaan Suomi ja suomalainen kulttuuri ovat tulleet hänelle tutuiksi suomalaisen vanhemman kautta. Saksansuomalaisen lapsen elinkaareissa on kuitenkin erotettavissa selkeästi ajanjaksoja, jolloin hänen kontaktinsa ja kiinnostuksensa Suomeen joko lisääntyvät tai vähentyvät. Sekä *Takaisin Suomeen* -kyselyn vastaukset että henkilökohtaiset haastattelut osoittavat, että lapsen tai nuoren ylirajainen toiminta Suomeen on eriteltävissä neljään eri vaiheeseen, jotka ovat:

1. Suomi arjen itsestäänselvytyksenä (varhaislapsuus murrosikään saakka)
2. Suomi ongelmana (murrosikä)
3. Suomi resurssina (nuoruus ja opiskeluaika)
4. Koti on siellä, missä on työ ja perhe (perheen perustaminen ja työelämään siirtyminen)

Jaon pohjalla ei ole niinkään henkilökohtaisen elämäntilanteen muutos tai tapahtumat Suomessa, vaan ikä ja siihen liittyvä henkinen prosessi, joka monella kilpistyy kysymykseen omista juurista ja identiteetin etsimisestä silloin, kun vanhemmilla on eri kulttuurinen ja kielellinen tausta.

81 Leinonen 2013.

82 Ks. Riina Haanpään & Tarja Laineen artikkeli tässä kokoelmassa ja sen liitteet 2 & 3.

Ensimmäinen vaihe ”Suomi arjen itsestänselvyytenä” sijoittuu varhaislapsuuteen ja kestää murrosiän kynnykselle saakka. Ajanjaksoa kuvaa suomalaisten kulttuuri-elementtien itsestänselvyys kodissa ja lapsen arjessa, kuten eräs 20-vuotias naisen asiaa kuvasi ilmaistessaan, että suomalaisuus heillä kotona ”ei [ole] paljon mitään. Se nyt vaan on arkipäivää.”⁸³ Koska lapsi on ennen kouluun menoa paljon kotona äitinsä kanssa, korostuu tuolloin suomi äidin ja lapsen yhteisenä kielenä. Tämän lapsi kyseenalaistaa vain poikkeuksellisesti. Sellaisia tilanteita ovat hetket, jolloin lapsi ymmärtää, että hän tai hänen äitinsä ovat ”erilaisia” kuin muut saksalaisten perheiden äidit ja lapset. Tarve samastua muihin saksalaisiin voi olla niin vahva, että lapsi peräti kieltäytyy puhumasta suomea suomalaisen vanhempansa kanssa. Kieleen kohdistuva ”uhmaikä” näkyy vastahakoisuutena lähteä suomalaiseen kielikouluun, vastata suomeksi äidin esittämään suomalaiseen kysymykseen ja valita saksa aina kun se vain on mahdollista. Uhma koskee yleensä vain kielellisiä tilanteita Saksassa. Sitä lieventävät perheen mökkilomat järven rannalla tai loma ilman vanhempia isovanhempien luona, jolloin lapsi henkilökohtaisesti ymmärtää suomen kielen taidon merkityksen ympäristössä, jossa kukaan ei osaa saksaa. Monet maininnat lasten lähettämistä suomalaisten isovanhempien luokse maalle näyttävät olevan yksi tärkeimpiä myöhemmän iän ylirajaisuutta lisäävä tekijä. Mummun ja vaarin luona ollessaan lapselle syntyy läheinen suhde isovanhempiinsa, jonka lapsi automaattisesti yhdistää Suomeen. Tämä läpikotaisin positiiviseksi koettu emotionaalinen suhde näyttää säilyvän pitkälle aikuisikään saakka. Käy ilmi, että lapsuuden kokemukset luovat pohjan myöhemmille ylirajaisille suhteille Suomeen.

Kesämökki itsestään selvänä lomanviettopaikkana joutuu ankaran kritiikin alle murrosiässä, jolloin ”Suomesta tulee nuorelle ongelma”. Nyt mieltä askarruttavat aivan muut asiat kuin onkiminen, saunominen ja luonnon rauha. Tästä kertoo Hampurissa asunut Peter vuonna 1995:

*Immer musste ich hin! So lange wie ich mich zurückdenken kann musste ich mit meinen Eltern in unserer Mökki in Virrat Ferien verbringen. Nichts, gar nichts hatte ich dort zu tun! Sauna, rudeln, Pilze und Beeren sammeln, fischen, ich konnte es kaum aushalten. Ich gelangweilte mich total und ich war nur schlecht gelaunt. Zuhause in Deutschland durfte ich nicht alleine bleiben, musste immer mitgehen, um von den Mücken aus lebendigem Leibe gefressen zu werden.*⁸⁴

83 DE2:N12.

84 Peter 1998 Hampuri: Aina sinne piti lähteä! Niin kauan kun muistan, oli pakko lähteä kesälomalla mukaan mökille Virroille. Siellä ei ollut kerta kaikkiaan mitään tekemistä! Saunomista, soutamista, sienien ja marjojen keruuta, kalastamista, en kerta kaikkiaan kestänyt sitä. Pitkästyin totaalisesti ja olin huonotuulinen. Kotiin en saanut jäädä yksin, aina piti lähteä mukaan hyttysten elävältä syötäväksi.

Keskustellessa Peterin kanssa kävi ilmi, että mökille lähtö murrosiässä oli kaikkein kurjinta. Kotiin jäivät kaverit ja harrastukset. Loma meni kotiin lähtöä odotellessa. Suomen kielikin kiinnosti tuolloin kaikkein vähiten. Negatiivinen asenne Suomea kohtaan on tuolloin voimakkaampi kuin koskaan sitä ennen tai sen jälkeen. Positiivisen kokemuksen tähän saattoi tuoda vain rippikoulun käyminen Suomessa. Kokemukset suomalais-saksalaisesta rippisleiristä kuvataan tässä iässä lähes poikkeuksetta positiivisiksi niin, että moni jatkaa vielä seuraavanakin kesänä rippikoulun ”isoisena”. Näin tapahtui esimerkiksi vuonna 1974 syntyneelle naiselle, jolle Suomessa käyty rippileiri avasi myös tulevan uran:

Olen perheeni esikoinen ja sain ehkä siksi eniten suomalaisuutta kehtooni. Kesät ja usein joulun ja pääsiäisenkin vietettiin äidin kotipaikkakunnalla mummolassa [---] 13/14-vuotiaana rupesin kyselymään, emmekö voisi lähteä vaikka Italiaan lomalle, niin kuin useat koulukaverit, mutta vanhemmat aina vain lähtivät Suomeen. 15-vuotiaana kävin sitten itse rippikouluni Suomessa, suomalais-saksalaisella rippikoululeirillä. Sieltä löysin paljon ystäviä, joista yksi on nykyään poikani kummikin. Isoistoiminnan ja Hannoverin suomalaisen papin kautta rupesin myös miettimään papin uraa itselleni, ja voin vain sanoa, että minulla voisi nyt olla aivan toinen ammatti, jos minulla ei olisi ollut noita vahvoja suomalaisia vaikutteita.⁸⁵

Suomessa käydyn rippikoulun suosio selittyy sillä, että sen käyneille sadoille suomalais-saksalaisten perheiden lapsille viikon aikana käytyjen keskustelujen teemat pyörivät paljolti nuorten identiteetin, itsensä etsimisen ja suomalais-saksalaisen perheen erityisyyden ympärillä. Vertaistuen avulla nuoret vaihtavat näkemyksiään ja kokemuksiaan asiasta, joka osaltaan helpottaa murrosiälle ominaista elämän tarkoituksen ja oman itsensä etsinnän kautta.

Murrosiästä selvittyään alkavat nuorella nuoruusvuodet, johon sijoittuvat ammatin valinta, opiskelu, itsenäistyminen ja irtautuminen kodista sekä puolison valinta. Nyt ”Suomi koetaan ennen kaikkea resurssina ja mahdollisuutena”. Suomessa sijaitsevalle kesämökille voi nyt matkustaa kavereiden kanssa ilman vanhempien kontrollia. Suomen kielen taidolle tulee myös aivan uusi painoarvo, kun nuoren on yksin tultava toimeen ilman suomalaisen vanhemman tukea. Saksalaisten ystävien silmissä tämä nostaa nuoren arvostusta heidän huomattessaan, kuinka suomea hallitseva kaveri tulee toimeen kielellä, jota Saksassa yleensä pidetään lähes mahdottomana oppia. Tänä voimakkaan itsenäistymisen kautena suhde Suomeen muuttuu, josta Peter jatkaa kertomalla:

85 DE2:N3.

Später habe ich dann alleine mit meinen deutschen Freunden den Urlaub in Mökki verbracht. Es war ein tolles Gefühl, dass ich Finnisch konnte und die anderen nicht. Sie haben mich bewundert, als ich problemlos in kauppa-auto einkaufte und mit den Bauern redete. Es war etwas ganz besonderes dass ich eine so schwierige Sprache beherrschte.

Nach diesem Sommer fahre ich ganz freiwillig zu Mökki. Im vorigen Sommer war ich dort mit meiner Freundin. Sie fand den Urlaub in Finnland super und möchte nächstes Jahr wieder hin.⁸⁶

Kertomuksesta käy ilmi kavereiden ja myöhemmin tyttöystävän hyväksyvän asenteen merkitys suomalais-saksalaista nuorta kohtaan. Sosiaalinen hyväksyntä ikään kuin antaa nuorelle luvan tunnustaa itsessään oma suomalainen puolensa ja Suomea kohtaan tuntemansa vetovoima. Aivan keskeinen merkitys tässä prosessissa on puolison joko hyväksyvä tai torjuva suhtautuminen suomalaisuuteen. Mikäli asenne on hyväksyvä, ovat nuoren edellytykset tasapainoisen kaksikulttuurisen identiteetin rakentamiselle erinomaiset, ja kaksoiskansalaisuus nähdään tulevaisuutta siivittävänä resurssina. Tässä ikävaiheessa suuri osa nuorista miettii mahdollisuutta muuttaa ainakin joksikin aikaa Suomeen joko opiskelemaan tai töihin. Tällaisia suunnitelmia on esimerkiksi 21-vuotiaalla nuorella miehellä, jolle tyttöystävän positiivinen suhde Suomeen siivittää haaveita Suomeen muutosta:

[---] Die jährlichen Besuche in Finnland sind für mich die beste Erholung die es gibt, egal ob ich im Sommer oder Winter dahin fahre. Ich genieße jede Minute in meiner Heimat. Meine Freundin ist zum Glück auch von Finnland begeistert und war die letzten drei Jahre jedes Jahr mit mir in Finnland und Sie kann sich durchaus vorstellen nach Finnland zu ziehen. Ich werde weiterhin so oft wie es geht nach Finnland fahren und eventuell eines Tages für immer, wer weiß, was die Zukunft bringt.⁸⁷

86 Peter 1998 Hampuri: Myöhemmin sitten lähdin saksalaisten kavereitteni kanssa keskenään mökille Suomeen. Oli aika hieno tunne osata ainoana joukosta suomea. Kaverit ihailivat minua, kun osasin käydä ostoksilla kauppa-autolla ja jutella maajussien kanssa. Heille oli aivan käsittämätöntä, että osasin niin vaikeaa kieltä. Sen kesän jälkeen menen ihan mielelläni mökille Virroille. Viime kesänä olin siellä tyttöystäväni kanssa. Hänestä kesäloma siellä oli tosi hieno, ja hän haluaisi ensi vuonna sinne uudestaan.

87 DE2:M19: Jokavuotinen matka Suomeen on minulle parasta ajateltavissa olevaa lomaa aivan siitä riippumatta, menenkö sinne kesällä vai talvella. Nautin joka minuutista kotimaassani. Onnekseni myös tyttöystäväni on ihastunut Suomeen ja on ollut viimeisten kolmen vuoden aikana joka vuosi kanssani Suomessa. Hän voi hyvin ajatella muuttavansa kokonaan Suomeen. Myös tulevaisuudessa tulen matkustamaan Suomeen niin usein kuin se vain on mahdollista, ja ehkä jonakin päivänä jään sinne, koskaan ei tiedä mitä tulevaisuus tuo tullessaan.

Osa nuorista toteuttaakin unelmansa käymällä suomalaisen armeijan tai suorittamalla siviilipalveluksen, kirjautumalla opiskelijaksi yliopistoon tai pestautumalla töihin vaikkapa päiväkotiin, sairaalaan tai SOS-lapsikylään. Taustalla on palava halu oppia paremmin suomen kieltä ja tuntea Suomi muutoinkin kuin vain perheen kesänviettopaikkana. Nuoret miettivät myös mahdollisuutta muuttaa Suomeen myöhemmin puolison ja lasten kanssa tunnustaen kuitenkin ne ongelmat, jotka tulisivat olemaan muuton esteenä: aviopuolison ja lasten suomen kielen taidon puuttuminen, aviopuolison työllistyminen ja mahdolliset sopeutumisongelmat. Ne, joilla jo oli kokemusta Suomessa asumisesta, tunnustavat monien positiivisten asioiden ohella myös toisen kotimaansa varjopuolet, kuten suomalaisten heille vieraan alkoholinkäytön, ihmisten depressiivisyyden, atomivoiman suosimisen, ulkomaalaisvihamielisyyden sekä saksalaisesta eroavan kommunikaation ja ilmaston karuuden.

Vaihetta kuvaa myös Suomea kohtaan tunnetun emotionaalisen suhteen lujittuminen ja tietoinen tunne siitä, että Suomi on nuoren toinen kotimaa. Hyvin monissa vastauksissa puhutaan koti-ikävästä Suomeen, tunteesta tulla kotiin tai tietoisuudesta olla kotona. Tämän pukee sanoiksi vuonna 1968 syntynyt nainen kuvatessaan omaa ylirajaisuusprosessiaan varhaislapsuudesta aikuisuuteen:

Die Besuche [als Kind] in Finnland waren „normal“, irgendwann ging es mir im Teenageralter auf die Nerven, weil die Interessen anders wurden und man merkte, dass man ohne die Sprache hilflos war. Dann bin ich 10 Jahre nicht mehr dort gewesen. [---] Als ich vor einigen Jahren wieder dort war, fuhren wir zur Mökki meines Onkels und unterwegs überkam mich dann das besagte Gefühl, so eine unbändige Sehnsucht und Liebe zu dem Land, es war einfach unbeschreiblich und ich bekomme heute noch Tränen in die Augen, wenn ich daran denke. Es war ganz seltsam, irgendwie fühlte ich mich „zu Hause“ angekommen zu sein.⁸⁸

Ylirajaisuusprosessin neljättä vaihetta voidaan kuvata toteamuksella, jonka mukaan ”koti on siellä, missä on perhe ja työ”. Vaihe alkaa, kun nuori siirtyy Saksassa työelämään ja perustaa perheen. Nyt kiinnostuksen kohteet ja arjen todellisuus siirtyvät Saksaan. Moni tunnustaa nyt myös saksalaisten juurien tärkeyden ja

88 DE2:N12: Oli aivan ”normaalia” viettää [lapsena] lomat Suomessa, mutta joskus teini-iässä ne alkoivat ottaa päähän, koska minua alkoivat kiinnostaa muut asiat ja koska huomasin, että ilman suomen kielen taitoa olin jokseenkin avuton. Kesti 10 vuotta, etten enää lähtenyt sinne [Suomeen]. Kun muutama vuosi sitten olin siellä ja ajoimme setäni mökille, niin matkalla minut valtasi aivan käsittämätön tunne, ylitsevuotava kaipaus ja rakkaus [Suomeen] maahan. Se oli yksinkertaisesti sanoin kuvaamaton tunne niin, että minulle tulee vieläkin kyyneleet silmiin, kun ajattelen sitä. Se oli aivan merkittävää, sillä jollakin tapaa tunsin saapuneeni ”kotiin”.

Saksan maana, jossa on saanut hyvän koulutuksen ja jossa etenemisen mahdollisuudet uralla ovat hyvät. Suomea nuori ei silti unohda, mutta sen merkitys tulevaisuutta määrittävänä tekijänä heikkenee. Joskin unelma Suomeen muutosta himmenee, saa Suomi takaisin lapsuusajan aseman perheen unohtumattomana lomanviettopaikkana, jonka vuonna 1964 syntynyt nainen haluaa välittää myös omille lapsilleen eli seuraavalle sukupolvelle:

Als Kinder waren wir den ganzen Sommer über immer in Finnland und sollen perfekt finnisch gesprochen haben. Leider ist das verloren gegangen. Wenn ich jetzt nach Finnland komme, geht mein Herz über, ich liebe das Land und die Landschaft. Es ist irgendwie wie nach Hause zu kommen. [---] Seit ca 8 Jahren hat mein Vater ein Haus nahe Oravainen und deshalb fahren wir jetzt mit unseren Kindern jedes Jahr im Sommerurlaub nach Finnland. Ich habe so viele positive Kindheitserinnerungen und möchte das auch meinen Kindern ermöglichen. Meine Kinder haben finnische Namen, damit das finnische in unserer Familie nicht verlorengeht.⁸⁹

Toisen polven suomalaisten ylirajainen toiminta ei pysähdy kuvattuun neljänteen vaiheeseen. Kontakteja Suomeen tullaan pitämään yllä ilmeisesti koko elämän ajan. Siten ylirajaisuus on nähtävä koko elämän jatkuvana prosessina, jonka intensiivisyys vaihtelee elinkaaren ja elämäntilanteiden mukaan. Tärkeänä voimavara siinä on vahva samastuminen suomalaisiin ja siitä pulppuava positiiviseksi mielletty tietous suomalaisista juurista ja Suomesta elämää rikastuttavana toisena kotimaana. Suomalaisen identiteetin tärkeyttä yksilölle kuvaa se, että toisen polven saksansuomalaisilla on tarve välittää ”sitä suomalaista puolta minussa” myös seuraavalle sukupolvelle. Tämä kiteytyy erään nuoren äidin toteamuksessa:

Suomalaisuus on osa identiteettiäni, jota tahdon välittää myös lapsilleni.⁹⁰

89 DE2:N8: Kesäisin olimme koko kesän Suomessa ja puhuimme kai täydellisesti suomea. Valitettavasti suomi on sittemmin unohtunut. Kun saavun Suomeen, on minulla ylitysvuotava tunne, sillä rakastan tätä maata ja maisemaa. Se on kuin palaisi takaisin kotiin. [---] Noin 8 vuotta sitten hankki isäni talon läheltä Oravaisia ja siksi olemme nyt joka vuosi lastemme kanssa kesälomalla siellä. Minulla on niin paljon hienoja lapsuudenmuistoja, jollaisia haluaisin myös omille lapsilleni. Lapsillani on suomalaiset etunimet siksi, ettei suomalaisuus häviäisi perheestämme.

90 DE2:N3.

Terveisiä Hampurin suomalaisen koulun oppilailta

Kielikoulu on tarkoitettu lapsille ja nuorille, joiden vanhemmista toinen on suomalainen, tai sellaisille suomalaisperheiden lapsille, jotka asuvat ulkomailla. Kielikoulun pyrkimyksenä on antaa täydentävää suomen kielen opetusta, joka auttaa syventämään ja vahvistamaan niitä kielellisiä valmiuksia, joille on luotu pohja kotona opitun suomen kielen avulla. Kielikoulut toimivat monipuolisesti myös suomalaisen kulttuuriperinnön välittäjinä koulun lapsille, nuorille ja heidän perheilleen.

Hampurin merimieskirkolla sijaitseva suomalainen koulu kerää yhteen lapsia ja nuoria tiistaisin ja perjantaisin. Koulun oppilaat välittivät terveisensä Hampurista kertomalla, mikä heidän mielestään on parasta Suomessa, mitä heille tulee mieleen sanasta Suomi ja minkälaisia muis-toja heillä on Suomesta:

- *Parasta Suomessa on mummo ja ukki. (Leo 8 v. ja Oskar 9 v.)*
- *Sukulaiset (Anni 7 v.)*
- *Järvi ja metsä (Jasper 9 v. ja Daria 9 v.)*
- *Sain 35 kalaa, voin uida ja mennä saunaan. (Miina 12 v.)*
- *Saan uida aamusta iltaan. (Mikko 13 v.)*
- *Kävin kalastamassa Kuusamossa ja sain viisi haukea ja kolme ahventa. (Jussi 12 v.)*
- *Sanasta Suomi tulee mieleen tuplajuustohampurilainen. (Mikko 13 v.)*
- *Kesäloma, saunamökki, kaunis aurinkoilta, saan uida kalojen kanssa. (Miina 12 v.)*
- *Luonto Suomessa on ihana. (Simon 9 v.)*
- *Kaloja, marjoja, saan uida, saan olla Iloharjutillossa (taiteilijatalo Virtasalmella), saan nukkua aitassa. (Meri 8 v.)*
- *Suomi on kaunis ja Suomi on iso. (Kasper 8 v.)*
- *Järvi ja metsä sekä uiminen, saunominen ja onkiminen. Suomen vaakuna, serkut, mummo ja pappa sekä koira Piki. Saan ajaa mönkijällä. (Elsa 9 v.)*
- *Suomen kieli, saan onkia, pilkkiä ja ampua ilmakiväärillä isän läsnä ollessa (isällä on riistankaatolupa), pappa Teisko. Saan leikkiä Taiskan ja Fallin (koiria) kanssa. (Mika 10 v.)*
- *Suomen kieli, vaari ja mummo. Piki, Rufu ja Mökö (koiria). Saan kalastaa, onkia ja uida. (Jonathan 10 v.)*

Hampurin suomalaisen koulun lapsia opettajansa Pirkka Karppisen kanssa. Kuva: Tarja Laine.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Haastattelut

Ulkosuomalaisen toisen polven 38 haastattelua Kielissä lukuvuonna 1993–1994 ja Hampurissa vuosina 1995 ja 1998. Haastattelijana Outi Tuomi-Nikula (Hampuri) ja Kielin kansatieteen laitoksen opiskelijat: Silke Eikermann, Anne Jakobowski, Maren Krieg, Jörg Köcher, Almut Leitner, Agnes Rosinke, Ulrike Steffen, Guntram Turkowski, Ulrike Walters ja Tilemann Wesche.

Outi Tuomi-Nikulan yksityisarkisto.

Aineiston koodaus: Haasteltavan anonymisoitu nimi, josta ilmenee sukupuoli, haastatteluvuosi ja kaupunki, jossa haastattelu tehty.

Kyselyt

Turun yliopisto, kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman kokoelmat, *Takaisin Suomeen* -kyselyaineisto.

Aineiston koodaus: Maatunnus (kv-tunnus); I = ensimmäisen polven kysely ja II = toisen polven kysely; kyselyvastauksen juokseva numero; N = nainen ja M = mies

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS), Suomalaiset Saksanmaalla 2002–2002. Saksassa asuvien suomalaisten muistitiedon keruu. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran käsikirjoitusarkisto. 818 sivua.

Aineiston koodaus: SKS: muistitietoaineiston sivunumero.

Kirjallisuus

Ackers, Louise & Helen Stalford 2004: *A Community for Children? Children, Citizenship and Internal Migration in the EU*. Aldershot, Hampshire, England: Ashgate.

Bode, Maija-Liisa 1987: *Aspekte einer fortgeschrittenen Zweisprachigkeit bei Jugendlichen im Deutschen und Finnischen*. Magisterarbeit. Universität Hamburg.

Emde, Maarit 1999: *Saksansuomalaisten siirtolaisten suomalaisuuden representaatioita*. Pro gradu -tutkielma. Uskontotiede, kulttuurien tutkimuksen laitos. Turun yliopisto.

Hall, Stuart 1999: *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.

Hirsiaho, Anu & Mari Korpela & Liisa Rantalaiho 2005: Johdanto. – Hirsiaho, Anu & Mari Korpela & Liisa Rantalaiho (toim.), *Kohtaamisia rajoilla*. Helsinki: SKS.

http://sport.freepage.de/cgi-bin/feets/freepage_ext/41030x030A/rewrite/dpl/rr-gf.htm [luettu 7.5.2013]

<http://www.rengas.de/fi/etusivu/> [luettu 7.5.2013]

- <http://www.rengas.de/fi/nuoret/nuorten-yhteisoe-gfdj/> [luettu 7.5.2013]
- Hyvönen, Heli 2007: 'Koti on Suomessa mutta kotimaa on Viro': Suomessa asuvien virolais-äitien transnationaaliset sosiaaliset tilat. – Martikainen, Tuomas & Marja Tiilikainen (toim.), *Ylirajainen kulttuuri: Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Helsinki: SKS.
- Korkiasaari, Jouni & Kari Tarkiainen 2000: *Suomalaiset Ruotsissa*. Suomalaisen siirtolaisuuden historia 3. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Korkiasaari, Jouni 2008: Yleiskatsaus. – Björklund, Krister & Olavi Koivukangas (toim.), *Suomalaiset Euroopassa*. Suomalaisen siirtolaisuuden historia 6. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Kronqvist, Eeva-Liisa 1992: *Kaksi kulttuuria - yksi perhe*. Pro gradu -tutkielma. Kasvatustiede. Oulun yliopisto.
- Leinonen, Johanna 2013: "Siellä välillä leijailen tuolla". Transnationaalien muotoja suomalais-amerikkalaisissa avioliitoissa. – Tuomi-Nikula, Outi & Riina Haanpää & Aura Kivilaakso (toim.), *Kulttuuriperintö*. (käsikirjoitus kustantajalla)
- Martikainen, Tuomas & Teppo Sintonen & Pirkko Pitkänen 2006: Ylirajainen liikkuvuus ja etniset vähemmistöt. – Martikainen, Tuomas (toim.), *Ylirajainen kulttuuri: Etnisyys Suomessa 2000-luvulla*. Helsinki: SKS.
- Pyysalo, Riikka 1998: *Mahdollisuutena suomalainen kulttuuri-identiteetti*. Kulttuurinsiirtotutkimukset erään Saksan Suomi-koulun opetussuunnitelmissa. Kasvatustieteen proseminarityö. Helsingin yliopisto.
- RENGAS 11/1997: Reinin Reipas pesäpallon Saksan mestari 1997.
- Räsänen, Matti & Outi Tuomi-Nikula 2000: *Saksanmaalla. Kansanelämää keskiajalta nykypäivään*. Helsinki: SKS.
- Siitonen, Kirsti & Outi Tuomi-Nikula 2003: Suomi saksankielisissä maissa. – Jönsson-Korhola, Hannele & Anna-Riitta Lindgren (toim.), *Monena suomi maailmalla: Suomalaisperäisiä kielivähemmistöjä*. Helsinki: SKS.
- Skutnabb-Kangas, Tove 1981: *Bilingualism or not*. Clevedon.
- Thode-Aurora, Hilke 1999: *Interethnische Ehen. Theoretische und methodische Grundlagen ihrer Erforschung*. Berlin-Hamburg: Dietrich Reimer Verlag.
- Tuomi-Nikula, Outi 1989a: *Saksansuomalaiset. Tutkimus syntyperäisten suomalaisten akkulturaatiosta Saksan liittotasavallassa ja Länsi-Berliinissä*. Helsinki: SKS.
- Tuomi-Nikula, Outi 1989b: Suomalaisena Saksassa. – Korhonen, Teppo & Matti Räsänen (toim.), *Kansa kuvastimessa. Etnisyys ja identiteetti*. Helsinki: SKS.
- Tuomi-Nikula, Outi 1996: Direkte Kommunikation in deutsch-finnischen Ehen. – Roth, Klaus (Hg.), *Mit der Differenz leben*. Europäische Ethnologie und interkulturelle Kommunikation. (= Münchener Beiträge zur interkulturellen Kommunikation. Band 1.) München.
- Tuomi-Nikula, Outi 1997: Kaksikulttuurinen perhe eurooppalaisen etnologian tutkimuskohteena. – Korhonen, Teppo & Pekka Leimu (toim.), *Näkökulmia kulttuurintutkimukseen*. Täydennyskoulutuskeskus, Turun yliopisto.

- Tuomi-Nikula, Outi 1998: Zur Tradierung des romantisch-idealistischen Finnlandbildes in Deutschland. – *Jahrbuch für finnisch-deutsche Literaturbeziehungen*. Nr. 30 (1998).
- Tuomi-Nikula, Outi 2000: „Ich fühle mich nicht als Deutsche so wie die anderen sich fühlen“. Zur Identität der Jugendlichen aus deutsch-finnischen Familien. – *Silta-Brücke* 1/2000.
- Tuomi-Nikula, Outi 2006: Vaikeneva suomalainen ja muita stereotyyppisiä suomalaisten ja saksalaisten symbolisina rajoina. – Saarikoski, Petri & Riikka Turtiainen & Päivi Granö (toim.), *Raja. Kohtaamisia ja ylityksiä*. Turun yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisuja VIII. Pori.
- Tuomi-Nikula, Outi 2008. Saksa. – Björklund, Krister & Olavi Koivukangas (toim.), *Suomalaiset Euroopassa*. Suomalaisen siirtolaisuuden historia 6. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Vuosikertomus 2000: Suomalaisen kirkollisen työn keskus.
- Weckström, Lotta 2011: *Suomalaisuus on kuin vahakangas. Ruotsinsuomalaiset nuoret kertovat suomalaisuudestaan*. Tutkimuksia A 36. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Urponen, Maija 2010: *Ylirajaisia suhteita: Helsingin olympialaiset, Armi Kuusela ja ylikansallinen historia*. Helsinki: Yliopistopaino.

5

Ymmärrystä puolin ja toisin

Kasvatuksellisista arvoista kahden kulttuurin perheissä

Anna-Liisa Kuczyński

Tässä artikkelissani eivät tutkimukseni kohteena ole muualle muuttaneet suomalaiset siirtolaiset, vaan käsittelen Suomessa asuvia perheitä, joissa toinen puolisoista ei ole suomalainen. Tällaisten kahden kulttuurin perheiden lukumäärä on kasvanut tasaisesti viimeisten vuosikymmenten aikana.¹ Näissä perheissä suomalainen puoliso voi kohdata tapoja ja tottumuksia, jotka joissakin tapauksissa saattavat olla hänelle hyvin outoja ja vieraita. Ennemmin tai myöhemmin hän joutuu ottamaan niihin myös kantaa, sillä sosialisatioprosessin aikana yksilöt ovat sisäistäneet oman kulttuurinsa arvot, normit, tavat ja tottumukset, joita he kantavat mukanaan. Nämä ovat keskeisiä asioita myös lasten kasvatuksessa, sillä yksi kasvatuksen tehtävistä on kulttuurin siirtäminen sukupolvelta toiselle.² Ei vain suomalainen osapuoli, vaan erityisesti hänen Suomeen muuttanut ulkomalainen puolisonsa joutuu sopeutumaan hänelle vieraisiin arjen toimintamalleihin, kyseenalaistamaan niitä ja ottamaan niihin kantaa. Arkielämän eri tilanteissa aktualisoituu siis väistämättä kysymys toisen ymmärtämisestä. Puolisoiden keskinäistä ymmärrystä tarvitaan toki myös tavallisissa suomalaisissa perheissä silloin, kun ristiriitatilanteita syntyy. Haasteet ymmärtää toisen puolison toimintaa ja

1 Väestöliiton tutkijat Lassi Lainio ja Minna Säävälä viittaavat tuoreessa kirjassaan Tilastokeskuksen antamaan tietoon, jonka mukaan vuonna 2011 vieraskielisen ja kotimaankielisen avioliitossa eli yhteensä 63 798 miestä ja naista. Lisäksi vieraskielisen ja kotimaankielisen muodostamassa avioliitossa eli 23 486 henkilöä. Lainiala & Säävälä 2012 [online], 15.

2 Alitolppa-Niitamo 2005 [online], 20.

tapoja kuitenkin lisääntyvät huomattavasti sellaisissa perheissä, joissa puolisoilla on lähtökohtaisesti erilainen kulttuuritausta.³

Mitä sitten lopulta merkitsee se, että sanoo ymmärtävänsä puolisoaan tai että ei ymmärrä jotakin asiaa tai että puolison tai jonkun toisen ihmisen toiminta on täysin tai ei ole lainkaan ymmärrettävää? Vastaukseen vaaditaan tarkentavia lisäkysymyksiä: mistä tai kenen näkökulmasta, missä yhteydessä, missä suhteessa jokin asia tai toiminta voi olla tai ei ole ymmärrettävää. Ymmärtäminen ei siis ole ollenkaan yksiselitteistä. Avain kahden henkilön keskinäiseen ymmärtämiseen on molempien osapuolien kyvyssä ja halussa lähestyä toisiaan. Vain näin henkilöt oppivat tuntemaan toistensa lähtökohdat ja hyväksymään sen, että osapuolten puheen ja toiminnan edellytykset saattavat olla hyvinkin erilaiset.⁴ Artikkelissani selvitän, miten kahden kulttuurin perheissä erilaisen kulttuuritaustan omaavien puolisoitten kasvatushanteisiin liittyvät arvot ja arvostukset ovat ymmärtämisen ja neuvottelun kohteina heidän keskinäisessä vuoropuhelussaan.

Puolalais-suomalaiset perheet tutkimuksen kohteena

Tutkimusmateriaalini koostuu Turun seudulla asuvien seitsemäntoista puolalais-suomalaisen perheen molempien puolisoitten erillisistä haastatteluista, joissa samat teemakysymykset muodostavat keskustelun rungon.⁵ Niitä täydentävät lisäkysymykset, jotka liittyvät kunkin haastattelun kanssa käytyyn keskusteluun ja hänen esiintuomiinsa seikkoihin.⁶ Yhden keskeisistä esille tulleista teemoista muodostavat kasvatukselliset arvot. Muina teemoina ovat perheen kieli, ruokakulttuuri ja juhlatavat, sosiaaliset kontaktit sekä kotitöiden jakaminen. Näitä teemoja olen käsitellyt aiemmin muissa yhteyksissä.⁷ Haastattelemani henkilöt elivät avio- tai avoliitossa. He olivat syntyneet pääosin 1940-luvulla. Puolalainen partneri oli muuttanut Suomeen useimmiten 1970- ja 1980-luvulla. Kun enemmistö

3 Vrt. Kuczynski 2007, 73.

4 Dahl 2004, 207.

5 Materiaali on kerätty kahdessa vaiheessa, vuosina 1988–1989 ja 1993–1994. Ensimmäisellä kerralla haastateltiin ainoastaan puolalaista puolisoa, toisella kerralla myös suomenkielistä. Koska osa aiemmista perheistä oli muuttanut pois tai puolisoit olivat eronneet, materiaalia täydennettiin seitsemän uuden perheen haastattelulla. Haastattelujen pituus vaihteli tunnista kahteen ja puoleen tuntiin. Sillä, että materiaali on pääosin peräisin 1990-luvun alkupuolelta, ei ole merkitystä, koska tutkitut aiheet olivat perheissä tuolloin ajankohtaisia.

6 Ruotsala 2005, 65.

7 Kuczynski 2007; 2009.

miehistä oli tullut Suomeen alun perin tilapäistöihin, oli naisilla syynä muuttoon avioituminen suomalaisen kanssa. Verrattuina moniin muihin kansallisuuksiin puolalaisten määrä Turun seudulla oli tuolloin vain muutamia kymmeniä, eikä heidän lukumääränsä nykyisin valtakunnallisella tasollakaan nouse kovin suureksi. Syntymämaan mukaan tilastoituina heitä oli runsaat 2 700 vuonna 2010.⁸ Monet tämän tutkimuksen puolalaisista olivat työskennelleet muusikkoina, yrittäjinä tai toimihenkilöinä. Heidän suomalaiset puolisonsa olivat puolestaan toimineet viranhaltijoina tai toimihenkilöinä valtion, kunnan tai yksityisen palveluksessa.

Länsimaiden huomattavasti parempi palkkataso Puolaan verrattuna oli houkutellut monet muuttamaan pois silloisesta sosialistisesta kotimaastaan, jossa taloudelliset resurssit koettiin rajallisiksi.⁹ Tarkoituksena ei yleensä kuitenkaan ollut muuttaa pois pysyvästi, vaan työskennellä jonkin aikaa Suomessa ja palata sen jälkeen takaisin kotimaahan. Tällainen paluuaikomus oli aikanaan ollut myös monella tämän tutkimuksen puolalaisella miehellä. Tuon ajan puolalaisnaisten yleisenä toiveena taas oli tavata joku länsimaista kotoisin oleva mies, jonka kanssa voisi mahdollisesti avioitua, sillä sitä pidettiin todellisena onnen potkuna.¹⁰ Enemmistö tutkimuksen puolalaisista naisista olikin tavannut tulevan puolisonsa tämän ollessa juuri työ- tai turistimatalla Puolassa. Muutto Suomeen oli siten luonnollinen vaihtoehto, kun päätös avioliitosta oli kypsä.¹¹

Käsitykset puolison kotimaasta olivat aluksi puolin ja toisin hatarat ja perustuivat kouluajan oppikirjojen tietoihin ja siihen kuvaan, minkä eri tiedotusvälineet välittivät lukijoilleen, katselijoilleen tai kuuntelijoilleen. Puolalainen osapuoli osasi yleensä nimetä Suomen pääkaupungin ja tiesi joidenkin tunnettujen suomalaisten nimiä, kuten silloisen presidentin Urho Kekkosen tai arkkitehti Alvar Aallon. Myös suomalaisen osapuolen tiedot Puolasta olivat melko vähäiset. Yleensä tiedettiin, että Puola oli osa senaikaista sosialistista itäblokkia ja että siellä vallitsi puute lähes kaikista arjen hyödykkeistä. Joillakin suomalaisilla oli lisäksi kokemuksia turistimatkoilta, ja olipa joku työskennellytkin tulevan puolisonsa kotimaassa. Puolan tullessa tutummaksi siitä tuli pidetty matkakohde, sillä ihmiset siellä osoittautuivat ystävällisiksi ja vieraanvaraisiksi.¹² Tällainen puolisoiden lisääntynyt tuntemus toistensa kotimaista lisäsi luonnollisesti myös heidän keskinäistä ymmärrystään.

8 Suomen virallinen tilasto SVT 2010 [online].

9 Vrt. Dzięciel 1998, 53; Ekströmer 1991, 183.

10 Kuczynski 2007, 76–77.

11 Kuczynski 2007, 77.

12 Vrt. Kuczynski 2007, 76–77.

Ymmärtäminen dialogisena prosessina

Hermeneuttista näkemystä tieteen filosofiassa edustava saksalainen filosofi Hans-Georg Gadamer toteaa, että kaikki ymmärrys on kielellistä. Tämä näkyy muun muassa eri maiden ja kansojen tai vaikkapa samassa maassa asuvien eri sukupolvien vaikeuksissa yrittää ymmärtää toisiaan, jos yhteinen kieli puuttuu tai sitä ei löydetä. Gadamerin mukaan kaiken keskinäisen ymmärtämisen perusmallina on keskustelu. Osapuolten keskustellessa jostakin asiasta he saavat siihen vähitellen yhteistä näkökulmaa, jolloin keskustelun voidaan sanoa muuttaneen molempien alkuperäisiä näkökantoja.¹³ Ymmärtäminen voidaan näin ollen käsittää dialogisen prosessin tulokseksi, jolloin erilaisten ymmärrysten horisontit sulautuvat yhteen (*fusion of horizons*).¹⁴ Dialogin osapuolten avoin suhtautuminen toisiinsa edesauttaa saamaan tietoa vastapuolen näkökannoista ja horisontista, jolloin niistä tulee ymmärrettäviä.¹⁵ Horisontit ovat siten jatkuvan vaikutuksen ja myös muutoksen alaisia. Ymmärrystä syntyy, kun dialogin molempien osapuolien horisontit lähentyvät ja muotoutuvat uudelleen yhteensulauttavassa prosessissa. Yhteensulauttamisen ei kuitenkaan tarvitse merkitä myöntymistä tai luopumista omasta kannastaan. Dialogi synnyttää toisen ymmärtämistä ja myös hyväksymistä juuri sinä toisena.¹⁶

Esseekokoelman *Att förstå inom humaniora* johdannossa professori René Gothóni toteaa, että verbi ymmärtää edellyttää kykyä omaksua ja sulattaa uusia kokemuksia. Lisäksi se edellyttää tilaa tai tapahtumaa, jossa ymmärtäminen aktualisoituu. Käsitellessään ymmärtää-verbin merkityksiä hän toteaa, että syvemmillä tasolla siihen liittyvät sanat *oivaltaa* ja *tieto*, jolloin saavutetaan syvempi ymmärrys taustalla olevista syistä. Jonkin asian voi siis oppia ymmärtämään tietoisien pohdinnan kautta. Toisaalta asian, jota ei yleensä suoralta kädeltä näe, voi oivaltaa nopeastikin. Näiden lisäksi ymmärtämiseen liittyy sana *tuntea*, joka merkitsee aistien avulla käsittämistä.¹⁷ Ymmärtämisessä on siis toisaalta kyse tietoisien pohdinnan tai ahaa-elämyksen kautta tapahtuvasta asian oivaltamisesta. Toisaalta asian luonne voidaan käsittää myös tunteenomaisesti aikaisempien kokemusten ja elämysten pohjalta. Eläytymällä toisen henkilön tilanteeseen voi oivaltaa ja ymmärtää, mitä hän on kokenut. Ymmärtämisessä on siis kyse myös lisääntyneestä herkkyydestä.¹⁸

13 Gadamer 2004, 74, 90, 95.

14 Gadamer 2002, 306, 379.

15 Gadamer 2002, 302–303.

16 Gadamer 2002, 304–306; ks. myös Illman 2004, 32.

17 Gothóni 2002, 15–17.

18 Gothóni 2002, 19.

Professori Lars Hertzberg on todennut, että se, onko jonkin vieraan kulttuuri-ilmiön kuvaus oikea, riippuu siitä, onko tämä kuvaus käyttökelpoinen ja tarkka myös siinä kontekstissa, mihin tämä ilmiö kuuluu. Konteksti pitää siis aina huomioida ilmiötä kuvattaessa.¹⁹ Samoin toisen ihmisen ajatusten, tunteiden tai reaktioiden ymmärtämisessä ei myöskään ole kyseessä arvaus tai aavistus tai päätelmä hänen sisäisestä tilastaan, vaan kyky eläytyen ja ymmärtäen nähdä juuri hänen oma tapansa elää ja vaikuttaa.²⁰ Jotta siis voisi ymmärtää esimerkiksi toisen osapuolen kasvatuseriaatteisiin liittyviä arvoja ja arvostuksia, vaaditaan ensin esiyymmärrystä, paneutumista niihin seikkoihin, jotka vaikuttavat taustalla juuri hänen tapansa suhtautua näihin periaatteisiin.

Mitä tarkoitetaan arvoilla ja arvostuksilla?

Kulttuuriantropologi Øyvind Dahl toteaa, että arvot ovat valintoihin vaikuttavia perustavaa laatua olevia periaatteita.²¹ Jokaisella meistä on oma kokoelmamme arvoja, jotka määrittelevät, mikä elämässämme on toivottavaa ja arvokasta. Toisaalta joidenkin arvojen voi myös sanoa olevan kollektiivisia ilmauksia siitä, millaiset asiat jonkin yhteisön jäsenet kunakin ajankohtana kokevat tärkeiksi. Tällöin ne ovat osa heidän yhteistä kulttuurista kokemusmaailmaansa siitä, mitä pidetään oikeana tai vääränä, hyvänä tai pahana. Näissä tapauksissa voidaan puhua kulttuurisista arvoista. Arvot ovat aina opittuja ja vaihtelevat eri yhteisöjen välillä. Korkeaa ikää arvostetaan esimerkiksi useissa Aasian maissa, kun taas nuoruutta pidetään melko yleisesti ihanteena länsimaisen kulttuurin piirissä. Yhteiskuntatieteilijä Martti Puohiniemi huomauttaa suomalaisten arvoja ja asenteita tutkivassa aikalaisanalyysissään, että jokainen voi helposti luetella ne tärkeimmät arvot, jotka ohjaavat hänen toimintaansa, samoin ne, joita hän ei voi hyväksyä. Toimiminen arvojensa mukaisesti koetaan aina oikeaksi.²²

Perinteisesti on eroteltu toisistaan sellainen, jolla on arvoa itsessään ja sellainen, jonka arvo riippuu suhteesta sellaiseen, jolla on tällaista arvoa. Edellisessä tapauksessa on tapana puhua itseisarvoista, mikä tarkoittaa, että arvot ovat hyviä itsensä takia (esimerkiksi totuus, tieto, elämä, vapaus, tasa-arvo) riippumatta seurauksista. Jos jokin saa arvon ainoastaan suhteessa sellaiseen, jolla on itseisarvo, on tapana puhua välinearvoista. Kirjastolla esimerkiksi voi olla tällaista välinearvoa

19 Hertzberg 2002, 27–28; ks. myös Winch 1995, 101–102.

20 Hertzberg 2002, 39.

21 Dahl 2004, 139.

22 Puohiniemi 2002, 5–6.

suhteessa kirjojen lukemisen arvoon, mitä yleensä pidetään arvona sinänsä.²³ Voi myös ajatella rahalla olevan välinearvoa. Sen avulla voi hankkia sellaista, millä puolestaan on itseisarvoa, esimerkiksi tietoa, vapautta tai vaikkapa kauneutta.

Arvostuksella ymmärretään positiivisen arvon liittämistä johonkin. Arvostaminen edellyttää siten toimivaa subjektia. Arvosta tulee arvostus vasta silloin, kun joku määrittelee sen jollakin positiivisella tavalla. Jos joku henkilö liittää tällaisen määrittelyn esimerkiksi tasa-arvoon, se merkitsee, että hän arvostaa tasa-arvoa. Yksi tämän henkilön arvostuksista on näin ollen pyrkimys tasa-arvoon.²⁴ Negatiivisen arvon liittäminen tasa-arvoon puolestaan merkitsisi kielteistä suhtautumista siihen. Arvot siis sisältyvät ihmisten toimintaan ollen kriteereinä erilaisissa valintatilanteissa. Ne tulevat ilmi silloin, kun jonkin asian puolesta halutaan ryhtyä toimenpiteisiin. Arvostukset puolestaan liittyvät kannanottoihin jonkin asian puolesta tai sitä vastaan.²⁵

Perustavaa laatua olevat arvot ja arvostukset ovat sitkeitä rakenteita kulttuurisissa yhteisöissä. Niille on ominaista hidas muuttuminen. Arvojen, jotka opitaan kotona usein täysin tiedostamattomalla tasolla ja joita erilaiset yhteiskunnalliset tilanteet vahvistavat, voidaan siis sanoa olevan melko pitkälle kulttuurisesti määrittyneitä.²⁶ Se, mitä arvostetaan ja pidetään tärkeänä, on myös tällöin tämän yhteisön jäsenelle itsestään selvää ja siten tavallisesti näkymätöntä. Vasta tilanteessa, jossa yhteisesti jaettua arvoa loukataan, se nousee esiin ja ihmisten tietoisuuteen.²⁷ Erilaiset arvot ja arvostukset voivat siten aktualisoitua kulttuurisissa kohtaamistilanteissa, esimerkiksi kahden kulttuurin perheissä, joissa puoliset käyvät jatkuvaa vuoropuhelua toistensa kanssa ja kyseenalaistavat toistensa näkemyksiä. Keskustellessaan siitä, mitä he pitävät tärkeänä, paljastuvat heidän arvonsa ja arvostuksensa. Samoin tulee esiin se, mistä ollaan tai ei olla yksimielisiä. Vuoropuhelu lisää siten puolisoitten tietoa ja ymmärrystä kenties hyvinkin erilaisista katsantokannoista ja saa heidät lopulta lähentymään näkemyksissään toisiaan. Tätä voisi kutsua mentaaliseksi matkaksi toisen ymmärryksen horisonttiin.

23 Filosofilexikonet 1988, 589; Badersten 2006, 21–22, 25–26.

24 Filosofilexikonet 1988, 590; Badersten 2006, 23–24.

25 Badersten 2006, 23.

26 Filosofilexikonet 1988, 589; Badersten 2006, 21–22, 25–26.

27 Romano 1997, 37–38.

Puolalaisista ja suomalaisista kasvatushanteista

Edellä kerrotun perusteella voidaan päätellä, että kasvatushanteet ja kasvatuseriaatteet ovat osa niitä arvoja ja arvostuksia, jotka arjen eri tilanteissa nousevat esiin ja joiden mukaan halutaan toimia. Hertzbergin edellä mainitsemien esiyymmärryksen kannalta puolaisoiden on hyvä olla tietoisia siitä, mitä kumpikin vanhempi pitää tärkeänä ja ihanteena lasten ja nuorten kasvatuksessa, jolloin heidän toimintansa tulee sitä kautta ymmärrettäväksi. Nämä ihanteet on ilmeisesti mielletty melko lailla erilaisiksi Puolassa ja Suomessa, mikä käy ilmi seuraavasta lausumasta:

Luulen, että suomalaisissa ja puolalaisissa perheissä on aika iso ero. Jos on esimerkiksi lapsia, he saavat tehdä melkein mitä vain, ei heitä saa kieltää. En voi kuvitella, että Puolassa lapset voisivat olla näin, etteivät lapset kuuntelisi vanhempia. Täällä he kiroilevat ja sanovat aika pahasti takaisin. Kun matkustan bussilla töihin joka päivä, näen ihan nuorten, 12–13-vuotiaiden istuvan siellä. Jos tulee vanhuksia, he saavat seisoa. Kukaan heistä ei nouse. En voi kuvitella, että heitä ei ole edes koulussa opetettu nousemaan. Minut kyllä opetettiin Puolassa kunnioittamaan vanhempia, ja edelleen on kuri Puolassa. Totta kai sieltäkin löytyy tällaista, mutta harvoin ja vähän. Niistä voi sanoa, että he ovat ”huligaaneja”, joille ei auta mikään. Yleensä lapset siellä ovat kohteliaampia.²⁸

Vaikka kyseisellä puolalaisnaisella ei itsellään ollutkaan lapsia, hän oli kuitenkin melko tarkoin seurannut ympäristönsä lasten käyttäytymistä ja verrannut näkemäänsä omiin kokemuksiinsa Puolassa. Suomalaislasten käyttäytyminen ei lausumasta päätellen ollut lainkaan hyväksyttävää. Myös monet muut puolalaiset olivat sitä mieltä, että heidän kotimaassaan noudatettiin ankarampia kasvatuseriaatteita kuin Suomessa. Jotkut jopa huomauttivat, että suomalaislapsia ei kasvatettu ollenkaan ja että he saivat kasvaa vapaasti miten halusivat. Puolalaisessa kasvatuksessa pidettiin heidän mukaansa tärkeänä, että lapset oppivat kunnioittamaan vanhempia ihmisiä yleensä, eivät ainoastaan omia vanhempiaan. Lasten piti oppia kohteliaiksi ja esimerkiksi tervehtiä aina ensin. Heidän ei sopinut keskeyttää toisten puhetta, kiroilla tai käyttäytyä häiritsevästi, vaan osoittaa tottelevaisuutta ja kunnioitusta. Muillakin kuin omilla vanhemmilla oli oikeus ojentaa heitä ja puuttua asioihin, jos tarvetta sellaiseen ilmeni.²⁹ Myös Pihla Siimin venäläisiä ja inkeriläisiä maahanmuuttajanaisia koskevasta tutkimuksesta

²⁸ L 774.

²⁹ L 772; L 773; L 1055; ks. myös Hurme 1999 [online], 127.

käy ilmi, että vanhempien ja vanhuuden kunnioitus on heille edelleenkin tärkeää ja tätä periaatetta he haluavat välittää myös lapsilleen asuessaan Suomessa.³⁰

Etnologi Helene Brembeck käsittelee väitöskirjassaan sosiaalisiin luokkaeroihin perustuvia lasten kasvatushanteita Ruotsissa. Hän toteaa, että perinteiset elintavat niihin kuuluvine arvoineen olivat aikaisemmin vallalla talonpoikaisyhteisöissä, joissa ryhmä- ja sukulaissuhteet olivat läheisiä. Näissä yhteisöissä lapsille osoitettiin jo varhain oma roolinsa perheen taloudessa ja siksi heiltä edellytettiin myös kuuliaisuutta ja vanhempien kunnioittamista. ”Modernistista” mentaliteettia, joka painottaa yksilön itsenäisyyttä ja velvollisuuksia ennen kaikkea vain itseään kohtaan, esiintyi teollisissa kaupunkiyhteisöissä, joissa vallitsi länsimainen koulujärjestelmä. Brembeckin mukaan nämä viimeksi mainitut arvot on tapana yhdistää myös keskiluokkaiseen kasvatukseen, kun taas työväenluokkaan kuuluviksi arvoiksi mielletään muun muassa kuri, kunnioitus ja kuuliaisuus. Hän selittää kuri- ja kuuliaisuusvaatimusten juontavan alkunsa luokkayhteiskunnan luonteesta. Eläminen niukkojen resurssien turvin alistetuissa olosuhteissa edellytti toisten ihmisten huomioon ottamista ja toisten auttamista. Lapsille ei tällöin jäänyt tilaa vanhempien vastustamiseen tai riitelyyn. Brembeck huomauttaa kuitenkin lopuksi, että kasvatuskäsitteet hänen tutkimissaan työväenluokan sekä ylemmän ja alemman keskiluokan piireissä ovat koko ajan muuttuneet avoimemmiksi, vapaammiksi ja demokraattisemmiksi.³¹

Voidaan olettaa, että myös suomalaisessa luokkayhteiskunnassa olosuhteet ovat aikanaan olleet edellä kuvattujen ruotsalaisten olosuhteiden kaltaisia, jolloin vaatimukset kuuliaisuudesta ja auktoriteettien kunnioituksesta olivat keskeisiä. Mutta Ruotsin tapaan modernistiset aatteet demokraattisine ja yksilökeskeisine kasvatuseriaatteineen löivät itsensä läpi myös Suomessa. Sekä ylemmän luokan että keskiluokan perheissä uusia periaatteita ja kasvatustapoja alettiin noudattaa jo 1950-luvulla.³² Seuraavina vuosikymmeninä vapaan kasvatuksen symboliksi läntisessä Euroopassa tuli englantilaisen A.S. Neillin perustama Summerhill-liike. Suomessa 1960-luvun loppua ja 1970-luvun alkua onkin professori Juhani Hytösen mukaan luonnehdittu ”vapaan kasvatuksen” aikakaudeksi. Sille oli ominaista, että kasvattaja luopui täysin auktoriteettiasemastaan eikä asettanut mitään vaatimuksia kasvatettavalleen.³³ Toisaalta Sirkka Hirsjärven tutkimuksesta ilmenee, että suomalaisäidit kritisoivat jo 1970-luvulla modernia

30 Siim 2007, 234–235.

31 Brembeck 1992, 13, 67–71, 207.

32 Vrt. Takala 1960, 136–137.

33 Hytönen 1995, 48.

Kuva 1 Lapsilla oli jo varhain oma roolinsa talon töissä. Kuvassa ollaan heinäkorjuussa Erkas-nimisen talon heinäniityllä Jumon saarella Iniössä. Isoveli ohjaa hevosia, pikkusisko on saanut tarttua haravan varteeseen. Kuva: Väinö Sohlstrand 1907. Kulturvetenskapliga arkivet Cultura vid Åbo Akademi, Etnologiska samlingarna KIVÅ B 52395.

materialismia ja pelkästään omien etujen ajamista.³⁴ Vaikka Summerhill-ideologia ei sellaisenaan toteutunut Suomessa, lapsikeskeisen pedagogiikan perinne säilyi varsinkin alempien luokkien opettajien kasvatuskäytännöissä aina 1980-luvulle asti.³⁵ Myöhemmin 1990-luvulta lähtien yksilö on otettu huomioon myös opetussuunnitelmissa.³⁶ Päämääränä on kasvattaa lapset itsenäisiksi yhteiskunnan jäseniksi, jolloin jokaisen yhtäläistä oikeutta itsensä toteuttamiseen arvostetaan.

Elämisen niukat resurssit ja alistuneisuuden tuntemukset olivat todennäköisesti yleisiä myös entisessä sosialistisessa Puolassa. Helena Hurmeen 1980-luvun lopulla kerätystä aineistosta ilmenee, että Puolassa yksilön tunneperäinen sitoutuminen primaariryhmään on lisäksi ollut voimakkaampaa kuin Suomessa. Siellä myös eri sukupolvet ovat olleet enemmän integroituneita toisiinsa kuin täällä siitäkin syystä, että Puolassa kolmen sukupolven perheet ovat olleet tavallisia. Niinpä isovanhemmilla on ollut sekä oikeuksia että velvollisuuksia lastenlapsiaan kohtaan.³⁷ Kasvatuksen päämääränä oli täten hyvä ihminen, joka ottaa huomioon

34 Hirsjärvi 1981, 153.

35 Hytönen 1995, 167.

36 Säntti 2008 [online], 13.

37 Vrt. Hurme 1999 [online], 127, 131–132, 134.

Kuva 2 Puolassakin lasten osallistumisella tilan töihin on pitkä perinne, joka jatkui myös siirtolaisuusolosuhteissa. Kuvassa puolalaisen Amerikkaan muuttaneen Slebzakin perheen kaikkien jäsenten kerrotaan osallistuvan tilan töihin varhaisesta aamusta auringon laskuun. Pieninkin jäsen on jo mukana oppimassa, vaikkei varsinaiseen työntekoon vielä osallistukaan. Kuva: Lewis Hine 1909, Baltimore, Maryland. Library of Congress Prints and Photographs, Division Washington DC, USA.

toisten ihmisten, erityisesti vanhempien ja perheen tarpeet. Sosialismin kaaduttua perhekeskeiset ihanteet näyttäisivät edelleenkin olevan vallalla Puolassa.³⁸

Etnologi Annick Sjögren pohtii teoksessaan *Här går gränsen* yksilö- ja ryhmäsuuntautuneen perheen eroja ja maantieteellisiä alueita. Hän toteaa jälkimmäisen perhemallin olevan vallalla etenkin eteläisessä Euroopassa ja Välimeren maissa.³⁹ Myös monissa idän kulttuureissa lapset kasvatetaan osaksi suurperhettä sekä säilyttämään sen maine ja kunnia.⁴⁰ Mielenkiintoinen vastakkainasettelu näkyy Outi Tuomi-Nikulan 1980-luvulla Saksan suomalaisista ja heidän sopeutumisestaan tekemässä tutkimuksessa, jossa suomalaisten lapsikeskeisiä kasvatuseriaatteita verrataan saksalaisten yhteiskuntakeskeisiin periaatteisiin. Suomalaisten äitien mielestä oli parempi antaa lasten kasvaa, Saksassa heitä kasvatettiin.⁴¹ Tähän

38 Wolanik Boström 2005, 126–127.

39 Sjögren 1993, 146–147.

40 Vrt. Dahl 2004, 153–154.

41 Tuomi-Nikula 1989, 150–153.

näkemykseen suomalaisesta kasvatuseriaatteesta yhtyvät myös monet haastattelemani puolalaiset.

Edellä kerrotun tarkoituksena on ollut valaista puolalaisten ja suomalaisten kasvatuksellisten arvojen ja arvostusten välisiä eroja. Kulttuurisina taustatekijöinä ne todennäköisesti vaikuttavat puolisoitten keskinäiseen dialogiin kasvatukseen liittyvissä tilanteissa. Tietoisuuden lisääntyminen puolisoitten erilaisesta taustasta voi siten auttaa heitä ymmärtämään toistensa tapoja toimia, ja että nämä tavat ovat tarkoituksenmukaisia ja ymmärrettäviä juuri puolison omasta näkökulmasta katsoen, kuten Hertzberg edellä toteaa.⁴²

Entä millaisia kasvatuseriaatteita puolalais-suomalaisten perheiden arjessa esiintyy ja miten niihin suhtaudutaan, kun perhe asuu Suomessa, jossa suomalaisella puolisoilla on tavallaan kotipaikkaetu. Tarkastelen asiaa yhdentoista suomalais-puolalaisen perheen kautta, joilla oli yhteisiä ja/tai puolison lapsia. Kahdessa perheessä lapset olivat jo muuttaneet pois kotoa ja toisessa vain nuorin asui enää vanhempiensa kanssa. Kahdessa perheessä oli lapsia myös vaimon edellisestä avioliitosta. Kolmessa perheessä miehen lapset asuivat entisen vaimon luona Suomessa tai Puolassa. Keskeinen kysymykseni on, mikä näille vanhemmille on ollut tärkeää, mitä he arvostavat, mihin he haluavat kiinnittää huomiota lastensa kasvatuksessa ja miten he pääsevät yhteisymmärrykseen kasvatuksen tavoitteista, jos heidän arvostuksensa eroavat toisistaan. Onko haastattelujen perusteella mahdollisesti nähtävissä arvojen ja arvostusten muutosta ymmärryksen lisääntyessä?

Kasvatuksen tavoitteena kuuliaisuus ja vanhempien kunnioitus

Kahdessa haastattelemassani perheessä molemmat vanhemmat olivat tietoisesti pyrkineet kasvattamaan lapsiaan kuuliaisuuteen, vanhempien kunnioittamiseen ja muiden huomioon ottamiseen. He pyrkivät määrätietoisesti tavoitteisiinsa huolimatta ympäristön vaikutuksesta, vaikka se toisinaan tuntui turhauttavalta. Toisessa näistä perheistä suomalainen isä oli antanut vapaat kädet puolalaiselle äidille ja hyväksynyt täysin hänen kasvatuseriaatteen, johon liittyi myös lasten kasvattaminen katoliseen uskoon. Koko perheellä oli esimerkiksi tapana osallistua messuun sunnuntaisin. Lisäksi puolalainen isoäiti vieraili usein perheen luona pitkiäkin aikoja, mikä oli myötävaikuttanut puolalaisten kasvatuseriaatteiden hallitsevuuteen heidän kodissaan. Ainoat asiat, joista oli aiheutunut keskustelua vanhempien välillä, olivat koskeneet lasten vapaa-ajan harrastuksia sekä koulun

⁴² Hertzberg 2002, 39.

aloittamista normaalia nuorempina. Isän mielestä äiti oli ehkä liiankin innokkaasti ohjannut lapsia harrastusten pariin, mutta myös siinä asiassa puoliset olivat päässeet yhteiseen ratkaisuun.⁴³ Puolalainen äiti puolestaan kertoi pitävänsä lapset kurissa eikä hänen ollut tarvinnut hävetä heidän käytöstään vieraiden läsnä ollessa. Omasta mielestään hän oli onnistunut melko hyvin tehtävässään. Myös suomalaisia lapsia hän oli yrittänyt kasvattaa kunnioittamaan vanhempia, sillä hän katsoi, ettei ollut hänen velvollisuutensa esimerkiksi tervehtiä heitä ensin, vaan päinvastoin, se kuului nuoremmille.⁴⁴

Toisen perheen suomalainen äiti ihaili suuresti tapaamiensa puolalaislasten käytöstä. Hänen mielestään perheen omien lastenkin piti oppia yhtä esimerkillisiksi kuin nämä olivat.⁴⁵ Jos puoliset olivat jostain käytännön asiasta eri mieltä, heillä oli aina tapana keskustella siitä keskenään, jotta lapset eivät saisi asiasta ristiriitaisia kommentteja. Molempien vanhempien mielestä oli joskus vaikea noudattaa kaikkia puolalaisen kasvatuksen periaatteita, mutta kuuliaisuutta ja kunnioitusta lapsilta odotettiin aina. Äidillä oli tapana puuttua myös tapahtumiin pihalla, jos hän huomasi lasten puuhaavan siellä sellaista, mikä oli heiltä kielletty, vaikka kyseessä olisivat olleet vieraatkin lapset. Hänen mukaansa oli välttämätöntä, että omat lapset huomaisivat muiltakin vaadittavan samoja asioita kuin heiltä. Kaikki vanhemmat eivät kuitenkaan katsoneet tällaisen olevan sopivaa, vaan pitivät sitä sekaantumisena oman perheensä asioihin.⁴⁶ Puolalainen isä myönsi, että hänen oli joskus ollut pakko antaa joissakin asioissa periksi, koska jotkut periaatteet eivät toimineet suomalaisessa ympäristössä. Lapsia ei esimerkiksi enää rangaistu pihalla nahistelusta, sillä heidän piti oppia puolustautumaan. Silti isä oli monesti turhautunut ja tuntenut häpeääkin lasten käytöksen johdosta, etenkin jos läsnä oli puolalaisia vieraita.⁴⁷ Kavereiden vaikutusta ei voinut välttää, mikä näkyi lasten käytöksessä, kuten seuraavasta käy ilmi:

*Monesti olen tästä turhautunut, esimerkiksi silloin kun vieraina on muita puolalaisia ja lapset tulevat keskeyttämään meidän keskustelumme. Minua nolottaa se. Kun meillä on vieraita Puolasta, olen mustasukkainen, koska heidän lapset ovat niin hyvin kasvatettuja. No, olen sentään vähän onnistunut tässä asiassa, mutta aina täytyy muistuttaa.*⁴⁸

43 L 1042.

44 L 777.

45 L 1031.

46 L 1031.

47 L 772.

48 L 772.

Edellä kuvatuissa perheissä puolisoiden kasvatuspäämäärät ja kasvatukselliset ihanteet ja arvot olivat samansuuntaiset. Lasten piti oppia käytöstapoja, joita kumpikin vanhempi arvosti ja piti tavoiteltavina ja jotka olivat sopusoinnussa Puolassa arvostettujen kuuliaisuuden ja vanhempien kunnioituksen kanssa. Mahdolliset ristiriitatilanteet puoliset ratkaisivat keskustelemalla, mikä Gadamerin mukaan on edellytys keskinäisen ymmärryksen saavuttamiselle. Molemmissa perheissä äidit sovelsivat periaatteitaan myös muihin kuin omiin lapsiinsa. Edellä kerrotusta voi päätellä, että näissä kahdessa perheessä molemmat puoliset olivat tietoisia toistensa kasvatuksellisista arvoista. Heidän keskinäisen ymmärryksensä horisontit olivat siis melko pitkälle yhteneväiset. He olivat myös melko tyytyväisiä kasvatuksensa tuloksiin, vaikka joissakin asioissa oli tosin jouduttu antamaan periksi. Turhautumista aiheutti kuitenkin se, että heidän kasvatustavoitteensa eivät useinkaan olleet sopusoinnussa ympäristössä vallitsevien erilaisten arvostusten ja periaatteiden kanssa.

Yksilön kunnioitus etusijalla kasvatuksessa

Kahden puolalaisen äidin ja yhden puolalaisen isän perheessä noudatettiin vapaampia kasvatuseriaatteita. Tätä perusteltiin sillä, että perhe asui Suomessa eikä Puolassa. Lasten piti sen vuoksi oppia selviytymään suomalaisessa yhteiskunnassa. ”Maassa maan tavalla”, totesikin toinen puolalaisäideistä.⁴⁹ Kun hänen ensimmäinen lapsensa oli ollut pieni, hän oli aluksi halunnut soveltaa ankarampia kasvatuseriaatelmia, mutta huomannut melko pian tehtävän mahdottomaksi. Hän ei suoranaisesti halunnut moittia suomalaista kasvatusta, mutta totesi, ettei hän ikinä olisi tiuskinut omalle äidilleen niin kuin hänen lapsillaan oli tapana tiuskia hänelle. Hän tunsikin lisäksi pettymystä siitä, että suhde tyttäreen ei ollut niin läheinen kuin hän olisi toivonut ja jollainen hänellä itsellään oli ollut omaan äitiinsä. Syynä siihen hän katsoi olevan suomalaisen ympäristön vaikutuksen. Tästä huolimatta hän ei mielestään ollut epäonnistunut kasvatuksessaan, sillä ”hehän ovat molemmat suomalaisia, kun täällä asutaan”.⁵⁰

Perheen suomalainen isä puolestaan ei olisi halunnut antaa yhtä paljon periksi lasten toiveille kuin äiti, vaan hän olisi joskus ollut hieman tätä ankarampi. Hänen lapsuudenkotinsa oli ollut hyvin uskonnollinen ja hän itse oli omasta mielestään saanut normaalia ankaramman kasvatuksen, minkä hän katsoi ehkä edelleen vaikuttavan

49 L 1084.

50 L 1084.

mielipiteisiinsä.⁵¹ Siinä suhteessa vanhempien lähtökohdat muistuttivat toisiaan. Isän mielestä kasvatustavat olivat kuitenkin sujuneet ilman suurempia ongelmia, sillä vanhempien oma esimerkki oli tärkeä, kuten hän seuraavassa toteaa:

Täytyy olla kiitollinen, että ne on mutkattomia lapsia ollu, että ei ole ollu heidän kanssa suuria riitoja ja keskustelu on ollu ihan asiallista. En minä osaa enkä oikeastaan haluakaan mitään käytösmalleja lapsille antaa. Kyllä se oma esimerkki ja miten täällä nyt yleensä eletään ja ollaan, niin parhaiten opettaa.⁵²

Molemmat vanhemmat olivat siis lopulta tyytyväisiä lastensa käytökseen, mikä osoittaa, että he olivat oivaltaneet, mitä lapsilta suomalaisessa ympäristössä vaadittiin. Arjen tilanteiden edessä molemmat olivat myös muuttaneet käsityksiään ”hyvästä kasvatuksesta” verrattuna lapsuuskodista saamiinsa ankarampiin kasvatustavoihin. Heidän aikaisempien arvostustensa voidaan siis päätellä muuttuneen jossain määrin. Perheen puolalaisella äidillä oli näin tapahtunut ehkä enemmän kuin suomalaisella isällä, joka joissakin tilanteissa olisi edelleenkin halunnut olla äitiä ankarampi. Heidän ymmärryksensä horisontit olivat kuitenkin muovautuneet samaan suuntaan ja keskinäinen ymmärrys oli säilynyt.

Vastaavanlaisia tuntemuksia oli kokenut myös toinen puolalaisäiti todetessaan, että perheen lapsia oli kasvatettu ”samalla tavalla kun täällä, lapsi saa kaikki, täytyy saada, koska se heille kuuluu”.⁵³ Omasta mielestään hän oli joskus yrittänyt olla tiukkakin, mutta lopputulosta ei voinut verrata puolalaisten lasten käyttäytymiseen. Syyksi tähän hänkin mainitsi suomalaisen ympäristön vaikutuksen. Vierailulla isovanhempien luona Puolassa hän oli joutunut todella häpeämään lastensa käytöstä, sillä hänen äitinsä oli ankarasti kritisoinut kasvatusta, jonka tyttären lapset olivat saaneet. Perheen suomalainen isä⁵⁴ otti osittain syyntä itselleen, sillä äiti oli hänen pitkillä työjaksoillaan joutunut lähes yksin vastaamaan kodista ja kasvatuksesta. Asioista oli tosin keskusteltu puhelimesta. Isän mielestä heidän kaikki kolme lastaan olivat kuitenkin aivan omia persoonallisuuksiaan ja käyttäytyivät siksi eri tavoin, kun oli kyse esimerkiksi viikkorahasta ja säästäväisyydestä.⁵⁵ Molempien vanhempien mielestä lapset olivat aivan normaaleja ja mukavia suomalaisia lapsia, jotka eivät millään tavalla poikenneet tovereistaan.

51 L 1044.

52 L 1044.

53 L 1055.

54 L 1046.

55 L 1046.

Kuva 3 Siivouspuuhissa kesämökillä. Lähtökohtana lapsen osallistumiselle aikuisten töihin on hänen oma halunsa olla mukana. Kuva: Katriina Siivonen, Kuhmo 1991. Yksityiskokoelma.

Edellä kerrotusta voi päätellä, että tämän toisen perheen puolalainen äiti koki selvästi syyllisyyttä siitä, että oli omasta mielestään epäonnistunut kasvattamaan lapsiaan puolalaisten ihanteiden mukaisesti. Hän siis arvosti edelleenkin kotimaassaan omaksumiaan puolalaisia kasvatusihanteita. Hänen ymmärryksen horisonttinsa oli kuitenkin lähentynyt isän horisonttia hänen myöntäessään, että lasten saama kasvatusta on riittävä suomalaisessa ympäristössä ja yhteiskunnassa. Isän tuntema empatia äitiä kohtaan tämän yksin kantaman kasvatusvastuun takia sekä toteamus lasten erilaisuudesta on tulkittavissa Gothonin edellä mainitsemaksi ymmärrykseksi, johon liittyy eläytyminen toisen tilanteeseen. Molempien puolisojen ymmärryksen horisontit olivat siten lähentyneet toisiaan, mutta niin, että puolalaisen äidin horisontti oli lähentynyt enemmän suomalaisen isän näkemystä, vaikka se olikin tietyissä tilanteissa tuottanut hänelle ristiriidan ja syyllisyyden tunteita. Hänhän oli joutunut luopumaan omista ihanteistaan, vaikka niitä pohjimmiltaan edelleen arvostikin.

Myös kolmannessa perheessä äidillä oli pääasiallinen vastuu kasvatuksesta, sillä hänenkin puolalaisen puolisonsa työnkuvaan kuuluivat pitkät työpäivät

Kuva 4 Leivottaessa piparkakkuja ”taikinan maistajaksi” haluaa varmasti jokainen lapsi. Kuva: Esa Riihonen, Turku, 1991. Yksityiskokoelma.

poissa kotoa. Kotona ollessaan isä sanoi olevansa totaalisesti läsnä ja työssä ollessaan totaalisesti poissa.⁵⁶ Vanhempien mielestä tämä vaikutti heidän lapseensa siten, että isän ollessa kotona hänen merkityksensä isän roolissa korostui ja äiti siirtyi taka-alalle, lähes ulkopuoliseksi. Isä myönsi, että vaikka hän periaatteessa halusi noudattaa puolalaista kasvatustyyliä, se käytännön tilanteissa kuitenkin unohtui.⁵⁷ Äidin mielestä isällä ei ollut minkäänlaisia periaatteita. Lapsi oli kietonut isän täysin sormiensa ympärille ja tämä hemmotteli lasta, joten heidän kasvatuseriaatteensa joutuivat usein ristiriitaan keskenään. Lapsi olisi saanut kasvaa aivan villisti, jos äiti ei olisi yrittänyt asettaa edes joitakin rajoja ja sääntöjä, mikä isän kotona ollessa oli usein työlästä. Äidin mielestä lapsen tuli kuitenkin ”kasvaa itsenäiseksi ja saada niin vahva itsetunto, että hän selviytyisi missä päin maailmaa tahansa”.⁵⁸

Molemmilla vanhemmilla näyttäisi olleen kasvatuksessaan sama yksilökeskeinen päämäärä: itsenäinen persoona, jonka toivomuksia kuunneltiin. Siinä suhteessa heidän arvostuksensa vaikuttaisivat melko pitkälle yhteneviltä. Sen, että isä oli

56 L 778.

57 L 778.

58 L 1033.

luopunut alkuperäisistä puolalaisista periaatteistaan ja hyväksyi kaiken, mitä lapsi halusi, voi kuitenkin myös tulkita yritykseksi korvata pitkät poissaolot lapsen elämästä. Siksi heidän keskinäiseen suhteeseensa ei saanut liittyä mitään negatiivista. Äiti oli yrittänyt huomioida kasvatuksessaan myös suomalaisen yhteiskunnan vaatimukset, mistä syystä puolisoiden kasvatustimet poikkesivat toisistaan. Ristiriidoista kertominen paljastaa, että puolisoiden ymmärryksen horisontit eivät haastatteluhetkellä olleet erityisen lähellä toisiaan, vaikka molemmat asettivat lapsen tarpeet etusijalle kasvatuksessaan. Tämän vanhemmat käsittivät kuitenkin eri tavoin ja toimivat siten erilaisen ymmärryksensä mukaisesti.

Sekä yksilön oikeudet että vanhempien kunnioitus tärkeitä kasvatuksessa

Jäljellä olevissa kuudessa perheessä sovellettiin vaihtelevasti periaatteita, jotka sallivat lapsille yhtäältä vapautta, mutta vaativat toisaalta myös kuuliaisuutta ja vanhempien kunnioittamista. Monet katsoivat, että puolalaiset periaatteet tottelevaisuusvaatimuksineen olivat kyllä sinänsä parempia, mutta tovereiden ja ympäristön vaikutuksen johdosta niitä ei voinut täysin soveltaa, kun asuttiin Suomessa. Tästä huolimatta varsinkin puolalainen vanhempi halusi pitää kiinni siitä, että lapset ainakin kunnioittaisivat vanhempiansa tahtoa ja oppisivat ehkä ottamaan myös muita huomioon. Suomalainen vanhempi puolestaan toivoi lasten oppivan itsenäisyyteen sekä selviytymään hyvin yhteiskunnassa. Lasten ollessa pieniä puolalaisista kasvatustehosteista oli ollut vielä helppo pitää kiinni, mutta heidän kasvaessaan ja tovereiden tullessa kuvaan mukaan oli monesti jouduttu antamaan periksi. Vanhemmat kuitenkin toivoivat, että jotain olisi jäänyt mieleen ja että lapset vielä joskus sen ymmärtäisivät. Yksi puolalaisista äideistä puki sanoiksi monen muunkin puolalaisvanhemman kokemuksen ja toiveen:

Aluksi yritin pitää puolalaiset kasvatuseriaatteen, mutta kun hän meni kouluun, hänelle oli kauhean tärkeää saada se, mitä kaikki muutkin, ei yhtään erilaista. Mutta nyt kaikki on muuttunut, mennyt suomalaiseen tyyliin. Otamme joskus yhteen ja huudamme päin naamaa. Tyttäreni on nyt 14, mutta tietää, että kello 10 aikaan on oltava kotona. Mutta tietysti en tiedä, mitä hän tekee, ei hän kerro. Syyttää minua vakoilijaksi, koska haluan tietää, kenen kanssa hän on ja mitä kaverit tekevät. Mutta ehkä hän vielä ymmärtää, että äiti välittää.⁵⁹

Edellä olevan lausuman perusteella voi päätellä, että perheen tytär samaistui voimakkaasti suomalaisiin ikätovereihinsa. Sen vuoksi äidin puolalaiset periaatteet eivät enää toimineet, vaikka hän vielä yrittikin soveltaa joitakin niistä. Ne poikkesivat

59 L 771.

liikaa toveripiirin antamista malleista, jotka tytär oli ainakin osittain omaksunut. Perheen isän mukaan äidillä oli päävastuu kasvatuksesta, mikä kuitenkaan ei hänen mielestään ollut niin tiukkaa kuin Puolassa. Vanhemmat olivat enimmäkseen myös yksimielisiä käytetyistä menetelmistä, vaikka pieniä erimielisyyksiä silloin tällöin esiintyikin.⁶⁰ Molempien ymmärryksen horisontit olivat siten lähestyneet toisiaan, varsinkin puolalaisen äidin, joka oli hyväksynyt muutoksen tyttärensä käytöksessä eikä enää yhtä tiukasti pitänyt kiinni omista arvoistaan ja kasvatuseriaateistaan.

Noudatettaessa sekä yksilökeskeisiä että perhekeskeisiä kasvatuseriaatteita lapsilta toivottiin samanaikaisesti sekä tottelevaisuutta ja vanhempien kunnioitusta että itsenäistä vastuuntuntoa, rehellisyyttä ja toimeliaisuutta. Yksi puolalaisista totesi, ettei hän itse tietoisesti ollut yrittänyt kasvattaa lapsiaan puolalaisten periaatteiden mukaan.⁶¹ Perheen suomalainen äiti kuitenkin ihaili puolalaisten lasten käytöstä ja toivoi omiensaakin omaksuvan samoja piirteitä. Osittain tästä syystä lapset oleskelivat pitkiäkin aikoja sukulaisten luona Puolassa. Samalla äiti myös toivoi lasten selviytyvän hyvin suomalaisessa yhteiskunnassa. Itsenäiseen päätöksentekoon heitä kasvatettiin muun muassa viikkorahan avulla.⁶² Kahdessa muussa perheessä suomalainen äiti piti puolalaisen isän kasvatuseriaatteita ankarampina kuin omiaan. Toinen näistä isistä oli työnsä tähden paljon poissa, mutta kotona ollessaan hän halusi sääntöjä noudatettavan.⁶³ Tämä oli johtanut moniin keskusteluihin isän periaatteista, joita äiti piti vanhanaikaisina. Äidin mielestä ”jokin puolalaisen ja suomalaisen kasvatuksen väliltä” olisi ollut ihanne. Hänen mielestään lasten tuli oppia ottamaan vastuuta, olemaan ahkeria ja rehellisiä, mutta myös kunnioittamaan vanhempiaan, mihin perheen isäkin yhtyi.⁶⁴

Kolmannen puolalaisen isän perheessä uskonnollinen arvokasvatus oli joutunut ristiriitaan suomalaisten tapojen kanssa. Isä on hyvin uskonnollinen ja halusi lasten, jotka myös ovat katolisia, tulevan kanssaan messuun sunnuntaisin. Äidin mielestä se oli usein liikaa vaadittu, sillä jotkut lasten harrastuksista osuivat samaan ajankohtaan.⁶⁵ Isän mielestä kaikki oli sujunut hyvin teini-ikään asti, mutta sen jälkeen hän oli huomannut, että jotkut periaatteet eivät enää toimineet, sillä lapset eivät halunneet olla erilaisia kuin ikätoverinsa.⁶⁶ He halusivat toimia

60 L 1043.

61 L 773.

62 L 1030.

63 L 776.

64 L 1049; L 776.

65 L 1062.

66 L 1060.

oman tahtonsa mukaan. Äiti oli selvillä ympäristön vaikutuksesta todetessaan, etteivät vain vanhemmat kasvata lapsia, vaan että myös koulu ja toveripiiri ovat yhtä tärkeitä tekijöitä. Äiti halusi lasten kasvavan itsenäisiksi, saavan itseluottamusta ja kokevan itsensä perheessä tasavertaisiksi jäseniksi aivan kuten hänkin oli kokenut omassa lapsuuskodissaan.⁶⁷ Isän mielestä lapsilla taas oli luontainen kyky kunnioittaa vanhempien tahtoa.⁶⁸ Molemmat vanhemmat olivat kuitenkin sitä mieltä, että lapset olivat saaneet enemmän vaikutteita suomalaisesta kasvatuksesta kuin puolalaisesta, vaikka äidin mielestä isän ei aina ollutkaan helppo hyväksyä sitä, kuten seuraavasta ilmenee:

No hän on ehkä sitä mieltä, että vanhempia pitäisi kunnioittaa enemmän ja juuri tätä uskontoa myös enemmän. Mutta olen aina sanonut, että on uskonnon vapaus eikä ketään voi pakottaa kirkkoon. Ehkä hän on nyt alkanut hyväksyä asian.⁶⁹

Edellä kuvatuissa kolmessa perheessä vanhempien erilaiset arvot olivat osittain joutuneet ristiriitaan keskenään. Viimeksi mainitussa perheessä ne johtuivat selkeimmin uskonnosta. Mutta myös toisen suomalaisäidin toteamuksen kasvatuksen ”vanhanaikaisuudesta” voisi tulkita ainakin osittain juontuneen uskonnosta, sillä perheen lapset olivat katolisia. On kuitenkin muistettava, että vanhempien tahdon kunnioitus ei liity yksinomaan katolisuuteen, vaan sitä kunnioitetaan monissa muissakin uskonnoissa ja kollektiivisissa kulttuureissa. Uskonnollisia traditioita arvostavat puolalaiset isät olivat kuitenkin joutuneet sopeutumaan vallitseviin olosuhteisiin ja hyväksymään ne, vaikkakin hieman vastahakoisesti. Tämä osoittaisi myös heidän ymmärryksensä horisonttien ajan myötä lähentyneen suomalaisen puolison horisonttia, vaikka heidän omat arvonsa ja arvostuksensa eivät olisikaan muuttuneet.

Kahdessa perheessä vanhemmat olivat aikaisemmin eronneet, ja nyt muovautuneissa uusissa perheissä lapset olivat jommankumman puolison edellisestä avioliitosta. Toisessa näistä suomalaisen isän lapset olivat jo aikuisia ja lähteneet kodista, mutta puolalaisen äidin poika oli seurannut mukana tämän uuteen perheeseen. Äidin edellinen puolisoikin oli ollut suomalainen ja hänen mielestään poika oli saanut lähes suomalaisen kasvatuksen, sillä äiti ei ollut alun perinkään halunnut hänen erottuvan tovereistaan. Pojalle oli kuitenkin opetettu myös puolalaisia käytöstapoja niin hyvin, että hän oli saanut kiitosta siitä koulussa ja muuallakin kuten seuraavasta ilmenee:

67 L 1062.

68 L 1060.

69 L 1062.

[M]onesti koulussa sanottiin, että X käyttäytyy niin erinomaisesti. Hän osaa käyttäytyä. Se ei tarkoita, että hän on ollut aina kiltti. Ei hän ole ollut. On puhuttu yhtä ja toista, mitä hän pystyy tekemään, mutta hän osasi aina käyttäytyä silloin kun hän halusi. Jollain lasten leirillä hän oikein osasi olla erittäin kiltti ja hyvin kasvatettu ja hänelle on jäänyt vielä nytkin jotain sellaista, joltain charmia vai mitä se on.⁷⁰

Äidin kertoman mukaan riitoja oli syntynyt puolisoitten välille esimerkiksi ruokapöydässä, koska hänen mielestään heikommille piti antaa etusija eli ”aina ensin lapsille, sitten vasta muut”.⁷¹ Suomalaisen isän mielestä äiti kasvatti poikaa puolalaisen tyyliin, eikä hän itse ollut tullut pojan kanssa kovin hyvin toimeen. Myöhemmin pojan ja isäpuolen suhde oli tosin parantunut. Isä arvosti rehellisyyttä, mutta hänen mukaansa ”äiti hemmotteli poikaa” ja oli kaikessa aina tämän puolella tarkistamatta ensin asiaa esimerkiksi opettajalta, jos koulussa oli esiintynyt ongelmia. Hän oli huomannut, että hänen vaimonsa ei arvostanut suomalaisia opettajia, vaan katsoi heidän saaneen vähemmän koulutusta kuin opettajat Puolassa.⁷² Puolalaisen vaimon mielestä hänen suomalainen miehensä oli mustasukkainen pojalle.⁷³

Tämän viimeksi mainitun perheen vanhemmilla oli eri käsitys kasvatuseriaateista samoin kuin siitä, mikä on ”hyvää kasvatusta”. Suomalaisen isän mielipiteet edustivat vanhemman sukupolven suomalaisia kasvatuseriaatteita hyvästä kasvatuksesta, jossa painotettiin rehellisyyttä ja vanhempien kunnioitusta. Tästä syystä hän tulkitsi äidin erilaiset ja hyväksyvämmät periaatteet puolalaisiksi. Osittain ne sellaisia olivatkin, koska lapsen hyvä käytös oli saanut kiitosta myös ulkopuolisilta. Puolisoiden ymmärrysten horisonttien voi tässä tapauksessa kuitenkin tulkita olevan melko kaukana toisistaan. Taustalla on lisäksi nähtävissä tekijöitä, jotka aiheuttavat ristiriitoja myös tavallisissa suomalaisissa uusperheissä. Niihin kuuluu puolisoitten omien lasten etujen suosiminen.

Toisessa perheessä puolalaisella isällä oli lapsi edellisestä avioliitosta. Tämä asui suomalaisen äitinsä kanssa, mutta vieraili säännöllisesti isänsä uuden perheen luona. Ennen eroa kasvatusta oli ollut isän vastuulla. Isä totesi, että koska lapsi asuu Suomessa, hänen pitäisi olla suomalainen. Kuitenkin hän oli halunnut kasvattaa lapsesta myös osittain puolalaisen, vaikka se hänen mielestään olikin ollut vaikeaa. Isä toivoi, että jotain puolalaisuudesta kuitenkin olisi ehtinyt tarttua

70 L 1040.

71 L 1040.

72 L 1038.

73 L 1040.

Kuva 5 Mukana lumitöissä joululahjaksi saadulla lasten lumikolalla. Kuva: Katriina Siivonen, Eurajoki 1991. Yksityiskokoelma.

lapsen.⁷⁴ Suomalaisen äidin lapset olivat jo lähes teini-ikäisiä uutta perhettä perustettaessa. Suhteet puolalaiseen isäpuoleen olivat äidin mukaan aina olleet erinomaiset. Lapset olivat saaneet täysin suomalaisen kasvatuksen eikä isäpuoli ollut puuttanut kasvatukseen. Poikkeuksena oli kuitenkin se, että isä halusi äitiä enemmän kontrolloida nuorten tekemisiä. Lisäksi hän halusi lasten panostavan koulunkäyntiin kunnianhimoisemmin. Äidin mielestä nämä olivat selvästi puolalaisia piirteitä. Useimmiten he olivat kuitenkin yhtä mieltä asioista. Joskus isäpuoli saattoi huomauttaa vaimolleen, että tämän olisi pitänyt olla ankarampi esimerkiksi lasten yövierailujen valvomisessa:

[S]emmosesta esimerkiksi, kun poika sanoi, että hän menee jonkun kaverin luo yöks, ni hän sanoi, että sun pitää niinko varmistaa joka kerta, et se on siällä. Mä sanoin, et en mä joka kerta varmistaa. Et en mä semmoseen lähde, et mä joka kerta varmistan, et se on sit jo vakoilua.⁷⁵

Tässä perheessä puolalainen puoliso oli hyväksynyt sen, että äidillä oli ollut ja oli edelleen päävastuu lastensa kasvatuksesta, vaikka hän itse edellisessä per-

74 L 780.

75 L 1036.

heessään oli enimmäkseen vastannut siitä. Puolalaisen isän horisontin voisi siten tulkita lähentyneen enemmän äidin horisonttia, vaikka hän edelleen pitikin kiinni omista arvostuksistaan ja joistakin kasvatuseriaateistaan haluten toisinaan soveltaa niitä myös käytännössä.

Arvot puntarissa: ymmärrystä puolin ja toisin

Analysoitujen perheiden kasvatuseriaanteita tarkastellessa voidaan todeta, että suomalaisen ympäristön vaikutus lasten käyttäytymiseen oli hallitseva, mikä johtui yhtäältä suomalaisesta vanhemmasta ja toisaalta suomalaisesta kaveripiiristä. Ei siis ainoastaan vanhempien kasvatuseria, vaan myös ympäristö muoaa lapsia, kuten Brembeck huomauttaa.⁷⁶ Lisäksi kasvatuseriaukseen vaikuttaa lapsen oma tahto. Täysin puolalaisiin arvoihin ja arvostuksiin perustuvaa kasvatuseria ei perheissä esiintynyt. Vain kahdessa perheessä oli haluttu noudattaa puolalaisia perhekeskeisiä periaatteita, vaikka turhautuneisuutta epäonnistumisen vuoksi ainakin toisessa perheessä ajoittain koettiin. Näissä perheissä molemmat puoliset olivat yhtä mieltä kasvatuserian tavoitteista ja heidän ymmärryksen horisonttinsa olivat selvästi lähes sulautuneet toisiinsa. Kolmessa perheessä lapsia kasvatettiin yksilökeskeisten ihanteiden mukaisesti, vaikka perheiden puolalainen vanhempi olikin aluksi halunnut noudattaa perhekeskeisiä periaatteita lasten ollessa pieniä. Heistä jokainen oli kuitenkin luopunut niistä huomattuaan, miten vaikeaa se oli. Näissä tapauksissa voi tulkita puolalaisten puolisoitten horisonttien lähentyneen enemmän suomalaisten puolisoitten horisonttia, vaikka heidän arvostuksensa eivät aina ehkä olleetkaan muuttuneet.

Jäljellä olevissa kuudessa perheessä yksilö- ja perhekeskeiset periaatteet vaihtelivat joko siten, että molemmista kulttuureista oli omaksuttu periaatteita puolisoitten yhteiseksi kasvatuseriatavoitteiksi tai sitten kumpikin vanhempi halusi soveltaa oman kulttuurinsa arvostamia periaatteita samanaikaisesti. Edellisessä tapauksessa yhteiset kasvatuseriapäämäärät osoittivat, että molemmat puoliset ymmärsivät toistensa arvostavan tiettyjä periaatteita ja hyväksyivät asian. Molempien näkemykset olivat siten muuttuneet ja heidän ymmärryksen horisonttinsa lähentyneet toisiaan. Jälkimmäisissä tapauksissa, jolloin molemmat halusivat soveltaa omia kasvatuseriaanteitaan, katsottiin toisen periaatteiden olevan joko liian ankaria ja vanhanaikaisia tai aivan liian vapaita ja sallivia. Tämä oli aiheuttanut ristiriitoja puolisoitten välille. Puolisoitten näkemykset ja ymmärryksen horisontit erosivat tämän seurauksena toisistaan ja siksi myös heidän arvostuksensa kilpailivat kes-

76 Brembeck 1992, 3.

kenään. Käytännössä toteutuivat kuitenkin useimmiten suomalaisessa ympäristössä vallitsevat kasvatuseriaatteen, vaikka se saattoikin aiheuttaa puolalaiselle osapuolelle ristiriitoja ja soti toisinaan myös hänen uskonnollista vakaumustaan vastaan. Lisäksi joissakin tapauksissa oli ehkä kyse enemmänkin alistumisesta kuin keskinäisen ymmärryksen lisääntymisestä.

Yksilön käyttäytymistä ohjaavat siis hänen oman kulttuurinsa piirissä omaksumat arvot ja arvostukset. Kahden kulttuurin perheissä puolisoitten toiminnan ymmärtämiseen tarvitaan siten kummankin tietämystä toistensa taustoista sekä vuoropuhelua heidän välillään, jolloin mahdolliset erilaiset ymmärryksen horisontit voivat lähentyä toisiaan. Tällaista vuoropuhelua tarvitaan luonnollisesti kaikissa perheissä, mutta erityisen haastavaa se on juuri eri kulttuurien piirissä kasvaneille puolisoille. Keskinäinen ymmärrys, jota Gadamer kutsuu horisonttien yhteensulautumiseksi, saavutetaan vasta vähitellen mielipiteiden vaihdossa ja neuvotteluissa, jotka aina sisältävät tällaiseen vuoropuheluun.

Artikkelini kohteena ovat olleet arvostukset, jotka ovat ohjanneet puolisoitten näkemyksiä siitä, miten lapsia tulisi kasvattaa. Vanhemmat ovat pyrkineet välittämään lapsilleen myös itse arvostamiaan ihanteita joko yhteistuumin tai eri tavoin. Kyse on ollut siitä, onko hyvän kasvatuksen lähtökohtana ollut puolalaisen vai suomalaisen puolison käsitys asiasta. Tämä ei läheskään aina ole ollut ristiriidatonta. Vanhemmille on ollut selvää, että koska perhe asuu Suomessa, lapset tarvitsevat valmiuksia selviytyäkseen tulevaisuudessa suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa painottuu yksilön vapaus ja vastuun ottaminen itsestään. Mutta samanaikaisesti moni puolalainen vanhempi on halunnut ohjata lapsiaan tottelevaisuuteen, vanhempien kunnioittamiseen ja muiden huomioon ottamiseen. Ne ovat ominaisuuksia, joita he olivat oppineet arvostamaan lapsuuskodissaan. Parhaiten vanhemmat ovat onnistuneet silloin, kun lapset vielä olivat pieniä ja kun ympäristön vaikutus kasvatukseen oli heikkoa, tai kun molemmilla vanhemmilla olivat yhtenevät kasvatukselliset tavoitteet.

Suomalaisen vanhemman kannalta eläminen tuttuun arvojen ja arvostusten ympäröimänä on tehnyt hänen asemansa puolisoaan helpommaksi. Hänen ei siten ole tarvinnut muuttaa omia arvostamiaan periaatteita kovinkaan paljon, vaikka hänen näkemyksensä onkin lähentynyt puolison horisonttia ymmärryksen lisääntyessä. Tästä ovat osoituksena muun muassa empatian tunteet ja ainakin osittainen puolison arvostusten ja kasvatuseriaatteiden hyväksyminen. Se vanhempi, joka useimmiten on luopunut omista arvostuksistaan ja ihanteistaan, on Suomeen muuttanut puolalainen isä tai äiti. Luopuminen on heidän kohdallaan merkinnyt myös sitä, että he ovat hyväksyneet lapsen kasvamisen erilaiseksi kuin mitä he itse alun perin halusivat. He ovat myös hyväksyneet sen, että lapsi kasvuprosessinsa

aikana omaksuu ainakin osittain erilaiset arvot ja ihanteet kuin mitä he itse ovat pitäneet tärkeinä.⁷⁷ Kompromissin hinnan he ovat saaneet maksaa häpeän tunteina varsinkin silloin, kun puolalaisia sukulaisia tai vieraita on ollut paikalla. Myös tunneperäinen etäännyminen lapsista on koettu negatiivisena. Kontaktit ”suomalais-tuneisiin” lapsiin eivät ole muodostuneet ehkä niin läheisiksi kuin vanhempi olisi toivonut. Ymmärryksen lisääntyminen ja puolisoitten horisonttien lähentyminen on siten useimpien puolalaisten vanhempien kohdalla merkinnyt sitä, etteivät he ole enää pyrkineet muuttamaan arkielämän todellisuutta toisenlaiseksi. He ovat oivaltaneet, että lapset saavat riittävän hyvää kasvatusta, vaikka se onkin määritelty enemmän suomalaisten kuin puolalaisten arvostusten mukaisesti.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Haastattelut:

Åbo, Kulturvetenskapliga arkivet vid Åbo Akademi, Cultura, Etnologiska samlingarna KIVÅ, haastattelut aiheesta ”Kulttuurien kohtaaminen”, 1988–1989 ja 1993–1994. L771–L774, L776–L778, L780, L1030, L1031, L1033, L1036, L1038, L1040, L1042–L1044, L1046, L1049, L1055, L1060, L1062, L1084.

Kirjallisuus

- Alitolppa-Niitamo, Anne 2005: Lastenkasvatusko kompastuskivi monikulttuurisissa liitoissa? – Heikkilä, Elli (toim.), *Monikulttuuriset avioliitot sillanrakentajina. Vuoden 2005 seminaariraportti*. Siirtolaisuusinstituutti, Web Reports No. 11. <http://www.migrationinstitute.fi/pdf/webreports11.pdf> [luettu 12.11.2012]
- Badersten, Björn 2006: *Normativ metod. Att studera det önskvärda*. Lund: Studentlitteratur.
- Brembeck, Helene 1992: *Efter Spock. Uppfostringsmönster i dag*. Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige.
- Dahl, Øyvind 2004: *Møter mellom mennesker: Interkulturell kommunikasjon*. Oslo: Gyldendal.
- Dzięgiel, Leszek 1998: *Paradise in a Concrete Gage. Daily Life in Communist Poland. An Ethnologist's View*. Cracow: Faculty of History, Jagellonian University of Cracow.
- Ekströmer, Melcher 1991: *Buskar och fåglar. En socialantropologisk studie av górale, bergsfolket i södra Polen*. Monographs in Social Anthropology 1. Lund: Lund University Press.

77 Vrt. Alitolppa-Niitamo 2005 [online], 23.

- Filosofilexikonet* 1988: Poul Lübke (red.). Stockholm: Forum.
- Gadamer, Hans-Georg 2004: *Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteessä ja filosofiassa*. Valikoinut ja suomentanut Ismo Nikander. Tampere: Vastapaino.
- Gadamer, Hans-Georg 2002: *Truth and method*. New York: Continuum.
- Gothóni, René 2002: Inledning: Humanioras egenart. – Gothóni, René (red.), *Att förstå inom humaniora*. Helsingfors: Finska Vetenskaps-Societeten.
- Hertzberg, Lars 2002: Om inlevelsens roll i filosofin och humaniora. – Gothóni, René (red.), *Att förstå inom humaniora*. Helsingfors: Finska Vetenskaps-Societeten.
- Hirsjärvi, Sirkka 1981: *Aspects of Consciousness in Child Rearing*. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 43. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Hurme, Helena 1999: Individualismi vs. kollektivismi perhesukupolvien suhteita määrävänä tekijänä Suomessa ja Puolassa. – *Gerontologia, Kasvun ja vanhenemisen tutkijat ry:n julkaisu 13 (3)*. <http://elektra.helsinki.fi/se/g/0784-0039/13/3/individu.pdf> [luettu 14.2.2012]
- Hytönen, Juhani 1995: *Lapsikeskeinen kasvatus*. Helsinki: WSOY.
- Illman, Ruth 2004: *Gränser och gränsöverskridanden. Skildrade erfarenheter av kulturella möten i internationellt projektarbete*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Kuczynski, Anna-Liisa 2007: Togetherness and Space – Identifications and Negotiations in Polish-Finnish Families. – *Ethnologia Fennica. Finnish Studies in Ethnology 2007*, vol. 34.
- Kuczynski, Anna-Liisa 2009: Värderingar i fokus – om inbördes förståelse i bikulturella familjer. – *Budkavlen. Tidskrift för etnologi och folkloristik 2009*, årgång 88.
- Lainiala, Lassi & Minna Säävälä 2012: *Rakkautta, rikkautta ja ristiriitoja. Suomalaisten solmimat kaksikulttuuriset avioliitot*. Perhebarometri 2012. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen katsauksia E 46/2012. [http://vaestoliitto-fi bin.directo.fi/@Bin/37c6385bbddd28c9891bf3cdfeacfd5/1352714487/application/pdf/2007156/Perhebarometri%202012_web.pdf](http://vaestoliitto-fi.bin.directo.fi/@Bin/37c6385bbddd28c9891bf3cdfeacfd5/1352714487/application/pdf/2007156/Perhebarometri%202012_web.pdf) [luettu 12.11.2012]
- Puohiniemi, Martti 2002: *Arvot, asenteet ja ajankuva. Opaskirja suomalaisen arkielämän tulkintaan*. Espoo: Limor kustannus.
- Romano, Dugan 1997: *Intercultural Marriage. Promises and Pitfalls*. Yarmouth: Intercultural Press.
- Ruotsala, Helena 2005: Matkoja, muistoja, mielikuvia – kansatieteilijä kentällä. – Korkiakangas, Pirjo & Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.), *Polkuja etnologian menetelmiin*. Ethnos-toimite 11. Helsinki: Ethnos ry.
- Siim, Pihla 2007: Äidit ja heidän lapsensa. Perhesuhteista neuvottelua yllirajaisissa perheissä. – Martikainen, Tuomas & Marja Tiilikainen (toim.), *Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 46/2007. Helsinki, Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos.
- Sjögren, Annick 1993: *Här går gränsen. Om integritet och kulturella mönster i Sverige och medelhavsområdet*. Stockholm: Arena.

- Suomen virallinen tilasto SVT 2010*: Tilastokeskus, Väestörakenne. http://pxweb2.stat.fi/database/StatFin/vrm/vaerak/vaerak_fi.asp [luettu 14.2.2012]
- Säntti, Janne 2008: Opettajan muuttuva työ vastakohtaisuuksien näkökulmasta. – *Kasvatus & Aika 1/2008*. http://www.kasvatus-ja-aika.fi/dokumentit/santti_0903082257.pdf [luettu 15.2.2012]
- Takala, Annika 1960: Child-Rearing Practices and Attitudes in Different Social Environments. – *Child-Rearing Practices and Attitudes as measured by Different Techniques*, osa 2. Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun julkaisuja 19. Jyväskylä: Center for Educational Research.
- Tuomi-Nikula, Outi 1988: Acculturation in the Ethnic Mixed Marriage. – *Ethnologia Fennica 1987–88*, vol. 16.
- Winch, Peter 1995: Kan vi förstå oss själva? – *Glänta 1–2/1995*.
- Wolanik Boström, Katarzyna 2005: *Berättade liv, berättat Polen. En etnologisk studie av hur högutbildade polacker gestaltar identitet och samhälle*. Umeå: Umeå universitet, Institutionen för Kultur och Medier.

6

Suomen ja Ruotsin välinen siirtolaisuus ja ruotsinsuomalaiset 2000-luvulla

Jouni Korkiasaari

Ruotsi on ollut toisen maailmansodan jälkeen suomalaisten tärkein muuttokohde. Jo sodan aikana Ruotsiin siirrettiin Suomesta yli 70 000 sotalasta sekä 4 500 sotainvalidia ja 55 000 evakkoa. Sotalapsista moni adoptoitiin Ruotsiin ja osa palasi sinne aikuistuttuaan. On arvioitu, että sotalapsista noin 15 000 olisi päätenyt asumaan pysyvästi Ruotsiin.¹ Huippunsa muutto saavutti vuosina 1969–1970, jolloin yli 80 000 ihmistä muutti naapurimaahan. Tuolloin Suomen väkiluku jopa väheni siirtolaisuuden vuoksi. Kaikista maastamuuttaneista Ruotsiin siirtyneiden osuus oli useina vuosina yli 80 %.

Suuren muuttoaallon yhteiskunnalliset syyt olivat hyvin samanlaisia taloudellisen, väestöllisen ja poliittisen kehityksen murrosvaiheisiin liittyviä tekijöitä kuin aikoinaan Amerikan siirtolaisuudessa ja yleensäkin suurissa joukkomuutoissa. Elinkeinorakenteen voimakas muutos maataloudesta teollisuuteen vapautti maaseudulta työvoimaa. Suurin osa muutoista suuntautui maassamuuttona kotimaan kaupunkeihin. Etelä-Suomen vaikea asuntotilanne oli kuitenkin osaltaan kanavoimassa muuttopainetta Ruotsiin. Toisena tekijänä oli väestökehitys eli sodanjälkeisten suurten ikäluokkien tulo työikään. Vuosina 1945–1949 syntyneiden ikäluokissa oli keskimäärin 20 000 henkeä enemmän kuin niitä edeltäneissä ikäluokissa, joten 1960-luvun puolivälissä työmarkkinoille pyrki yhteensä noin 100 000 ”ylimääräistä” työnhakijaa.²

1 Kaven 1985, 136; ks. myös Salminen 2007.

2 Korkiasaari & Tarkiainen 2000, 136–149; Korkiasaari 2003.

Kuva 1. Suomalaisia naisia Maraboun liukuhihnalla. Siirtolaisuusinstituutin arkisto.

Suomesta poistuyöntävien tekijöiden vastapainona Ruotsissa oli samanaikaisesti voimakkaita vetotekijöitä. Maassa oli 1960-luvun lopulla erittäin vahva taloudellinen nousukausi, jonka seurauksena syntyi krooninen työvoimapula. Sitä oli helppo lievittää suomalaisella työvoimalla, sillä yhteispohjoismaisten työmarkkinoiden ansiosta Pohjoismaiden välinen muuttoliike oli jo vuodesta 1954 lähtien ollut esteetöntä.³ Muuttajat olivat 1960- ja 1970-luvuilla etupäässä ainoastaan kansakoulun käynnyttä maaseutu- ja työväestöä. Työttömyys ja paremman elintason tavoittelu olivat pääasiallisia muuton yksilötason vaikuttimia.

Ruotsissa kaksi kolmasosaa suomalaisista työskenteli valimoissa, autotehtaissa, telakoilla, vaatetehtaissa ja muissa teollisuuslaitoksissa. Muuttaminen maiden välillä kumpaankin suuntaan oli koko ajan vilkasta, koska Ruotsin suomalaisväestöstä huomattava osa oli pikemminkin tilapäisiä siirtotyöläisiä kuin pidempiaikaisesti asettuneita siirtolaisia. Suuri osa heistä kuitenkin jäi lopulta Ruotsiin.⁴

3 Ks. tarkemmin Korkiasaari & Tarkiainen 2000, 143–149; Korkiasaari 2003.

4 Korkiasaari & Tarkiainen 2000; Ks. myös Koironen 1966; Jaakkola 1984.

Ruotsin veto hiipuu 1980-luvulla

Toisesta maailmansodasta aina 1970-luvulle asti Ruotsissa oli siis Suomeen verrattuna monia voimakkaita vetotekijöitä, kun taas Suomessa oli useita vahvoja työntötekijöitä. Ruotsi oli taloudellisesti ja poliittisesti vakaa korkean elintason yhteiskunta. Suomessa taloudelliset vaikeudet, työttömyys, sisäpoliittiset levottomuudet ja ulkopoliittinen epävarmuus oli jokapäiväistä.⁵

1980-luvulla Ruotsia alkoivat kuitenkin vaivata uudenlaisen rakennemuutoksen ja paisuneen valtiontalouden aiheuttamat työllisyysongelmat. Siksi se ei enää tarvinnut myöskään ulkomaista työvoimaa, vaan pikemminkin olisi halunnut päästä siitä eroon. Muuttoliike Suomesta olikin tällä vuosikymmenellä poikkeuksellisen vähäistä. Muista maista Ruotsiin virtasi edelleen paljon ulkomaalaisia, mutta ei enää tavanomaisia työvoimasiirtolaisia, vaan pakolaisia.

Ruotsin vetovoima suomalaisten siirtolaisten toivemaana loppui 1980-luvulla ja kääntyi paluumuutoksi. Paluuhalukkaimpien muutettua Suomeen myös paluusiirtolaisuus vaimeni vuosikymmenen lopulla. Osaksi Ruotsin paikan suomalaisten muuttokohteina korvasivat muut Euroopan maat.

Suomalaisten maastamuutto 1990- ja 2000-luvulla

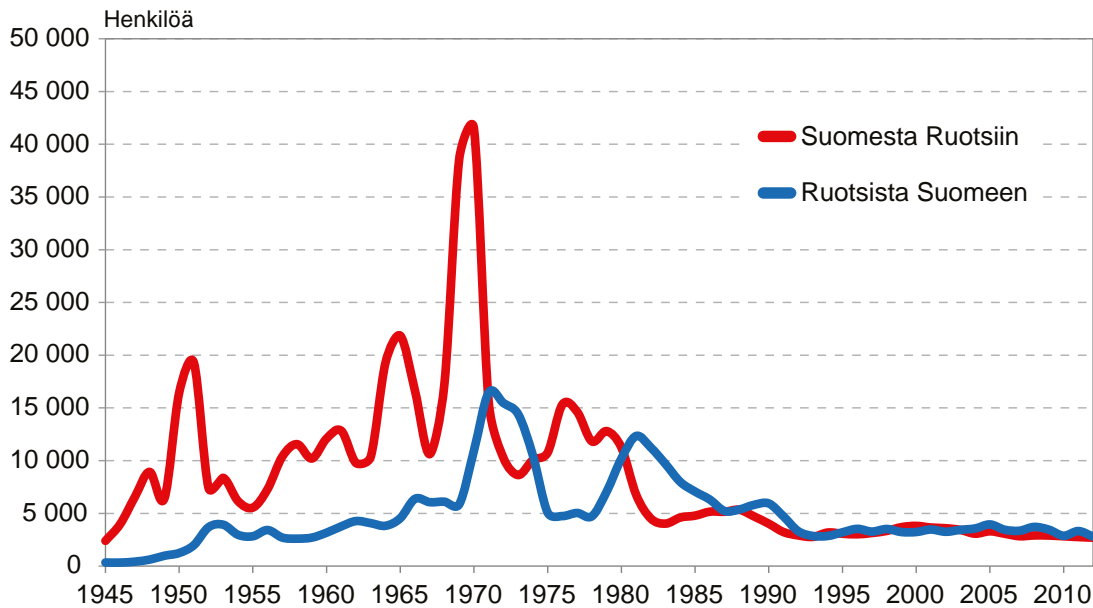
Seuraavassa tarkastellaan tilastojen avulla Suomen kansalaisten maastamuuttoa viimeisten 20 vuoden aikana ja verrataan Ruotsiin muuttaneita muihin maihin siirtyneisiin.

Tilastoista ilmenee, että Suomen ja Ruotsin välinen muuttoliike on 1980-luvun paluumuuttokauden jälkeen ”normalisoitunut”. Vuosina 1993–2012 Ruotsiin muutti keskimäärin 2 700 ja sieltä Suomeen 2 600 Suomen kansalaista vuodessa muuttotaseen ollessa lähes tasapainossa (kuvio 1). Ruotsi on silti edelleen selvästi tärkein yksittäinen kohdema, vaikka sen osuus maastamuuttaneista on jatkuvasti supistunut. Kun enimmillään 1960- ja 1970-luvuilla kahdeksan kymmenestä suomalaissiirtolaisesta muutti Ruotsiin, on sinne viime vuosikymmenellä (2003–2012) siirtynyt enää alle neljännes lähtijöistä (kuvio 2, liitetaulukko 1).

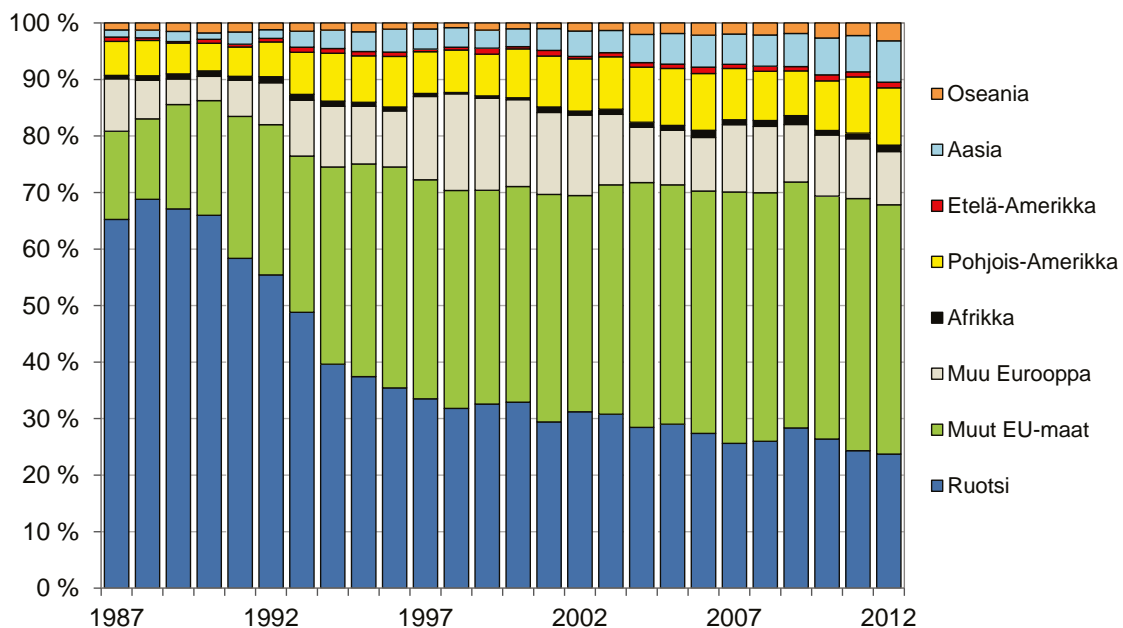
Ruotsin jälkeen suosituimpia kohdemaita ovat olleet Britannia, Norja, Yhdysvallat, Saksa ja Espanja. Kun verrataan viimeistä 10 vuoden jaksoa (2003–2012) sitä edeltävään vuosikymmeneen (1993–2002), havaitaan, että suomalaisten maasta-

5 Ks. esim. Korkiasaari & Tarkiainen 2000; Korkiasaari 2001a; 2001b; Björklund 2012.

muutto on lisääntynyt määrällisesti eniten Britanniaan, Viroon, Yhdysvaltoihin ja Sveitsiin. Eniten taas on vähentynyt muutto Ruotsiin ja Norjaan. Maastamuuton lisääntyminen on ollut suurinta Viroon, Kiinaan, Irlantiin ja Australiaan. Norja, Kreikka, Ruotsi ja Belgia puolestaan ovat menettäneet vetovoimaansa suhteellisesti eniten. Tarkastelussa on huomioitu vain tärkeimmät kohdemaat eli ne, joihin on muuttanut keskimäärin vähintään 50 henkeä vuodessa eli yhteensä vähintään 1000 henkilöä koko tarkastelujaksolla 1993–2012 (taulukko 1).

Kuvio 1. Suomen ja Ruotsin välinen muuttoliike 1945–2012.

Kuvio 2. Suomen kansalaisten maastamuutto kohdealueittain 1987–2012 (%)

Vuosina 1945–2012 Suomesta muutti Ruotsiin tilastojen mukaan noin 580 000 henkeä, joista Suomen kansalaisia oli 568 000. Ruotsista Suomeen muuttaneita oli vastaavasti noin 335 000, joista Suomen kansalaisia oli 310 000. Luvuissa on mukana maiden välillä useita kertoja muuttaneita ja ulkomaalaistaustaisia sekä etenkin Suomeen muuttaneissa Ruotsissa syntyneitä suomalaisten lapsia.

Taulukko 1. Suomen kansalaisten maastamuutto kohdealueittain/maittain vuosina 1993–2012.

Kohdealue/maa	Yhteensä			Muutos henkilöä	Suhteell. muutos %
	1993-2012	1993-2002	2003-2012		
Muut EU-maat (27)	126 531	61 488	65 043	3 555	5,8
Muu Eurooppa	21 528	11 720	9 808	-1 912	-16,3
Afrikka	1 485	540	945	405	75,0
Pohjois-Amerikka	15 781	7 082	8 699	1 617	22,8
Latinal. Amerikka	1 406	599	807	208	34,7
Aasia	8 315	3 056	5 259	2 203	72,1
Oseania	2 992	1 012	1 980	968	95,7
Kaikki maat	178 038	85 497	92 541	7 044	8,2
Ruotsi	54 273	29 271	25 002	-4 269	-14,6
Britannia	15 750	5 914	9 836	3 922	66,3
Norja	14 278	8 794	5 484	-3 310	-37,6
Yhdysvallat	13 472	6 115	7 357	1 242	20,3
Saksa	12 288	6 254	6 034	-220	-3,5
Espanja	10 941	5 310	5 631	321	6,0
Tanska	6 823	3 247	3 576	329	10,1
Sveitsi	4 472	1 690	2 782	1 092	64,6
Ranska	4 262	1 867	2 395	528	28,3
Belgia	3 705	1 983	1 722	-261	-13,2
Viro	3 611	1 030	2 581	1 551	150,6
Alankomaat	3 364	1 525	1 839	314	20,6
Italia	2 763	1 307	1 456	149	11,4
Australia	2 522	853	1 669	816	95,7
Kanada	2 309	967	1 342	375	38,8
Kiina	1 959	568	1 391	823	144,9
Irlanti	1 847	557	1 290	733	131,6
Itävalta	1 377	562	815	253	45,0
Venäjä	1 310	639	671	32	5,0
Luxemburg	1 242	638	604	-34	-5,3
Kreikka	1 125	680	445	-235	-34,6

Lähde:

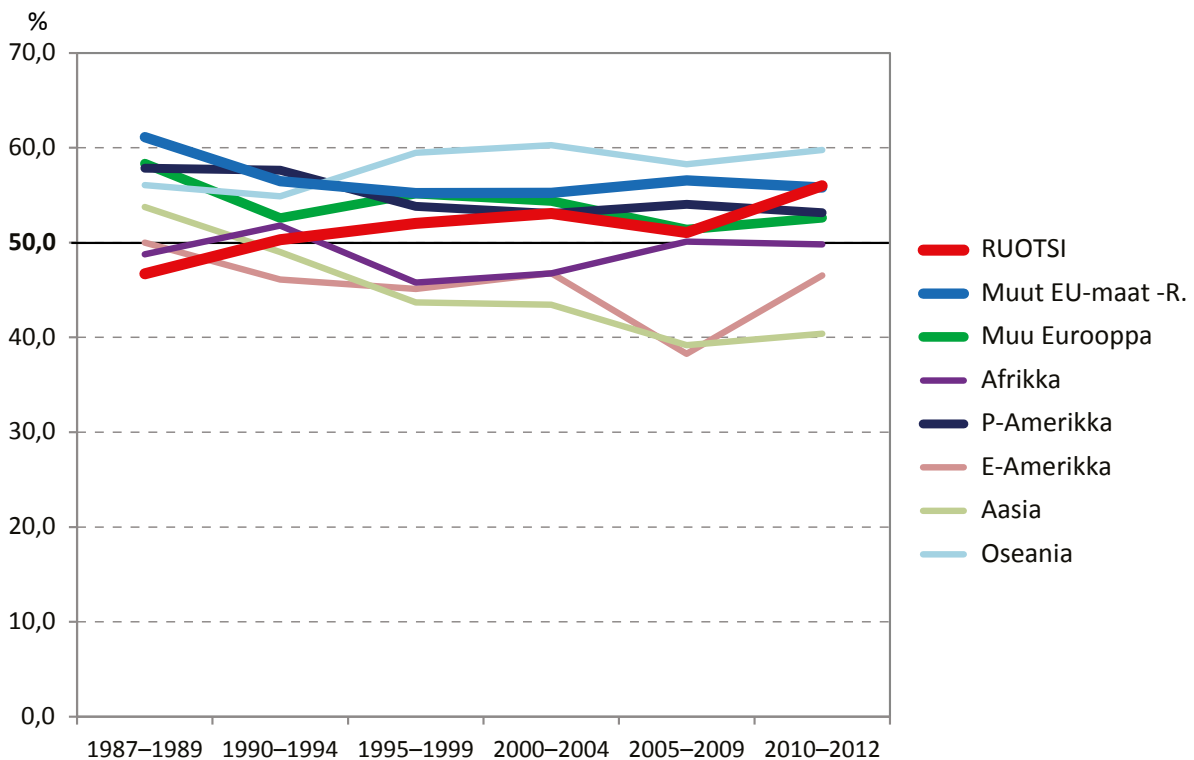
Maastamuuttaneiden ominaispiirteet

Seuraavassa tarkastellaan muuttaneiden ikä-, sukupuoli- ja koulutusrakennetta pitkänä aikasarjana 1980-luvun lopulta alkaen. Maastamuuton syitä tai yksilöllisiä motiiveja ei ole saatavissa tilastoista, eikä niistä ole empiirisiä tutkimuksiakaan tehty sitten 1980-luvun.⁶ Muuttaneiden määrän, kohdemaiden, demografisen rakenteen ja koulutuksen perusteella niistäkin saadaan kuitenkin viitteitä.

Sukupuoli

Naiset ovat koko tarkastelujakson (1993–2012) olleet maastamuuttaneissa enemmistönä. Keskimäärin heitä on ollut noin 53–54 prosenttia. Ruotsiin muutossa naisten osuus on ollut hieman keskiarvon alapuolella (kuvio 3).

Vielä 1980-luvulla ja etenkin suurina Ruotsiin muuton vuosina 1960- ja 1970-luvuilla miehet olivat naisia innokkaampia naapurimaahan menijöitä.

Kuvio 3. Naisten osuus maastamuuttaneista kohdealueittain 1987–2012 (%)

6 Korkiasaari 1992.

Muihin EU-maihin ja Pohjois-Amerikkaan suuntautuneessa muutossa naisenemistö on ollut varsin huomattava ja Oseaniaan muutossa vielä sitäkin suurempi. Miehet taas ovat olleet enemmistönä Aasiaan, Afrikkaan, Etelä-Amerikkaan ja Itä-Eurooppaan suuntautuneessa muuttoliikkeessä. Yksittäisten maiden väliset erot muuttaneiden sukupuolirakenteessa ovat monissa tapauksissa hyvin suuria. (taulukko 2)

Ruotsi oli pitkään yksi niistä harvoista maista, joihin muutto oli miesvoittoista, mutta 1990-luvulla sekin kääntyi niukasti naisten eduksi. Etelä-Eurooppa on perinteisesti vetänyt puoleensa paljon enemmän naisia, poikkeuksena Espanja, jonne on muuttanut huomattava määrä suomalaisia eläkeläispariskuntia. Venäjä

Taulukko 2. Maastamuuttaneiden Suomen kansalaisten sukupuolijakautuma joidenkin merkittävimpien kohdemaiden mukaan 1987–2012 (%)

Maa	Naisia %	Maa	Miehiä %
Kreikka	71,8	Liettua	74,6
Ent. Jugoslavia	71,4	Venäjä	73,7
Islanti	70,3	Viro	73,6
Italia	69,2	Thaimaa	73,6
Kypros	63,7	Uruguay	67,3
Uusi-Seelanti	63,3	Latvia	67,2
Britannia	63,1	Bolivia	63,8
Turkki	60,8	Brasilia	61,8
Alankomaat	60,6	Japani	60,7
Itävalta	60,4	Kiina	60,5
Tanska	60,1	Puola	60,1
Irlanti	60,1	Malesia	60,0
Ranska	58,5	Tšekki	59,7
Australia	58,2	Chile	58,6
Sveitsi	57,2	Slovakia	57,8
Saksa	56,3	Singapore	57,5
Belgia	55,7	Unkari	54,8
Luxemburg	55,0	Saudi-Arabia	54,4
Norja	54,7	Intia	53,9
Kanada	54,5	Espanja	52,2
Yhdysvallat	54,2	Portugali	52,0
Ruotsi	51,0	Bulgaria	51,2

Lähde: Tilastokeskus (väestönmuutostilastot).

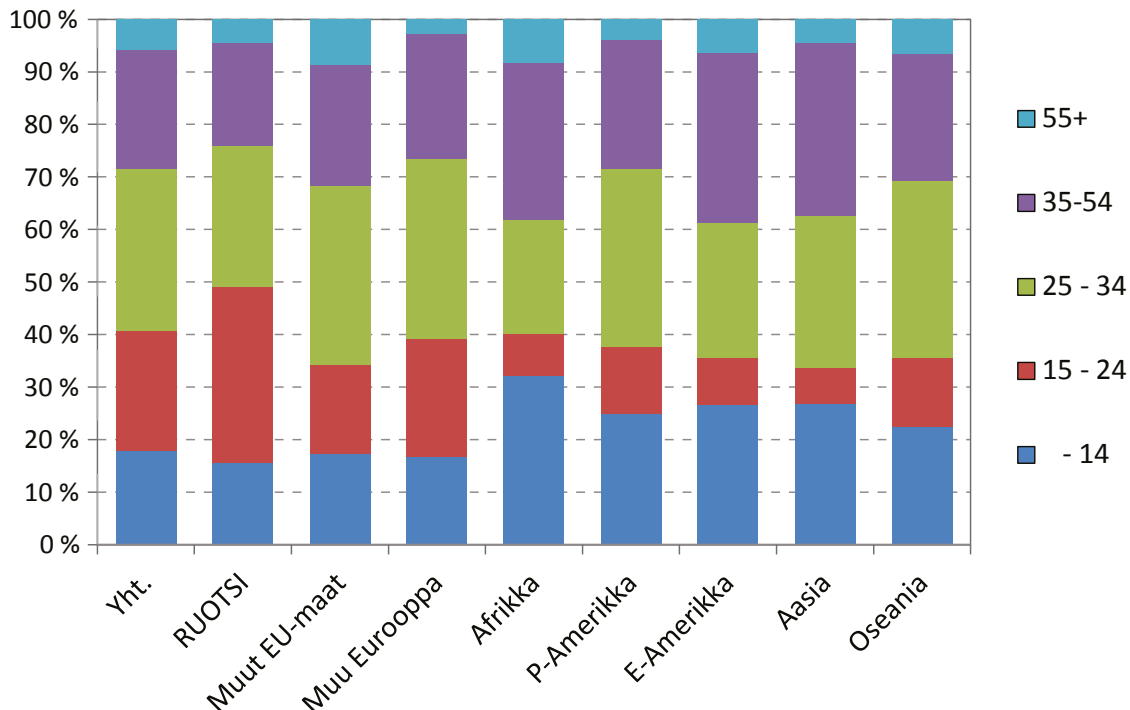
ja muut Itä-Euroopan entiset sosialistiset maat ovat sen sijaan olleet hyvin mies-enemmistöisiä kohdemaita.

Kokonaismuuttotase on Suomen kansalaisten osalta ollut muutamaa poikkeusvuotta lukuun ottamatta negatiivinen viimeiset 25 vuotta. Miehet ovat olleet naisia taipuvaisempia palaamaan takaisin kotimaahan. Miehissä muuttotappio oli vuosina 1987–2012 noin 9 300, kun se naisilla oli liki 23 000. (liitetaulukot 1 & 2)

Ikärakenne

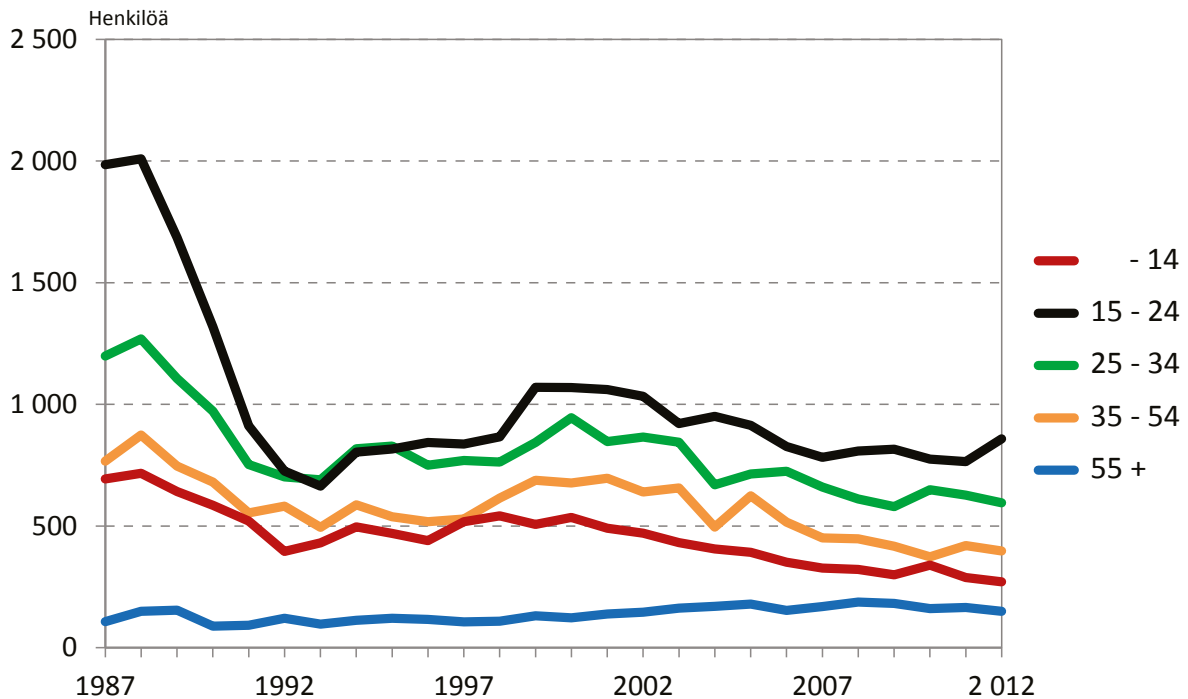
Myös maasta muuttaneiden ikärakenne vaihtelee huomattavasti kohdemaittain. Pohjoismaihin, erityisesti Ruotsiin, on edelleen muuttanut suhteellisen paljon nuoria 18–24-vuotiaita, kun taas muihin Länsi-Euroopan maihin menneet ovat olleet varttuneempia, 25–54-vuotiaita, samoin Itä-Eurooppaan siirtyneet, jotka kuitenkin ovat useammin perheettömiä tai lapsettomia. Kaikkein iäkkäimpiä ovat Espanjaan muuttaneet. (kuvio 4)

Afrikkaan, Aasiaan ja Latinalaiseen Amerikkaan muuttaneissa kansalaisissa on ollut selvästi keskimääräistä enemmän sekä lapsia että 30 ikävuoden ylittäneitä. Pohjois-Amerikkaan siirtyneissä korostuu 25–34-vuotiaiden osuus, mutta myös lapsia on ollut mukana melko paljon.

Kuvio 4. Maastamuuttaneiden Suomen kansalaisten ikärakenne kohdealueittain 1987–2012 (%)

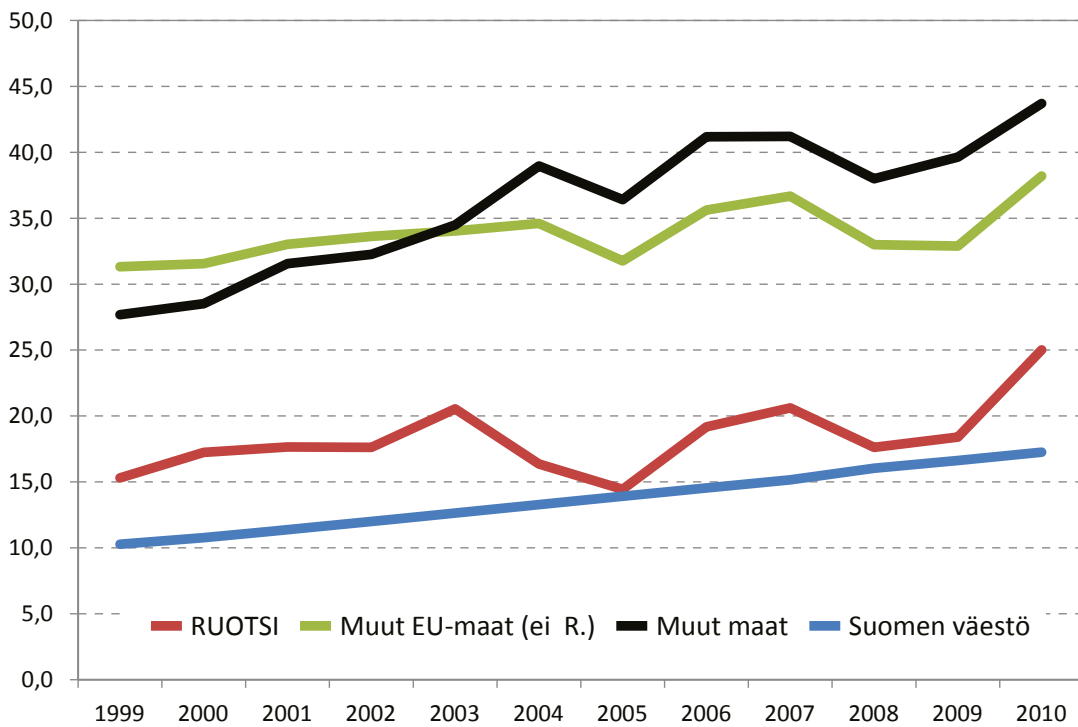
Ruotsiin menneissä on nuorten 18–24-vuotiaiden osuus ollut huomattavasti suurempi kuin muihin maihin muutossa ja vastaavasti lasten ja iäkkäämpien osuus on ollut laskemaan päin lukuun ottamatta yli 55-vuotiaita, joiden osuus on hieman noussut (kuvio 5, liitetaulukko 2).

Kuvio 5. Ruotsiin muuttaneiden Suomen kansalaisten ikärakenne 1987–2012 (henkilöä)

Koulutusrakenne

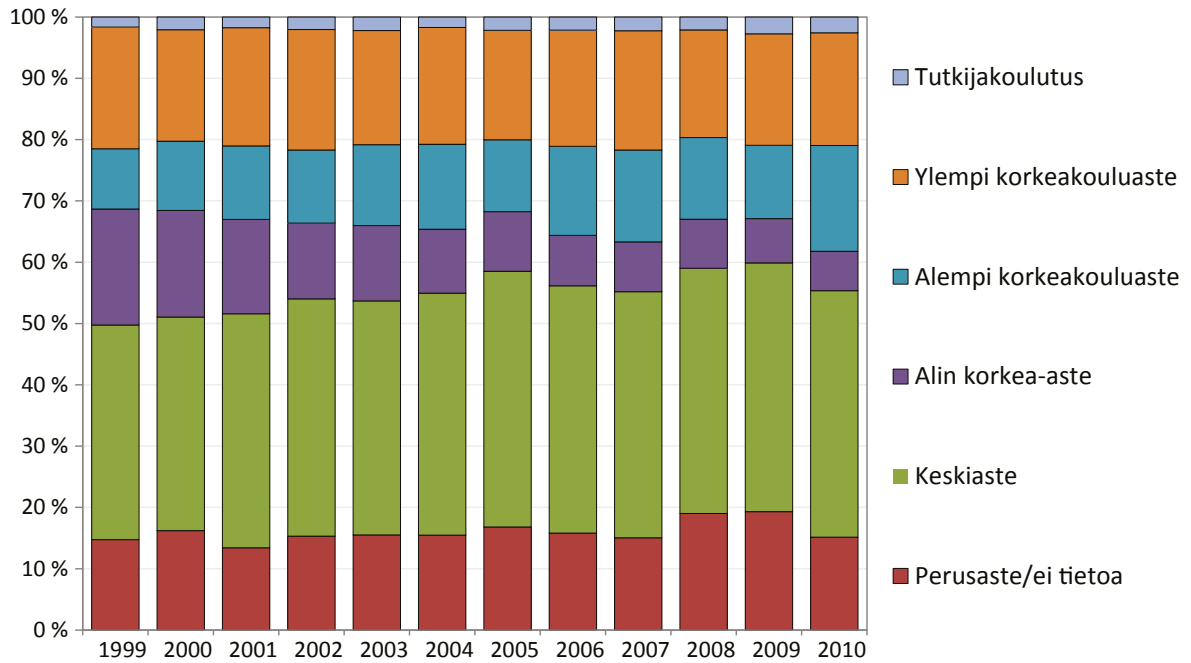
Muuttaneiden ikärakenne heijastuu odotetusti koulutusrakenteessa. Korkeimmin koulutettuja ovat kaukomaille eli Afrikkaan, Aasiaan ja Amerikkaan siirtyneet. Euroopan sisällä on huomattavia eroja. Esimerkiksi Belgia, Ranska, Alankomaat, Saksa ja Sveitsi vetävät koulutetuinta väkeä, kun taas Ruotsi, Viro, Kreikka ja Espanja tarjoavat vielä mahdollisuuksia myös vähemmän koulutusta saaneille. Ruotsin kohdalla ero selittyy sillä, että muuttajissa on paljon nuoria, jotka eivät ole vielä ehtineet hankkia itselleen korkeampia tutkintoja ja toisaalta joukossa on myös iäkkäämpää väestöä, jolla ei nuoruudessaan ole ollut mahdollisuutta hankkia korkeampaa koulutusta. Eläkeikäisten muutto selittää myös Espanjaan siirtyneiden vähäisemmän koulutustason. Yleisesti ottaen muuttaneiden koulutusaste on seurannut Suomen koko väestön koulutustason nousua. (kuviot 6, 7 ja 8)

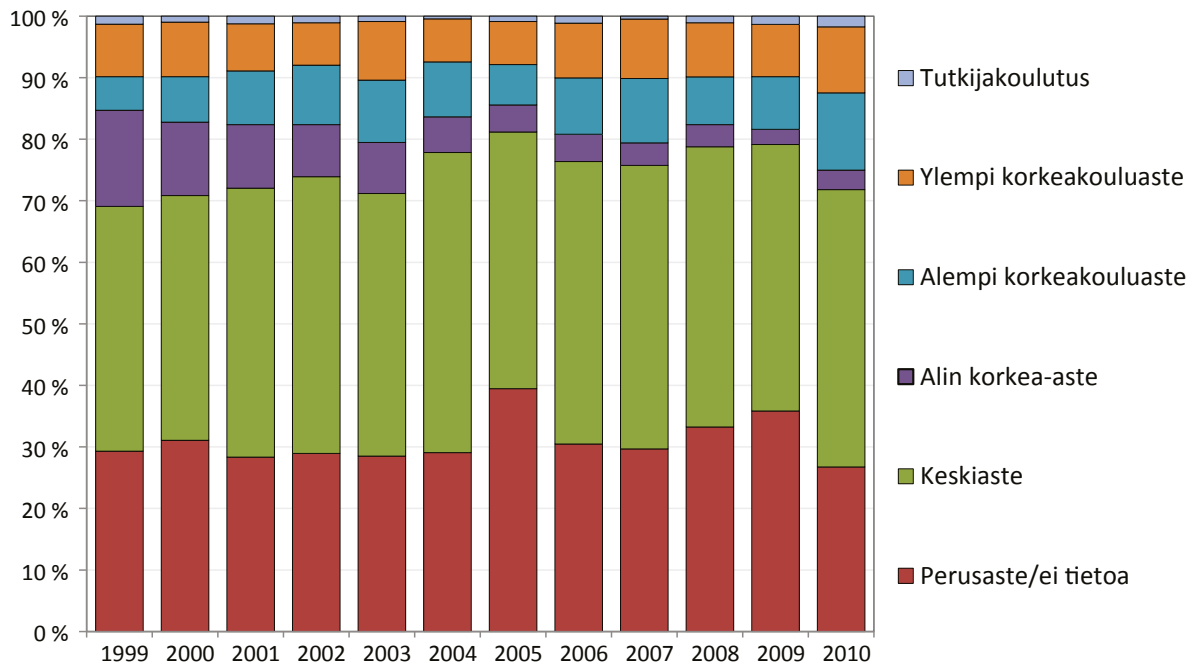
Kuvio 6. Korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus maastamuuttaneista Suomen kansalaisista kohdealueittain 1999–2010, yli 15-vuotias väestö (%)

The screenshot shows the RSKL website interface. On the left is the RSKL logo (Ruotsinsuomalaisten Keskusliitto Sverigefinska Riksförbundet). In the center are navigation buttons: Keskusliitto, Erityisliitot, Jäsenyhdistykset, Tapahtumia, Linkit, and Vähemmistöinfo. On the right is the 'Projektisivut' section with the 'Suomeksi' logo. Below the navigation is a photo of a meeting. On the far right is a text box titled 'RSKL:n järjestöorganisaatio' containing detailed information about the organization's structure, including the Liittokokous, Liittohallitus, and Keskusliiton toimisto.

Kuva 2. Ruotsinsuomalaisten tärkeimpään järjestöön, Ruotsinsuomalaisten Keskusliittoon (RSKL) kuului enimmillään 1980-luvulla 218 jäsenseuraa, joissa oli yli 55 000 jäsentä. Suuren siirtolaispolven ikääntyminen ja hupeneminen verottanut liiton voimaa kiihtyvällä vauhdilla. Vuonna 2013 liitossa oli enää 123 jäsenseuraa ja niissä noin 13 000 jäsentä.

Kuvio 7. EU-maihin (pois lukien Ruotsi) muuttaneet Suomen kansalaiset koulutusasteen mukaan 1999–2010 (%)

Kuvio 8. Ruotsiin muuttaneet Suomen kansalaiset koulutusasteen mukaan 1999–2010 (%)

Ruotsinsiirtolaisuuden uudet piirteet

Edellä esitetyn maastamuuton tilastollisten tarkastelun perusteella Ruotsiin muutto on "naisistunut" samalla, kun muuttaneiden koulutustaso on kohonnut. Toisaalta keskiasteen koulutuksen saaneiden, (lähinnä ylioppilastutkinnon suorittaneiden) nuorten osuus muuttaneista on pysynyt muihin maihin verrattuna varsin suurena. Kehitys selvästikin heijastelee Suomen ja Ruotsin elintasojen ja työmarkkinoiden samanlaistumista. Ruotsiin ei enää tarvitse tai voi lähteä toimeentulosityistä. Niinpä muutossa näyttäisivät korostuvan opiskeluun ja muuhun itsensä kehittämiseen, kokemusten hankkimiseen ja ihmissuhteisiin liittyvät motiivit.

Ruotsin työllisyystilanne oli aikaisempiin vuosikymmeniin verrattuna 1990-luvulla varsin huono. Siksi siirtolaisuuskin oli sinne suhteellisen vähäistä. Aiemmasta poiketen työvoiman kysyntä kohdistui paremmin koulutettuun, ammattitaitoiseen työvoimaan, ja sekin pääosin vain muutamille ammattialoille, kuten hoitotyöntekijöihin, joista oli pulaa erityisesti suurimmissa kaupungeissa. Tämä houkuttelikin Suomesta työtöntä hoitohenkilökuntaa, osan jo suoraan "koulun penkiltä". 1990-luvun lopulla oli havaittavissa jopa suoranaista hoitotyöntekijöiden värväystä. Näistä työntekijöistä olivat kuitenkin nyt kilpailemassa myös muun muassa Norja, Iso-Britannia, Saksa ja Sveitsi.⁷

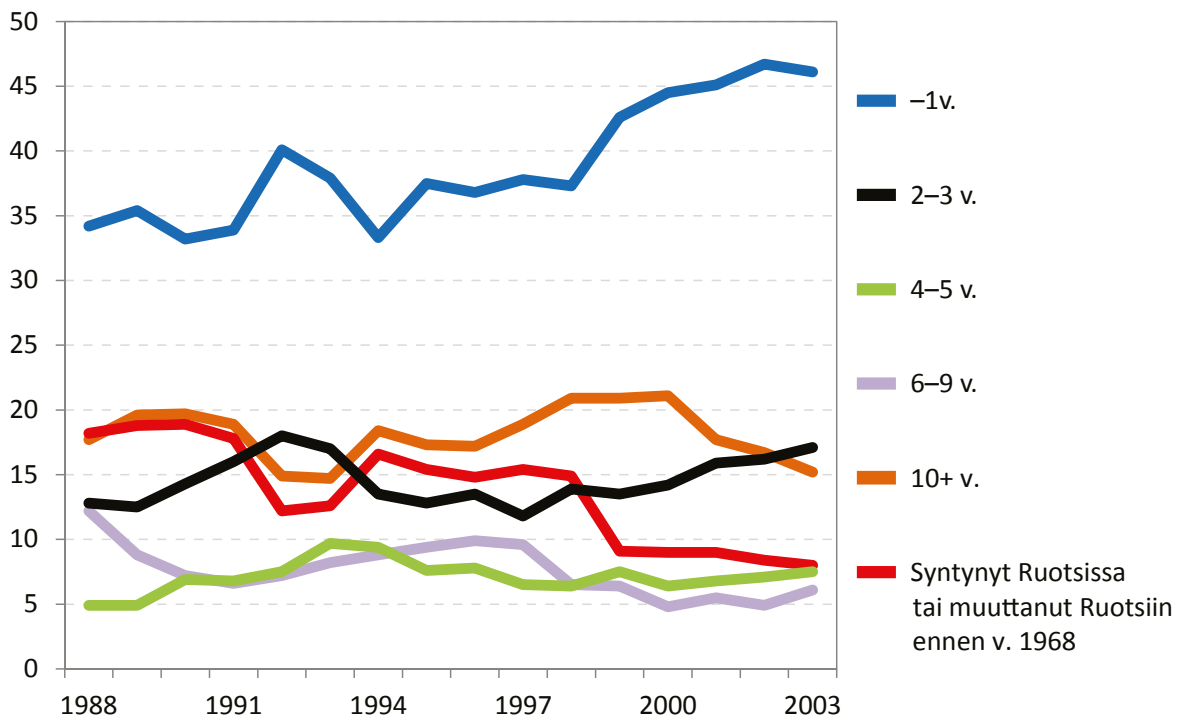
Työvoiman määrällisessä ja laadullisessa kysynnässä tapahtuneet muutokset näkyivät sekä muuttaneiden määrässä että ominaispiirteissä. Kun pääosa muuttajista oli suurina muuttovuosina työ- ja maalaisväestöä, ovat viime vuosien muuttajat olleet pääasiassa kaupungeista lähteneitä toimihenkilöitä, opiskelijoita, tutkijoita ja muita suhteellisen pitkälle koulutettuja henkilöitä, joiden oleskelu Ruotsissa on lyhytkestoisempaa tai tilapäisempää kuin aikaisemmin. Muuttajien koostumus on alkanut muistuttaa muihin Euroopan maihin muuttaneiden piirteitä. Silti Ruotsiin muuttajat olivat tilastojen mukaan edelleen keskimäärin selvästi nuorempia. Ikärakenteeseen liittyen he ovat myös vähemmän koulutettuja ja useammin perheettömiä kuin muihin maihin siirtyneet.

Paluumuutto

Ulkomailta Suomeen palaavat ovat luonnollisesti vanhempia ja kokeneempia kuin toiseen suuntaan muuttaessaan. Ikärakenteessa kuvastuu myös jossain määrin pidempään siellä asuneiden eläkeikäisten tai sitä lähestyvien paluu juurilleen Suomeen. Tosin heidän määränsä ei ole ollut kovin merkittävä.

7 Korkiasaari & Tarkiainen 2000; Björklund 2012.

Ikärakenteen muutosten ja muuttotaseen tasapainottumisen perusteella on pääteltävissä, että lyhytaikainen Ruotsissa olo on lisääntynyt. Suuren muutto-aallon mukana Ruotsiin menneiden potentiaalisten paluumuuttajien määrä ehtyi suurimmaksi osaksi 1980-luvun voimakkaan paluumuuton myötä. Niistä, jotka edelleen ovat Ruotsissa, tuskin enää kovin moni palaa. Ruotsin tilastojen perusteella nähdäänkin, että erityisesti korkeintaan vuoden siellä asuneiden Suomen kansalaisten muutto pois Ruotsista on lisääntynyt (kuvio 9). Valitettavasti näitä tilastoja ei ole julkaistu vuoden 2003 jälkeen. Oletettavasti sama trendi on kuitenkin jatkunut, ellei voimistunutkin viimeisen kymmenen vuoden aikana.

Kuvio 9. Suomen kansalaisten poismuutto Ruotsista asumisajan mukaan 1988–2003 (%)

Ruotsinsuomalaiset 2000-luvulla

Vuonna 1930 Ruotsissa asui noin 10 000 Suomessa syntynyttä henkilöä. Kaksikymmentä vuotta myöhemmin heitä oli jo noin 45 000 ja vuonna 1960 jo yli 100 000. Seuraavan vuosikymmenen aikana lukumäärä vielä kaksinkertaistui ja oli enimmillään vuonna 1980 yli 250 000. Sen jälkeen määrä alkoi paluumuuton ja uusien Ruotsiin tulijoiden suhteellisen vähäisen määrän vuoksi laskea (kuvio 10).

Sisu-radion vuonna 2008 Ruotsin tilastokeskukselta tilaaman selvityksen mukaan maassa asui vuonna 2008 hieman yli 175 000 Suomessa syntynyttä ensimmäisen polven suomalaista. Ruotsissa syntyneitä toisen polven ruotsinsuomalaisia oli runsas 261 000 ja kolmanteen polveen kuuluvia yli 238 000 (kuvio 11). Yhteensä näihin kolmeen sukupolveen kuului siis lähes 675 000 ruotsinsuomalaista eli noin 7 % Ruotsin väestöstä.⁸ Neljä vuotta myöhemmin Suomessa syntyneiden määrä oli pudonnut 164 000:een. Vajaalla 65 000:lla oli Suomen kansalaisuus. Selvä enemmistö oli siis vaihtanut kansalaisuutta.⁹

Perinteisesti suomalaiset ovat olleet selvästi suurin maahanmuuttajaryhmä Ruotsissa. Vuosien 1969–1970 suuren muuton jälkeen heitä oli enemmän kuin muita ulkomaalaisia yhteensä. Sen jälkeen Ruotsiin on tullut muista maista sekä suuria pakolaisryhmiä että tavallisia siirtolaisia. Toinen polvi mukaan lukien ruotsinsuomalaiset ovat silti edelleen selvästi suurin Ruotsin ulkomaista synty-perää oleva väestöryhmä.¹⁰ Kuvioista 12 ilmenee, että ruotsinsuomalaiset ovat varsin monenkirjava ryhmä jo pelkästään vanhempien synnyinmaan perusteella tarkasteltuna.¹¹

Ruotsinsuomalaisia on tutkimuksissa luokiteltu monella tavalla muun muassa maahanmuuton vuosikymmenen, sukupolven ja etnisen identiteetin perusteella. Vaikka tällaiset luokitukset ovat aina enemmän tai vähemmän karkeita ja yksiuotteisia yleistyksiä, auttavat ne kuitenkin osaltaan hahmottamaan kohderyhmän monenkirjavaa mosaiikkia. Esimerkiksi Krister Björklund (2011) jakoi tutkimuksessaan ruotsinsuomalaiset yksinkertaisesti vain kolmeen ryhmään:

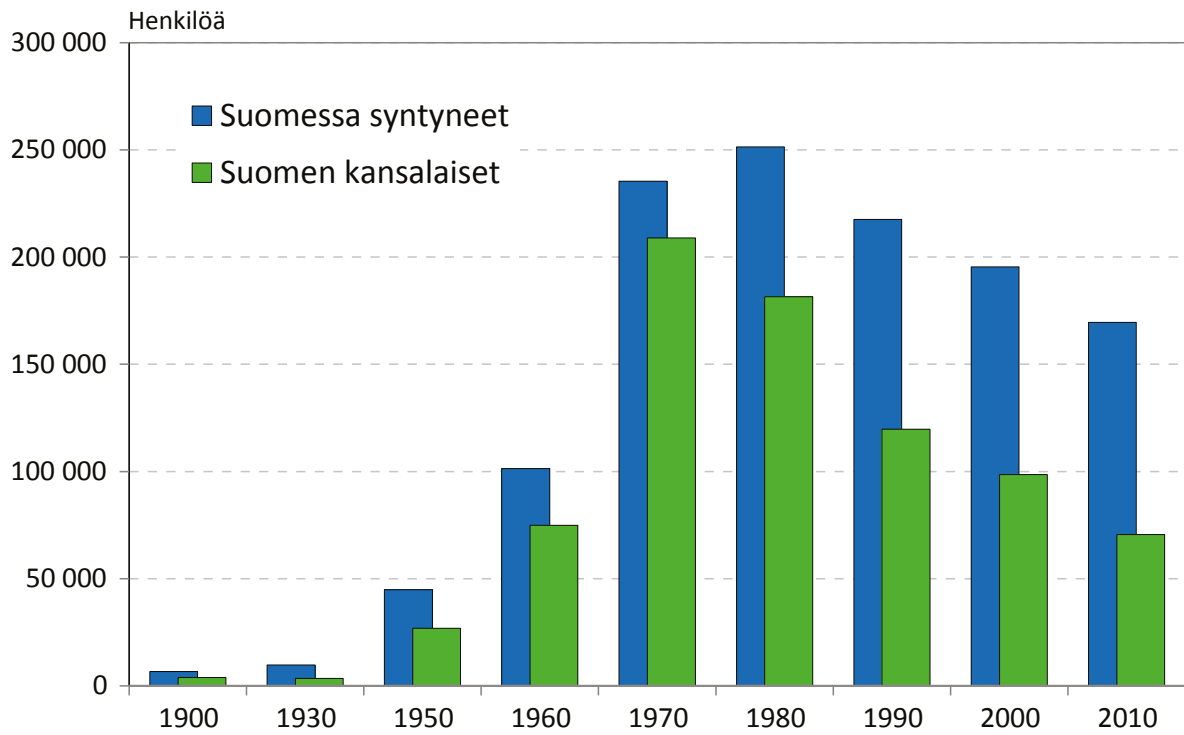
1. Suuren muuttoaalton siirtolaisiin
2. Siirtolaisten Ruotsissa kasvaneisiin jälkipolviin
3. Uusiin muuttajiin.

8 SCB & Sisu-radio 2010.

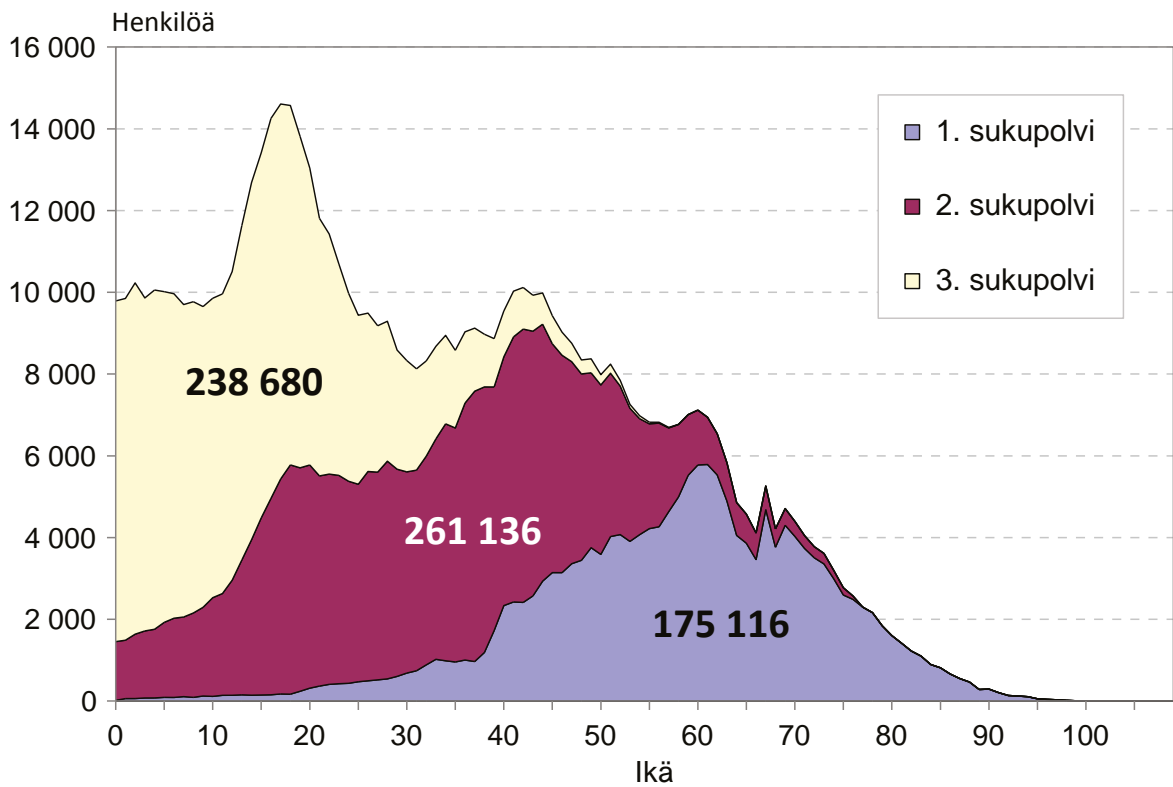
9 SCB 2013.

10 SCB 2011.

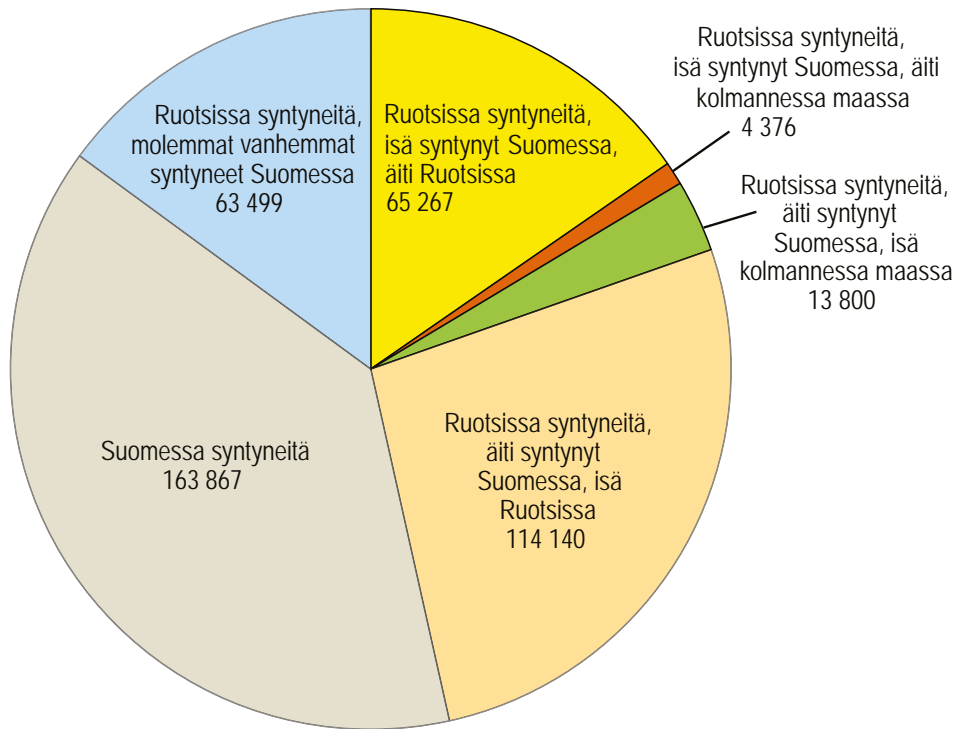
11 SCB 2012.

Kuvio 10. Suomessa syntyneiden ja Suomen kansalaisten määrä Ruotsissa 1900–2010

Kuvio 11. Ruotsinsuomalaiset sukupolven ja iän mukaan 31.12.2008.

Kuvio 12. Ruotsinsuomalaisten syntymämaa ja syntyperä vanhempien syntymämaan mukaan 31.12.2012.

Samaan Siirtolaisuusinstituutin keräämään kyselyaineistoon pohjautuvassa tutkimuksessa puolestaan Maria Levä (2008) jaotteli vastaajat ryhmittelyanalyysin avulla kolmeen ryhmään:

1. Assimiloituneet (sulautuneet), 28 % vastaajista
2. Suomeen takaisin kaipaavat suomalaiset, 27 % vastaajista
3. Ruotsiin integroituneet suomalaiset, 45 % vastaajista.

Kohderyhmä koostui etupäässä suuren muuttoaallon suomalaisista. Vaikka eri ryhmiin sijoittuneiden prosentuaalisia osuuksia ei voidakaan yleistää koskemaan edes kaikkia suuren muuttoaallon ruotsinsuomalaisia, voidaan ne kuitenkin olettaa suunta-antaviksi.¹²

Siirtolaisista vähemmistöksi

Suurimman joukkosiirtolaisuuden aikoihin ruotsalaisten asenteet suomalaissiirtolaisia kohtaan olivat varsin kielteisiä. ”En finne igen” ja ”finnjävel” -tyyppiset nimittelyt olivat tavallisia jopa tiedotusvälineissä. Sittemmin ruotsalaisten suh-

¹² Ks. 2000-luvun ruotsinsuomalaisia koskevista tutkimuksista esim. Snellman 2003; Virtala 2011; Weckström 2011.

tautuminen suomalaisiin ja ruotsinsuomalaisiin on muuttunut merkittävästi. Kielteisessä sävyssä suomalaiset näkyvät julkisuudessa enää harvoin. Tavallisia ovat sen sijaan uutiset suomalaisten menestyksestä ruotsalaisessa talous- ja kulttuurielämässä. Suomi nähdään maana, joka kilpailee tasaväkisesti ruotsalaisten kanssa eri elämänalueilla. Tästä Suomi-kuvan myönteistymisestä ovat saaneet osansa myös ruotsinsuomalaiset, jotka ovat siihen itsekin merkittävästi vaikuttaneet. Samalla se on tietenkin osoitus suomalaisten sopeutumisesta ruotsalaiseen yhteiskuntaan.

Ruotsinsuomalaisen väestökehityksen keskeiset ajanjaksot toisen maailmansodan jälkeen voidaan jaksottaa vuosikymmenittäin seuraavasti:¹³

- 1940- ja 1950-luku: Pioneerien aika
- 1960-luku: Vierastyöläisten aika
- 1970-luku: Sopeutumisen aika
- 1980-luku: Kukoistuksen, epävarmuuden ja paluumuuton aika
- 1990-luku: Vähemmistön aika
- 2000-luku: Jälkipolvien aika

Keväällä 2000 Ruotsissa voimaan astunut kielivähemmistölaki ja sen laajennos vuonna 2010¹⁴ ovat ainakin jossain määrin lisänneet ruotsinsuomalaisten uskoa suomalaisuuden säilymiseen Ruotsissa. Ruotsinsuomalaisuuteen ei suhtauduta enää häpeillen, vaan ylpeydellä, ja siitä on tullut muun muassa tärkeä meriitti työelämässä. Esimerkiksi Suomen ja Ruotsin välillä kauppaa käyvissä yrityksissä ruotsinsuomalaisista on tullut kummankin maan kieltä taitavina hyvin kysytyjä työntekijöitä. Vastapainoksi on tullut myös takaiskuja, kun suomen kielen asemaa on lain hengen vastaisesti pyritty heikentämään muun muassa yliopistoissa.

Vaikka Suomesta muuttaa edelleen Ruotsiin vuosittain 2 000–3 000 kansalaista, ei sillä ole kovin suurta merkitystä ruotsinsuomalaisen väestön keskeisten kehityspiirteiden kannalta. Osa näistä ”uussiirtolaisista” muuttaa maahan vain tilapäisesti ja osa on perheen mukana muuttavia lapsia ja puolisoita. Joukossa on myös jonkin verran takaisin Ruotsiin palaavia. Muuttajat ovat toisaalta aiempaa korkeammin koulutettuja ja kielitaitoisia. Tästä syystä heidän on helpompi sopeutua ruotsalaiseen yhteiskuntaan eikä hakeutuminen mukaan ruotsinsuomalaisten toimintaan kiinnosta heitä samassa määrin kuin aiempia sukupolvia.

13 Korkiasaari 2000; 2001a.

14 Regeringens proposition 2008/09; Språksituationen i Sverige 2010.

2000-luvulla ruotsinsuomalaisuus on elänyt murrosvaihetta ensimmäisen polven väistyessä monista tärkeistä tehtävistä. Koska heidän tilalleen ei ole enää tullut sanottavasti jatkajia Suomesta, on avainasema ollut toisella polvella. Sen kiinnostuksesta vanhempiensa perintöön riippuu paljolti se, mihin suuntaan ruotsinsuomalaisuus kehittyy tulevina vuosikymmeninä. Perinteinen synnyinmaan kulttuuria vaaliva ja Suomi-kaihoa heijastava seuratoiminta ei heitä kuitenkaan kiinnosta, vaan tilalle tulee ja on jo tullut uudenlainen toisen polven ruotsinsuomalainen kulttuuri, jossa suomalaisuus on vain pikantti lisämauste. Suurinta osaa jälkipolvista sekään ei kiinnosta kuin korkeintaan vanhemmalla iällä, kun etäisyys esi-isien perintöön kasvaa ja herättää halun selvittää oman identiteetin juuria. Muutaman vuoden Ruotsissa asuvat opiskelijat taas kokoontuvat omissa piireissään. Työelämään tulleet uussiirtolaiset, jotka eivät aio jäädä maahan kovin pitkäaikaisesti, eivät puolestaan ole erityisen kiinnostuneita hakeutumaan muiden suomalaisten rientoihin.

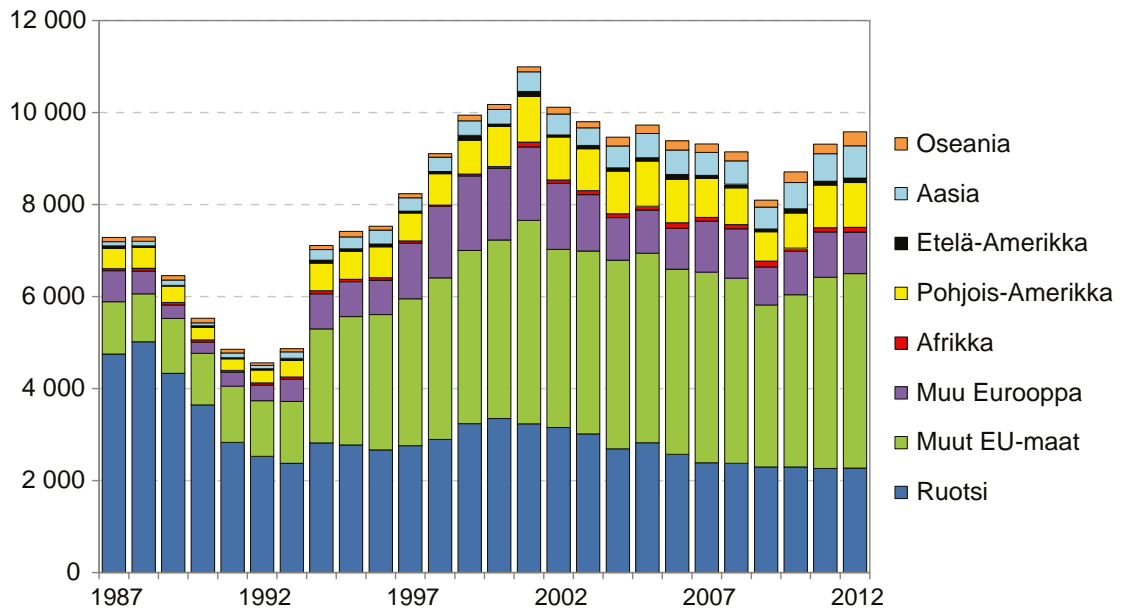
1980-luvun jälkeinen suomalaisten siirtolaisuus (uussiirtolaisuus) Ruotsiin ja muuallekin maailmaan on jäänyt tutkimuksessa vähälle huomiolle. Yksi syy tähän on se, että maastamuutto on ollut suhteellisen vähäistä eikä siinä ole nähty olevan erityisen suuria ongelmia. Toinen syy on asian tutkimisen vaikeus. Tutkimusten puuttuessa muuton syyt, oleskelun kesto ja luonne ovat olettamusten ja tilastoista tehtävien päätelmien varassa, kuten tässäkin artikkelissa. Täsmällisemmän tiedon tarve on kuitenkin ilmeinen ja tutkimukselle on siten selvä tilaus.

Kirjallisuus

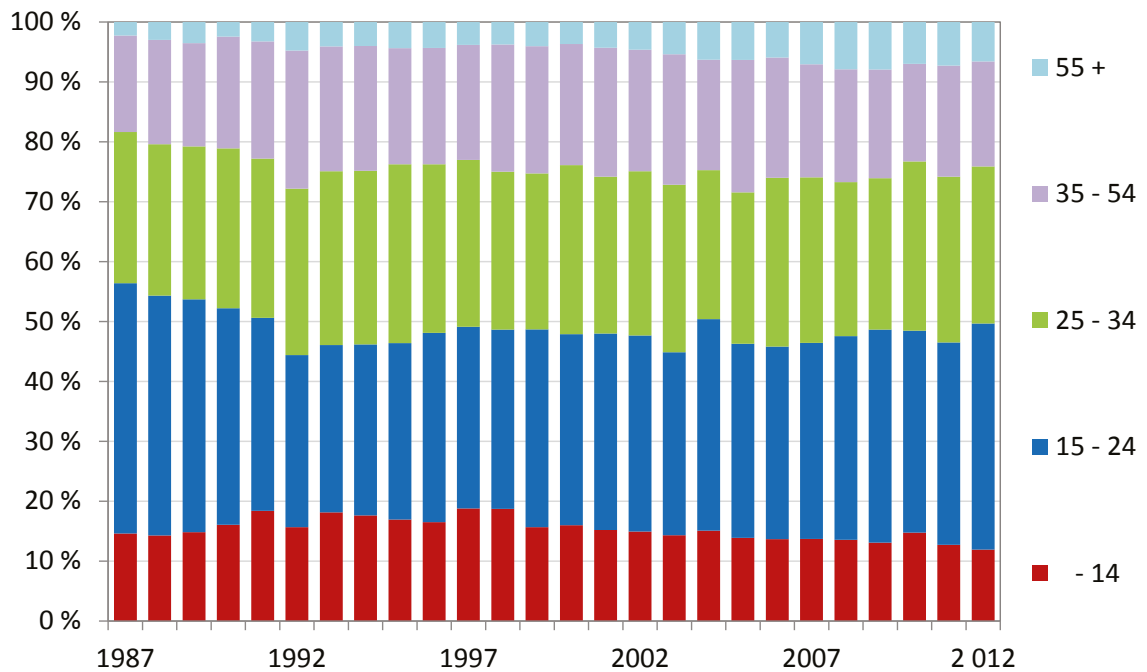
- Björklund, Krister 2012: *Suomalainen, ruotsalainen vai ruotsinsuomalainen? Ruotsissa asuvat suomalaiset 2000-luvulla*. Tutkimuksia A 41. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Jaakkola, M. 1984: *Siirtolaiselämä: tutkimus ruotsinsuomalaisista siirtolaisyhteisönä*. Siirtolaisuusinstituutti: Turku.
- Kavén, Pentti 1985: *70 000 sotilasta. Suomen sotalapset*. Helsinki: Otava.
- Kavén, Pertti 2010: *Humanitaarisuuden varjossa. Poliittiset tekijät lastensiiroissa Ruotsiin sotiemme aikana ja niiden jälkeen*. Historian tohtoriväitöskirja. Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Humanistinen tiedekunta. Helsingin Yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23826/Humanita.pdf?sequence=1>. [luettu 27.5.2013]
- Koiranen, V. 1966: *Suomalaisten siirtolaisten sulautuminen Ruotsissa. Sosiologinen tutkimus Ruotsiin vuosina 1945–1959 muuttaneiden suomenkielisten siirtolaisten kulttuurin muuttumisesta*. Helsinki: WSOY
- Korkiasaari, Jouni 1992: *Siirtolaisia ja ulkosuomalaisia. Suomen siirtolaisuus ja ulkosuomalaiset 1980-luvulla*. Työpoliittinen tutkimus 33. Helsinki: Työministeriö.
- Korkiasaari, Jouni 1998: *Suomalaisten maastamuutto 1980- ja 1990-luvulla. Artikkelit suomalaisten maastamuuton kehityspiirteistä tilastojen valossa*. http://www.migrationinstitute.fi/articles/004_Korkiasaari.pdf [luettu 20.5.2013]
- Korkiasaari, Jouni 2001a: *Suomalaiset Ruotsissa II maailmansodan jälkeen – Ruotsin suomalaisperäisen väestön ominaispiirteet eri vuosikymmeninä*. http://www.migrationinstitute.fi/articles/019_Korkiasaari.pdf [luettu 20.5.2013]
- Korkiasaari, Jouni 2001b: *Suomalaisten Ruotsiin suuntautuneen siirtolaisuuden yhteiskunnalliset syyt 1900-luvulla*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti. http://www.migrationinstitute.fi/articles/019_Korkiasaari.pdf. [luettu 20.5.2013]
- Korkiasaari, Jouni 2003: *Utvandring från Finland till Sverige genom tiderna*. http://www.migrationinstitute.fi/articles/010_Korkiasaari.pdf. [luettu 20.5.2013]
- http://www.migrationinstitute.fi/articles/005_Korkiasaari.pdf. [luettu 20.5.2013]
- Korkiasaari, Jouni & Kari Tarkiainen 2000: *Suomalaiset Ruotsissa*. Suomalaisen siirtolaisuuden historia 3. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Levä, Maria 2008: *Ruotsinsuomalaisten suomalaisen identiteetin ulottuvuudet 2000-luvun alussa*. Web Reports 33. Turku: Siirtolaisuusinstituutti. <http://www.migrationinstitute.fi/pdf/webreports33.pdf> [luettu 15.5.2013]
- Regeringens proposition 2008/09:158. *Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna*. <http://www.regeringen.se/sb/d/11298/a/122769> [luettu 27.4.2013]
- RSN – Ruotsinsuomalaisten nuorten liitto. <http://www.rsn.nu/>. [luettu 10.5.2013]
- Salminen, Heikki 2007: *Lappu kaulassa yli Pohjanlahden. Suomalaisten sotilaiden historia*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

- SCB 2011. *Finland vanligaste ursprungslandet för utrikes födda*. http://www.scb.se/Pages/Article___333049.aspx [luettu 10.5.2013]
- SCB 2012. Statistiska centralbyrån. *Utrikes födda samt födda i Sverige med en eller två utrikes födda föräldrar efter födelseland/ursprungsland, 31 december 2012, totalt*. http://www.scb.se/Statistik/BE/BE0101/2012A01x/be0101_Fodelseland_och_ursprungsland.xls [luettu 23.5.2013]
- SCB & Sisuradio 2010. *Ruotsinsuomalaiset tilastoina*. <http://sverigesradio.se/sida/grupp-sida.aspx?programid=185&grupp=10564>. [luettu 15.2.2013]
- Sisuradio 2012. *Suomen kieli Ruotsissa – Sisuradion teemasivu*. <http://sverigesradio.se/sida/default.aspx?programid=2258> [luettu 15.2.2013]
- Snellman, Hanna 2003: *Sallan suurin kylä. Göteborg*. Helsinki: SKS.
- Språksituationen i Sverige 2010. Institutet för språk och språkminnen. <http://www.sprakradet.se/9869> [luettu 22.5.2013]
- Sveriges officiella statistik, Statistiska centralbyrån, www.scb.se [luettu 22.5.2013]
- Tilastokeskus: <http://www.stat.fi>. [luettu 26.5.2013]
- Virtala, I. 2011: *Genus och etnicitet i äldreomsorgen – Röster från sverigefinska pensionärer*. Migrationsstudier B 5. Åbo: Migrationsinstitutet.
- Weckström, Lotta 2011: *Suomalaisuus on kuin vahakangas – Ruotsinsuomalaiset nuoret kertovat suomalaisuudestaan*. Tutkimuksia A 36. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

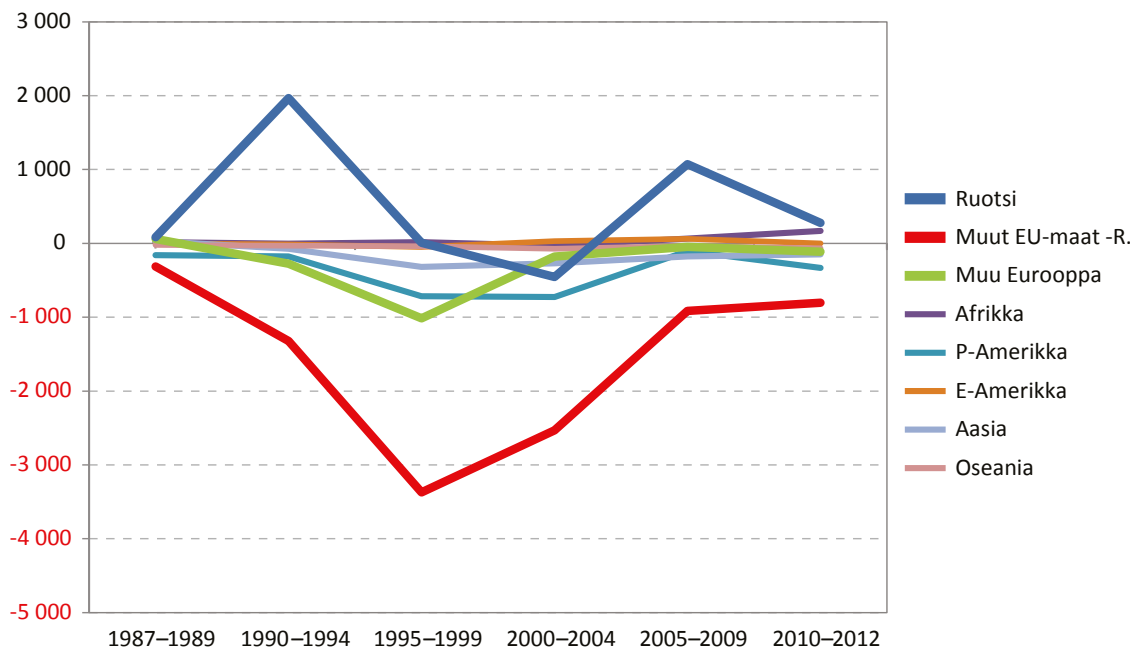
Liitekuviot

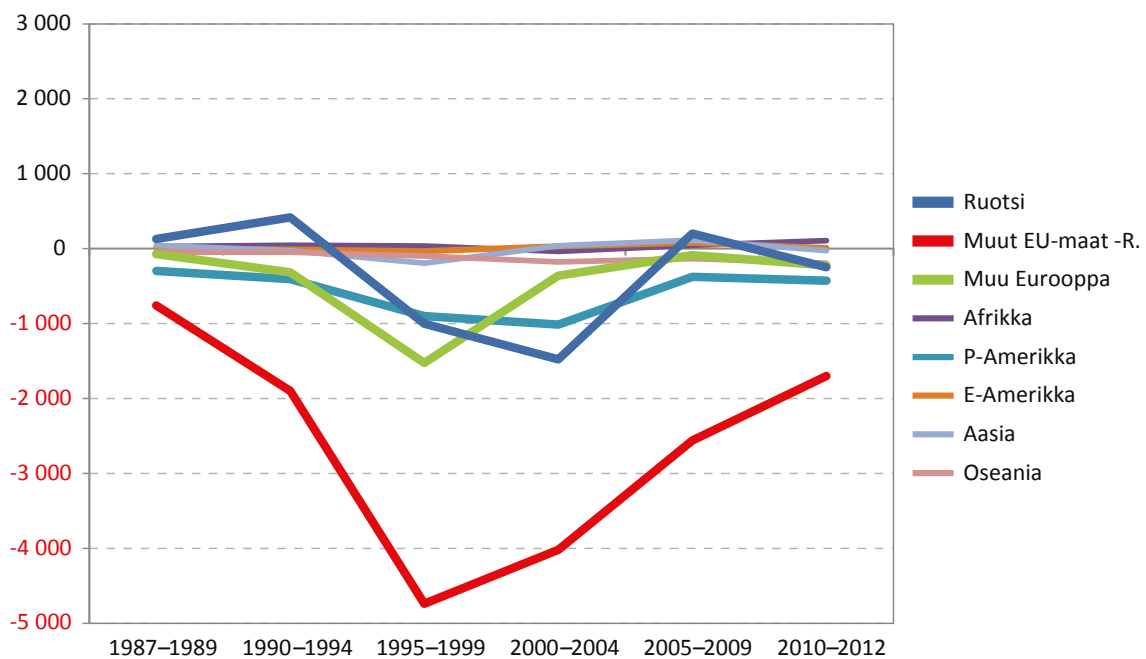
Liitekuvio 1. Suomen kansalaisten maastamuutto kohdealueittain 1987–2012 (henkilöä)

Liitekuvio 2. Ruotsiin muuttaneiden Suomen kansalaisten ikärakenne 1987–2012 (%)

Liitekuvio 3. Suomen kansalaisten nettomaahanmuutto 1987-2012, MIEHET (henkilöä)

Liitekuvio 4. Suomen kansalaisten nettomaahanmuutto 1987-2012, NAISET (henkilöä)

7

Koti on siellä, missä sydän on

Euroopan ulkosuomalaisten aistein koettu kotipaikka

Tarja Kortnesniemi

Johdanto

Koti ja kotiseutu ovat olleet perinteisesti kotiseutututkimuksen, muistelmien ja historiikkien kiinnostuksen kohteita.¹ Humanistisissa tieteissä kotiseutua on tutkittu paikkakokemuksen näkökulmasta tai sitä on analysoitu nostalgian kohteena, muisteltuna, menetettynä tai muuttavana paikkana, jolle ihminen antaa merkityksiä.² Kotia voi tutkia myös kulttuuriperintöprosessina.³ Euroopan lisääntynyt mobilisaatio on lisäksi problematisoinut maahanmuuttajien suhdetta kotipaikkaan.⁴

-
- 1 Yleiskatsauksen asiasta tarjoaa Pekka Laaksosen ja Lassi Saressalon toimittama julkaisu *Kotiseutuni mun. Kirjoituksia kotiseudun & hiidenkiven sadalta vuodelta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1240. Suomen Kotiseutuliiton julkaisu A:21. SKS: Helsinki 2009.
 - 2 Esim. Granö, Päivi & Jaakko Suominen & Outi Tuomi-Nikula (toim.), *Koti. Kaiho, paikka, muutos*. Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitoksen julkaisu IV. Turun yliopisto: Pori 2004.
 - 3 Tuomi-Nikula, Outi 2009: Kotiseutu kulttuuriperintöprosessina – saksalainen kokemus. *Elore 1/2009*. [online] <http://www.elore.fi/arkisto/1_09/elore1_09.html>
 - 4 Esim. Huttunen, Laura: *Kotona, maanpaossa, matkalla. Kodin merkitykset maahanmuuttajien omaelämäkerroissa*. SKS: Helsinki 2002; Kauppinen, Heidi: *Kotipaikka. Muuttajan kotiseutusuhteen rakentuminen*. Sosiologian tutkimuksia / Joensuun yliopisto; nro 10. Joensuun yliopisto: Joensuu 2009.

Artikkelissani⁵ tarkastelen ulkosuomalaisten kotipaikan kokemista eli sitä, miten aisteilla havaittava lähiympäristö määrittyy kotipaikaksi ja mitkä seikat vaikuttavat siihen, että jokin paikka synnyttää *tunteen* kotipaikasta. Psykologian professori Juha Perttulan mukaan tunne on yksi ymmärtämisen perustavoista, sillä se elää nykyhetkissä ja pitää sisällään kokemuksia, jotka ilmentävät tajunnallista suhdetta aiheeseen. Tunne tekee ihmisestä ja hänen elämäntilanteestaan tapahtumahetkellä ehyen kokonaisuuden.⁶ Tavoitteenani ei ole määritellä paikkaa tai paikkakokemusta sinänsä, vaan löytää aisteihin perustuvia tekijöitä ja ilmenemismuotoja ulkosuomalaisten kotipaikan määritteille. Vaikka kotia käsittelevissä tutkimuksissa monesti mainitaan aistikokemukset, on niiden merkitykseen kotipaikan kokemisessa kiinnitetty melko vähän huomiota. Aistien merkitys kokemisen kontekstissa on kuitenkin aivan keskeinen, sillä aistit ohjaavat yksilöitä heidän valinnoissaan. Ratkaisu tehdään intuitiivisesti luottamalla aistien antamaan informaatioon etenkin silloin, kun kysymyksessä on nopeasti tehtävä päätös, eikä vaihtoehtojen punnitsemiseen ole aikaa.

Artikkelini empiirisenä aineistona ja päälähteenä käytän Turun yliopiston kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman kulttuuriperinnön tutkimuksen oppiaineen hallinnoiman esiselvityshankkeen *Takaisin Suomeen*-kyselyn vastauksia. Aineiston tarkastelussa etsin viitteitä siitä, mikä merkitys aistihavainnoilla on kotipaikan määrittymisessä. Vastauksia kyselyyn tuli kaikkiaan 820, joista lähemmän tarkastelun kohteeksi valitsin satunnaisotannalla 51 vastauslomaketta. Lomakkeissa on vastauksia kaikkiaan kahdestatoista Euroopan maasta, joista pohjoisin on Norja ja eteläisin Kreikka. Vastaajista on naisia neljäkymmentä ja miehiä yksitoista. He ovat ensimmäisen polven Euroopan siirtolaisia, jotka ovat syntyneet ja viettäneet ainakin varhaisnuoruutensa Suomessa, josta syystä heillä on kokemuksia sekä entisestä että nykyisestä kotimaastaan. Suurin osa vastaajista on syntynyt 1970-luvulla, mutta joukossa on myös iäkkäämpiä vastaajia. Vanhin heistä on vuonna 1937 syntynyt mies.

Artikkelini kannalta kiinnostavimpia olivat seuraavat kysymykset: *Mikä on mielestäsi parasta nykyisessä kotimaassasi? Jos muuttaisit Suomeen, mitä asioita tulisit todennäköisesti kaipaamaan Suomessa nykyisestä kotimaastasi? Kerro omin sanoin elämäkertasi eli "ulkosuomalaisen tarina".* Näissä kysymyksissä ei ollut valmiiksi annettuja vaihtoehtoja, vaan kukin vastaaja on voinut omin sanoin kertoa kokemuksistaan. Listasin myös asioita, jotka koettiin tärkeiksi nykyisessä kotipaikassa. Näin muodostunut listaus kertoo usein kääntäen myös niistä nykyiseen

5 Artikkelini perustuu pro gradu -tutkielmaani, jossa tarkastelin Eurooppaan muuttaneiden ulkosuomalaisten aistein koettua kotipaikkakokemusta.

6 Perttula 2005, 123–125.

kotipaikkaan liittyvistä tekijöistä, joita jäätäisiin kaipaamaan pois muutettaessa. Kaikkea ei välttämättä kerrota suoraan, vaan tärkeitäkin asioita saatetaan ilmaista kiertoteitse tai vaikkapa vastakohtaisuuksiin vertaamalla.

Analysoin myös seuraavia kysymyksiä: *Kuvaile suomalaisia ja suomalaisuutta omin sanoin. Miten suomalainen yhteiskunta poikkeaa mielestäsi nykyisen asuinmaasi yhteiskunnasta? Mitä myönteisiä tai kielteisiä asioita tunnistat Suomesta?* Näistä vastauksista poimin suomalaisuuden määritelmiä. Suomeen ja suomalaisiin liitetyt kielteiset ominaisuudet tulevat esiin monesti siten, että ne ovat vastauksissa lueteltujen nykyisen kotimaan hyvien ominaisuuksien vastakohtia. Kritiikkiä sai muun muassa suomalaisten alkoholikäyttäytyminen monessa ilmaisussa, joiden mukaan nykyisessä kotimaassa näitä ”kännissä örveltäjiä” ei näkynyt. Tästä syystä ulkosuomalainen olisi jäänyt kaipaamaan nykyisestä kotimaastaan sivistynyttä juomakulttuuria.

Viitteitä kotipaikan määrittämiseen aistihavaintojen kautta löysin runsaasti. Vastaajille luonto on kaunis, ilmasto mukava, ruoka hyvää ja paikalliset ihmiset ovat ystävällisiä ja avoimia. Monesti samassa vastauksessa viitattiin moneen eri aistihavaintoon. Kreikassa asuva nainen jäisi kaipaamaan nykyisestä kotimaastaan muun muassa seuraavia asioita:

Valoa, ihmisten välittömyyttä, Kreikan saaristoa, kreikkalaista ruokaa, hedelmiä, vihanneksia, ystäviä.⁷

Tunnelma ja tunteet kotipaikan määrittäjänä

Ihminen rakentaa paikkaa asumalla. Sitä kautta ihmisestä tulee osa paikkaa ja osa sen sosiaalista ulottuvuutta. Paikan tunnelman aistiminen tapahtuu yleensä välittömästi. Esimerkiksi Unkarissa asuva vastaaja kertoi uuden kotikaupunkinsa tehneen valtavan vaikutuksen heti ensi näkemältä.⁸ Paikan kokemiseen vaikuttaakin *tunnelma* eli paikan henki, jonka eri yksilöt havaitsevat eri tavoin. Ihminen osallistuu tunnelmaan sekä havainnoimalla paikkaa että toimimalla siinä. Tunnelma on siis pitkälti toiminnan tulosta ja yksilö voi myös muuttaa sitä toiminnallaan. Paikan tunnelmaan vaikuttavia elementtejä ovat muun muassa tuoksut, maut, värit, äännet ja valo, jotka ovat aistein havaittavia. Valo on olennaisin tunnelman elementti, koska se mahdollistaa ympäristön visuaalisten

7 GR1:N10.

8 HU1:N1.

ominaisuuksien havaitsemisen.⁹ Paikan henki koetaan henkilökohtaisesti, vaikka se on yhteisöllisesti tuotettua.¹⁰ Paikan henkeen vaikuttavat monet asiat, kuten Brysselissä asuva suomalaismies kuvailee:

Bryssel on kosmopoliittinen kaupunki, jossa erilaista alkuperää olevat ihmiset asuvat ja elävät yhdessä. Suhtautuminen elämään ei ole tiukkapipoista. Belgia on kaunis ja vaihteleva maa. Lyhyet maantieteelliset etäisyydet naapurimaihin. Kulttuuritarjonta on laajaa ja ruoka hyvää.¹¹

Asiat voi ilmaista myös käänteisesti. Kun Saksassa asuva ulkosuomalainen kokee, että ”Suomessa on ahdasmielistä, kallista, sulkeutunutta”¹², tarkoittaa hän sitä, että hänen nykyisessä kotimaassaan asiat ovat juuri toisinpäin eli kuten Britanniassa asuva vastaaja kuvaa: ”Ihmiset – avoimempia kuin Suomessa, yleinen elämäntyyli, olen löytänyt ihmisiä, joita kiinnostavat samat asiat kuin minua.”¹³

Uutta kotipaikkaa verrataan pääsääntöisesti Suomeen, jonka negatiivisina piirteinä toistuvat ilmaisut suomalaisten junttiudesta, kateellisuudesta ja huonosta itsetunnosta. Jopa 15 % vastaajista oli sitä mieltä, että suomalainen mentaliteetti oli syy olla palaamatta takaisin Suomeen.¹⁴ Eräälle Hollannissa asuvalle miehelle nämä olivat niin negatiivisia paikan henkeen vaikuttavia tekijöitä, että ne estivät ajatuksen takaisin paluusta Suomeen:

Kielteisiä: Sulkeutuneisuus, kateellisuus, junttius, huono itsetunto. Erityisesti ihmisten kateellisuus ja ihmisten huono itsetunto ovat syitä, joiden takia aion ainakin toistaiseksi pysyä poissa Suomesta.¹⁵

Suomalaisista löytyi muutakin moitteen sijaa, kun heitä verrattiin uuden kotimaan asukkaisiin. Hollannissa asuva suomalaisnainen kuvaa suomalaisten tapaa arvottaa asioita:

9 Forss 2007, 113–116.

10 Karjalainen 1997, 231.

11 BE1:M1.

12 DE1:N89.

13 GB1:N80.

14 *Takaisin Suomeen* -kyselyaineiston tilasto kysymykseen nro 40: Mitä sellaisia tekijöitä on suomalaisessa yhteiskunnassa, joista syistä et missään tapauksessa haluaisi palata takaisin Suomeen.

15 NL1:M4.

Suomalaisten ahdasmielisyys ja erilaisuuden käsitteleminen on uskomattoman takapajuista. Suomessa pitää olla ja elää näkymättömästi ja vähin äänin. Työn asema on liian suuri ja merkittävä – elämässä tulee olla muutakin.¹⁶

Paikan hengellä onkin ratkaiseva merkitys viihtymisen kannalta. Tämä kävi ilmi, kun ulkosuomalaisilta kysyttiin, mitä he tulisivat kaipaamaan nykyisestä kotimaastaan muuttaessaan takaisin Suomeen. Kaivattavien asioiden lista Tanskassa asuvalla suomalaisella oli pitkä hänen luetellessaan nykyisen kotimaansa positiivisia asioita: ”iloisuus, hinnat, palkat, sää, matkustusmahdollisuudet, työn turvallisuus, tunnelma, ravintolat ja tapahtumat”.¹⁷ Niin ikään Tanskassa asuva mies jäisi kaipaamaan ”ennen kaikkea avoimuutta, välittömyyttä ja ylipäättänsä sosiaalista ilmapiiriä sekä mahdollisuuksien määrää.”¹⁸

Kansainvälisyys, suurten eurooppalaisten kaupunkien monikulttuurinen ilmapiiri, kielten sekamelska ja elämän syke ovat asioita, joita monet ulkosuomalaiset arvostavat hyvän elinympäristön ehtoina. Tätä kuvaa Ranskassa asuva nainen, kun hän vertaa nykyistä kotikaupunkiaan Helsinkiin: ”kansainvälisempi ja eloisampi ilmapiiri kuin Helsingissä, paremmat yhteydet muualle Eurooppaan.”¹⁹ Saman viestin tiivistää Amsterdamissa asuva suomalaisnainen ylistäessään uuden kotipaikkansa positiivisia puolia:

Värikäs väestö: eri kansallisuuksia, ihonvärejä, uskontoja, seksuaalisia suuntauksia. Kukin saa toteuttaa itseään suhteellisen vapaasti ilman, että pidetään omituisena. Hollantilaiset ovat myös aika mutkattomia ihmisiä. Kansainvälinen ilmapiiri on ihana!²⁰

Euroopan historialliset kaupungit ja vanha rakennuskulttuuri vaikuttavat omalta osaltaan suomalaisten viihtymiseen ulkomailla. Kaupunkien menneisyydestä kertovat esimerkiksi katujen nimet, muistomerkit, rauniot ja historialliset tapahtumat. Menneisyys on läsnä kaikkialla arjessa. Monille menneisyyden tuntu luo turvallisuuden tunnetta. Iso-Britanniassa asuva nainen kaipaisi ”historiaa, arkkitehtuuria”²¹ ja Ranskassa asuva nainen jäisi kaipaamaan ”kotiani vanhassa talossa Ranskan maaseudulla”.²²

16 NL1:M3.

17 DE1:M6.

18 NL1:M3.

19 DK1:M7.

20 NL1:N14.

21 GB1:N72.

22 FR1:N6.

Paikan kokemukset ovat tärkeitä henkilökohtaisen muistin kiinnekohtia. Niiden kautta palautuu elävänä mieleen asioita ja voimakkaitakin tunnekokemuksia. Aistein havaittavat ominaisuudet, ajallinen syvyys, historiallinen ja sosiaalinen ulottuvuus, mielikuvat sekä tunnelma muodostavat paikan kokonaiskokemuksen, joka on tärkeä paikan hengen muodostumisen perusta.²³ Suhdetta uuteen kotimaahan verrataan yhä uusissa yhteyksissä Suomeen, josta ulkosuomalainen tietoisesti tai tiedostamattomasti alkaa etäänntyä. Koti-Suomi ei enää olekaan se tuttu ja turvallinen, vaan siihen liittyy monia vieraantumisen elementtejä.

Koti- ja opiskelukaupunki kun tuntui pieneltä ja Helsinkikään ei tuntunut omalta. Kaveritkaan ei tuntuneet olevan samalla aaltopituudella.²⁴

Eurooppaan on toisen maailmansodan jälkeen muuttanut pysyvästi enemmän suomalaisia naisia kuin miehiä. Kun miehet yleensä ovat lähteneet houkuttelevien työmahdollisuuksien vuoksi, on tärkein maastamuuton syy naisilla ollut hyvin henkilökohtainen, toisin sanoen rakastuminen ulkomaalaiseen mieheen ja sen jälkeen kodin ja perheen perustaminen miehen kotimaahan.²⁵ Ulkomaille jäämiseen ovat vaikuttaneet aviopuolison työ ja koulutus sekä puolison huono suomen kielen taito tai sen puuttuminen, sillä hyvin koulutettunakaan ei pärjää Suomen työmarkkinoilla, jos ei hallitse suomen kieltä. Sen sijaan varsin hyvin koulutetut suomalaisnaiset ovat tavallisesti jo lähtiessään hallinneet uuden kotimaansa kielen, joten heille muutto on siitäkin syystä ollut helpompaa. On myös tavallisempaa, että naiset seuraavat miestänsä heidän kotimaahansa, kuin päinvastoin.²⁶ Maahan jääminen on lopulta ollut henkilökohtainen, vapaaehtoinen ja tietoinen valinta, vaikka monella alun perin on ollut tarkoitus asua vain lyhyen aikaa ulkomailla.²⁷

Täällä olen ollut onnellisesti pian 15v. Vaikka alun perin piti kenties vain pari vuodeksi tulla ottamaan välimatkaa Suomeen ja kasvamaan.²⁸

Koskaan en ajatellut muuttavani Suomesta pois, mutta tapasin nykyisen mieheni lomamatkalla. Kävin Kreikassa lomalla monta kertaa ennen kuin jäin pysyvästi. Suomessa kaikki oli niin hyvin, perhe, ystävät, työpaikka. Mutta rakkaus vei voiton!²⁹

23 Forss 2007, 125.

24 GB1:N74.

25 Korkiasaari 2008, 18, 22–24; ks. myös Tuomi-Nikula 1989, 52–58.

26 Esim. Tuomi-Nikula 2008, 264–270.

27 Korkiasaari 2008, 21–23.

28 GB1:N74.

29 GR1:N14.

Koti on paikka, josta lähdetään ja jonne palataan. Koti on osa ihmisen olemassaolon ja elämisen sisäistä rakennetta. Kun yksilö muuttaa muualle, hän tarkkailee ja arvioi tietoisesti ympäristöä ikään kuin sen ulkopuolelta.³⁰ Rakastumisen myötä paikkoihin saattaa liittyä emotionaalisia muistoja. Nämä muistot antavat ulkosuomalaisen kotipaikalle erityisen merkityksen esimerkiksi perhettä perustettaessa. Uutta kotimaata arvioidaan mielellään korostamalla sen myönteisiä puolia, koska se on sopeutumisen kannalta ensiarvoisen tärkeitä. Koska muutto Eurooppaan on ollut vapaaehtoista, saatetaan omaa ratkaisua perustella. Uutta kotimaata analysoidaan ja verrataan entiseen eletyn ja koetun pohjalta.³¹ Tätä pohtii Hollannissa asuva nainen, jolle elämä uudessa kotimaassa tarkoittaa monista henkilökohtaisista ongelmista huolimatta henkistä voimaa ja rikkautta sekä vapautta elää ilman yhteiskunnan asettamia ahdistavia normeja, jotka hän liittää suomalaiseen yhteiskuntaan:

Minulle ulkomailla asuminen on paitsi henkisesti rikastuttavaa myös hyvä teko syy tehdä erilaisia ratkaisuja. Suomessa elämäni olisi ehkä mennyt – tai sen olisi pitänyt mennä – normaaleja latuja eli olisin opiskellut valmiiksi, etsinyt hyvän työpaikan, mennyt naimisiin, saanut lapset, ostanut talon jne. Nyt asun vuokralla, en ole koulutustani vastaavassa työssä, miehet ovat lähteneet läiskimään ja lapsia ei ole eikä ehkä enää tulekaan. Suomessa tällainen tilanne aiheuttaisi hirveän stressin ja tunteen täydellisestä epäonnistumisesta, mutta täällä ulkomailla tiedän, että olen pystynyt rakentamaan täällä itselleni ihan omin voimin aika kivan elämän. Jos toisinaan kadepidin perheellisiä ja varakkaita suomalaisia ystäviäni, olen kuitenkin aina myös kiitollinen siitä, että ulkomailla asuminen on näyttänyt minulle itselleni, että olen paljon vahvempi kuin tiesinkään, ja onhan ulkomailla asuminen tietenkin antanut paljon mielenkiintoisia kokemuksia, kielitaitoa jne. Sekä vapauden tunteen, jota en halua vaihtaa Suomen pieneen ajatusmaailmaan, oli se elämä siellä miten turvallista tahansa!³²

Estetiikka ja aistit

Estetiikka on aistinvaraista tietämistä tutkiva tiede, mutta se voi olla myös kauniin ajattelun taitoa. Esteettinen elämys on eräänlainen tunteiden ja aistien tiivistymä, joka pysähdyttää kokijansa antamaan koetulle elämykselle merkityksiä ja puke-

30 Karjalainen 2007, 51.

31 Karjalainen 2006, 83–84.

32 NL1:N14.

maan sen sanoiksi.³³ Se on monisyinen tapahtuma, jossa ajattelu, aistit ja tunteet ovat kokonaisvaltaisesti läsnä.³⁴ Aistein havainnoitu kauneuden kokemus on mielihyvän tunne, joka perustuu miellelyhtymiin ja joka ilmaistaan tunnesanoilla ja positiivisilla attribuuteilla.³⁵ Ranskassa asuva nainen tiivistää kotimaansa parhaat puolet yhteen ilmaisuun, sillä hänelle ”Ranska on yksinkertaisesti kaunis”.³⁶

Kauniin havaitsemiseen liittyy mielihyvä ja onnellisuuden tunne. Ne saattavat olla tulosta erityisistä ominaisuuksien yhdistelmästä, osien suhteista tai kokonaisuudesta.³⁷ Ne voivat ilmetä monina uuteen kotimaahan liittyvinä asioina, jotka yhdessä ja erikseen synnyttävät ulkosuomalaiselle mielihyvän tunnetta. Sveitsissä asuva nainen jäisi kaipaamaan muun muassa seuraavia asioita:

Siisteyttä, puhtautta, aina ajallaan kulkevia junia, ihmisten kauniita käytöstapoja, [---] sivistynyttä juomakulttuuria.³⁸

Aistit, joita mieleemme suojelevat ja ohjaavat, ovat tärkeässä osassa muodostaessamme maailmankuvaamme. Lähiaistit, joita ovat tunto-, maku- ja hajuaisti, tuovat maailman koettavaksi ruumiillisesti. Kaukokaisteista kuulo- ja näköaisti tekevät maailman helposti lähestyttäväksi. Lähiaistit lisäävät maailman kauneutta ja elinvoimaisuutta vasta sen jälkeen, kun etäännyttävät aistit ovat tuoneet kokemuksen.³⁹

Näköaisti ei siis yksin riitä kokemuksen synnyttämiseen, vaan avuksi tarvitaan kuulo- ja hajuaistia. Meri tuoksuu ja kuulostaa erilaiselta kuin metsä. Kaupungin äänet ja tuoksut muodostuvat eri asioista kuin maalaismaiseman ääni- ja tuoksumailma. Joskus uusi kokemus voi olla hyvinkin voimakas, kuten nykyisin Itävallassa asuvalle naiselle hänen saapuessaan ensi kertaa maan pääkaupunkiin:

Saksasta ajauduin Itävaltaan ja Wieniin, ja kaupunki hurmasi minut täysin.⁴⁰

Ruumiillisuuteen liittyvä aistimellisuus ei kuitenkaan yksin muodosta ympäristön kokemuksen perustaa. Kulttuurisina ja sosiaalisina olentoina yksilöt sitovat aistit merkitysverkostoihin, josta syystä kokemus ympäristöstä on samaan ai-

33 Baumgarten 2009, 248.

34 Dewey 1980, 19, 246.

35 Kotkavirta 2009, 225–235.

36 FR1:N19.

37 Alison 2009, 325–326.

38 CH1:N9.

39 Tuan 1993, 35–36.

40 AT1:N29.

kaan sekä aisteihin perustuva että kulttuurinen.⁴¹ Niinpä esimerkiksi ”Belgia on kaunis ja vaihteleva maa. [...] Kulttuuritarjonta on laajaa ja ruoka hyvää.”⁴²

Aistiympäristö käsittää sekä paikan että ajan, jossa aistimme. Kokonaiskuvaan vaikuttavat aistimusten laaja-alaisuus sekä tarkastelun kesto ja yksityiskohtien tarkkuus.⁴³ Tutun ympäristön kokeminen perustuu monesti rutiineihin niin, ettei ympäristöä enää huomaakaan. Vasta ympäristön muutos havahduttaa ihmisen huomaamaan eron entiseen.⁴⁴ Muutos tutusta ympäristöstä uuteen voi olla joskus dramaattinenkin siihen saakka, kunnes aistit mukautuvat erilaisuuden hyväksymiseen:

Saapuminen Brysseliin [...] oli elämäni suurin shokki. Ymmärsin, kuinka järkyttävän huonossa kunnossa rakennukset [...] olivat ja kuinka likaista ja roskaista kaikkialla oli. Olin kuitenkin päättänyt tulla jäädäkseni. Sen jälkeen kaikkeen onkin jo tottunut, [...] mutta viihdyn silti täälläkin oikein hyvin.⁴⁵

Vaikka kaikki aistit ovat tärkeitä ympäristön hahmottamisessa, on näköaisti niistä tärkein. Näköaisti on ennen kaikkea suunnistusaisti. Sen avulla määritellään esineiden sijainti ympäristössä.⁴⁶ Kuulla ja haistaa voi vähän kauempaa, mutta katseemme voi kiittää kauas horisonttiin ja kerätä samaan aikaan valtavasti tietoa. Seitsemänkymmentä prosenttia kehon aistireseptoreista keskittyy silmiin. Ymmärrämme ja teemme arvioita ympäristöstämme pitkälti näkemämme perusteella.⁴⁷

Visuaalinen maailma on samaan aikaan sekä aistillinen että henkinen. Se on aistillinen, kun voimme nähdä värit ja varjot, mutta samalla voimme myös melkein tuntea näkemämme. Visuaalinen maailma on henkistä silloin, kun ajattelemme ja ymmärrämme katseella, toisin sanoen näemme ikään kuin ”sielumme silmin”.⁴⁸ Tämä ilmiö konkretisoituu esimerkiksi vanhoissa rakennuksissa, joiden tarina alkaa kiehtoa katsojan mielessä, vaikka hän ei tuntisikaan rakennuksen historiaa. Euroopan keskiaikaiset kaupungit ja niiden vanha rakennuskanta ja historia tekevätkin moneen ulkosuomalaiseen syvän esteettisen vaikutuksen, jopa niin, että niitä pidetään maassa viihtymisen kannalta aivan ratkaisevina:

41 Karjalainen 2004, 55.

42 BE1:M1.

43 Esim. Forss 2007, 78–83.

44 Tani 1997, 213–215.

45 BE1:M3.

46 Granö 1930, 12.

47 Ackerman 1991, 265–266.

48 Tuan 1993, 43, 96–97.

*Joka puolella ympäröivä upea historia, kulttuuri [---] ensiluokkaiset museot, joissa lapsille aina jotakin kiinnostavaa.*⁴⁹

Esteettisen ja mielihyvän kokeminen vaihtelee yksilöltä toiselle. Siihen vaikuttavat Suomessa opitut asiat kauniista ja hyvästä, rumasta ja pahasta sekä oikeasta ja väärästä. Se voi olla mieleen painunut kotimaisema tai sosiaalisen kanssakäymisen kulttuuriset mallit. Nämä mallit ohjaavat toimintaamme myös uudessa kotipaikassa. Tämä ei estä sitä, ettemmekö voisi löytää juuri erilaisuudesta esteettisen kokemuksen ja viihtyvyyden perustan. Kun joillekin ovat tärkeitä ihmisten hyvät käytöstavat, tyylikäs pukeutuminen tai maaseudun rauha, nauttii joku toinen suurkaupungin elämän sykkeestä, kaupungin melusta ja kansainvälisyydestä. Niinpä esimerkiksi Amsterdamissa suomalaista kiehtoo ”kansainvälisyys, vilkas ja eläväinen ilmapiiri, kaunis ympäristö”.⁵⁰ Toinen, Hollannissa asuva taas ylistää saman kaupungin ”elävyyttä ja menoa, positiivisuutta, kansainvälisyyttä, englannin kieltä, leudompaa ilmasto”.⁵¹

Maisema on aistein havaittu ympäristö ja kokonaisuus. Se käsittää sekä luonnonmaiseman että taajama- ja kaupunkimaiseman puistoineen, teineen ja rakennuksineen.⁵² Ilmastolla tarkoitetaan jonkin alueen tyypillistä säätä ja sen vaihteluita.⁵³ Ilmastolla on merkitystä maiseman ja luonnon näyttäytymisessä sekä niiden kokemisessa. Suuressa osassa Eurooppaa kesä on lämmin ja talvi leuto. Näitä maita ovat muun muassa Saksa, Benelux-maat, Englanti ja Tanska. Välimeren alueella taas on lämpimänlauhkea ilmasto, jolle ovat tyypillisiä kuivat ja kuumat kesät. Nämä ajanjaksot katkaisee vain lyhyt kylmänkosteaa talvikausi. Näihin maihin kuuluvat muun muassa Kreikka, Italia, Espanja ja Etelä-Ranska.⁵⁴ Useat vastaajat eivät erotelleet toisistaan maiseman eri elementtejä, vaan kokivat maiseman esteettisenä kokonaisuutena, jota hallitsevat ”luonto; monet viinitarhat ja vuoristot, kaunis vanha arkkitehtuuri”.⁵⁵ Monelle suomalaiselle juuri miellyttävä ilmasto on se tekijä, joka lisää viihtymistä ulkomailla. Suomen pitkä, kylmä, pimeä ja luminen talvi ei houkuttele jo lämpimään tottunutta ulkosuomalaista. Eräälle

49 GB1:N72.

50 NL1:N27.

51 NL1:N27.

52 Halla 2003 [online], 8–10.

53 Ympäristö.fi: Ilmaston määritelmä.

54 SuomiSanakirja: Köppenin ilmastoluokitus [online].

55 AT1:N4.

unkarinsuomalaiselle parasta on ”lyhyt ja lauha talvi”.⁵⁶ Se on samalla tekijä, jota tultaisiin kaipaamaan, eli ”kaipaisin Budapestin kaupunkia, lämpöä”.⁵⁷

Kokemus maisemasta on yksilöllistä. Kokemus kauniista maisemasta on kokonaisvaltainen tunnekokemus, joka ilmentää samanaikaisesti tasapainoisuutta, järjestystä, ykseyttä ja moninaisuutta.⁵⁸ Tätä kuvaa nainen, jolle Tanska on ”kaunis maa, vehreä luonto, kuin pieni puutarha.”⁵⁹ Hyvin usein maisema- ja luontokokemukseen liitetään sosiaalinen aspekti eli uudessa kotimaassa elävät ihmiset, elämäntapa, arjen arvot ja kulttuuriset erityisyydet. Näitä asioita korostaa Irlannissa asuva suomalainen nainen, ja hänelle tärkeitä uudessa kotimaassa ovat ”luonto, kauniit maisemat, puhdas ilma, elämän arvot ja ystävälliset ihmiset – pidän myös Irlannin aksentista.”⁶⁰

Hajumuistoja ja mukavaa ravintolakulttuuria

Haju ja maku ovat aisteja, jotka jättävät jälkeensä pysyvän muiston. Ne tuovat mieleen asioita kaukaa lapsuudesta ja nuoruusvuosilta.⁶¹ Niitä voivat olla äidin leipoma vastaleivottu pulla, saunan jälkeinen puhdas iho tai suopursun huumaava tuoksu. Tuoksuja voi tunnistaa havaitsematta niiden lähdeettä. Tuoksun vaikutus on välitön, eikä sitä voi muuttaa ajatuksen tai puheen voimalla. Tuoksu tai maku voi aiheuttaa myös koti-ikävän tunteen, koska ne laukaisevat voimakkaita muistikuvia ja tunteita.⁶² Tällaisen tunteen ulkosuomalaiselle aiheuttaa esimerkiksi joulu, koska ”joulu on erityisen ihana Suomessa”.⁶³ Joulu onkin suomalaisille perinnejuhla, joka sitoo muistot ja aistit erityisen voimakkaasti makuihin ja tuoksuihin: höyryävään lanttulaatikkoon ja tuoksuvaan kinkkuun, pakkasesta sisään kannetun sulavan kuusen tuoksuun ja kynttilöiden lämpöön, tunnelmaan ja yhdessäoloon.

Voisi kuvitella, että Euroopassa saatavien elintarvikkeiden kirjossa ei kenellekään jäisi toivomisen varaa. Näin ei kuitenkaan ole asia, vaan suomalainen kaipaa juuri

56 HU1:N1.

57 HU1:N1.

58 Vilkkä 2007, 124–133.

59 DK1:N6.

60 IE1:N6.

61 Tuan 1993, 57.

62 Ackerman 1991, 23–29.

63 GB1:N80.

sitä oikean ruisleivän makua, karjalanpiirakkaa, savulohta tai Turun sinappia.⁶⁴ Ne ovat Suomesta koko elämän ajan mukana kulkevia makujälkiä. Niinpä suomalainen kaipaa Suomesta kaiken ylenpalttisuuden keskellä ”Fazerin suklaata ja tiettyjä elintarviketuotteita”.⁶⁵ Toisaalta pitkä siirtolaisaika uudessa kotimaassa tarjoaa ulkosuomalaiselle suomalaisesta ruokakulttuurista poikkeavia ja hänelle aikaisemmin tuntemattomia makuelämyksiä. Myös niistä jää pysyvä makujälki. Siksi irlantilaiseen ruokakulttuuriin ihastunut suomalaisnainen kaipaisi mahdollisen Suomeen muuton jälkeen erityisesti ruokailutottumuksia ja niitä irlantilaisia ruokia, joita Suomessa ei ole saatavilla.⁶⁶

Ruokailu on tärkeä ihmisiä yhdistävä sosiaalinen tapahtuma. Vaikka syömisen nautinto koetaankin yksilöllisesti, makuelämysten jakaminen muiden ihmisten kanssa koetaan tärkeäksi. Ruokailu ei ole tärkeä vain perheyhteyden ylläpidossa ja vieraanvaraisuuden symbolina, vaan ruokaa tarjotaan niin liikelounailla, juhlissa kuin uskonnollisissa seremonioissa. Ravinnon nauttiminen liittyy kiinteästi ihmisen merkitysmaailmaan.⁶⁷ Siten ruokaa voidaan käyttää myös vallan välineenä erottelemaan ja yhdistämään ihmisiä. Ruoan kautta voi osoittaa välinpitämättömyyttä, hienostuneisuutta tai karkeutta.⁶⁸ Siksi ei ole sama asia, missä ja kenen kanssa ruokaileminen tapahtuu. Siinä missä Suomessa ei useinkaan ole tapana nauttia illallista lasten kanssa ravintolassa, on se aivan tavallista Keski- ja Etelä-Euroopan kulttuureissa. Tästä syystä ulkosuomalaiset arvostavat viihtyisää ja turvallista tapaa illastaa, kuten Iso-Britanniassa asuva nainen toteaa: ”Ravintolakulttuuria eli käydään syömässä lasten kanssa eikä tarvitse pelätä että känniörveltäjät tulevat pilaamaan hetken.”⁶⁹

Ystävien ja sukulaisten kanssa jaetut yhteiset ruokailuhetket, eurooppalaisen ravintola- ja kahvilakulttuurin monipuolisuus, edullinen hintataso, vapaa alkoholipolitiikka ja sosiaalisen elämän rikkaus ovat monelle ulkosuomalaiselle Euroopassa asumisen ehdottomia valtteja, jotka tiivistää yhteen Iso-Britanniassa asuva ulkosuomalainen:

64 Esim. Tuomi-Nikula 2008, 303.

65 IE1:N14.

66 IE1:N14.

67 Knuutila 2004, 10.

68 Häyrynen 2004, 77–78.

69 HU1:M1.

Ystävät, miehen perhe ja sukulaiset, jotkin ruuat, skottilainen huumori ja puheliaisuus ja avoimuus. Halpa elintaso, erityisesti halpa vaatetus ja ruoka. Viini ruokakaupoissa.⁷⁰

Kyseinen Skotlannissa naimisissa oleva nainen korostaa vastauksessaan ystävien ja miehensä sukulaisten merkitystä viihtyvyyden kannalta. Uudessa kotimaassa solmitut sosiaaliset suhteet mainitaan useissa vastauksissa. Vuosien mittaan niiden merkitys ulkosuomalaisen sosiaalisessa elämässä kasvaa, kun taas Suomessa asuvat ystävät ja tuttavat jäävät taka-alalle. Suomalaisesta perhe-elämästä eroava arki, monikulttuurinen elämäntapa ja elämä ulkomailla vieraannuttavat ulkosuomalaisen tavallisesta suomalaisesta elämästä. Suomalaiset ystävät ja etenkin sukulaiset ovat toki tärkeitä edelleenkin. Heitä käydään tapaamassa säännöllisesti, mutta kuitenkin tiedostetaan, että kyseessä on vain vierailu, ei pysyvä muutto:

Olemme useasti Suomessa, joko mieheni ehdoilla urheilun tai kalastuksen merkeissä tai vain mökillämme Suomenlahden saaristossa. Paluu Suomeen ei ole tullut mieleeni, johtuen luultavasti siitä, että mahdollisuus käväistä vaikka vain viikonloppureissulla Helsingissä on Pariisista käsin hyvin helppoa. Haa-veenamme mieheni kanssa olisi viettää jonakin päivänä kokonainen vuosi saarella aivan vain kokemuksena.⁷¹

Kosketus on kommunikaatiota

Tuntoaisti on yksi ihmisen tärkeimmistä aisteista. Tuntoaisti tarvitsee kosketuksen, jotta se tulee tietoisuuteemme. Sen avulla vastasyntynyt luo ensimmäisen kontaktin äitiinsä ja läheisen käden kosketus on myös usein viimeinen aistihavainto, jonka kuoleva kokee poistuessaan elämästä. Mikään muu aisti ei myöskään vaikuta toiseen ihmiseen yhtä voimakkaasti kuin kosketus. Kosketus on aisteista myös vähiten alttiina petokselle, josta syystä ihminen helposti luottaa kosketuksen voimaan.⁷² Päinvastoin kuin kuulo ja näkö, joilla iän karttuessa on taipumus heikentyä, säilyy ihmisen kosketusaisti lähes muuttumattomana läpi elämän.⁷³ Koskettelua pidetäänkin ihmisen olemassaolon perustana.⁷⁴

70 GB1:N74.

71 FR1:N1.

72 Tuan 1993, 45.

73 Enäkoski 1998, 34.

74 Ackerman 1991, 100–101.

Toisen ihmisen kosketteleminen on vahvasti kulttuurisidonnaista. Se on osa kommunikaatiota, jossa tapa kohdata toinen ihminen fyysisesti vaihtelee. Suomi kuuluu korkean merkitystason kommunikaatiojärjestelmään, jolle tyypillistä on muun muassa se, että tunteita näytetään ulospäin hyvin säästään, hiljaisuuden sietokyky keskustelutilanteissa on korkea ja ihmiset välttelevät suoraa fyysistä kosketusta. Niinpä suomalaiset ovat hyvin pidättyväisiä, kun kysymyksessä on ystävien ja tuttavien halaaminen, suuteleminen tai jopa kätteleminen, joka taas Manner-Euroopassa kuuluu väistämättä hyvään käytökseen aina, kun ihmiset tapaavat ja eroavat. Myös poskisuudelmat ja etenkin miesten välinen fyysinen kosketus ovat Suomessa vieraita ja jopa arveluttavia ystävyuden osoittamisen viestejä, kun ne esimerkiksi Etelä-Euroopan maissa kuuluvat aivan normaaliin arjen kommunikaatioon. Lissabonin kadulla voi nähdä miesten kulkevan käsikynkkää ilman, että siihen liitettäisiin sen kummeksuttavampaa huomiota. Manner-Eurooppa kuuluukin valtaosaltaan matalan merkitystason kommunikaatiojärjestelmään, jossa ihmisten välinen fyysinen etäisyys on pieni, voimakkaat tunteen ilmaukset ovat sallittuja ja paljon ja usein äänekkäällä puheella on suuri merkitys viestinnässä.⁷⁵

Monelle suomalaiselle vieraiden ihmisten fyysinen läheisyys ja koskettelu ovat aluksi vaikeita sietää, mutta jo muutaman siirtolaisuusvuoden jälkeen esimerkiksi kreikkalainen tapa osoittaa toisille tunteita muodostuu suomalaiselle niin keskeiseksi viihtyvyystekijäksi uudessa kotimaassa, ettei sitä ilman oikein enää osattaisi olla. Tämä käy ilmi seuraavan suomalaisnaisen kommentista:

*Ihmisten välittömyyttä! He osaavat ilmaista tunteitaan ja puhua ja halata, itkeä ja nauraa, vihata ja rakastaa! Suomessa ei saa esim. halata; sain huomautuksen asiasta työpaikallani, asiaan puuttui työyhteisön viihtyvyydestä vastuussa oleva toimihenkilö, joka oli ilmeisesti saanut negatiivista palautetta halauksistani kollegoitani kohtaan.*⁷⁶

Suomalaisesta eroava välittömämpi ja tunteita osoittavampi tapa kommunikoida vieraiden ihmisten kanssa viehätti monia suomalaisia uudessa kotimaassa. Näin ajatteli myös Skotlannissa asuva nainen, joka toivoisi suomalaisilta ”hivenen kohteliaampaa ja mutkattomampaa kanssakäymistä sekä kanssaihmisten että asiakaspalvelijoiden kanssa.”⁷⁷ Kommunikaatioeroa uuden ja vanhan kotimaan välillä mitattiin myös maan yleisellä ilmapiirillä, normistolla ja elämänasenteella. Niinpä Tanskassa asuvalle suomalaiselle naiselle parasta uudessa kotimaassa

75 Salo-Lee 1998, 63–67.

76 GR1:N1.

77 GB1:N72.

on ”välitön ilmapiiri, kaikki on sallittua, ei niin paljon sääntöjä tai normeja kuin Suomessa. Elämästä nautitaan eikä vain kuljeta otsa rypyssä.”⁷⁸

Kaikissa kulttuureissa lapsia halataan, pidetään sylissä ja hoivataan. Lasten kanssa oleminen perustuu paljolti fyysiseen kosketteluun, joka on sallittua riippumatta siitä, mihin kommunikaatiojärjestelmään lapsen vanhemmat ja isovanhemmat kuuluvat. Emotionaalinen suhde, jonka syntyy vanhempien ja lasten välille varhaislapsuudessa, ei koskaan katoa. Siksi tarve olla lähellä ja seurata omien lasten ja myöhemmin heidän lastensa elämää, säilyy koko elämän ajan. Lapset ja lastenlapset, joiden elämä rakentuu siirtolaisen uuden kotimaan kamaralle, ovatkin siksi monelle se tärkein syy olla palaamatta Suomeen. Moni ei voi edes kuvitella elävänsä arkeaan ilman lastenlasten mukanaoloa. Tätä analysoi Tanskassa asuva isoäiti:

*Lapsen saaminen vahvasti täällä oloa [---] Kaksi lastenlasta ovat tähtisilmiämme, jotka ehdottomasti panevat henkisen jarrun Suomeen palaamisajatuksen. En voi olla ilman heitä (tällä hetkellä minulle tärkeimmät ihmiset). He asuvat tässä lähellä, ja osallistumme heidän hoitoon, tarhasta ja päiväkerhosta hakuun ym.*⁷⁹

Ulkosuomalaisen aistittu kotipaikka

Artikkelissani olen pyrkinyt löytämään vastauksia kysymykseen, mikä merkitys aistikokemuksilla on suomalaisille, joiden nykyinen koti ja kotiseutu ovat jossain muussa Euroopan maassa kuin Suomessa. Kysymys on lähemmin viihtymisestä, toisin sanoen siitä, mitkä aisteihin liittyvät tekijät uudessa ympäristössä lisäävät tai vähentävät tunnetta olla kotona uudessa asuinmaassa. Koska otantani koko aineistosta on pieni, eivät tulokset kerro koko totuutta, vaan esittävät vain joidakin näkökulmia aiheeseen. Tukea näkemyksilleni tarjoaa koko kyselyaineistoa käsittelevä tilastointi, jota tässä vertaan valikoivasti saamiini tuloksiin.

Analysoimissani vastauksissa korostuivat positiivisena ja viihtyvyyttä lisäävänä tekijänä uuden kotiseudun ilmapiiri, tunnelma, joka koostui monien eri aistien yhteisvaikutuksesta. Tunnelmaa kuvattiin avoimeksi, välittömäksi, läheiseksi, kauniiksi, elämänmyönteiseksi ja kansainväliseksi, jossa tiukoille säännöille annetaan vähän tilaa. Näitä ajatuksia esittivät muita useammin Hollannissa, Tanskassa ja Brittein saarilla asuvat suomalaiset. Tärkeä tunnelman luoja olivat läheiset ihmi-

78 DK1:N6.

79 DK1:N3.

set. Niihin luettiin uuden kotimaan oma perhe, ystävät, työtoverit ja ulkomaalaisen puolison sukulaiset. Lasten syntymän jälkeen vanhempien ystäväpiiri laajeni, joka omalta osaltaan tiivistä sosiaalisia suhteita, avasi näkemystä uudesta kotimaasta ja kiinnitti siirtolaisen tiukemmin uuteen kotiseutuunsa. Lastenlapsilla tässä oli aivan oma merkityksensä, sillä mahdollisuus seurata läheltä heidän kehitystään ja ottaa osaa heidän hoivaamiseensa koettiin niin tärkeiksi asioiksi, että muutto takaisin Suomeen ei enää olisi mahdollinen.⁸⁰

Sosiaalisten suhteiden suuri merkitys viihtymiselle näkyy myös koko otannassa. Monissa vastauksissa toistui, miten uudet ihmissuhteet ovat tärkeimpiä syitä pysyvälle siirtolaisuudelle. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että Suomessa asuviin sukulaisiin ja ystäviin suhtauduttaisiin välinpitämättömästi, sillä kysyttäessä, mitä ulkosuomalaiset kaipaavat Suomesta ja suomalaisuudesta eniten, asetettiin ystävät ja sukulaiset tärkeimmälle sijalle.⁸¹ Tämä viittaa siihen, että eivät vain uuden kotimaan sosiaaliset suhteet, vaan ystävät ja sukulaiset yleensä – siitä riippumatta, missä he asuvat – ovat ulkosuomalaisille hyvin tärkeitä.

Ei ole yhdentekevää, miten, milloin ja missä ystäviä tavataan. Monia ulkosuomalaisia viehätti erityisesti tapa, miten ystävyys-suhteita hoidetaan. Heitä viehätti suomalaisesta kommunikaatiosta jyrkästi eroava fyysisen läheisyyden tärkeys, halaamisen ja poskisuudelinten itsestäänselvyys myös vähemmän tuttujen ihmisten välillä. Myös suomalaisesta tyystin eroavaa eurooppalaista ravintola- ja ruokakulttuuria, joka kerää ystävät ja sukulaiset, vanhat ja nuoret, lapset ja aikuiset saman pöydän ääreen viettämään yhdessä iltaa, pidettiin niin tärkeänä, ettei koti-Suomessa opittuun alkoholipainotteiseen ravintolakulttuuriin enää haluttu palata.

Merkityksetöntä ei ollut myöskään kansainvälinen makujen maailma, sillä elintarvikkeiden monipuolisuus ja luomutuotteiden helppo saatavuus ihastuttivat vastaajia. Niitä jäätäisiin kaipaamaan. Mutta myös suomalaisia makuja ja elintarvikkeita kaivattiin uudessa kotimaassa. Fazerin suklaan makea maku kielellä tai isoäidin leipoman ruisleivän tuoksu ovat jättäneet monen ulkosuomalaisen muistiin maku- ja hajujäljen, jota ei pysty korvaamaan hienoimmankaan eurooppalaisen keittiön gourmet-ruoka.

Voisi ajatella, että suomalainen luonto ja maisema, kesäyön herkkyyys ja syksyisen metsän tuoksu, olisivat niitä aisteihin, tunnelmaan ja lapsuuden maisemaan liittyviä muistoja, joiden puuttuminen uudessa kotimaassa toisi ongelmia. Näin ei kuitenkaan ole, vaan tärkeä ulkomailla viihtymisen taie on monelle juuri uuden

80 Vrt. Tuomi-Nikula 1989, 160–161.

81 Kyse on ensimmäisen polven ulkosuomalaisten kyselyvastauksista.

kotiseudun luonto ja ilmasto, mutta myös kaupunkimaiseman syke ja kansainvälisyys. Yhtäältä entisen kotimaan luontoa ja vuodenaikojen rytmiä kaivataan, toisaalta syksyn ja talven pimeys ja kylmyys on monelle juuri se syy, mistä syystä Suomeen ei haluta enää palata. Näyttää siltä, että moni ulkosuomalainen on löytänyt uudesta kotimaastaan maiseman, joka ruokkii hänen esteettistä tajuaan, kauneuden kaipuutaan ja käsitystään hyvän ympäristön vaatimuksista. Aisteja hivelevä maisema ja mieleinen ympäristö ovatkin tekijöitä, joista ulkosuomalainen ammentaa voimavaroja arkielämäänsä. Nämä äänenpainot korostuivat muun muassa Ranskassa, Itävallassa ja Tanskassa asuvilla suomalaisilla.

Suomalainen ei unohda synnyinmaataan kymmenienkään siirtolaisvuosien jälkeen. Koetut myönteiset aistikokemukset lapsuuden maisemasta, vastaleivotun pullan tuoksusta, isoäidin sylistä tai kesäyön hiljaisuudesta ovat kuin tunteiden ja aistien juuristo, jonka päälle uudessa kotimaassa rakennetaan uutta elämää. Uudet aistikokemukset eivät niitä hävitä, vaan rikastuttavat. Uuden kotimaan myönteiset kokemukset myös tuovat etäisyyttä entiseen. Entinen ei enää ole välttämättömyys, vaan se nähdään elämän rikkautena. Niinpä säännölliset vierailut synnyinmaassa liennyttävät ajoittaista koti-ikävä, mutta vahvistavat samalla Euroopan sydämessä olevan kotimaan tärkeyttä kotipaikkana.

Vain hyvin harva, noin viisi prosenttia ensimmäisen polven ulkosuomalaisista suunnittelee konkreettisesti muuttoa takaisin Suomeen.⁸² Ulkomaalainen avio- puoliso, lapset ja lastenlapset, ystävät ja sukulaiset, sosiaalisen ja materiaalisen elämän raamit sekä turvattu vanhuus kiinnittävät suomalaisen fyysisesti uuteen kotipaikkaan. Tästä huolimatta ulkosuomalainen tuntee itsensä ennen kaikkea suomalaiseksi. Suomalaiseen identiteettiin liimautuneet lapsuus- ja nuoruusajan elämänarvot sekä koko elämän mukana kulkevat tunnelmat, hajujen ja makujen jäljet sekä tapa kohdata läheinen, luovat syvää tunnetta kuulumisesta siihen joukkoon, jossa omat juuret ovat vahvasti kiinni. Hyvästä elämästä ja ulkomailla viihtymisestä huolimatta ei tunne olla suomalainen ole asuinpaikasta riippuvainen, sillä loppujen lopuksi koti on siellä, missä sydän on. Tämän ilmaisee osuvasti Englannissa asuva nainen:

Mitä kauemmin olen ollut poissa, sitä enemmän tunnen itseni suomalaiseksi. Vaikea kuvata, mitä suomalaisuus on. Sitä vain tunnistaa, että minä kuulun tähän joukkoon (suomalaiset).⁸³

82 Sähköpostikeskustelu Tarja Kortnesniemi ja Tarja Laine 18.2.2013.

83 GB1:N76.

Lähteet

Tutkimusaineisto

Kyselyaineisto

Turun yliopisto, kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelman kokoelmat, *Takaisin Suomeen* -kyselyaineisto. 15.12.2010–15.2.2011.

Maatunnus (kv-tunnus); 1 = ensimmäisen polven kysely ja 2 = toisen polven kysely; N = nainen ja M = mies; kyselyvastauksen juokseva numero

Kirjallisuus

Ackerman, Diane 1991: *Aistien historia*. Helsinki: WSOY.

Alison, Archibald 2009: Ylevyyden ja kauneuden tunteiden luonteesta. – Reiners, Ilona & Anita Seppä & Jyri Vuorinen (toim.), *Estetiikan klassikot. Platonista Tolstoihin*. Helsinki: Gaudeamus.

Baumgarten, Alexander Gottlieb 2009: Estetiikka. – Reiners, Ilona & Anita Seppä & Jyri Vuorinen (toim.), *Estetiikan klassikot. Platonista Tolstoihin*. Helsinki: Gaudeamus.

Dewey, John 1980: *Art as Experience*. New York: Perigee Books.

Enäkoski, Ritva & Pirkko Routasalo 1998: *Kosketuksen voima*. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.

Forss, Anne-Mari 2007: *Paikan estetiikka. Eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa*. Helsinki: Yliopistopaino.

Granö, J. G. 1930: *Puhdas maantiede*. Porvoo: WSOY.

Halla, Tuulikki 2003: *Maiseman esteettinen kokeminen*. Pro gradu-tutkimus, Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. [online] <<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/8127/G0000372.pdf?sequence=1>> [luettu 9.12.2012]

Häyrynen, Liisa 2004: Pommisuojusta pakariin. Elämänmenoa jatkosodan aikaan. – Knuuttila, Maarit & Jyrki Pöysä & Tuija Saarinen (toim.), *Suulla ja kielellä. Tulkintoja ruuasta*. Helsinki: SKS.

Karjalainen, Pauli Tapani 1997: Aika, paikka ja muistin maantiede. – Haarni, Tuukka & Marko Karvinen & Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.), *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino.

Karjalainen, Pauli Tapani 2004: Ympäristö ulkoa ja sisältä. – Mäntysalo, Raine (toim.), *Paikan heijastuksia. Ihmisen ympäristösuhteen tutkimus ja representaation käsite*. Ympäristöalan julkaisuja, Oulun yliopisto. Jyväskylä: Atena Kustannus.

- Karjalainen, Pauli Tapani 2006: Topobiografinen paikan tulkinta. – Knuuttila, Seppo & Pekka Laaksonen & Ulla Piela (toim.), *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*. Helsinki: SKS.
- Karjalainen, Pauli Tapani 2007: Paikoista maisemiin: Ympäristön eletty mieli. – Sepänmaa, Yrjö & Liisa Heikkilä-Palo & Virpi Kaukio (toim.), *Maiseman kanssa kasvokkain*. Helsinki: Maahenki Oy.
- Knuuttila, Seppo 2004: Tekemisen paikat. – Knuuttila, Seppo (toim.), *Ite paikalla*. Helsinki: Maahenki Oy.
- Korkiasaari, Jouni 2008: Yleiskatsaus. – Björklund, Krister & Olavi Koivukangas (toim.), *Suomalaiset Euroopassa*. Suomalaisen siirtolaisuuden historia. Osa 6. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Kotkavirta, Jussi 2009: Valistuksen ja romantiikan estetiikka. – Reiners, Ilona & Anita Seppä & Jyri Vuorinen (toim.), *Estetiikan klassikot. Platonista Tolstoihin*. Helsinki: Gaudeamus.
- Perttula, Juha 2005: Kokemus ja kokemuksen tutkimus. Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. – Perttula, Juha & Timo Lomamaa (toim.), *Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*. Helsinki: Dialogia Oy.
- Salo-Lee, Liisa 1996: Ei-kielellinen viestintä. – Salo-Lee, Liisa & Raija Malmberg & Raimo Halinoja (toim.), *Me ja muut. Kulttuurien välinen viestintä*. Helsinki: Yle-opetuspalvelut.
- SuomiSanakirja.fi: Köppenin ilmastoluokitus. <<http://suomisanakirja.fi/k%C3%B6ppenin%20ilmastoluokitus>> [luettu 18.2.2013]
- Tani, Sirpa 1997: Maantiede ja kuvien todellisuudet. – Haarni, Tuukka & Marko Karvinen & Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.), *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino.
- Tuan, Yi-Fu 1993: *Passing Strange and Wonderful. Aesthetics, Nature and Culture*. Washington DC: Island Press.
- Tuomi-Nikula, Outi 1989: *Saksansuomalaiset. Tutkimus syntyperäisten suomalaisten akkulturaatiosta Saksan Liittotasavallassa ja Länsi-Berliinissä*. Helsinki: SKS.
- Tuomi-Nikula, Outi 2008: Saksa. – Björklund, Krister & Olavi Koivukangas (toim.), *Suomalaiset Euroopassa*. Suomalaisen siirtolaisuuden historia. Osa 6. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Vilkka, Leena 2007: Luonnonkaunis maisema. – Sepänmaa, Yrjö & Liisa Heikkilä-Palo & Virpi Kaukio (toim.), *Maiseman kanssa kasvokkain*. Helsinki: Maahenki Oy.
- Ympäristö.fi: Ilmaston määritelmä. <<http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=358559&lan=FI>> [luettu 18.2.2013]

Kirjoittajat

FT Riina Haanpää työskentelee yliopistonlehtorina kulttuuriperinnön tutkimuksen oppiaineessa Turun yliopiston kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelmassa Porin yliopistokeskuksessa. Hänen erikoisalaansa ovat muisti ja kerronta. (riina.haanpaa@utu.fi)

FT Elli Heikkilä toimii tutkimusjohtajana Siirtolaisuusinstituutissa. Hänen erikoisalaansa ovat muuttoliikkeet, väestömaantiede, aluekehitys, väestön ikääntyminen ja työmarkkinat. (elli.heikkila@utu.fi)

KL Jouni Korkiasaari toimii tietopalvelupäällikkönä ja tutkijana Siirtolaisuusinstituutissa. Hänen erikoisalaansa ovat suomalaisen siirtolaisuuden ja maassamuuton eri puolet sekä muuttoliiketeoriat. (joukork@utu.fi)

FM Tarja Kortnesniemi on opiskellut kulttuuriperinnön tutkimusta Turun yliopiston kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelmassa Porin yliopistokeskuksessa. Hän on pro gradu-tutkielmassaan tarkastellut aistien merkitystä kotiseututunteelle, ja hän on tutkielmassaan käyttänyt *Takaisin Suomeen* -kyselyn aineistoa.

FL Anna-Liisa Kuczynski on etnologi ja työskentelee tutkijana Åbo Akademiassa. Hänen erikoisalaansa ovat puolalainen kulttuuri, identiteetti ja kulttuurien kohtaamiseen liittyvät kysymykset. (anna-liisa.kuczynski@abo.fi)

FM Tarja Laine on opiskellut kulttuuriperinnön tutkimusta Turun yliopiston kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelmassa Porin yliopistokeskuksessa. Hän on toiminut esiselvityshankkeen *Takaisin Suomeen* ja tutkimushankkeen *Juuret Suomessa* projektisihteerinä vuosina 2010-2013. (tarja.laine@utu.fi)

FT Outi Tuomi-Nikula toimii kulttuuriperinnön tutkimuksen professorina Turun yliopiston kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen koulutusohjelmassa Porin yliopistokeskuksessa. Hänen erikoisalaansa ovat Keski-Euroopan siirtolaisuus ja sen monikulttuuriset perheet. Tuomi-Nikulalla on useita julkaisuja, jotka liittyvät Saksassa asuviin suomalaisiin, heidän sopeutumiseensa, monikulttuurisuuteen ja kulttuurien väliseen kommunikaatioon. (outi.tuomi-nikula@utu.fi)

Outi Tuomi-Nikula, Riina Haanpää & Tarja Laine (toim.)

Takaisin Suomeen?

Euroopan ulkosuomalaisten ja heidän lastensa ajatuksia Suomesta maahanmuuton kohteena

Suomi on kylmä ja kallis maa, jossa kommunikaatio on kömpelöä ja jossa ihmisten urakehitys menee sosiaalisten suhteiden edelle, mutta myös maa, joka tarjoaa lapsille maailman parhaan koulutuksen, turvallisen elinympäristön ja elämänlaatua. Näin ainakin arvioivat Euroopassa asuvat ulkosuomalaiset ja heidän lapsensa Turun yliopiston kulttuuriperinnön tutkimuksen oppiaineen *Takaisin Suomeen* -hankkeen kyselyssä, jossa heiltä tiedusteltiin ajatuksia Suomesta, suomalaisuudesta ja mahdollisesta muutosta Suomeen.

Teoksessa tarkastellaan ulkosuomalaisten osin yllättäviäkin käsityksiä Suomesta ja suomalaisuudesta sekä etsitään niitä tekijöitä, jotka joko estävät henkilön Suomeen muuton tai edistävät sitä. Erityisesti teos tarjoaa uutta tietoa aiemmin tutkimuksen ulkopuolelle jääneistä Euroopan toisen polven suomalaisista, heidän koulutuksestaan, Suomi-tietoisuudestaan ja identiteetistään. Lisäksi siinä annetaan taustatietoa Euroopasta suomalaisen maastamuuton kohteena sekä Ruotsissa asuvien ulkosuomalaisten 2000-luvun tilanteesta, sekä niistä kasvatuksellisista ongelmista, jotka syntyvät perheissä, joissa vanhemmat edustavat eri kieltä ja kansallisuutta.

ISBN 978-951-29-5438-4 (Painettu/Print)

ISBN 978-951-29-5439-1 (Sähköinen/Pdf)

ISSN 1459-8469

Turun yliopisto
University of Turku

**Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen
koulutusohjelma (Pori)**